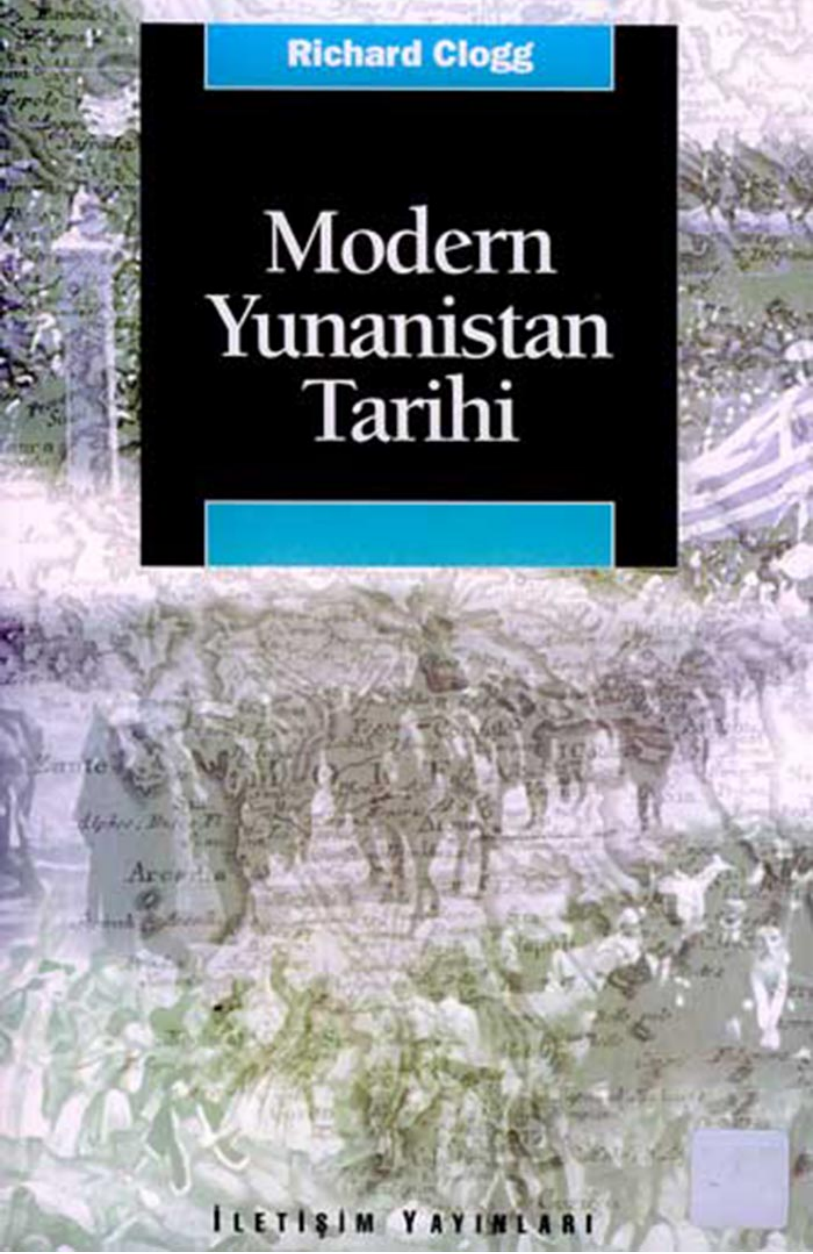
Richard Clogg

Modern Yunanistan Tarihi

İLETİŞİM YAYINLARI

RICHARD CLOGG halen Oxford Üniversitesi'ne bağlı St. Antony's College'da Senior Research Fellow (Uzman Araştırmacı)'dur. Edinburgh ve Londra Üniversitelerinde öğrenim gördü ve öğretim üyeliği yaptı. 1988-1995 yılları arasında Londra Üniversitesi'nde Modern Balkan Tarihi öğretti. Başlıca eserleri: *A Short History of Modern Greece* (Cambridge University Press 1979), *Politics and the Academy: Arnold Toynbee and the Koraes Chair* (Frank Cass 1986), *Parties and Elections in Greece* (C. Hurst 1987), *The Movement for Greek Independence 1770-1821: a Collection of Documents, Anatolica: Studies in the Greek East in the Eighteenth and Nineteenth Centuries* (Variorum 1996). Profesör Clogg'un ilgi alanlarından biri, Anadolu'daki Türkçe konuşan ortodoks hristiyanlardan Karamanlılar'dır. Profesör Clogg, Yunan devletinin tarihi yanında 1922'den önce Osmanlı imparatorluğu'ndaki Yunan toplumunu ve Yunan diasporasını içeren kapsamlı bir çağdaş Yunan tarihi üstünde çalışmalarını sürdürmektedir.

© Cambridge University Press 1992

İletişim Yayınları 444 • Araştırma İnceleme Dizisi 68
ISBN 975-470-624-7
© 1997 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 1997, İstanbul

EDİTÖR Ece Turnator
KAPAK Ümit Kıvanç
DİZGİ Remzi Abbas
UYGULAMA Suat Aysu
DÜZELTİ Sait Kızılırmak
KAPAK BASKISI Sena Ofset
İÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58

RICHARD CLOGG

Modern Yunanistan Tarihi

A Concise History of Greece

ÇEVİREN ***DİLEK ŞENDİL***

iletişim

Mary Jo'ya

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

1 Giriş 11

2 Osmanlı Yönetimi ve Yunan Devleti'nin Ortaya Çıkışı 1770-1831 19

3 Ulusun İnşası, 'Büyük Ülkü' ve Ulusal bölünme 1831-1922 65

4 Afet, İşgal ve Sonuçları 1923-1949 125

5 İç Savaşın Ardından 1950-1974 177

6 Demokrasinin Güçlenmesi ve Halkçılık Yılları 1974-1990 207

7 Sonsöz 251

Türkçe Çeviriye Sonsöz 259

Biyografiler 269

Yunanistan'daki Krallık Aileleri 289

Cumhurbaşkanları 290

Tablolar 291

Önemli Tarihler 299

Dizin 305

ÖNSÖZ

Kitapta, arkadaşım Dr. Lars Baerentzen'in ve her zamanki gibi Mary Jo Clogg'un titiz eleştirilerinden çok istifade edildi. Her ikisine de çok şey borçluyum. Resimlerle ilgili olarak da yardımlarını esirgemeyen: Guy Evans, Manos Haritatos, David Howells, Dimitrios Kaloumenos, Paschalis Kitromilidis, John Koliopoulos, F. Konstantinou, Nikos Linardatos, J.C. Mazarakis, Georgios Mountakis, Helen Zeese Papanikolas, Nikos Stavroulakis, Fani-Maria Tsigakou, K. Varfis and Malcolm Wagstaff'a sonsuz teşekkürler.

Mart 1991

1
GİRİŞ

Bütün ülkeler kendi tarihlerinin yükünü taşırlar, ne var ki Yunanistan, geçmişin ağırlığını daha yoğun taşımaktadır. Bugün bile, sanki 'Yunanistan' ve 'Yunan' deyince ille de eski çağları düşünmek gerekmiş gibi, ülkeden bıktırıcı bir biçimde 'çağdaş Yunanistan', onun olan şeylerden de 'çağdaş Yunan' diye söz edildiği sıkça duyulur. İlk çağlardan kalmışlığın hem iyi hem de kötü yanları vardı. Eski Yunan dünyasının dili ve kültürünün Avrupa çapında gördüğü saygının ölçüsü, on dokuzuncu yüzyıl başlarındaki ulusal canlanışın can alıcı yıllarında Yunanlıların kendilerini kamçılayan yaşamsal bir öğeydi ya da en azından milliyetçi aydınlar açısından, evrensel olarak tapılan (öyle ki, Amerika Birleşik Devletleri'nin emekleme yıllarında Eski Yunanca neredeyse ülkenin resmi dili olarak benimsenecekti) bir geçmişin kalıtçıları olduklarının bilincine varmaydı. Osmanlı yönetimi altında geçen yüzyıllarda bunun ayrımına varmış tek tük birkaç kişi vardı, ayrıca batı Avrupa'dan gelme 'geçmişe bağlılık anlayışı', Balkanlar'daki di-

ğer bağımsızlık hareketleriyle karşılaştırıldığında, Yunan ulusal hareketinin erken gelişmesine büyük çapta katkıda bulunan başlıca etkendi. Geçmişin kalıtları, aynı zamanda liberallerin ve kuşkusuz muhafazakarların ilgisini uyandırmak, başkaldıran Yunanlılara yazgıları hakkında bir fikir vermek açısından da önemliydi. 1820'lerde, İngiliz dışişleri bakanı Viskont Castlereagh gibi geleneksel anlayışın katı bir savunucusu bile, 'Onlar, bizleri eğiten, aşağılanan,... o insanlar, önümüzdeki günlerde, koşulların kendilerini içine soktuğu içler acısı durumdan kurtulacaklar mı?' diye soracak kadar duygulanmıştı. Buna benzer yaklaşımlar günümüzde varlığını sürdürmektedir. 1980 yılında, Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na katılımının nasıl oylanacağı üzerine İngiliz parlamentosunda yapılan bir tartışmada, dışişleri bakanı, Yunanistan'ın üyeliğinin 'Avrupalıların yaklaşık üç bin yıllık Yunan mirasına olan kültürel ve siyasal borçlarının geri ödenmesi' olarak görüleceğini belirtmiştir.

Geçmiş utkulara takılıp kalmanın nelere yol açabileceğini görmek, bu koşullar altında şaşırtıcı olmaz. *Progonopleksi* ya da 'atarit'* ülkedeki kültürel yaşamın belli başlı özelliğidir ve bitmek bilmeyen, kimi zamanlar epey sertleşen 'dil tartışmasını' doğurmuştur; öyle ki, halkın konuşma dilinin varsayılan doğru Eski Yunanca'ya uyacak biçimde arılaştırılması gerektiğini savunacak kadar aşırıya gidenler bile olmuştur. Kuşaklar boyunca okul çocukları, *katharevousa* karmaşasıyla ya da dilin 'arılaştırılmış' biçimiyle boğuşmak zorunda bırakılmıştır. 1976 gibi yakın bir tarihte, halk dilinin, ya da konuşma dilinin devlet ve eğitim kurumlarında geçerli resmi dil olduğu açıklanmıştır. Bu değişimin sonuçlarından biri, yeni kuşak Yunanlıların, bağımsız devlette ba-

(*) Geçmişi, ataları fazlaca yüceltme. ç.n.

sılan kurgu dışındaki edebiyatın belki de yüzde 90'ını oluşturan *katharevousa* dilinde yazılmış kitapları kolay okuyamamaları olmuştur.

İlk Yunan milliyetçileri büyük ölçüde klasik çağlardan esinlenmeye çalıştılar. 1830'larda, Avusturyalı tarihçi J. P. Fallmerayer çağdaş Yunan milliyetçiliğinin temel yapıtaşlarından biri olan, bugünkü çağdaş Yunan insanının antik Yunanlıların öz be öz torunları olduğu kuralına kuşku düşüren tartışmaları ortaya attığında, daha yeni kurulmuş devletin aydınlarının öfkesini kabartmıştı. Bağımsız devlete atanan ilk Amerikan elçisi ve ondokuzuncu yüzyıl ortalarındaki Yunan toplumunun keskin bir gözlemcisi olan Charles Tuckerman, bir Atinalı profesöre inme inmesini sağlamanın en kısa yolunun, ona Fallmerayer'in adından söz etmek olduğunu gözlemlemişti. Böylesi yaklaşımlara, Yunan ortaçağına, Bizans tarihine yapılan benzeri aşağılamalar da eşlik etmekteydi. Örneğin, bağımsızlık öncesi gelişen aydınlar hareketinin en etkili kişisi olan Adamantios Korais, gözden çıkardığı papazlarca yönlendirilen Bizans gericiliğini lanetlemişti. O kadar ki, bir konuşmasında, herhangi bir Bizanslı yazardan tek bir sayfa bile okumanın gut hastalığına yakalanmaya yeteceğini bile söylemişti.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarıydı; Atina Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Konstantinos Paparrigopoulos, antik çağ, ortaçağ ve çağdaş dönemleri kesintisiz olarak birbirine bağladığı bir Yunan tarihi yorumunu ortaya attı. Sonradan, Yunan tarih yazma sanatının temel görüşü kendini büyük ölçüde bu sürekliliğe dayandırdı. Yüzyılın sonunda aydınlar, yitirilen toprakları geri alma projesi, 'Büyük Ülkü'yü haklı çıkarmada, klasik dönemden çok Bizans İmparatorluğu'nun utkularına yönelirken, Bizans tarihinin yeniden anlaşılması ve iyileştirilmesi de tamamlanmıştı. Yakın Doğu'daki bütün Yunan yerleşim yerlerinin Konstantinopo-

lis'in başkent olacağı tek bir devletin sınırları altında birleştirilmesi düşüncesine varan bu görüş, ortaya atıldığı ilk yüzyıl içerisinde bağımsız devlete egemen oldu.

Bizans'lı geçmişe takındığı aşağılayıcı tutumla aynı oranda klasik geçmişe saygı duyan bağımsızlık dönemi yeni yetme aydınları, haliyle 400 yıllık Osmanlı yönetimini kaale alacak zaman bulamayacaklardı. Korais özgeçmişinde, dağarcığındaki 'Türk' ile 'vahşi canavar' sözcüklerinin eşanlamlı olduğunu dile getiriyordu. Yine de *Türkokrasi* ya da Türk yönetiminin, Yunan toplumunun evrimini biçimlendirmede derin bir etkisi oldu. Osmanlı yönetimi Yunan dünyasını, batı Avrupa'nın tarihsel evrimini belirleyen Rönesans ve Reformlardan; on yedinci yüzyıldaki bilim devrimi, Aydınlanma dönemi, Fransız ve Sanayi Devrimleri gibi büyük tarihsel kıpırdanmalardan uzak tuttu. Bu dönemin büyük bir bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki sınırları Ortodoksluk ve Katoliklik arasındaki sınırlarla çakışmaktaydı. Ortodoks Kilisesi'ndeki hiyerarşinin tutuculuğu bu yalıtımı daha da güçlendirdi. 1790'ların sonlarını ele alalım; Yunan din adamları Kopernik'in görüşlerini reddetmeyi ve güneşin dünya çevresinde döndüğü fikrini desteklemeyi sürdürüyorlardı. Bu tutuculuk, Katolik Avrupa'nın Osmanlı tehdidi altındaki Bizans'a papalığın üstünlüğünü kabul ettirmeye çalıştığı günlere uzanan bir batı karşıtlığıyla pekişmişti.

Osmanlı yönetiminin tutarsızlığı ve hukuk anlayışının güçsüzlüğü Yunan toplumunun temelini oluşturan değerleri biçimlendirmeye ve günümüze kadar dayanan devlet ve otorite anlayışını belirlemeye yardımcı oldu. Böylesi başına buyrukluğa karşı kendini savunma yollarından biri, güçlü ve ayrıcalıklı konumdaki kişilere ulaşmada aracılık edebilecek durumda olan yüksek mevkilere gelmiş ağaların korumasını elde etmekti. Genişletilmiş bu aile çevresi dışındaki

kişilere karşı takınılan güvensizlik tutumuyla bu daha da pekiştirildi. Bu ağalara duyulan gereksinim anayasa hükümeti kurulduktan sonra yeni devlette de sürdü; meclis üyeleri toplumun tümüne yayılan ağalık ilişkilerinin doğal odağı olup çıktılar. Seçim meydanlarında verecekleri destek karşılığında seçmenler, oy verdikleri kişilerin, kendilerine ve ailelerine, azgelişmiş ekonominin en güvenli iş bulma kaynağı olan bol kadrolu devlet sektöründe iş bulmalarına yardımcı olmalarını ve genellikle karşılaşılan bürokratik engellere takılmamaları için araya girmelerini bekliyorlardı. Toplum çarklarını eskiden beri döndüren ve çıkarların paylaşımı demek olan *rüşvet* (*rouspheti)* ve günlük yaşamın olmazsa olmaz bir koşulu olan yarar sağlayacak ilişkiler, yani *mesai;* her ikisi de Türk yönetimi döneminde palazlandı.

Yunanlılar bir diaspora halkıdır. Osmanlı yönetimi sırasında gelişen göç hareketleri günümüze de taşınmıştır. Daha bir Yunan devleti ortaya çıkmadan önce, on sekizinci yüzyılın sonlarında, Yunan tüccarları doğu Akdeniz'de, Balkanlar'da ve Hindistan gibi uzak topraklarda bir ticaret imparatorluğu kurmuşlardı. Ondokuzuncu yüzyılda göçler hızla Mısır'a, güney Rusya'ya, yüzyılın sonlarındaysa Amerika Birleşik Devletleri istikametinde gelişti. Başlangıçta, Yeni Dünya'daki göçmenlerin neredeyse tümü erkeklerden oluşuyordu. Ülkelerindeki yoksulluk onları dışarı yöneltmişti ve çoğu önce yurtdışında birkaç yıl kadar kalmayı sonra anayurda kesin dönüş yapmayı düşünüyordu. Ne var ki, pek çoğu göç ettikleri ülkelerde kaldılar. İç savaş döneminde ABD'nin yasaları göçmen akışını sınırlarken, Yunanistan Küçük Asya'dan, Bulgaristan'dan ve Rusya'dan gelme bir milyonu aşkın sığınmacıya kucak açtı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yunanlıların göçleri bir kez daha doruğuna çıktı. ABD yasalarındaki kısıtlamaların 1960'larda kaldırılması öncesinde, yeni göç dalgasının yönü Avustralya'ydı;

öyle ki 1980'lere gelindiğinde başkent Melbourne artık 200.000'i aşkın Yunanlı toplumuyla dünyadaki Yunan nüfusunun başlıca merkezlerinden biriydi. Savaş sonrası dönem de, Yunanlıların Batı Avrupa'ya, özellikle de 'konuk işçi' olarak Batı Almanya'ya göçlerine tanık oldu. Zaman içerisinde göçmenlerin çoğu geri döndüler, zor kazandıkları paraların çoğunu hizmet sektöründe küçük ölçekli girişimlere yatırdılar. Öte yandan, küçümsenmeyecek sayıdaki diğerleri *Gastarbeiter* statüsünü benimseyerek orada kaldılar.

Kseniteia ya da diğer bir deyişle dış ülkelerde -kısa süreli de olsa- yerleşmek, ister kalıcı ister geçici olsun, bugünün Yunanlılarının tarihsel deneyiminin temel taşıdır. Bunun bir sonucu olarak anayurttakilerle deniz ötesi Yunan toplulukları arasındaki ilişkiler, bağımsızlık dönemi boyunca yaşamsal önem taşımıştır. İkinci kuşak bir Yunan-Amerikalı olan Michael Dukakis'in 1988'de Amerika Birleşik Devletleri başkan adayı olarak seçimlere katılması Yunanistan'da büyük bir heyecan uyandırmış, belki de kaçınılmaz olarak gerçekçi olmayan beklentiler doğurmuştur. Dukakis'in Demokrat Parti'den başkan adayı olarak ortaya çıkması, Yunan topluluklarının evsahibi ülkenin kültüründen hızla etkilendiklerine dikkatleri çekmiş, ayrıca Yunanistan dışındaki Yunanlıların etkinliğiyle, etkin ve sorunlara çözüm üretebilen çağdaş bir devletin alt yapısını oluşturmada Yunanistan'da yaşanan sorunlar arasındaki karşıtlığı vurgulamıştır. Devletin sınırları dışında Yunan kökenli böylesi yoğun bir nüfusun varlığı 'Yunanlı olmanın' ne olduğu sorusunu doğurmaktadır: kuşkusuz bu Yunan dilini konuşmak değildir, çünkü ikinci ve üçüncü kuşaktakilerin çoğu çok az Yunanca bilir, ya da hiç bilmezler. Din öğesinin payı açıktır, ne var ki göç eden Yunanlılar arasında Ortodoks olmayanlarla yapılan evlilikler çokça görülmektedir. 1965 ile 1977 yılları arasında Portland, Oregon'daki Yunan kilisesinde gerçek-

leştirilen 163 evlilikten 119'unda eşlerden biri Yunan uyruklu değildi. Göründüğü kadarıyla 'Yunanlı olmak', kişinin doğuştan edindiği bir özellikti ve Yunan soyundan gelmeyenlerce kazanılması ne denli güçse, sonradan yitirilmesi de kolay değildi.

Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, 'Yunan lobisi'ne karşıtlarınca yüklenen politik etki kimi zamanlar abartılsa bile, varlıklı, başarılı, düşüncelerini açıkça dile getirebilen, iyi eğitimli Yunan kökenli Amerikalıların varlığı, anayurttaki politikacılar tarafından giderek önem kazanan bir kaynak olarak görülmektedir. Elde ettikleri bazı başarılara karşın kuzey Kıbrıs'tan çekilmesi için Türkiye üzerinde baskı kurmada ve süregelen Yunan-Türk anlaşmazlığı çerçevesinde ardı ardına ABD hükümetlerinin Türkiye'nin yararına tutum takınma eğilimlerini değiştirmeye çalışmakta Yunan kökenli Amerikalıların etkisi çok değildir.

Yunanlılarca Türk yayılmacılığının abartıldığını düşünen yabancılar, onların bu korkularını yersiz bulmaktadırlar. Ancak 1970'li ve 1980'li yıllarda birden çok kez savaşın eşiğine gelen bu iki ülkenin salt coğrafi yakınlık nedeniyle, dost olmaya mahkum olduklarını düşünenler, günümüzdeki çekişmelerin tarihsel köklerini ve başka devletlere oranla sınırları yeni çizilmiş ülkelerde ulusal egemenliğe yönelik tehditlere ne kadar duyarlılıkla yaklaşıldığını göz önünde bulundurmama yanlışına kapılmaktadırlar. 'Eski' Yunanistan'ın coğrafi merkezi 1830'lardan bu yana, en azından düşsel bir bağımsızlık fikrine sahipken, günümüz Yunan devletinin büyük bir bölümü bu fikre yeni alışmaktadır. Makedonya, Epir ve Trakya'yla birlikte Ege'deki diğer pek çok ada Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde ele geçirilirken, Oniki Ada'nın egemen Yunan topraklarına geçmesi ancak 1947 yılında gerçekleşmiştir. 1990'da ikinci kez cumhurbaşkanı seçilen Konstantinos Karamanlis 1907 yılında

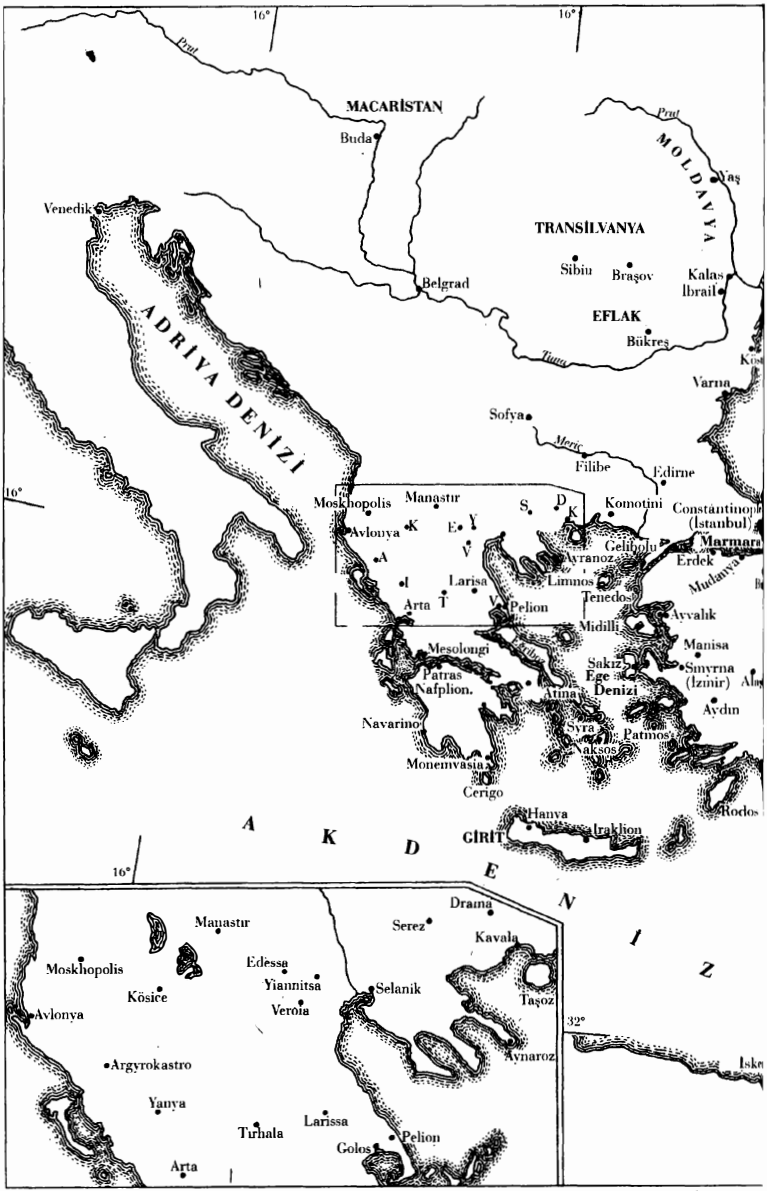
bir Osmanlı vatandaşı olarak dünyaya gelmiştir.

Coğrafi açıdan Yunanistan hem Balkan hem de Akdeniz ülkesidir. Denize kıyıları olması Batı'yla ilişkilerini karaya tıkılıp kalmış Balkan komşularından çok daha yoğun kılmıştır. Gerçekten de, temelleri onsekizinci yüzyılda atılan ticaret filosunun önemli bir bölümü menfaatlerine uygun düştüğü için başka devletlerin bayraklarıyla yelken açsa da, yirminci yüzyılın ikinci yarısında bu filo dünyanın en büyüğü olup çıkmıştır. Öte yandan Yunanistan, Ortodoks ve Osmanlı kalıtları yüzünden yüzyıllar boyu Avrupa tarihinin dümen suyundan uzakta kalmıştır. Bir Avrupa ülkesi olarak ülkenin kimliği belirsizdi. Bağımsızlığının ilk günlerinden başlayarak Yunanlılar, sanki kendi ülkeleri Avrupa'da değilmiş gibi, Avrupa'ya yolculuk yapmaktan söz ederlerdi. Bu belirsizlik nedeniyle, 1981 yılında Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na girmeye hak kazanması, bununla birlikte gelen ekonomik ve politik edinimler bir yana, ülkenin 'Avrupalı' olduğunun kesin bir kanıtı oldu. Hıristiyan olmayan bir toplumda, Osmanlı topraklarında ilk yeşeren hareket olarak Yunan ulusal hareketinin bunda büyük payı vardı. Yüz elli yıl sonra Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na tam üye olması önem taşıyordu, çünkü Ortodoks Hıristiyan ve Osmanlı kalıtları olan ve tarihsel gelişimi bakımından diğer üyelerden ayrılan ilk ülkeydi. Yunanistan'ın 'Avrupa ortak evine' katılışı süreci bu kitabın ana temasını oluşturmaktadır.

2

OSMANLI YÖNETİMİ VE YUNAN DEVLETİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI 1770-1831

Yunan dünyasındaki adıyla Konstantinopolis yani 'Şehir' 29 Mayıs 1453 tarihinde uzun süren bir kuşatmadan sonra Osmanlı Türklerine yenik düştü. O gün, Yunanlılarca lanetli olduğuna bugün bile inanılan Salıydı. Hıristiyan uygarlığının yüce kalesinin İslam dünyasının eline geçmesi Hıristiyan dünyasına şok dalgalarıyla yayıldı, öte yandan bir zamanlar çok güçlü olan imparatorluktan geriye kalan içler acısı dökümtüde yaşayanların tepkileri belirsizdi. Doğu Akdeniz'in kalabalık Ortodoks Hıristiyan nüfusları çoktan Osmanlı boyunduruğu altına girmişlerdi. Dahası Bizans İmparatorluğu'nun son günlerinde Grandük Loukas Notaras, 'Şehir'de Katolik külahı yerine Türk sarığını görmeyi yeğlerim,' demişti. Bu sözlerle, Türk saldırısına karşı durmada yardım görmenin bedelinin papalığın üstünlüğünün tanınması olacağını söyleyerek, Ortodoksları tehdit eden Katolik Hıristiyanlığının tutumuna içerlemiş Ortodoks dindaşlarının duygularını dile getirmişti. Ayrıca, 1204 yılında Dördüncü Haçlı Seferi'nin asıl hedefini değiş-

Harita 1 Ortodoks Rum Dünyası.

40°
48°
Don
Volga
Taganrog
Rostov
Mariupol
AZAK DENİZİ
KIRIM
Novorrossisk
HAZAR DENİZİ
A R A D E N İ Z
Sohumkale
Tiflis
Batum
Sinop
Bafra
Samsun
Trabzon
Kars
AZERBAYCAN
Giresun
Erzurum
Merzifon
Tokat
Gümüşhane
Amasya
Ankara
Sivas
Aras
Van Gölü
Van
Kayseri
Nevşehir
İncesu
Konya
Ürgüp
Niğde
Diyarbakır
Alanya
Halep
Fırat
Dicle
1 Kyrenia
2 Magosa
3 Lefkoşa
4 Paphos
5 Leymosun
Kıbrıs
Bağdat
Şam
Kudüs
0 100 200 300 400 500 km.
0 100 200 300 mil
Kahire
32°
40°

tirerek Konstantinopolis'i yağmaladığı henüz belleklerden silinmemişti. Artık en azından, 'Kutsal Kitabın İnsanları' olarak Ortodoks Hristiyan *pliroma*sı, yani cemaati, Osmanlı Türklerinin yönetimi altında, nefret duyulan Latin halkının önünde boyun eğme baskısı olmaksızın, kendi inançlarının gereklerini yerine getireceğini düşünebilirdi. Bizans İmparatorluğu'nun çöküşü, büyük ölçüde, Ortodoksların günahlarına bir ceza olarak Tanrı'nın isteği diye görüldü. Yine de Osmanlı boyunduruğunun uzun süreli olacağı beklenmiyordu. Yaratılış'tan sonraki yedinci binyılın sonunda dünyanın sonunun geleceğine inanılıyordu, bu da 1492 yılına denk düşüyordu.

1453'ten sonra Osmanlılar henüz ellerine geçirmedikleri Yunan dünyasının kalan kısımlarını da giderek denetimleri altına aldılar. Karadeniz'in güneydoğu kıyılarında, Dördüncü Haçlı Seferi sonrasında kurulmuş olan küçük Trabzon İmparatorluğu 1461 yılında Osmanlı topraklarına katıldı. Rodos 1522'de, Sakız ve Naksos 1566'da, Kıbrıs 1571'de ve 'Büyük Ada' olarak bilinen Girit yirmi yıl süren uzun bir kuşatmadan sonra 1669 yılında ele geçirildi. Levkas dışındaki İyonya adaları Osmanlı boyunduruğundan büyük ölçüde kurtuldular. En büyükleri olan Korfu adası hiçbir zaman Türklere yenik düşmedi. Adalar 1797 yılında Fransız, Rus ve İngiliz yönetimine geçene dek Venedik sömürgesi olarak kaldı, 1815-1864 yılları arasında İngiliz yönetimi altına girdi.

Ataları göçebe savaşçılar olan Osmanlı Türkleri Balkan yarımadasının büyük kısmını, Kuzey Afrika'yı ve Orta Doğu'yu kaplayan bir araya toplanmış değişik inançlara sahip geniş halk yığınlarını yönetme zorluğuyla karşı karşıya kalmışlardı. Bunun üstesinden gelmek için kitleleri etnik kökenlerinden çok dinsel inançları temelinde *millet* diye sınıflandırdılar. Egemen Müslüman milletinin yanısıra, Yahudi

milleti, Gregoryen Ermeni *milleti,* Katolik *milleti* (hatta on dokuzuncu yüzyılda Protestan *milleti)* ve son olarak da Müslümanlardan sonra gelen en büyük topluluk olan Ortodoks *milleti* vardı. *Milletler,* geniş kapsamlı yönetsel özerkliğe sahiptiler ve kendi din adamları tarafından yönetiliyorlardı. Osmanlı Türkleri Ortodokslara *millet-i Rum*, yani "Yunan" *milleti* adını vermişti. Bu yanlış bir adlandırmaydı, çünkü yalnızca Yunanlıları değil, Bulgar, Romanyalı, Sırp, Ulah (Balkanların dört bir yanına yayılmış, bir tür Romence konuşan göçebe bir halk) olsun ya da Arnavut ve Arap, İmparatorluk'ta yaşayan bütün Ortodoks Hıristiyanları içine alıyordu. Öte yandan Ortodoks Kilisesinin en yaşlı patriği ve *millet başı* olan, yönettiği Kilise hiyerarşisinde geniş etki alanı bulunan Konstantinopolis'in evrensel patriği her zaman Yunan'dı. Ondokuzuncu yüzyılda milliyetçiliğin büyümesiyle birlikte, Ortodoks milletinin Yunan egemenliğinde olmasına Yunanlı olmayanların tepkileri giderek artmaya başladı ve bunun sonucunda ulusal kiliselerin kurulması Ortodoksluğun tek bir yüce merkezden yönetilmesi ilkesini yıktı.

Asıl itibarıyle *millet* sistemi epey geç gelişmiş, ayrıca fetih sonrasında Fatih Sultan Mehmet'in Ortodoks Kilisesi'ne tanıdığı ayrıcalıkların kesin niteliği hemen kendini belli etmemişti. Tüm bunların kendilerine bağışlandığı belge, yani *ferman* kaybolmuş ve Sultan Mehmet'in Kiliseye tanımış olduğu yetkiler, yetmiş yıl önce Yunanlılara kiliselerini koruma izni verildiğinde orada bulunan, artık yaşlanmış üç yeniçeri askerinin tanıklığına dayanılarak 1520 yılında yeniden hazırlanmak zorunda kalmıştı. II Mehmet'in Osmanlı yönetimi altında seçtiği ilk patrik Georgios Gennadios Scholarios'tu. Gennadios, Ortodoks ve Katolik Kiliselerinin birleşmesine kesinlikle karşı olduğundan, bu seçim pek çoklarınca iyi karşılanmıştı, ayrıca iki din arasındaki gele-

1 [Konstantinopolis'in 1453'teki düşüşünün 1830'larda Panayiotis Zographos tarafından çizimi (Ulusal Tarih Müzesi, Atina)].

Panayiotis Zographos'un, 1830 ortalarında, savaşa katılmış askerlerden General Makriyannis tarafından görevlendirilmesi üzerine yaptığı bağımsızlık savaşını gösteren bir dizi yağlı boya resmin arasından Konstantinopolis'in düşüşü. Bir başka tarihte muzaffer sultan bir yandan arkada görünen Konstantinopolis şehrine karşı nargilesini tüttürürken bir yandan da kentin din adamları ve ileri gelen yurttaşlarınca kendisine sunulan armağanları geri çevirirken ve bu kişilerin de boyunduruk altına alınmasını buyururken gösterilmektedir. Uzakta, boyun eğmeyi kabul etmeyenler, Osmanlı birliklerince kovalanarak tepelere sığınmaktadır. Sol alt köşede tutsak alınmış Yunanistan, zincirler içinde, sitem eden parmağıyla zorba hükümdarı göstermektedir. Hemen üstünde, Türklerin 1798 yılında ipe gönderdiği, bağımsızlık hareketinin ilk şehiti Rigas Velestinlis Yunanistan'ın ergeç kavuşacağı özgürlüğün tohumlarını saçmaktadır. Onun yanıbaşında, Türk yönetiminin egemenlik sürdüğü **Türkokratia** adı verilen dönemde halkın gözünde, ilkel de olsa, ulusal direnişin simgesi olmuş **kleftlerden** biri yer almaktadır. Makriyannis, yalana ve çarpıtmalara dayandırdıklarını düşündüğü bazı tarihçilerin anlattıklarını düzeltmek amacıyla, kendi yazmış olduğu düzyazıya denk düşen konuları vurgulayan yirmi beş adetlik bir resimler dizisi yapılmasını istemiştir. Bu resimlere, savaş döneminin belli başlı çarpışmalarında geçen olayları kendi ağzından anlatan ayrıntılı başlıklar eşlik etmektedir. Kendisi de savaşa katılmış olan sanatçı Panayiotis Zographos'un iki oğlu resimlerin çoğaltılmasında ona yardım etmişlerdir. Bu diziden dört takım yapılmış, Makriyannis bunları Atina'da, büyük bir yemek toplantısında Kral Otto'ya ve bağımsız yeni Yunan devletinin 'Koruyucu Güçleri' olan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın elçilerine sunmuştur. İngilizlere verilen takım bugün Windsor Kalesinde saklanmaktadır.

neksel sürtüşmenin devamının II. Mehmet'in işine geldiği apaçıktı. Ortodoks Kilisesi'nin Osmanlı sultanlarının yönetimi altındaki gücü ve ayrıcalıkları Bizans imparatorlarının yönetiminde olduğundan daha kapsamlıydı. Üstelik patriğin Ortodoks inananların üstündeki otoritesi katı dinsel ilişkilerin ötesine geçmiş, günlük yaşamın pek çok yönlerinin düzenlenmesine dek varmıştı. Öyle ki, Ortodoks Hıristiyanları işlerini Osmanlı memurlarından çok kendi dinsel yetkilileriyle görüyorlardı.

Böylesi geniş ölçüde toplumsal özerklik tanımanın bedeli olarak patrik ve kilise hiyerarşisinden beklenen, Ortodoksların Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını sağlamayı garanti etmeleriydi. Sultanın otoritesine karşı gelinirse, Kilisenin

başpapazları, hem dinsel hem de siyasi önderler olarak başlıca hedef kabul ediliyorlardı. Buna göre, 1821 yılında bağımsızlık savaşı patlak verdiğinde, ekümenik patrik V. Grigorios, diğer dinsel ve sivil önderlerle birlikte insanlık dışı koşullar altında ipe yollandı. Patriğin asılması Hıristiyan Avrupa'nın düşüncesini değiştirdi ve başkaldıran Yunanlılara sempati duymalarına sebep oldu. Oysa Osmanlılara göre, Grigorios, inananların sultana bağlılıklarını güvence altına almak olan temel görevini istismar etmişti. Rus büyükelçisi asılma olayını protesto edince, *reis efendi,* yani Osmanlı dışişleri bakanı büyükelçiye sert bir biçimde Rusya *çarı* Büyük Petro'nun kendi topraklarındaki patrikliği lağv etmiş olduğunu söyledi

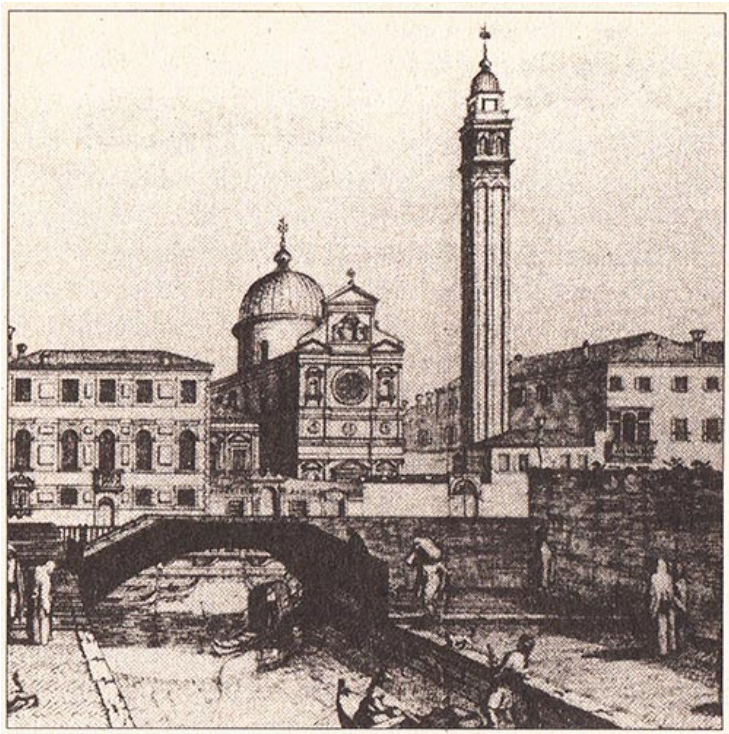
Dinsel olduğu kadar hukuki gücün de Kilise'nin elinde toplanması, yüksek düzeyde memurluk uğruna sert çekişmelere yol açıyordu. Bunları kışkırtanlar da Osmanlı yetkilileriydi, çünkü patrikhanenin her el değiştirişinde sultanın başbakanına, yani başvezire *peşkeş* çekilirdi, diğer bir deyişle rüşvet verilirdi. Bu ödemeyi karşılamak için patriğin kendisi de rüşvet almak zorundaydı ve böylelikle Kilise, Osmanlı hükümet düzeninin her yerini sarmış olan kurumlaşmış bir açgözlülük ve kokuşmuşluk ağına düştü. Kuramsal olarak bir patrik, makamında ömür boyu kalabilirdi, fakat aynı kişinin birden çok kez aynı göreve geldiği de olmuyor değildi. Onyedinci yüzyılın sonlarında Dionysios IV. Mouselimis en az beş kez patrik seçilmişken, 'ulusal şehit' V. Grigorios üçüncü patrikliği sırasında ipe gönderilmişti. Onsekizinci yüzyılda Ermeni bir bankerin, 'siz Yunanlılar gömlek değiştirir gibi patrik değiştiriyorsunuz' diyen alaylı sözleri, rahatsız da etse meselenin özüne işaret ediyordu. Ayrıca yüzyıllar içerisinde Kilise'nin baskısı ve pek çok din adamının açgözlülüğü yüzünden halk arasında papazlara karşı güçlü bir akımın çıkması da şaşırtıcı değildi. 1821 öncesi yıllarda, Kilise hiyerarşisinin yüksek kademelerinin kendi çıkarlarını Osmanlı devletininkilerle bir tutmasına tepki olarak ortaya çıkan milliyetçi aydınlar hareketinin kızgınlığı da buna eklendi. Kudüs Patriği Anthimos'un, 1798'de sürdürdüğü tartışmada, Hıristiyanların kurulu düzene karşı gelmemeleri gerektiği, çünkü Tanrı'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu, Ortodoks dinini yoldan çıkmış Katolik Batı'nın gazabından korusun diye yücelttiği yolundaki sözleri, Kilise hiyerarşisinin genel görüşünü yansıtmaktaydı.

> Efendimiz...bu güçlü Osmanlı İmparatorluğu'nu, Ortodoks inancından sapmaya başlamış bulunan bizim Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun yerine geçsin diye hiç yoktan var etmiş ve İlahi Takdirle geldiği kuşkuya yer bırakmasın

diye Osmanlıların İmparatorluğu'nu diğer bütün krallıklardan daha yüce tutmuştur...
Anthimos, Kudüs Patriği, *Didaskalia Patriki* [Pederin Vaazları](1798)

İslâm geleneğiyle işbirliği ederek Yunan *reayanın* Osmanlı yönetimi altında küçümsenmeyecek ölçüde dinsel özgürlük elde ettiği gerçeği, onların Osmanlı düzeni içerisinde alt tabakalarda yer aldıklarını gösteren bir dizi sorunla karşı karşıya kalmalarına engel değildi. Yargı önünde bir Müslümanın sözüne karşı bir Hıristiyanınki geçerli olmadığı gibi bir Hıristiyanın bir Müslümanla evlenmesi de mümkün değildi. Hıristiyan bir kimse silah taşıyamazdı ve askerlik görevi yerine *haraç* adı verilen özel bir vergi ödemesi gerekirdi (öyle amaçlanmasa da, uygulamada bu bir ayrıcalık olup çıkmıştı). En çok korku uyandıran şey, onyedinci yüzyılın sonlarına doğru bu kurum ortadan kaldırılana dek sürdürülen *paidomazoma* (sözlük anlamıyla çocuk toplama) yani Yeniçeri Ocağına asker toplamaydı. Düzensiz aralıklarla yürütülen bu uygulama; seçkin askerler ya da bürokratlar olarak yetiştirilmek üzere Balkanlar'daki Hıristiyan ailelerin en sağlıklı ve en zeki oğullarını Osmanlı Devleti'nin hizmetine vermeleri bir zorunluluktu. Askere alınan bu çocukların İslam dinine devşirilmeleri zorunluluğu, bundan dönmenin cezasının kesinkes ölüm olması özellikle korku uyandırırdı. Diğer yandan, yeniçeri ocağı yoksul ailelerin çocuklarına Osmanlı devlet yapısının en yüksek kademelerine yükselme fırsatı verdiğinden, seçilmeye hak kazansınlar diye Müslüman ailelerin oğullarını Hıristiyan olarak yazdırmaya çalıştıkları da görülürdü. Üstelik, iyi yerlere gelmiş yeniçeriler bazen akrabalarına ya da doğdukları köylere yardım etme olanağını da yakalayabilirlerdi.

Hıristiyanlara yapılan ayrımcılık yerel Osmanlı yetkililerinin sert tutumlarıyla birleşince tek tek ya da gruplar ha-

linde İslâm dinine geçmeleriyle sonuçlanabiliyordu. Özellikle onyedinci yüzyılda İmparatorluğun uzak bölgelerinde yaygın olarak görülen bu gibi durumlarda, Hıristiyanların kendilerini İslâm dinine mensup gösterip gizliden gizliye Ortodoks Hıristiyanlığın gereklerini yerine getirdikleri de bilinmiyor değildi. Ondokuzuncu yüzyılın ortasında, Hıristiyan devletlerin baskısı altında kalan Osmanlı merkez hükümeti, yani Bâb-ı Âli, Müslümanlarla Hıristiyanların eşitliği anlayışını yasalara geçirince bu 'gizli Hıristiyanların' pek çoğu, eski Müslüman dindaşlarının şaşkın bakışları önünde, bağlı oldukları gerçek dinlerini açığa çıkardılar.

2 [Venedik'teki Yunan kilisesi Aziz George ile onyedinci yüzyıldaki **Phlanginion Phrontistirion.** Kaynak: **İstoria tou Ellinikou ethnous, X** (Atina: Ekdotiki Athinon, 1974)].

Venedik'te bulunan Yunan kilisesi Aya Georgios ile **Phlanginion Phrontistirion,** yani Üniversitenin onyedinci yüzyılda yapılmış bir kabartması. Türkokrasi sırasında kalabalık Yunan toplumuyla Venedik, ticaret, din ve kültür etkinliklerinin önemli bir merkeziydi. 1514 yılında Yunanlılara kendi kiliselerini yapma izni tanındı ve kentin Yunan piskoposuna Küçük Asya'daki Philadelphia Metropolit'i unvanını kullanma hakkı verildi. 1665'te cemaatin eski başkanı Thomas Phlanginis'in büyük cömertlik sergileyerek yaptığı bağışla kurulan **Phlanginion Phrontistirion,** Padua Üniversitesinde okumaya hazırlanmaları için Yunan gençlerine kapılarını açtı. Katolik Venedik'in Ortodoks 'hizipçilerine' gösterdiği göreli hoşgörü, bu kentin uzun bir dönem Ortodoks dünyasının basın merkezi olarak kalmasını sağladı. Venedik'te dindışı edebiyatta canlı bir alışveriş ortamı gelişirken, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kiliselerde kullanılan hemen hemen bütün ayin kitapları da bu kentte basılıyordu. Yunan dünyasının Osmanlı egemenliğine girmemiş tek bölgesi olan İyonya adaları Venedik'in **Serenissima Repubblica**sı yani cumhuriyetinin yönetimi altındaydı. Bu adalar Korfu, Kefalonya, Zakintos, Kithera, Lefke, Ithaka ve Paksos'tu. Korfu hiçbir zaman Osmanlıların eline geçmedi. Diğer adalar Osmanlı boyunduruğunu çok kısa bir süre de olsa yaşadılar, ancak 200 yıl kadar sultanın egemenliğinde olan Lefke bunların dışındaydı. 1797'de Venedik cumhuriyetinin çöküşünden sonra adalar, 1864 yılında Yunan krallığına bağlanana dek çeşitli biçimlerde Fransız, Rus ve İngiliz yönetimlerine girdiler. 1204 ile 1669 arası dönemde Girit de Venedik İmparatorluğunun bir parçasıydı ve İtalyan örneklerinin etkisi altına giren Yunan edebiyatının büyük ürünlerine tanık oldu. Burası, aynı zamanda daha çok El Greco diye ün salan ressam Domenikos Theotokopulos'un da doğum yeriydi. 1669'da Girit Büyük Adasının yirmi yıl süren bir kuşatmanın ardından Türklerin eline geçmesinden sonra, İyonya adaları Yunanlıların Batı'ya açılan penceresi olarak kaldı.

Osmanlı merkez hükümetince, özellikle uzak dağlık bölgelerde yürütülen denetimin yarım yamalak olması nedeniyle ayrımcılık daha az hissediliyordu. Örneğin, Pindus dağlarındaki *Agrafi* köyleri; onlara bu adın verilmesinin nedeni imparatorluğun vergi kayıtlarında 'yazılmamış' olmalarıydı. İmparatorluk topraklarında Yunanlıların yerleşik olduğu diğer bölgelerde, örneğin sakız ağacı yetiştirilen varlıklı Sakız adasında halk belli ayrıcalıklara ve dokunulmazlıklara sahipti.

Onaltıncı ve onyedinci yüzyıllar Yunan insanlarının tarihinde bir tür 'karanlık dönemdi'. Türklerce 'sadık' *millet*

diye görülen- Ermeniler ve Yahudiler Osmanlı fethine karşı direnişe destek vermemiş olduklarından, bu yıllarda Yunanlılardan daha çok kayırılıyorlardı. Yine de, arasıra da olsa, Yunanlıların öne çıktıkları da olmuyor değildi. Bunlardan biri de büyük bir Bizans ailesi olan Kantakouzenlerden gelme Şeytanoğlu'ydu. Kürk ticaretinin ve devletin tuz tekelinin denetimini elinde tutması ona, sultanın donanmasından altı gemiyi donatmaya yetecek kadar büyük bir mal varlığı sağlamıştı. Öte yandan, devletin bu yüce kulu 1578 yılında ipe yollanacaktı.

Yunanlıların yazgısına damgasını vuran bu karanlık dönem sırasında bile, Osmanlı boyunduruğuna karşı bazı başkaldırılar olmuştu. İmparatorluk topraklarında ve Ege adalarında başgösteren ayaklanmaları daha da kışkırtan olay, Osmanlı donanmasının 1571'de İnebahtı Deniz Savaşı'nda Avusturyalı Don John komutasındaki filo tarafından ezici bir yenilgiye uğratılmasıydı. 1611 yılında Epir'de Dionysios Skylosophos kısa süren bir ayaklanma başlattı. Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu'nun 1645-69 yılları arasındaki uzun süreli savaşı Girit'in düşmesiyle sonuçlanmış olsa da, Venediklilerin 1684 ve 1715 yılları arasında Mora Yarımadası'na yayılmaları Osmanlı'nın yenilmez olmadığını gösterdi.

Türkokrasi dönemi boyunca *kleftler* Türklere karşı milliyetçilik öncesi silahlı direnişin gözle görünen ve önemli örneğini oluşturmuşlardı. *Kleftler* gerçekte, yağmalarını birbirine benzeyen Yunanlılarla Türklere yöneltmiş haydutlardı. Ne var ki vergi memuru olarak Osmanlı yönetimini temsil eden kimselere saldırmaları, Yunan halkının gözünde, Müslüman derebeylerine karşı baskı gören Yunan *reayanın* savunucuları diye görülmelerine ve cesaretle dayanıklılıkta insanüstü güçlere sahip olduklarına inanılmasına neden oldu. Eşkıyalığın önlenmesi ve ticaretle haberleşmenin yürütülmesi açısından önem taşıyan dağ yolları güvenliğinin

sağlanması çabasında olan Osmanlılar, *armatoloi* adıyla bilinen Hıristiyan milis güçlerini kurmuşlardı. Biri yasadışı, diğeri yasal olan (her ne kadar ikisinin arasındaki sınır kesin olarak çizilmemişse de) bu gibi oluşumlarda Yunanlıların yer alması, 1820'lere, bağımsızlık savaşımının patlak verdiği yıllara gelindiğinde, artık onları uzun, belki kararsız, düzensiz bir savaş geleneğinin bir parçası yapmıştı.

Onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda Osmanlı egemenliğinden kurtulma tasarısı hâlâ uzak bir düş gibi görünmekteydi. Yunanlılar arasında yaşatıldığı biçimiyle, ergeç 'taht varisi soylarının eski gücünü bulacağı ve Konstantinopolis'i geri alacakları' doğrultusundaki dilekler, kurtuluşun eninde sonunda insan eliyle değil, ilahi müdahaleyle olacağı umudunu taşıyan vahiy ve kehanetle gelen inançlara bel bağlamaya varıyordu. Bunlar, insan emeğini ilahi takdirin bir parçası olarak gören Bizans düşünce biçiminin hâlâ sürdüğünü gösteriyordu. Kuzeyden gelen sarı saçlı özgür ırkı anlatan *ksanthon genos* destanı inanırlılığını sürdürmekteydi, ve bu destansı insanlar, Osmanlıların tutsaklığı altında olmayan tek Ortodoks halk olan Ruslarla özdeşleştirilmekteydi. Fakat yine de Yunan halkının kendi çabalarının sonucu özgürlüğünü elde edebileceği umudu, az da olsa, yaşatılıyordu.

Sarı saçlı ırkın gelip bizi özgürlüğümüze kavuşturmasını
Moskova'dan gelip bizi kurtarmasını umut ediyoruz.
Kâhinlere, sahte kehanetlere inanıyoruz
Ve zamanımızı boş şeylerle harcıyoruz.
Türk'ün ağını kaldırsın diye üzerimizden
Umudumuzu kuzey rüzgârına bağlıyoruz.

Matthaios, Myra Metropoliti (Onyedinci yüzyıl)

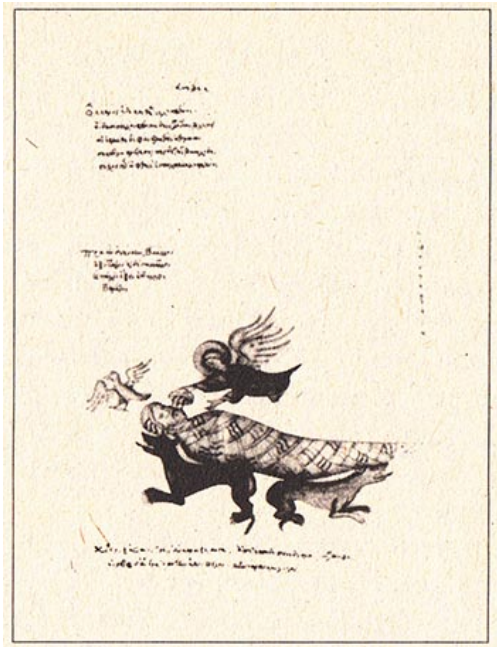
Öte yandan onsekizinci yüzyılla beraber Yunan toplumunun yapısında bir dizi önemli değişiklikler olmaya başladı. Bu değişim, Yunanlıları yüreklendirerek Türklere karşı ba-

3 [Konstantin XI Palaiologos'un 'Mermere dönen İmparator' olarak canlandırılması (Kungliga Biblioteket, Stokholm)].

Bizans'ın son imparatoru Konstantin XI Palaiologos, onaltıncı yüzyılda kahinlerin İmparator Bilge Leo'ya gönderme yapan kehanetlerin yer aldığı bir elyazmasında 'Mermere dönüşen İmparator' olarak tasvir edilmektedir. Konstantin 29 Mayıs 1453'te Konstantinopolis'in savunması sırasında ordularının başında çarpışırken ölmüştü. Günlerden Salıydı, bundan sonra Salı günü Yunan dünyasında lanetli bir gün olarak anıldı. **Türkokratia**'nın sürdüğü uzun yüzyıllar boyunca Yunanlıların ne Hıristiyan güçlerin desteğiyle ne de başarılı bir ayaklanmayla özgürlüklerini güvence altına almaları çok uzak bir olasılıktı, yine de Ortodoks dünyasında fazlaca kabul gören kehanet külliyatına dayalı umutlar sürüyordu. Osmanlı boyunduruğundan ergeç kurtuluşun insan eliyle olmaktan çok yüce Tanrı tarafından gerçekleştirileceği öngörülüyordu. Bunlardan biri olan **Marmaromenos Vasilias** ('Mermere dönüşen İmparator') destanında, bir Türk'ün indirdiği darbeden evvel Konstantin Palaiologos'un bir melek tarafından Konstantinopolis'in kapılarından birinin, **Khrysoporta**'nın [Altın Kapı] yakınlarındaki bir mağaraya götürülüp orada mermere dönüştürüldüğü anlatılıyordu. Orada meleğin kendisini uyandırmak için geri geleceği ve bunun üzerine kalkıp Türkleri anayurtlarına, Orta Asya'daki **Kokkini Milia**'ya, ['Kızıl Elma'] geri göndereceği günü beklemekteydi. Bilge Leo'ya atfedilen kehanetlerde Konstantinopolis'in kurtuluşunun Türklerin eline geçmesinden 320 yıl sonra, yani 1773'te olacağını haber verdiğinden, 1768-74 Rus-Türk savaşı sırasında bu tür inançlara duyulan güven daha da arttı. Her ne kadar savaş beklenen özgürlüğü getirmediyse de, kehanetlere olan inanç yirminci yüzyıla dek yaygınlığını korudu.

ğımsızlık savaşını tasarlamada gözüpek davranmaya yöneltti. Ancak, kendilerini kaderlerine bırakmış ya da içinde bulundukları durumu, direnmeyi düşünmeyecek kadar kanıksamış olan kendi insanlarını buna inandırmada öyle büyük güçlüklerle karşılaştılar ki, tasarıları düşten öteye gidemedi. Ulusal hareketin ilk kıpırtıları ortaya çıkmaya başladığında onsekizinci yüzyılın sonuna yaklaşılıyordu. Bu sonunda, 1830'larda, güdük de olsa bağımsız bir devletin ortaya çıkışıyla sonuçlandı. Bu hareketin gelişiminin özel bir anlamı vardı, çünkü her ne kadar doğu Avrupa'da gelişen ilk ulusal hareket değilse de, Hıristiyan olmayan bir ortamda, Osmanlı İmparatorluğu'nda, ilk kez yaşanıyordu. Bu göreli erken gelişim birkaç nedene dayanmaktaydı.

Eğer Osmanlı İmparatorluğu onsekizinci yüzyılla beraber

asker, toprak bütünlüğü ve iktisat bakımından zayıflamış olmasaydı, bu ayaklanmanın başarılı biçimde yürütüleceğini bile düşünmek olanaksız olurdu. İmparatorluğun askeri etkisinin azalması, yeniçeri ordularının, seçkin savaşçı güçler olmaktan çıkıp yalnızca yetkilerini ve ayrıcalıklarını gözeten, bunların babadan oğula geçtiği toplumsal bir sınıf olmaya başlamasıyla ortaya çıktı; merkezi hükümetin başına sürekli dert açan bu asker sınıfının varlığı 1826 yılında Sultan II. Mahmut'un onları oldukça sert metodlara başvurup bastırmasına dek sürdü. Askeri açıdan gerilemesi ve savaş teknolojisindeki değişimlere uyum sağlamaktan uzak kalması Osmanlı Devleti'nin Avusturya, Pers İmparatorluğu, Rusya gibi dış tehditlere giderek daha da açık olmasına yol açtı. Onyedinci yüzyılın sonlarından itibaren İmparatorlu-

ğun coğrafi, dolayısıyla iktisadi bütünlüğünün temelleri sarsılmaya başladı.

Ortodoks gücünün dünyadaki tek simgesi olan Ruslardan gelen baskılar ve "Sarı saçlı ırk" efsanesi Yunan topraklarında büyük yankı uyandırdı. 1768-74 yıllarında Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki büyük savaş bambaşka bir heyecan yarattı; Bizans imparatoru Bilge Leo'ya atfedilen bir kehanete göre 'Konstantinopolis'in fethinden 320 yıl sonra, yani 1773 yılında Türklerin elinden kurtarılacağı bildirilmişti. Bundan sonra Ruslar, İmparatorluk topraklarındaki bütün Ortodoks Hıristiyanları iddiasında bulundularsa da savaşın *reayanın* durumunu iyileştirmede çok az bir etkisi görüldü. Yine de, pek çokları er ya da geç Türklerin boyunduruğundan kurtulacakları kehanetlerine inanmayı sürdürdüler.

Sınırların geriye çekilmesiyle birlikte İmparatorluğun bölünmez bir devlet olarak bütünlüğü de tehlikeye düştü. Yeniçeri disiplinsizliğinin sebep olduğu anarşi, bazı eyaletlerde bağımsız birer yönetici gibi davranmaya başlayan sultan kullarının yani imparatorluğun geniş toprakları üzerinde denetim kurmuş olan savaş zenginlerinin türemesiyle aynı zamanda gerçekleşti. İçlerinden özellikle biri, Müslüman Arnavut Ali Paşa pek çok Yunanlıyı Epir'in başkenti Yanya'dan yönettiği geniş topraklara toplamıştı. Bu satrapların fiili bağımsızlığı, onsekizinci yüzyılda, Yunanlılara Osmanlı'nın merkezi gücünün zayıflamış olduğunu gösteren, onlara cesaret veren bir gelişmeydi.

Bu gelişmelerin aksine; Osmanlının gerileme süreci, küçük fakat etkili bir Yunan topluluğunun Osmanlı Devleti'nin yüksek kademelerinde önemli mevkilere gelmesini hızlandırdı. Bu kişiler bir avuç Yunan ya da Helenleşmiş Romen aileden, Arnavut kökenden gelme, adlarını İstanbul'da Ekümenik Patriğin ikamet ettiği Fener bölgesinden

alan Fenerlilerdi. İmparatorluğun karşı karşıya kaldığı dış baskıların artması, artık Osmanlıların güçlerinin doruğunda oldukları zamanlardaki gibi, yenilgiye uğrayan düşmanlarına barış koşullarını yazdıramayacakları anlamına geliyordu. Artık Osmanlı'nın kendisini yenilgiden en az zararla kurtaracak usta diplomatlara ihtiyacı vardı. Osmanlı egemenliğinin Avrupa'daki ilk büyük gerilemesini simgeleyen 1699'daki Karlofça Barış Antlaşması'ndan 1821'de bağımsızlık savaşı patlak verene dek bu görev, Devlet Kapısı'nda Osmanlı dış politikasının yürütülmesinde gerçekte oldukça etkili olan baş tercümanlık bürosunu tekeline alan Fenerliler tarafından yerine getirildi. Fenerliler, aynı zamanda Osmanlı donanmasının amirali *kaptan paşa*'nın da tercümanlığını yapıyorlardı; bu yetkiyi ellerinde bulundurmaları Osmanlı donanmasına pek çok denizci veren Yunanlıların yaşadığı Ege Denizi adalarının *de facto* valileri olarak davranmalarına olanak sağlıyordu.

Onsekizinci yüzyılda ve ondokuzuncu yüzyılın başlarında Fenerlilerin denetim altında bulundurdukları en önemli mevki *voyvodalık,* yani prenslerin elindeki Tuna'nın Eflak ve Boğdan (Moldavya) eyalet yöneticiliğiydi. Bükreş ve Yaş kentlerindeki lüks saraylardan bu toprakları Osmanlı sultanının genel valileri sıfatıyla yönetirlerdi. Tıpkı Kilise yüksek düzey yönetimi için olduğu gibi, görev süresi ortalama üç yılın altında olan, bu çok kişinin göz koyduğu mevki için adil olmayan kıyasıya bir rekabet söz konusuydu.* Bu aydın *voyvodaların* bazıları Yunan kültürünün koruyucularıydılar ve maiyetleri Osmanlı boyunduruğu altında soyutlanmış Ortodoks dünyasına batı düşününün aktarılmasında etkili oldu. İstanbul'daki sultan sarayının küçük bir modeli

(*) Fenerlilerin yönetimi, bu bölgelerde yaşayan Romenlerce pek hoş karşılanmıyorduysa da; gerçekte Fenerlilerin açgözlülük sıfatını hakettikleri de doğru değildir.

olan sarayları, Osmanlı İmparatorluğu'nda oldukça karmaşık olan politika sanatını sağlam temellere oturttu. Öte yandan, Yunan aristokrasisi olmaya en yakın duran Fenerliler, böyle olmasına rağmen, kendi çıkarlarıyla imparatorluğun bütünlüğünün korunmasını bir tuttular ve yalnızca birkaçı bağımsızlık savaşında etkin görev aldı.

4 [Athos Dağındaki Aziz Paul manastırını gösteren onsekizinci yüzyıldan kalma bir ikon. Kaynak: Dori Papastratu, **Khartines eikones. Orthodoxa thriskeftika kharaktika 1665-1899** (Atina: Ekdoseis Papastratos, 1986)].

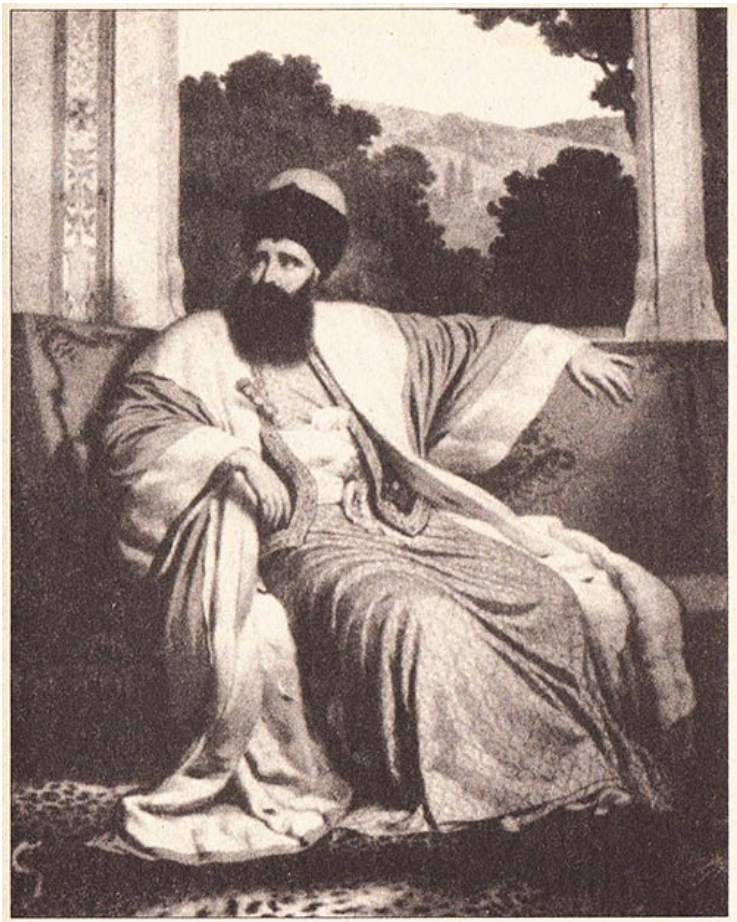
1798'de Viyana'da basılmış olan kağıt bir 'ikona' Athos [Aynaroz] Dağındaki Aya Pavlu [Aziz Paul] manastırını göstermektedir. Kabartmanın en altındaki yazılar hem Yunanca hem de İslav dilinde basılmıştır, bunun nedeni dağdaki yirmi manastırın çoğu Yunan olsa da, Aynaroz'daki keşiş cumhuriyetinin içinde Rus, Sırp, Bulgar ve Romen vakıflarının da bulunması ve burasının, Osmanlı boyunduruğu altındaki Ortodoks hacıların da ilgisini çekmesidir. Dinsel görüntülere ya da Aynaroz, Kıbrıs'taki Kikko manastırı, Karadeniz kıyısında Trabzon yakınındaki Sumela manastırı ve Kudüs'teki Kutsal Mezar Kilisesi gibi Ortodoksların büyük kutsal ziyaret merkezlerine yer veren çok sayıda kabartma, onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda elden ele dolaşmaktaydı. Yapımı boyalı ikonalardan daha ucuz olduğundan, Osmanlı yönetimi sırasında Ortodoks inanışın kalelerini oluşturan keşiş kuruluşlarının bakım ve onarımını karşılamak amacıyla para toplamak için bunlar satılıyordu. **Türkokratia** sırasında Kilise, Yunan kimliği (ve de Yunan dili) anlayışıyla bakım ve onarıma büyük ölçüde katkıda bulunuyorsa da, bağımsızlık savaşının patlak vermesinden önceki yıllarda Yunan milliyetçileri, bir yandan dine karşı gelmemeye özen gösterirlerken, diğer yandan da keşiş kuruluşlarına ve Kilise hiyerarşisine işleyen bilgisizlik ve kokuşmuşluktan duydukları hoşnutsuzluk artıyordu. Milliyetçiler özellikle, pek çok papazın **ethelodouleia** yandaşlığı ya da Osmanlı güçlerine isteyerek teslim olmasını okuma yazması olmayan Yunan kitlelerine ulusal bilinç anlayışı aşılama girişimlerine başlıca engel olarak görüyorlardı.

Ulusal hareketin gelişiminde büyük önem taşıyan bir diğer unsur da, onsekizinci yüzyılda ortaya çıkan Osmanlı toprakları içinde ve dışında faaliyet gösteren, varlıklı, girişimci bir tacirler sınıfının ortaya çıkışıydı. Yunanlı tacirler batıya hammadde satıp batının işlenmiş mallarıyla sömürgelerde üretilen malları almakla imparatorluk ticaretini el-

5 [1819-21 Boğdan **hospodarı** Mikhail Sutsos. Kaynak: Louis Dupré, **Voyage à Athènes et à Constantinople** (Paris: Dondey-Dupré, 1825)].

1817-18 yıllarında Osmanlı Devlet Kapısında Baş Tercüman ve 1819-21 arasında Buğdan **hospodarı** olan Fenerli Mikhail Sutsos bulunduğu konuma özgü debdebeli giysiler içerisinde görülmektedir. Onsekizinci yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu giderek artan dış tehditler altına girdikçe, Fenerliler diye bilinen küçük bir aileler topluluğu Osmanlı Devleti içinde geniş yetkisi olan görevlere geldiler. Bunların çoğu aslen Yunanlıydı, hepsi Yunan kültürü almıştı. 1821 yılında patlak veren bağımsızlık savaşına dek devletin dört kilit görevi onların tekelindeydi. Babıali'nin baş tercümanı olarak Osmanlı dışişleri bakanı, reis efendiyle birlikte dış politikanın yürütülmesi sorumluluğunu paylaşıyorlardı. Osmanlı donanmasının komutanı kaptan paşanın tercümanı olarak üzerinde yaşayan insanların büyük çoğunluğunun Yunan kökenli olduğu Ege Denizi adalarında vali gibi davranıyorlardı. Tuna eyaletleri olan Eflak ve Boğdan'ın **hospodarları,** yani prensleri olarak sultanın temsilciliğini yapıyor, Yaş ve Bükreş'te sultanınkine benzeyen saraylarında oturuyorlardı. Bazıları hukuk ve toprak reformu, ayrıca Yunanlıların eğitimi ve kültürlerinin geliştirilmesi için içtenlikle çalışıyorsa da, bu konuma gelmek uğruna yaşanan yoğun çekişmenin yol açtığı rüşvet ve entrikalar Fenerlilerin kötü ün salmasına neden oldu. Fenerlilerin çoğu ulusal harekete destek veremeyecek durumda kendi çıkarlarını Osmanlı efendilerininkilerle bir tutuyorlardı. Mikhail Sutsos bunların dışındaydı. **Philiki Etairia** hareketine katılıp 1821'de eyaletlerin ele geçirilmesinde başarısızlığa uğrayan Aleksandros İpsilantis'in yardımına koştu, ayrıca bağımsız krallığın siyaset dünyasında etkin görev aldı.

lerine geçirmiş oldular. Yunanca Balkan ticaretinin yürütüldüğü dil, *lingua franca* oldu. Akdeniz, Balkanlar, orta Avrupa ve güney Rusya'dan Hindistan'a dek uzanan Yunan ticaret *paroiki*leri yani birlikleri kuruldu. Aynı sıralarda Yunanlı kaptanlar Hydra, Spetsai ve Psara adlı başlıca üç 'denizci kökenli' adada, yirminci yüzyılda dünyanın en

büyük ticari filosu olacak donanmanın temellerini atmaktaydılar. Fransız devrimi ve Napolyon savaşları esnasında İngilizlerin uyguladıkları ambargoya rağmen riske girmeyi göze alabilenler yüklü kazanç elde etme olanağı buldular. Oysa imalat adına çok az şey yapılmaktaydı. Onsekizinci yüzyılın sonları ve ondokuzuncu yüzyılın başlarında, ço-

ğu orta Avrupa'ya satılan kırmızı dokuma pamuğu üretimiyle azımsanmayacak bir varlığa kavuşan Teselya'daki dağ kasabası Ambelekia eşi görülmedik ve kısa süreli bir örnekti.

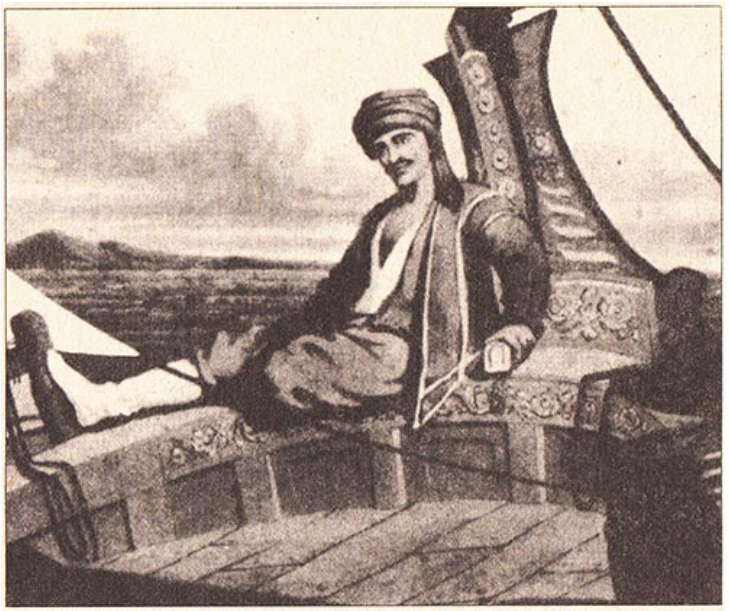
Büyük bir mal varlığını ellerinde tutan daha zengin tacirler, Osmanlı İmparatorluğu'nda mal güvenliğini ve sermaye birikimini olumsuz yönde etkileyen başına buyrukluktan ve yaşamın belirsizliğinden muzdariptiler. Hükümetlerin ticari girişimleri teşvik ettiği batı Avrupa'da gördükleri düzenli ticaret deneyimi kimilerini yeni doğacak ulusal harekete kaynak sağlamaya yöneltti. Ancak diğerleri yeni kazandıkları varlıklarını böylesi tehlikeli bir işe yatırıp riske atmaya hazırlıklı değillerdi. Tacirlerin büyük çoğunluğu millî davaya aktif destek hususunda çekingen idilerdiyse de bağımsızlık hareketinin gelişimine gösterdikleri dolaylı katkının önemi büyüktü.

Onsekizinci yüzyılın son otuz ve ondokuzuncu yüzyılın ilk yirmi yılında görülen aydınlar uyanışını somut temellere oturtma sorumluluğunu üstlenenler tacirlerdi. Ulusal bilincin gelişiminde bu, artık Ortodoks Hıristiyan olmanın değil de özellikle Yunan olmanın ayrımına varmada hayatî bir öneme sahipti. Vakıf okulları ve kütüphaneler kurdular; asıl itibariyle imparatorluk sınırları dışında büyüyen ve giderek laikleşen, Yunan okuyucusuna yönelik yayınlara parasal destek sağladılar. Onsekizinci yüzyılın son çeyreğinde basılan kitaplar ilk yirmi beş yıldakilerin yedi katı kadardı. 1821'den önceki yirmi yılda 1.300 kadar değişik konuda kitap basıldı. Belki de hepsinden önemlisi, tacirlerin yardımlarıyla genç Yunanlıların batı Avrupa'daki üniversitelerde, özellikle de Alman devletlerinde okuyabilmeleriydi. Buralarda yalnızca Aydınlanma'nın, Fransız Devrimi'nin, romantik milliyetçiliğin başlıca görüşleriyle tanışmakla kalmayıp antik Yunanistan'ın dili ve uygarlığının eğitim gör-

müş Avrupalı çağdaşlarının düşüncelerinde ne denli olağanüstü bir yer tuttuğunu gördüler.

Türkokrasinin *(Tourkokratia)* egemen olduğu yüzyıllarda antik Yunan'a ilişkin yok denecek kadar az şey biliniyordu, ancak, yeni yetme aydın kesim klasik Batı kültürünün de etkisiyle, uygar dünyanın saygı duyduğu bir mirasın varisleri olduklarını anlamaya başladılar. Bağımsızlık savaşının hemen öncesinde bu *progonopleksi* (Grek atalarına duyulan aşırı bağlılık) ile arkaiolatreia (antikite hayranlığı) ve Yunan terimlerinin kullanılması sapkınlık ölçülerine vardı. Tam da ondokuzuncu yüzyılın ilk on yılında, Kilise yetkililerinin şaşkın bakışları altında milliyetçiler çocuklarını Hıristiyan adlarından çok antik Yunan büyüklerinin adlarıyla vaftiz etmeye (gemilerine de bu adları vermeye) kalkıştılar. Bazı fanatikler bu uğurda kendi adlarını dahi değiştirdiler. Yine bu dönemde, yeniden doğan Yunanistan'da konuşulacak dilin ne olması gerektiğine dâir günümüze değin sürecek olan öfkeli, kimi zaman da şiddetli tartışmaların nüveleri görüldü. Kimileri M.Ö. beşinci yüzyılın Atina lehçesine dönmekten yanaydı, diğerleri -klasik dönemlerden bu yana geçen uzun zaman göz önüne alındığında pek az değişikliğe uğramış olan- çağdaş günlük dilin akademik söyleme temel oluşturması gerektiğini düşünüyordu. Daha başkaları da dildeki yabancı sözcük ve kullanımları ayıklayarak orta yolu bulmanın daha uygun olduğu düşüncesindeydi. En sonunda, *katharevousa,* sözlük anlamıyla 'arılaştırılmış' Yunanca yanlıları kazandı ve bu, ülkenin bundan sonraki kültürel ve eğitsel gelişimini fena halde etkisi altına aldı.

> Dostlar, pek çok kez dile getirdiğimiz gibi, bir zamanlar dört bir yana ün salmış bir ırkın başına gelebilecek en kötü felaket; atalarının erdemlerini unutmak, içinde bulunduğu acıklı duruma ilgisiz olmak, eğitimi savsaklamak ve

küçük görmektir. Görüldüğü üzere bunlar Yunanistan'ın içler acısı esarete yenik düşmesinden sonra zuhur etmiştir. Fakat Yüce Tanrı'nın da yardımıyla, artık Yunanlılar kendi istekleriyle cahilliğin derin uykusundan uyanmaya, aydınlanma ve yeniden doğuşları için çalışmaya, atalarının erdemlerini ve dinlerini yeni baştan kazanma yolunda dev adımlar atmaya başlamış bulunmaktadırlar.

Grigorios Paliouritis, Arkhaiologia Elleniki
[Yunan Arkeolojisi](1815)

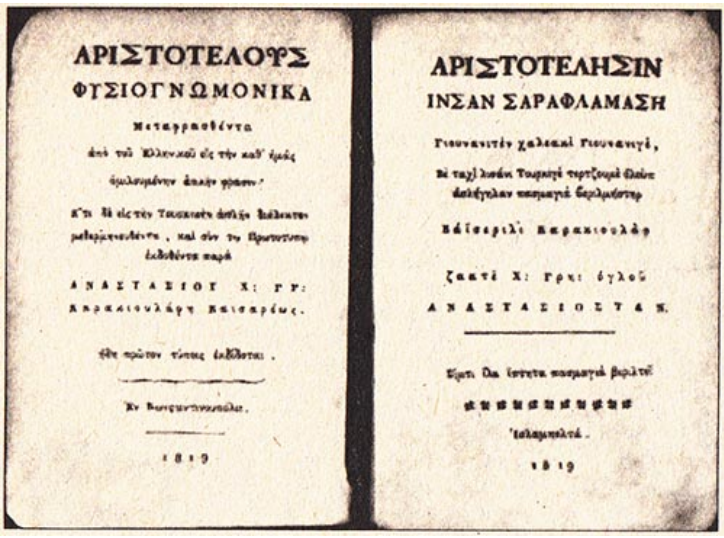
Yurttaşlarına bir 'geçmiş anlayışı' aşılamada kilit görev üstlenen Adamantios Korais dilbilimsel açıdan orta bir yol bulma yanlısıydı. 1748 yılında Smyrna'da (İzmir) doğmuş, ancak yaşamının büyük bölümünü 1833'te öldüğü Paris'te

6 [Bağımsızlık savaşının hemen öncesinde Yunanlı bir deniz kaptanı. Kaynak: S. A. Papadopulos'un yayına hazırladığı **The Greek merchant marine 1453-1850** (Atina: Yunanistan Ulusal Bankası, 1972)].

Bağımsızlık savaşı öncesinde Yunanlı bir denizci kaptanı gösteren taşbasması bir resim. Onsekizinci yüzyılın sonları ve ondokuzuncu yüzyılın başlarında, denizcilik alanında Yunanistan'ın bugün üstün olmasını sağlayan temeller atılmaktaydı. Kurulan ilkel ticaret filosu hızla büyüdü. Bugün bile 'denizci' adalardan biri olan Hidra adası limanını çevreleyen görkemli konakların **arkhontika**ların da gözler önüne serdiği üzere büyük paralar toplandı. Osmanlı İmparatorluğu'ndan batı Avrupa'ya hammadde satılıyor, karşılığında mamul mallarla sömürge ürünleri alınıyordu. Osmanlı donanmasındaki denizcilerin çoğu Ege Adalarından gelme Yunanlılardı. Yasadışı ve devlet izniyle korsanlık yapma geleneğiyle daha da güçlenen bu denizci soyundan gelmiş olmaları, bağımsızlık savaşı sırasında denizlerin denetimini ele geçirmede onlara büyük avantaj sağladı. Ticaret donanmasının serpilerek büyümesi, onsekizinci yüzyılda Balkanlar'da ticareti elinde tutan ticari burjuvazinin ortaya çıkışıyla eşzamanlı gerçekleşti. Yunanca, Balkanlar'da ticaretin dili oldu, ayrıca yalnızca Balkanlarda değil, orta Avrupa'da, güney Rusya'da ve Akdeniz boyunca Yunan tacir toplulukları kuruldu. Ortaya çıkan bu ticari orta sınıfın bazı üyeleri yeni doğan aydınlar sınıfının milliyetçi coşkularına kapıldılar. Öte yandan yeni zenginleşen tacirlerin çoğu okullara ve kütüphanelere bağışlarda bulunuyor, batılı görüşleri yansıtan kitap yayınlarına para yardımı yapıyor ve Yunan gençlerinin, Aydınlanma felsefeleriyle ve Fransız Devrimi'nin yaydığı köklü anlayışlarla tanıştıkları batı Avrupa üniversitelerinde okumaları için paralar döküyorlardı.

geçirmişti. Orada klasik yapıtları inceleyen bir bilim adamı olarak sağlam bir yer edindi ve antik Yunan yazarlarının kitaplarını özellikle Yunan okuyucularına yönelik olarak yayına hazırladı. Kitaplarına yazdığı önsözlerde, yurttaşlarının varisleri oldukları eşsiz bilgi mirasına ilgilerini çekmeye çalıştı ve onları içine tıkıldıkları Bizans cahilliğinden sıyrılmaya çağırdı. Osmanlıların ("Türk ve azgın canavar sözcükleri benim düşünceme göre eşanlamlıdırlar") ve Ortodoks Kilisesi papazlarının softalıklarından müteşekkil olan çifte boyunduruktan kurtuluşun kilit noktası diye gördüğü eğitime, tutkuyla bağlıydı.

Ondokuzuncu yüzyılın ilk on yılında Yunan toplumu giderek farklılaşmakta, hızlı bir değişimden geçmekteydi. Önceleri az sayıda ancak giderek daha çok Yunanlı, milli-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΟΝΙΚΑ

Μεταφρασθέντα

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Χ: ΓΡΥ:

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣΙΝ
ΙΝΣΑΝ ΣΑΡΑΦΛΑΜΑΣΗ

ΖΑΝΤΙ Χ: ΓΡΥΣ: ΟΓΛΟΥ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣΤΑΣ Χ.

7 [Aristo'nun **Physiognomica** adlı yapıtının 1819 İstanbul baskısının Yunanca ve eski Türkçe başlık sayfası. (Oxford: Taylor Institution Library)].

Aristo'nun **Physiognomonica** ('Fizyonomi') adlı yapıtının 1819'da Konstantinopolis ya da Türkçe metinde yazdığı gibi 'İslam dininden olanları bol olan' anlamına gelen İslâmbol'da basılan →

yetçilikten daha sık söz eder hal gelmişti; Osmanlı yönetiminin devamına duydukları öfke giderek daha da bilenmekteydi. Fakat gösterdikleri çabalar güçlü engellerle karşı karşıyaydı. Bu engellemelerin en azından biri bağımsızlık öncesi Yunan toplumu seçkinlerinin-Fenerlilerin, yüksek rütbeli din adamlarının, varlıklı tacirlerin ve eyaletin ileri gelenleri olan *kocabaşıla*rın-Osmanlı düzeninde kuruldukları koltuklarından kalkıp ulusal harekete destek vermeye yanaşmamalarıydı. Üstelik, sürgün Yunan topluluklarını hedef alan aydınlar sınıfının milliyetçi coşkuları okumayazma bilmeyen halk kitlelerince paylaşılmıyordu. Osmanlı düzenine karşı biriken hoşnutsuzluğu örgütleyecek ve bu-

baskısının Yunanca ve Türkçe başlık sayfası. Kapadokya bölgesinde Caesarea'lı (Kayseri) Anastasios Karakiulafis'in çevirdiği bu kitapta metin, yazıldığı eski Yunanca yani 'basit konuşma dilimiz' dedikleri çağdaş halk Yunan dilinde ve Yunan harfleriyle basılmış Türkçe çevirisiyle verilmektedir, bunun nedeni **'karamanlı'** Yunanlılarının da okumasının amaçlanmasıdır. Bu insanlar Küçük Asya'da yaşayan Ortodoks Hıristiyanlardı, Türkçe konuşur, Türkçeyi Yunan abecesini kullanarak yazarlardı, onlar için onsekizinci, ondokuzuncu yüzyıllarda ve yirminci yüzyılın başlarında önemli sayıda kitap basıldı. **Fizyonomi** adlı (daha sonradan Aristo tarafından yazılmadığı ortaya çıkartılan) kitabın bu baskısı, küçük milliyetçi aydınlar sınıfının antik Yunan dili, tarihi ve uygarlığı üzerine bağımsızlık savaşı öncesinde birikip tutkuya dönüşen ilginin yeniden canlanışını ortaya koyan onsekizinci yüzyılın son on ve ondokuzuncu yüzyılın ilk yirmi yılında yayınlanan pek çok kitaptan biriydi. Türk egemenliği yıllarında Yunan adalarındaki antik dünya bilgisi büyük ölçüde ortadan kalkmıştı. Milliyetçi aydınlar arasından en çok tanınmışı ve kendisi de büyük bir klasik dönem araştırmacısı olan Adamantios Korais (1748-1833), yurttaşlarını bilgilendirmek için dur durak bilmeden eski Yunanca metinleri yayına hazırlıyordu. Onları antik Yunanistan'ın saygın kişilerine benzemeye özendirir ve eğitim aracılığıyla kendilerine Türk boyunduruğundan kurtulmaya hakları olduğunu göstermek isterdi. Yeniden canlanan bu 'geçmiş anlayışı'nın en belirgin özelliği on dokuzuncu yüzyılın ilk on yılında başlayan ve Kilise yetkililerini kızdıran, ailelerin çocuklarına geleneksel Hıristiyan vaftiz adları vermek yerine, onlara Aristo, Sokrat, Plato, Aspasya, Leonidas gibi antik Yunanca'dan adlar koymalarıydı.

nu yönlendirecek itici bir güç gerekliydi.

Eşgüdümlü bir ayaklanma tasarılarını ilk geliştirenlerden biri Teselya'dan Helenleşmiş bir Ulah olan Rigas Velestinlis'ti. Tuna eyaletlerindeki Fenerli voyvodoların hizmetinde ilk siyasal deneyimini elde ettikten sonra, 1790'larda Viyana'da bulunması Fransız Devrimi'nden etkilenmesine yol açtı. Siyasal bildirileri, özelikle de Viyana'da baskısını hazırladığı ve Balkanlar'ı bütünüyle ayağa kaldırabileceğini düşündüğü *İnsan Hakları Bildirgesi* Fransa'dan esinlenmişti. En önemli yazısı *Rumeli, Küçük Asya, Ege Adaları ve Eflak-Buğdan Eyaletlerinde Yaşayan Halkların Yeni Siyasal Oluşumu* oldu. Bu yazıda, yeniden dirilmiş bir Bizans İmparator-

luğu'nun kurulmasını, ancak Bizans otokrasisinin yerine Fransız modelindeki cumhuriyetçi kurumların geçirilmesini öngörmekteydi. Amaç, her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yaşayan bütün insanları kucaklamak idiyse de, egemen olacak olanlar, Yunanlı doğanlar ya da o kültürü almış olanlar olacaktı. Rigas'ın özenle ortaya koyduğu taşarıları sonuçsuz kaldı; Balkanlarda devrim türkülerini söylemek üzere Habsburg topraklarından ayrılmak üzereyken Trieste'de bir Yunanlı yurttaşı tarafından oyuna getirildi. Bir avuç dolusu suikastçının yardımıyla, 1798 yılı mayıs ayında Osmanlılarca Belgrad'ta öldürüldü.

Ey yiğit insanlar, daha ne kadar taştan kovuklarda
Tek başımıza, dağ sırtlarındaki aslanlar gibi yaşayacağız?
Zavallı köleliğimizden ötürü dünyadan kaçarak;
Kardeşlerimizi, ana ve babalarımızı, yurdumuzu,
Arkadaşlarımızı, çocuklarımızı ve bütün yakınlarımızı bırakarak
Saklandığımız mağaralardan dışarı bakarak mı yaşayacağız?

Oysa bir saatlik özgürlük
Kırk yıllık köleliğe yeğdir!

Rigas Velestinlis, *Thourios* [Savaş Türküsü](1797)

Rigas'ın uğraşları herhangi bir sonuca ulaşmamış olsa bile, 1797'de 'devrimci özgürlük' çığlıklarının duyulduğu İyonya adalarının Fransızların eline geçmesiyle aynı zamana denk geldiğinden, gerek Osmanlı yetkililerini gerekse Ortodoks Kilisesi'ni epey korkuttu. Ertesi yıl, 1798'de, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Mısır'ın, Bonaparte tarafından kuşatılmasıyla birlikte Fransız Devrimi'nin otorite tanımaz ve kışkırtıcı öğretileri İmparatorluğun sınırlarına dek gelmiş oldu. Başlangıçta yeniçerilerin hoş görülmeyecek baskılarına karşı bir tepki özelliğini taşıyan fakat giderek ulusal bir başkaldırıya dönüşen 1804'teki Sırp ayaklanması, 1806'da basılan ve bağımsızlık döneminin en çar-

pıcı siyasal denemelerinden olan *Helen İlleri'nin* adı bilinmeyen yazarının da altını çizdiği gibi, Osmanlı'nın da yenilmez olmadığını gösteren cesaret verici bir olaydı. Viyana Kongre'sinde varılan uzlaşmanın bir parçası olarak İyonya adaları, 1815'te, İngiliz koruması altında sözde bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkınca, Osmanlı yönetimi altında olmayan ilk Yunan bölgesi olma özelliğini elde etti.

> Bugüne kadar zorbaların prangaları altında yaşamak zorunda kalışımızın iki nedeninden biri, sevgili Yunan dostlarım, cahil papazlık, diğeri de en iyi yurttaşlarımızın bizlerden uzakta oluşlarıdır.
>
> Anonim, *Elliniki Nomarkhia* [Helen İlleri] (1806)

Rigas Velestinlis'in şehit düşmesi, güney Rusya'nın Odesa kentindeki sürgün Yunan topluluğunda yankı uyandırmaya yetecek biçimde Osmanlı derebeylerine karşı silahlı bir ayaklanma için ulusun kaynaklarını harekete geçirecek büyük tasarılarla bir araya gelen üç Yunan gencine esin kaynağı olmuştu. Emmanuil Zanthos, Nikolaos Skufas ve Athanasios Tsakaloff adlı bu üç kişi sürgündeki ticaret topluluğunun marjinal diye nitelenebilecek üyeleriydi. Aralarındaki işbirliğinin itici gücü, 'Anayurdu' silahlı ve düzenli bir ayaklanmayla Osmanlı boyunduruğundan kurtarmak amacıyla 1814'te kurulan Philiki Hetaireia, yani Dostluk Derneği'ydi.

Masonluktan epey etkilenmiş olan bu derneğin dört temel üyelik sınıfına kabul edilmenin koşulu, özenle hazırlanmış giriş törenlerinden geçmekti. Sırları ifşa etmenin cezası ölüm olabiliyordu. İlk yıllarda derneğe üye kaydetme işinde pek başarılı olunamadı. Ayaklanmanın patlak vermesinden önceki aylara kadar üye sayısı hiçbir zaman bini geçmediyse de, 1818'den sonra, özellikle sürgün halkı arasında üye yazılanların sayısı hızla arttı. Önde gelen tacirle-

rin pek azının üye olmasına karşın, üyeler arasında büyük çoğunluğu yine de tacirler oluşturuyordu.

Dernek yönetimi daha başlangıçta, akla yatkın ancak doğru olmayan bir iddia ortaya atarak gizli eylem tasarıları için çoğu Yunanlının kurtarıcı addettiği Ortodoks Rusya'nın desteğini aldıklarını belirtti. 1816'da geniş yetkilerle başkanlığa gelen ve uluslararası diplomasi kurallarını çok iyi bilen Korfulu Kont İoannis Kapodistrias'ın, Çar I. Aleksander'ın yardımcı dışişleri bakanı olması için iki girişimde bile bulunuldu. Kapodistrias bütün olayın yanlış yönlendirildiğini düşündüğünden bu girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Dava arkadaşlarına Rusya'yla Osmanlı İmparatorluğu arasında bundan sonra çıkabilecek aralıksız savaşları beklemeleri gerektiğini öğütledi; böylece Sırplarınkine benzer bir özerklik elde edilmiş olunacaktı. Philiki Etaireia'nın planlarının aptalca olduğuna ve başarısızlıkla sonuçlanacağına inansa da, Kapodistrias gizli anlaşmayı ele vermedi ve onun yerine başkanlığa Çar Aleksander'ın yaveri olarak hizmet veren daha az etkileyici biri, Fenerli General Aleksander İpsilantis getirildi. Sırpların ve Bulgarların desteğini alma konusundaki iyimser çabalar, Yunan dininin ve kültürünün üstünlük kurmasına gitgide daha çok öfkelenen ve zaten kendi ulusal hareketleri topun ağzında olan bu halklar arasında coşku uyandırmadı.

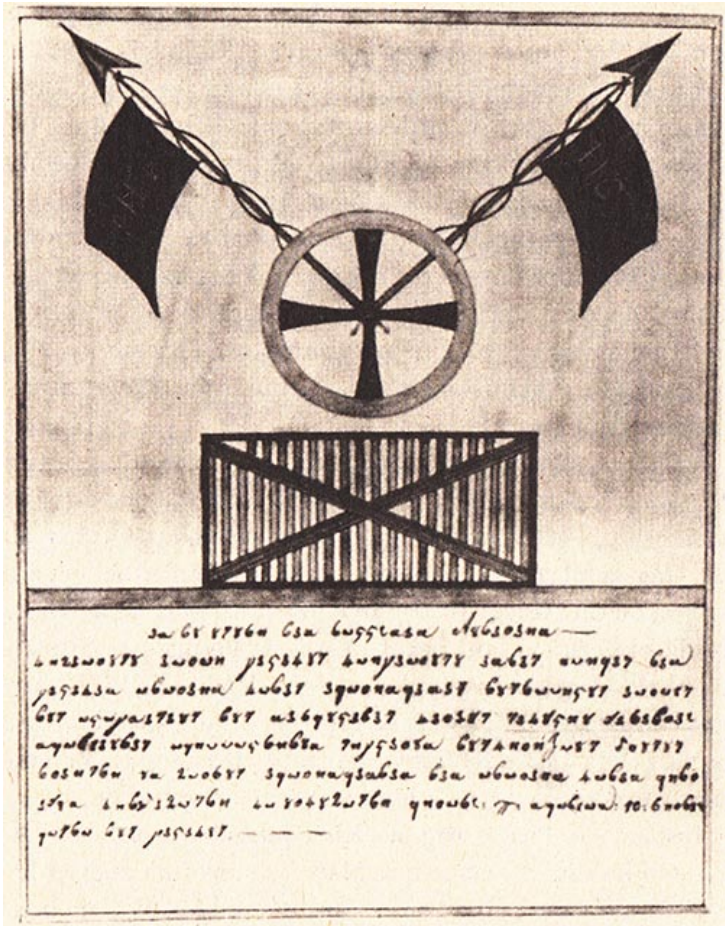
> Doğa diğer insanların yapabileceklerine sınır koymuş, ancak Yunanlıları ayrı tutmuştur. Yunanlılar ne geçmişte ne de bugün doğanın kanunlarına tabi olmamışlardır.
>
> Lesboslu Benjamin, *Stoikheia tis Metaphysikis* [Metafiziğin Öğeleri] (1820)

Ortak bir Balkan cephesi yaratma girişimleri başarısızlığa uğradıysa da, Osmanlı merkez hükümetinin tükenen otoritesini yeniden kazanma çabalarının bir parçası olarak

Sultan II. Mahmut, 1820/1 kışında Yunanistan kara topraklarının çoğunda geniş etkisi görülen Müslüman savaş zengini Ali Paşa'yı yok etmeye kalkışınca, Philiki Etaireia bu fırsattan yararlanmayı bildi. Doğal olarak böyle bir kampanyada imparatorluk ordularının önemli bir bölümü bir araya gelecekti. Bunun kaçırılmaz bir fırsat olduğu apaçıktı. Sonuçta; İpsilantis, 1821 Mart ayında küçük toplama ordusunu Rus topraklarındaki Bessarabya ile Moldavya arasındaki sınırı çizen Prut ırmağının karşı kıyısına sürdü. Bunu yaparken, 'klasik Yunanistan topraklarına özgürlük' getirme savaşımında Epameinondas'ın, Thrasibulos'un, Miltiades'in, Themistokles'in ve Leonidas'ın ruhlarını çağırmayı da unutmadı.

İpsilantis, ayrıca, o sıralarda Tuna Eyaletlerinde yaşayan Romanya halkının, Tudor Vladimiresku önderliğinde Boyarlar'a yahut diğer yöneticilere karşı süregelen başkaldırısıdan da yararlanmayı umut ediyordu. Fakat Rumenler de, Fenerli voyvodaların baskıcı yönetimiyle bir tuttukları Yunanlılarla birlik olup ortak dava uğruna savaşma konusunda Sırplardan ya da Bulgarlardan daha coşkulu değillerdi. 1821 haziranında Dragatsani Savaşı'nda toplama ordu Osmanlı birliklerinin eline düşüp yenilince, İpsilantis Habsburg topraklarına kaçmaya zorlandı ve saldırı sonuçsuz kalmış oldu.

İpsilantis'in Prut ırmağının karşı yakasına yaptığı ilk saldırıdan kısa bir zaman sonra, Mart ayı sonlarına doğru Mora Yarımadasında başgösteren dağınık şiddet olayları büsbütün bir ayaklanmaya dönüştü, nitekim iki başkaldırının birbiriyle ne ölçüde ilişkili olduğu açık değildi. Azınlıkta kalan Türkler savunmaya geçerek her iki tarafın da aman vermez saldırılarına sahne olan sert çarpışmaların ardından kıyı boyundaki kalelerine çekildiler. Usta denizci oluşları kendilerine Ege Denizi'nde egemenlik kurma olanağı verirken, vur-kaçcı savaş taktiği başkaldıran Yunanlılar için vaz-

geçilmez bir araçtı. Yunanlılar denetimi ellerine geçirmeye kalkışınca, çarpışmalar sıkı bir askeri satranç oyununa dönüştü. Ayaklanma haberleri batı Avrupa'ya ulaştığında liberal görüşte olanlar arasında coşku uyandırdı, aralarında ünlü şair Byron'ın da yer aldığı Helen yanlısı gönüllüler çok geçmeden Yunanlıların bağımsızlığı davasına katıldılar. An-

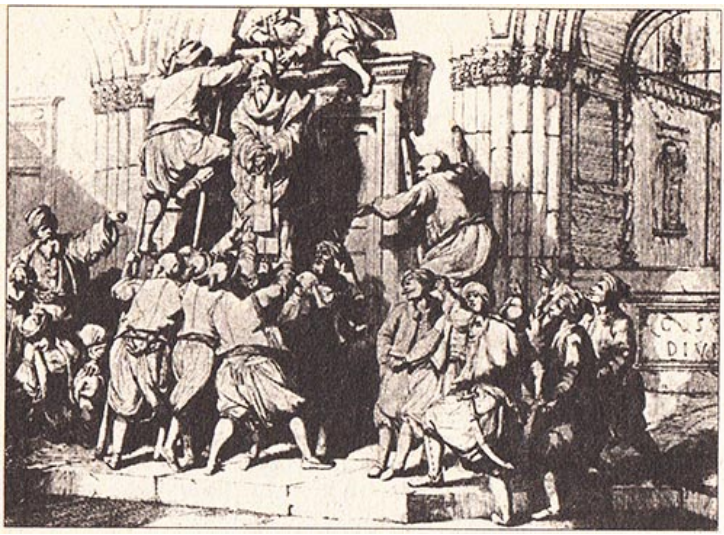
8 [**Philiki Etairia** üyesi bir papazın 1819 yılında yazılmış tavsiye mektubu. (Ulusal Tarih Müzesi, Atina)].

Philiki Etarya (Dostluk Derneği)'nin bir **ierefse** (papaz) verdiği tavsiye mektubu. Bu dernek 1821'deki bağımsızlık savaşının patlak vermesine giden yolu hazırlayan gizli bir örgüttü. 1814 yılında Emmanuil Zanthos, Nikolaos Skufas ve Athanasios Tsakaloff adlarında üç yoksul Yunan genci tarafından Odesa'da kurulan dernek, silahlı ayaklanma yoluyla 'Anayurdun kurtuluşu' için çalışıyordu ve Yunan dünyasının çoğu bölgesinde üyeleri vardı. Üyelik dört aşamadan oluşuyordu: **vlamis** (kardeş), **systimenos** (önerilen kimse), **ierefs** (papaz) ve **poimin** (çoban). Bunun yanısıra, en büyük yetki 'Elevsis Sırlarının Yüce Papazları'nın elinde olsa da, **Anotati Arkhi** (Yüce Otorite) adı altında toplanmış iki askeri sınıf daha vardı. **Etairia**'da masonluktan esinlenmiş özenle yürütülen giriş törenleri yapılıyor ve gizli planların açıklanması ölümle sonuçlanıyordu. Tavsiye mektubunun üzerinde **'I E[leftheri]a i Th[anato]s'**: Ya Özgürlük Ya Ölüm sloganının baş harflerini taşıyan çapraz bayraklar bulunmaktadır. Harflerden ve rakamlardan oluşmuş şifreli metinde şunlar yazılıdır:

[Yunanistan'ın] Gelecek kurtuluşu uğruna, ben Derneğin papazı olarak işi denizcilik olan, otuz yaşındaki, bütün yüreğiyle Derneğin ve Anayurdun savunucusu olan yurttaşım, Ḍimitrios oğlu Nikolaos Spetsiotis'i **Philiki Etarya**'nın sevgisine ve 'Elevsis Sırlarının Yüce Papazları'nın koruyuculuğuna tahsis ve tavsiye ettiğimi duyurur, tarafımdan sorgudan geçirildiğini ve ant içirildiğini bildiririm. İmza P: Spetses, 10 Mart, Derneğin [yıl olarak] beşi, [yani 1819].

1821 yılına gelindiğinde derneğe katılanların sayısının yaklaşık bini bulduğu bilinmektedir.

tik Yunanistan idealine kendilerini kaptıran bazı kimseler, çağdaş Yunanlıların Perikles Atina'sındaki saygın kişilerle pek az ortak yanları olduğunu anlayınca başlangıçtaki heveslerini kaybetmeye başladılar. Ayaklanan Yunanistan'ı atlarını deneyebilecekleri bir yer olarak görenlerin yanısıra gerçekten idealist olanlar da vardı. Öyle ki bunlardan bazı-

9 [Evren Patriği V. Grigorios'un 1821 Nisan ayında Türklerce asılması (Ulusal Tarih Müzesi, Atina)].

10 Nisan 1821'de Ekümenik Patrik V. Grigorios'un Türkler tarafından Konstantinopolis'deki Patrikhane'nin kapılarından birine asılışını gösteren resmin çağdaş bir baskısı. Aslında

→

larının, savaşın askeri bakımdan yürütülmesine katkıları oldu. Avrupa çapındaki Helen yanlısı komiteler savaşın yönetilmesi ve savaştan olumsuz etkilenenlerin sıkıntılarının giderilmesi için, özellikle Nisan 1822'de Sakız adasındaki Hıristiyanların büyük soykırımdan geçirildiği haberlerinden sonra, para toplamaya başladılar. Tüm bu etkinlikler pek az işe yaradıysa da, Helen yanlısı kışkırtmanın, ayaklanmaya karşı ilk tepkileri kurulu düzenin tehdit altına girmesinden ötürü duyulan kaygıdan başka bir şey olmayan Kutsal İttifak hükümetlerini, eninde sonunda harekete geçirici küçük bir etkisi oldu.

çizilen bu tasarım kadar görkemli olmayan kapı o günden bugüne kapalı tutulmaktadır. Bağımsızlık savaşının patlak vermesine misilleme olarak aralarında Bâbıâli Başterciimanı Konstantinos Muruzis'in de yer aldığı birkaç piskoposla Fenerli ileri gelenler benzer biçimde idam edildiler. V. Grigorios ile Ortodoks Kilisesinin yaşlı metropolitlerinden oluşan Yüksek Ruhani Meclis aralarında, Aleksandros İpsilantis, Mikhaíl Sutsos ve Buğdan'daki Yunan ayaklanmacılarının bulunduğu bazı kimseleri yalnızca Osmanlı sultanına karşı geldikleri için suçlamakla kalmayıp onların Yüce Tanrı'nın dileğine de başkaldıran çıbanbaşları olduklarından ötürü sertçe aşağılayan genelgeler yayımladılar. Ne var ki bu da patriği asılmaktan kurtaramadı, çünkü Osmanlıların gözünde, dinsel özgürlüğün karşılığında kendisinden beklenen, Ortodoks **pliromanın,** yani cemaatinin bağlılığını sağlama yükümlülüğünü öngören anlaşmayı yerine getirmemişti. Bu **ethnomartyras**'ın (ulusal şehidin) ipe gönderilmesi Batı'da öfke yarattı ve batı Avrupa'nın liberal çevrelerinde ayaklanmacı Yunanlılara karşı yoğun bir sempati uyandırdı. Aradan üç gün geçtikten sonra V. Grigorios'un ölü bedeni sallandırıldığı ipten indirildi ve bir Yahudi ayaktakımının eline verildi, sonra Haliç'e dek sokaklarda sürüklendi; bunun nedeni kentteki Yunanlılarla Yahudiler arasında uzunca bir zamandır süregelen düşmanlıktı. Ceset bir Rus gemisinin Yunanlı tayfalarınca alınıp Odesa'ya götürüldü. Elli yıl sonra 1871'de Grigorios'un bedeni Yunanistan'a getirildi ve şehit edilmesinin yüzüncü yıldönümü olan 1921 yılında, Ortodoks Kilisesi onu aziz ilan etti. Grigorios'un (1797-8, 1806-8 ve 1818-21 yılları arasında) üç kez patriklik yapması **Türkokratia** yıllarında Ortodoks hiyerarşisinin yüksek mevkilerine işlemiş olan kokuşmuşluğun ve hizipçiliğin bir yansımasıdır.

Ayaklanmacıların erken gelen başarıları kendi denetimleri altındaki toprakları nasıl yönetecekleri sorununu ortaya çıkardı. Birkaç ay gibi kısa süre içinde üç taşra hükümeti kuruldu ve 1822 yılının ilk aylarında bir anayasa benimsendi. Bu anayasa o dönemin koşulları göz önüne alındığında oldukça liberal bir belge idi ki hazırlayanların Avrupa'daki aydınlanma görüşlerini örnek almaya çalıştıkları apaçıktı. Ertesi yıl, 1823'te, anayasa yeniden gözden geçirildi ve üç yerel hükümet tek bir merkeze bağlandı. Ne var ki birleştirilmiş bir hükümetin kurulması hizipçi bölünmelere yol açtı. Öte yandan 1824'e gelindiğinde, tıpkı diğer yoğun

10 [Theodoros Vryzakis tarafından Lord Byron'ın 1824'te Mesolongi'ye gelişinin canlandırılması. Kaynak: Fani-Maria Tsigakou, **Lord Byron in Greece** (Atina: İngiliz Konsolosluğu, 1987)].

4 Ocak 1824 tarihinde Lord Byron'ın Mesolongi'ye gelişinin Theodoris Vrizakis tarafından yapılan resmi. Patlak veren bağımsızlık savaşına uygar dünyadaki liberal görüş anında ve uyumlu bir tepki gösterdi, bu Kutsal İttifak'ın tutucu hükümetlerine kesinkes ters düşen bir yaklaşımdı. Helensever komiteler kuruldu, savaştan olumsuz etkilenenlerin sıkıntılarının giderilmesi amacıyla fonlar ayrıldı ve savaşın yürütülmesi uğruna (yüksek oranda) borçlar verildi. Batı Avrupa'dan ve Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen (aralarında istekli, ancak başarısız ilericilerin, topluma uyumsuz kişilerin, saplantılı kimselerin de bulunduğu) Yunandostu gönüllüler, Yunanistan'a akın ettiler; içlerinde bir de Kübalı bulunuyordu. Bunların en ünlüsü, 1824 Nisan'ında Mesolongi'de, savaşa daha etkin biçimde katılamadan yakalandığı hummadan ölen Lord Byron'dı. Onun Yunan bağımsızlığı uğruna ölmesi, Avrupalı okuyucuların hayran oldukları ayaklanmacıların içinde bulundukları duruma duydukları ilginin ayakta kalmasını sağladı. Bunun ötesinde, Yunandostu görünen diğerlerinin tersine, ki Puşkin bunlardan biriydi, ayaklanmanın patlak verişinden önce Yunan topraklarını boydan boya gezmiş olan Byron, Yunan halkının eski atalarının idealleştirilmiş görüntüsüyle uzaktan yakından boy ölçüşemeyeceğini anladığında onlardan soğumuş değildi. Yunan dostlarının yaptıkları propaganda bizatihi savaşmalarından daha değerliyse de, Jeremy Bentham'ın izinden giden ve kendini basın yoluyla edinilecek yararlara adamış olması nedeniyle Byron'ın 'Matbaa Albayı' diye adlandırdığı Leicester Stanhope gibi bazıları davaya başka yollarla destek oluyorlardı. Aynı yıllarda Yunanistan'a destek olmada onlardan hiç de aşağı kalmayan bir başka yabancı da patates ekimini bu topraklara tanıtan İrlandalı William Stevenson'dı. On dokuzuncu yüzyıl Yunanistan'ında önde gelen ressamlardan biri olan Vrizakis (1814-78) batılı, özellikle de Alman romantik örneklerin yoğun etkisi altındaydı.

ulusal bunalım dönemlerinde olduğu gibi, ayaklanmacılar arasındaki çekişme iç savaşa dönüştü. Savaşın önde gelen kişilerinden biri olan General Makriyannis bu gelişimi üzüntüyle karşıladı: "Ben Türklere karşı savaşmak için ant içmiştim; Yunanlılara değil."

Savaş sürerken ayaklanmacı grubun içinde kimi zaman anlaşmazlıklar başgösterdi. Moralı *kocabaşılar,* yani ileri gelenler eski yönetimin kendilerine tanıdığı güç ve ayrıcalıkları kaybetmeme savaşı verirlerken, artık birer askeri lider konumuna yükselmiş, aralarında meşhur Theodoros Kolokotronis'in de bulunduğu eski *kleftler,* savaşta üstlendikleri önemli görevleriyle eşdeğerde siyasal bir güç elde etmekte

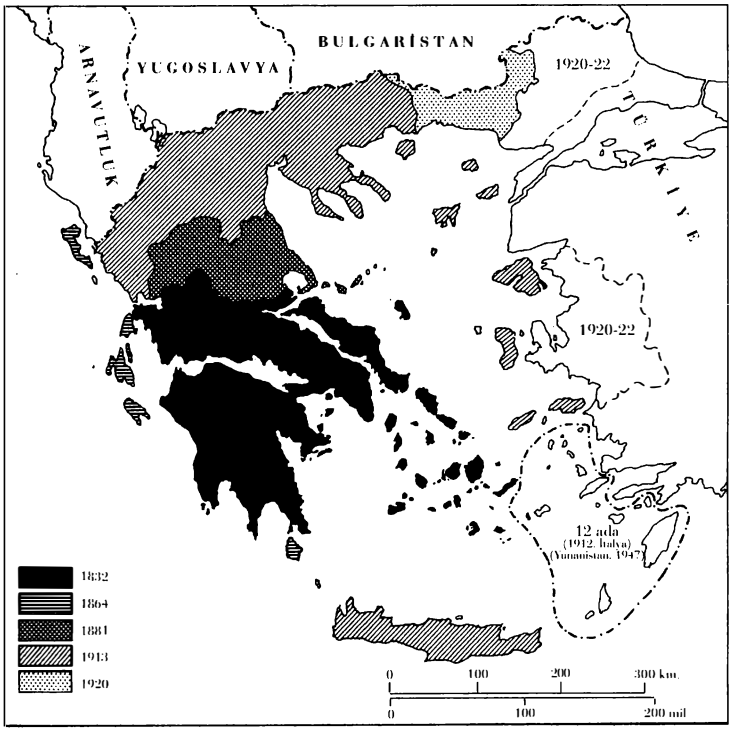
kararlıydılar. Benzer biçimde, savaşa denizden önemli katkılarda bulunmuş gemi sahipleri de siyasal yağmadan pay istemekteydiler. Batılılaşma yanlısı küçük aydın topluluğu askeri güçten yoksun ancak olağanüstü bir etki alanına sahipti ve yeniyetme devletin liberal meşrutiyet libasını güvence altına alabilecek güçteydi.

Savaş ortamını hazırlayan hizipçilik, büyük ölçüde, 'askeri' ya da 'demokrat' partiyle 'sivil' ya da 'aristokrat' parti arasındaki iktidar kavgası olarak yorumlanabilir. 'Askeri' partiye egemen olan eski çetebaşlarının halk kitlelerini temsil ettiği söylenebilirken, 'sivil' parti, ilk siyasal deneyimlerini Osmanlıların yönetimi altında kazanan, ancak ayaklanma-

cılardan yana olan Moralı ileri gelenlerin, adalı gemi sahiplerinin ve Fenerlilerin çıkarlarını yansıtıyordu. Bu iki grup çağdaşlık yanlılarıyla geleneklerden yana olan seçkinler arasındaki farkı yansıtmaktaydı.

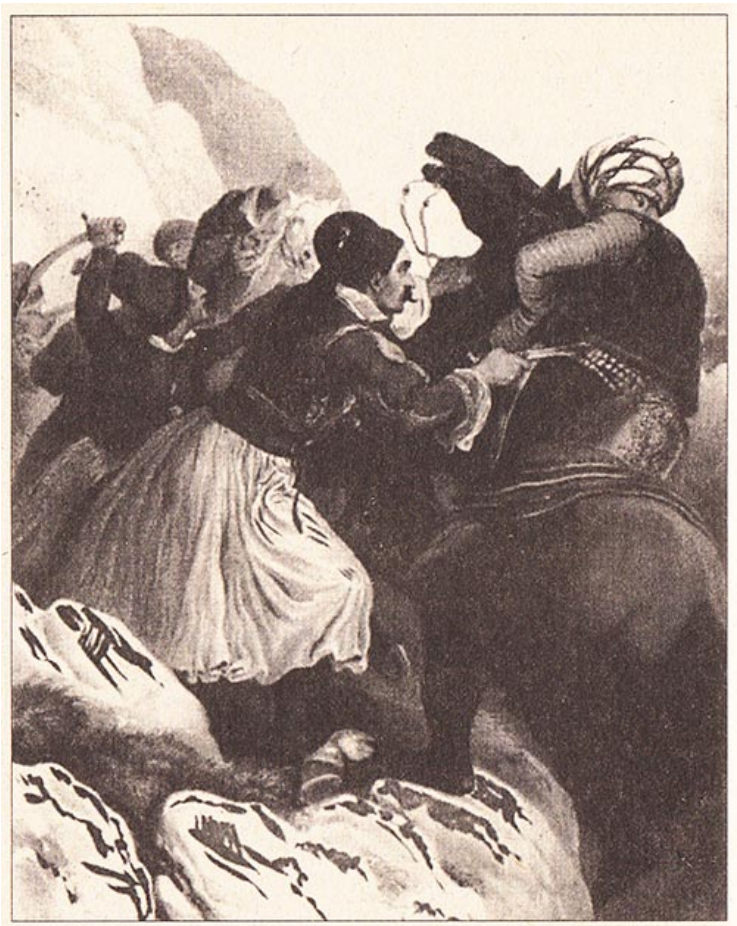
Büyük ölçüde batı eğitimi almış ve alafranga, yani Avrupalı gibi giyinen, kafaları romantik milliyetçilik söylemleriyle dolmuş çağdaşlık yanlıları batılı kurumları oldukları gibi ülkeye getirmeye çalışıyorlardı. Ancak örnek aldıkları ve kurumlarını kendilerine uyarlamaktan çok aynen uygulamak istedikleri batı Avrupa devletlerinin gelişiminden Osmanlı yönetimi altındaki Yunan toplumunun epey uzak kaldığı gerçeğini gözardı ettiler. Giyiniş biçimleriyle eski düzene -Türklerin yarattığı karabasan hariç- bağlılıklarını simgeleyen gelenekçi seçkinler, bağımsızlık öncesi dönemde topluma egemen oldular. Açıklanan milliyetçi programa pek az karşı çıkarak yeni, bağımsız yönetimde elde edebilecekleri her türlü ayrıcalığa sarılmaya kararlıydılar. Temel olarak bağımsızlıktan anladıkları, Türklerin oligarşik yönetiminin kendilerine geçmesiydi. Moralı *kocabaşılardan* aşağılayıcı bir tutumla, 'Hıristiyan Türkler' diye söz edilmesi hiç de şaşırtıcı değildi. Bağımsızlık savaşının bir kahramanı olan Fotakos Hırisanthopulos, aralarındaki tek farkın adları olduğunu söylemişti: kocabaşına Hasan değil de Yanni denir; dua etmek için cami yerine kiliseye giderdi.

Ayaklanmacı Yunanlılar'ın kendi aralarındaki anlaşmazlıkları kimi zaman savaşa dönüşürken Sultan II. Mahmut'un ayaklanmayı bastırma girişimlerinde kendine yeni bir destek bulmasıyla birlikte askeri eski konumlarını hızla yitirmeye başladılar. Bu destek, padişah adına Mısır'ın valiliğini yürüten Mehmet Ali ile onun oğlu İbrahim Paşa'dan gelmekteydi. Desteklerinin karşılığı olarak kendilerine yağmadan büyük paylar vaad edilmişti. Girit acımasızca denetim altına sokuldu, ayrıca 1825'te Mora Yarımadasında güç-

Harita 2 Yunan devletinin yayılması, 1832-1847

lü bir askeri birlik toplayan İbrahim Paşa, aman vermeksizin ayaklanmacıları dağıttı. Ciddi askeri tehdit altında kalarak gittikçe umutsuzluğa düşen Yunanlılar içine düştükleri durumdan kurtulmak için Büyük Devletler'den yardım istediler. Savaşın bu aşamasında, Büyük Devletler olaylara el koyma taraftarıydılar. Bunun nedeni yalnızca ticari çıkarlarının olumsuz etkilenmiş olması değil, fakat aralarından birinin durumu kendi yararına çevirebileceğinden duydukları korkuydu. 1825 yılında Yunan davasına yürekten bağlı İngiliz dışişleri bakanı George Canning, kimi devlet başkanla-

rının önerdiği, ayaklanmacı Yunanistan'ı İngiliz koruması altına sokacak olan 'Teslimiyet Anlaşma'sına karşı çıktı. Onun yerine, İngiltere ve Rusya'nın arabuluculuk etmek için katıldığı, Wellington Dükü başkanlığında toplanan bir kurul, St. Petersburg Protokol'unu hazırladı; Fransa da bu girişimi 1827 Londra Antlaşmasıyla kabul etti. Canning ta-

11 [Ağustos 1822 Dervenakya Çarpışması sırasında Türk-yiyen Nikitas. Kaynak: Peter von Hess, **Die Befreiung Griechenlands in 39 Bildern** (Münih: 1852-4)].

Türkofagos (Türk yiyici) diye tanınan eşkıyaların başı Nikitas (Nikitaras) Stamatelopulos 1822 ağustos ayında Devrenakia savaşında bir Türk atlısına saldırırken görülüyor. Bu çarpışmada düzensiz Yunan birlikleri bağımsızlık savaşının can alıcı bir evresinde Mahmut Dramalı'nın ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. Nikitas, bir başka **Kleft** Yunan başkomutanı Theodoros Kolokotronis'in yeğeniydi. **Kleft**ler (sözlük anlamı hırsızlar) uzun zamandır süregelen Osmanlı yönetimine karşı koyma geleneğinin sonucunda ortaya çıkmış eşkıyalardı. Disiplinsiz olsalar ve sık sık insanlık dışı yöntemlere başvursalar bile, ellerinde tuttukları önemli yedek askeri güç yüzünden onlarsız başarılı bir savaşın olması düşünülemezdi. Devrim öncesi dönemdeki soygunları Osmanlı seçkinlerine olduğu kadar Yunanlılara yöneltilmişse de, halkın gözünde, Türklere karşı ulusal hareketten önceki ilkel direnişin simgesi haline gelmişlerdi. Yiğitlikleri dillere destandı, (içlerinden birinin tek sıra olmuş yedi atın üstünden bir çırpıda atladığına inanılırdı, öte yandan Nikitas yarışta bir atı alt edebilme gücüyle ün salmıştı) ve pek çok eşkıya türküsü onların Türk zorbalığına karşı koymadaki kahramanlıklarını dile getiriyordu. Eşkıyaların yasa tanımazlığı, 1821'den önce Yunan topraklarının uzak dağlık bölgelerinde Osmanlı merkez hükümetinin gücünün yüzeysel kaldığı gerçeğinin kanıtıydı. Bu resim Bavyera Kralı I. Ludwig tarafından oğlu Otto'nun 1833 Ocak ayında Yunan tahtına geçmek üzere Yunanistan'a gelişini belgelesin diye Bavyeralı sanatçı Peter von Hess'ten yapmasını istediği resimlerden alınan bir dizi taşbasması arasından seçilmiştir.

rafından 'barışçıl bir müdahale' diye tanımlanan bu politika doruk noktasına 1827 Ekim ayında, yüzyılın en büyük deniz savaşı olan Navarin Savaşı ile ulaşmış oldu. İngiliz, Rus ve Fransızların birleşik donanması, Amiral Edward Codrington'ın komutasında Türk-Mısır donanmasını yerle bir etti. 1828 yılı Nisan ayında Rusya'yla aralarında patlak ve-

12 [Cumhurbaşkanı Kapodistrias'ın 1831 Ekim'inde Nafplion'da öldürülmesi. (Benaki Müzesi, Atina)].

Adı bilinmeyen o dönem ressamlarından birinin yaptığı, Başkan İoannis Kapodistrias'ın 9 Ekim 1831 tarihinde Nafplion'da bir kiliseye girerken öldürülmesinin canlandırılması. Korfulu bir Yunanlı olan Kont Kapodistrias Rus Çarı I. Aleksander'ın ortak dışişleri bakanı olarak görev yaptığı sıralarda, kendisine 1817 ve 1820 yıllarında **Philiki Etarya**nın başına geçmesi önerilmişti. Yurttaşları için en iyi kurtuluş umudunun silahlı ayaklanmada değil, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında çıkacak bir savaşta yattığını, böylece Yunanistan'ın özerkliği umut edebileceğini söyleyerek bu önerileri geri çevirdi. 1822'de çarın hizmetinden ayrıldı. 1827'deki Trozen kongresinde Yunanistan'ın devlet başkanı seçildi. 1828 Ocak ayında Yunan topraklarına geldiğinde, Osmanlı donanmasının İngiliz, Fransız ve Rus ortak filosu karşısında 1827 Ekim'indeki Navarin Deniz **S**avaşı'nda uğradığı yenilginin bir sonucu olarak bağımsızlık artık güvence altına alınmıştı. Sınırlar daha çizilmemişti ve yeni devletin alabildiğine geniş topraklara yayılmasını kesinleştirmek amacıyla Kapodistrias, Avrupa diplomasisindeki bütün deneyimini ortaya koydu. Aynı zamanda yedi yıl süren bir savaşın ardından yorgun düşen topraklarda bir devletin temellerini atmaya çalıştı. Eğitimini Rus otokrasisi geleneklerine göre yapmış olması nedeniyle Yunan toplumunun seçkinlerine karşıydı. Böylesi tutumlar yüzünden güçlü düşmanlar edinmesi şaşırtıcı değildi. Ölümü Georgios ve Konstantinos Mavromikalis'in elinden oldu, bu kişiler Mora Yarımadası'nın güneyindeki Mani bölgesinde onun karşı geldiği güçlü bir oymağın başını çekiyorlardı.

ren ve Türk ordularının iyice geri çekilmelerine neden olan bir başka savaş, Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu daha da zorlaştırdı. Navarin'de yaşananlar, Wellington Dükü'nün deyimiyle, 'istenmeyen olaylar', önceden planmamış bile olsa, Büyük Devletler'in kararlılığını gösterdi ve onların müdahalesiyle birlikte Yunanistan'ın bir tür bağımsız devlet kurmasını kaçınılmaz kıldı. Öte yandan, yeni devletin sınırlarıyla yönetim ve egemenlik haklarının belirlenmesi ayaklanmacı Yunanlıların ve Büyük Devletler'in temsilcilerinin daha epey zamanını alacaktı.

1827 mayıs ayında ayaklanmacılar üçüncü bir anayasayı yürürlüğe soktular. Bunu yürürlüğe koyan, Yunanistan'ın ilk *kivernitisi*, yani cumhurbaşkanı olarak Kont İoannis Kapodistrias'ı seçen ve 1828 ocak ayında onu işbaşına getiren Troezene kongresiydi. Kapodistrias diplomatik ilişkilerde

ustaydı, ne var ki otokratik Rus geleneklerine göre yetişmiş olmasından ötürü ne Troezene anayasasının liberal görüşlerine ne de kongredeki hizipçilere pek kulak asmadı. Doğrudan denetimi altında bulunan yirmi yedi üyeli Panhellenion'u işbaşına getirdi. İki hedefi vardı: yıllardır içinde bulunduğu zorlu savaştan yara almış bir ülkede devlet yapısının temellerini atmak ve yeni devlet için olabilecek en uygun sınırları çizmek. Karşısında bir yığın engel vardı. Üç buçuk yıllık başkanlığı süresince, ulusal bir ordu kurma, devlete işlevsel bir yapı kazandırma, eğitimi sisteme oturtma ulaşım ağlarını iyileştirme ve parçalanmış ekonomiyi düzeltme kavgası verdi. Ayrıca, kaçan Türklerden boş kalan 'ulusal topraklar' sorunuyla uğraştı. Kapodistrias, köylü mülk sahiplerinin yeni devletin belkemiğini oluşturmalarını hedeflemişti; ancak eldeki topraklardan olabildiği kadar büyük

pay kapmaya kararlı olan askeri önderlerle Moralı kodamanların engeline takıldı.

> [Kapodistrias] Yunanistan'ı yıkıma uğratmıştır, çünkü o ülkeyi zaman geçirmeksizin frenkleştirmiştir [batılılaştırmıştır], oysa yapması gereken önce ülkeyi üç Frenk ve yedi Türk bölüme ayırmak, sonra bu oranı yarı yarıya çıkarmak ve derken tümüyle Frenk yapmak olmalıydı.
>
> Theodoros Kolokotronis 1836

Bâbıâli'deki üç 'arabulucu' güç olan İngiltere, Rusya ve Fransa elçileri aralarında geçen uzun süreli pazarlıklardan sonra batıdaki Arda ve doğudaki Volos ırmaklarının sınır yapılması üzerinde anlaşmaya vardılar. Mora Yarımadasını, güney Rumeli'yi ve anakaraya yakın bir dizi adayı içine alan yeni devlet, böylelikle Büyük Devletler'in başlangıçta düşündüğünden daha büyük olacak, fakat yine de savaşın patlak verişi sırasında Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Yunan halkının ancak üçte biri bu topraklar kapsamına girecekti. Bağımsızlığını kabul etmelerinin bedeli olarak Büyük Devletler, Yunanistan'ın babadan oğula geçme bir monarşiyle yönetilmesine ve kralın Avrupa'da İngiltere, Rusya ya da Fransa'yla doğrudan bağlantılı olmayan bir krallık ailesinden seçilmesine karar verdiler. Kapodistrias'ın kendisine sunduğu iç karartıcı raporlardan sonra gözü korkan Saxe-Coburg'lu Leopold tahtı geri çevirince, Büyük Güçler bu kez Bavyera Kralı I. Ludwig'in onyedi yaşındaki ikinci oğlu Wittelsbach'lı Otto'yu seçtiler.

Öte yandan, diplomatik açıdan azımsanamayacak başarılar elde etmesine karşın, Kapodistrias uyguladığı baskıcı yöntemlerle ve Yunanlıların kendilerini yönetmeye yeterli olmadıkları doğrultusundaki inancıyla, toplumda sözü geçen kimselerin tepkisini çekti. Yunan toplumunun seçkin tabakasını küçük gördüğünü gizlemedi. Başpiskoposlara

'Hıristiyan Türkler'; askeri komutanlara 'soyguncular'; aydın sınıfına 'aptallar' ve Fenerlilere 'Şeytanın çocukları' diyerek onları dışladı. Savaşın yürütülmesinde önemli görev üstlenmiş olan ve doğal olarak yeni yönetimden güç ve saygınlık bekleyen kimseleri kendinden soğutarak güney Mora'nın Mani bölgesindeki güçlü Mavromikalis oymağının öfkesini çekti. Kapodistrias, bu oymağın iki üyesince 9 Ekim 1831 tarihinde taşra başkenti Nauplion'daki bir kiliseye girerken öldürüldü. Kapodistrias'ın ardından yeni devletin güç simsarları yas tutmadıysalar bile, korumacı tavrından ötürü büyük halk kitlelerinin kendisine duydukları sevgiyi göstermelerine de engel olamadılar. Onun ölümüyle, bağımsızlığını güvence altına almış bu küçükYunanistan, pek de bastırılamamış olan kargaşanın içine yeniden düştü.

3
ULUSUN İNŞASI, 'BÜYÜK ÜLKÜ' VE ULUSAL BÖLÜNME 1831-1922

Yeni devletin bağımlılığının belirtisi olarak Yunanlılar, 1832'nin Mayıs ayında İngiltere, Fransa, Rusya ve Bavyera arasında Kral Otto'nun tahta geçmeyi kabul edeceği koşulları belirleyen ve Yunanistan'ı 'Koruyucu' Güçlerin 'garantisi' altına sokan anlaşmaya taraf alınmadılar. Genç kralın 1833 Şubat ayında taşra başkenti Nauplion'a gelişi sırasında kendisine gösterilen karşılama yeterince sıcak olduysa da, onu ve yanındaki kalabalık Bavyeralıları bir yığın sorun beklemekteydi. Daha önceden hiçbir devlet altyapısının var olmadığı bir yerde bunun yaratılmaya çalışılmasıyla bağlantılı kaçınılmaz sorunlara ek olarak ortak bir Yunan kimliği yaratmak için duyulan gereksinim de söz konusuydu. Yaklaşık on yılı aşkın bir dönemi içine alan aralıklı savaşın aydınlar sınıfının ve savaşın yürütülmesinde başlıca sorumluluk taşıyanların dışında da bir ulusçuluk anlayışının kurulmasına katkıda bulunduğu kesindi. Fakat Yunanistan'ın yeni yöneticileri devlet kurmak kadar bir ulus yaratmak sorunuyla da karşı karşıyaydılar. Bireylerin aileye, doğdukları

köye ve bölgeye olan geleneksel bağlılıklarının üstüne çıkacak olan devlete bağlılık anlayışının yaratılması kolay iş değildi.

Krallığın sınırları içerisindeki nüfusun Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki Yunan nüfusunun üçte birinden daha az olmasından doğan gerginlik, bağımsızlığın kabul edilmesinden ancak doksan yıl kadar sonra, irredantist (yitirilen toprakları geri alma) Megali İdea (Büyük Ülkü) projesi 1922'de Smyrna'nın (İzmir) küllerine gömüldüğünde çözüme ulaşacaktı. Bu 'Büyük Ülkü'nün yandaşları Yakın Doğu'daki bütün Yunan yerleşim bölgelerini, başkenti Konstantinopolis olan tek bir devletin sınırları içinde birleştirmeyi hedefliyorlardı. 'Büyük Ülkü' terimini ilk kez dile getiren, Helenli bir Ulah olan, Ali Paşa'nın oğluna doktorluk ederken bağımsız krallığın ilk yirmi yılındaki en etkili siyasal kişiliklerden biri olmaya yükselmiş İoannis Kolettis'ti. 1844'te ilk anayasanın oluşumuyla sonuçlanan görüşmelerde Kolettis, *heteroktonların,* yani krallığın ilk sınırları dışındaki bölgelerde yaşayan Yunanlıların davasını, *otoktonların,* yani bağımsızlık savaşımının içinde yer alan 'yerlilerin' hegemonyacı isteklerine karşı savundu. Yalnızca krallıkta yaşayanların değil, Yunan tarihi ya da Yunan soyuyla ilişkili olanların da Yunanlı olduklarında diretti. Helenizm başlıca iki odakta toplanıyordu: krallığın başkenti olan Atina ve 'tüm Yunanlıların düşü ve umudu olan 'Şehr-i' Konstantiniye.

> Yunan krallığı tüm Yunanistan değil, yalnızca onun en küçük ve en eksik parçasıdır. Doğma büyüme Yunanlı olan kimse yalnızca bu Krallık içerisinde yaşayan değil, aynı zamanda İyonya'da, Teselya'da, Serez'de, Adrianopolis'de (Edirne), Konstantinopolis'de (İstanbul), Trabzon'da, Girit'te, Samos'ta (Sisam) ve Yunan tarihi ya da Yunan ırkıyla ilişkili herhangi bir toprakta yaşayandır...
>
> Ioannis Kolettis, 1844'teki anayasa kongresinde.

Osmanlı yönetimi döneminde yaygın olan ve çağımıza da taşınmış mesihî özlemlerle dolu kerametleri yansıtan ve güçlendiren 'Büyük Ülkü', ortaya çıkan devletin egemen ideolojisi olacaktı. Üstelik bu ideoloji ondokuzuncu yüzyıl Balkan Yarımadası'ndaki tek örnek de değildi. Sırplar, Romenler, Bulgarlar ve Arnavutlar da kendilerini, 'Büyük Yunanistan' düşüne benzer birer düşü gerçekleştirmeye adamışlardı. Ancak diğer Balkan halkları görece bir aradayken, Yunanlılar dağınıktılar; Yakın Doğu'ya boydan boya yayılmışlardı. Batıda bugün Arnavut topraklarında yer alan Valona'dan doğuda günümüz Bulgaristan sınırları içerisindeki Varna'ya kadar uzanan Balkan Yarımadası'nın güney ucunda yerleşik Yunanlı topluluklar bulunmaktaydı. Kuzeye doğru bunlar içinden çıkılamaz bir biçimde Sırplar, Bulgarlar, Arnavutlar, Türkler ve Ulahlarla karışmışlardı. Ondokuz ve yirminci yüzyılda Osmanlılar Avrupa'dan sürüldüğü zaman rakip Balkan ulusçuluk hareketleri bu bölgeye akın etti. Bunu izleyen çekişmelerin kanlı ve sonunda çizilecek sınırların yetersiz oluşu hiç de şaşırtıcı değildi.

Kıbrıs ve Müslümanların Yunanca konuştuğu Girit'te önemli sayıda Müslüman azınlık varken, 1832'de çizilen sınırlar içine yalnızca birkaçının alınmış olmasına karşın, Ege adalarında yaşayanların büyük çoğunluğu Yunanlıydı. Osmanlı başkentinde, Marmara Denizi kıyılarında ve Küçük Asya'nın batı kıyıları boyunca, büyük çoğunluğu Smyrna (İzmir), Kapadokya ve orta Anadolu'da yoğunlaşmış kalabalık bir Yunan nüfusu barınmaktaydı. Anadolu'nun diğer bölgelerinde, ayrıca İstanbul'da Yunanlıların pek çoğu Türkçe konuşurdu. Yunanlıların yoğunlaştığı başka bir bölge de Pontus dağlarıyla Karadeniz'in güney kıyıları arasıydı. Yunan yaşamının can damarlarından uzak kalmış, ondokuzuncu yüzyılda kendilerine kucak açan Karadeniz kıyısındaki Rusya'ya göç eden Pontus Rumları, Yunan

dünyasının diğer bölümlerinde pek az anlaşılabilen bir tür Yunanca konuşurlardı.

Yeni krallığın önündeki ilk sorun savaş yıllarının açtığı yaraları sarmak ve yeni devletin kurumsal altyapısını oluşturmaktı, ki bu süreç zaten Kapodistrias'ın kısa başkanlık döneminde başlamıştı. Ticaret, savaş yüzünden yok olmuştu. Smyrna, Salonika (Selanik), Konstantinopolis gibi Yunan ticari girişimciliğinin önde gelen bütün ana kentleri Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmış ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca krallıktaki göçmenler buralara akın etmeyi sürdürmüşlerdi. 'Ulusal toprakların' düzenlenmesi sorununun çözümü ileriki bir tarihe bırakılmıştı. Yeni krallığın kalıcılığına en büyük tehdit kaynağı kalabalık düzensiz silahlı birliklerin varlığıydı. Savaşan ordulara gösterdikleri katkının hiçe sayılmasına öfkelendiklerinden, bunların yalnızca küçük bir bölümü Bavyera subaylarının komutasındaki düzenli orduya katılmışlardı. Çoğu, ondokuzuncu yüzyıl boyunca büyük bir toplumsal ve siyasal sorun oluşturan eşkıya çetelerine katılmış, daha doğrusu geri dönmüşlerdi. Öte yandan, Türkiye ile ilişkilerde bunalım yaşandığı -ki bunların sayısı oldukça fazlaydı- dönemlerde eşkıyaların hükümete yararı da dokunurdu; sınır boyunca karışıklık çıkartmak için onlara başvurulurdu. Aynı zamanda, yasa ve düzeni korumakla yükümlü güçlerce tedirgin edildiklerinde sınır eşkıyalara sığınak sağlardı. Eşkıyalar, yola gelmeyen seçmenler üzerinde baskı kurmak için kendilerini kullanan politikacıların korumasından yararlanabileceklerini biliyorlardı.

Otto tahta çıktığında yaşını doldurmamış olduğundan ülke 1835'e kadar kralın eşliğinde gelen kalabalık ve halk arasında öfke uyandıran Bavyeralı ileri gelenler arasından üç kişiden oluşan bir kurulca yönetildi. Kralın naipleri, bağımsızlık uğruna savaştıkları halde zaferin nimetlerinden

yoksun bırakılarak aldatıldıklarını düşünen insanların isteklerine neredeyse hiç kulak asmıyorlardı. Yeni devletin kurumlarını batı Avrupa'daki örneklerine göre biçimlendirirken Yunan geleneğine pek duyarlılık göstermediler. Örneğin, eğitim sistemi, Fransız ve Alman prototiplerine dayandırıldı. Ortaya atılan ceza ve medeni hukuk yasaları kara Avrupa'sının Roma hukukundan devraldıklarını uyguluyor ve var olan yasaları gözardı ediyordu. Ekümenik Patriklik ile ilişkilerin kopartıldığı 1833'teki Kilise düzenlemesi ile Kilise'nin kendi kendini yöneteceğinin ve bir nebze devlet denetimi altında tutulacağının duyurulması geleneği bozan bir başka uygulama oldu. İstanbul'un 1833 düzenlemesini tanıdığı 1850 yılına dek Patrikhane ile ilişkiler askıda kaldı.

Etkileyici Partenon kalıntılarının yer aldığı ve Perikles devrinin parlak zaferlerini hatırlatan, ancak 1830'larda tozlu topraklı bir köyden ibaret olan Atina'nın başkent olarak seçilmesi yeni devletin antik geçmişe duyduğu özlemi yansıtıyordu. Yunanistan'ın ortaçağına, Bizanslı geçmişine duyulan ilginin ortaya çıkışı ancak yüzyılın ortalarında gerçekleşti ve kesintisiz bir süreklilik kuramı içinde Yunan tarihinin klasik, ortaçağ ve çağdaş dönemlerinin bağdaştırılması girişimlerinde bulunuldu. Antik geçmiş saplantısı, okullarda ve Atina Üniversitesi'nde kuşaklar boyunca çocukların bu sağlıksız eğitimin bir parçası olan son derece ağır ve çetrefilli bir yapıya sahip *katharevusa*yı, yani 'arındırılmış' dilli (dili) ve antik Yunan kültürünü öğrenmekle yükümlü bırakılmalarında kendini gösterdi. 1837'de kurulan üniversite, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yunan halkını 'yeniden Helenleştirme' girişiminin güç kaynağı olarak görüldü. Yalnızca krallıktakilerin değil, Helenizmin katıksız öğretisini yaymak üzere sonradan yurtlarına dönen Yunan dünyasındaki bütün öğrencilerin gözbebeğiydi. Osmanlı

yetkilileri ancak yüzyıl sona ererken 'kurtarılmamış' Yunanlılar arasında eğitim propagandasına sınırlama getirdiler.

1835'te kralın naipler kuruluna resmen son verilmesinden sonra bile Bavyeralılar güçlü ve daha çok öfke uyandıran etkinliklerini sürdürdüler. Gerginliğin bir diğer kaynağı da, Otto'nun bağımsız Yunanistan'a giden yolu açan düzenlemenin gerektirdiği anayasayı kabul etmeye yanaşmamasıydı. Yine de, kökleri bağımsızlık savaşı döneminde atılan gelişimini tamamlamamış partiler yoğun siyasal yaşamın odak noktasını teşkil etmekteydiler. Öncelikle bunlar 'İngiliz', 'Fransız' ve 'Rus' partileri olarak biliniyorlardı ve parti başkanları Atina'daki üç Koruyucu Devlet'in elçileriyle yakın ilişkiler içindeydiler. 'İngiliz' partisi, Otto'nun anayasal hükümeti kabul etmeye karşı çıkışına öfkelenenlerin desteğini alıyordu. Aynı biçimde, 'Fransız' partisi de anayasacılığı savunuyordu, ancak destekleyicileri 'Büyük Ülkü'yü gerçekleştirmede daha atılgan bir politika izlemekten yanaydılar. Anayasal bir hükümetin eksikliği kendilerini Patrikhane ile bağların koparılması kadar çok ilgilendirmeyen 'Rus' partisinin destekleyicileri, toplumun tutucu öğelerinin temsilcisi olma görevini üstleniyorlardı. Partiler arasındaki sınırlar değişkendi ve çıkarların hesaplı paylaşımı çevrilen dolapların örtbas edilmesine yarıyordu. Öte yandan bağımsızlığın ilk on yılının sonlarına doğru huzursuzluk belirtileri giderek artmaktaydı.

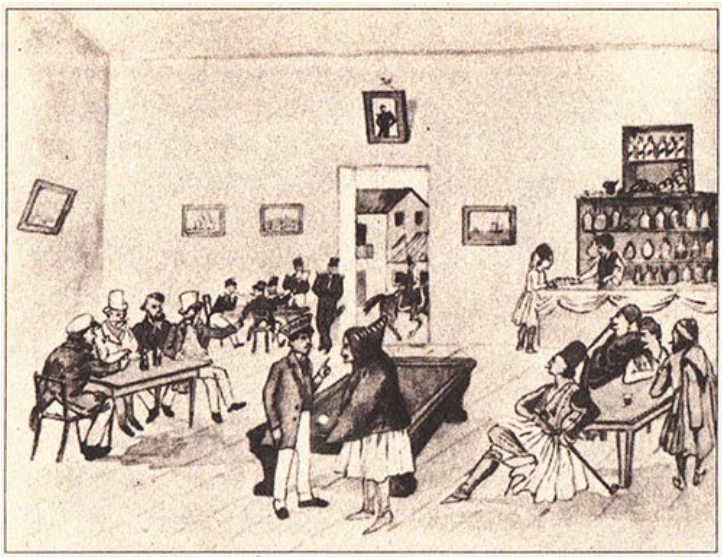
> Bir kişi kendini güçsüz ya da güçlü bulduğu ölçüde, ya bir kişinin takipçisi olur ya da kendisi takipçilerini etrafına toplar. Bu doğrultuda her önde gelen kimsenin şöyle ya da böyle kendisine bağımlı, ona yoldaşlık eden, onu dinleyen, öğütlerini bekleyen, dileklerini yerine getiren ve çıkarlarını koruyan, her zaman onun iyiliğini güvence altına alma ve güvenini kazanma kaygısı güden bir alay izleyicisi vardır. İşte Yunanistan'da bolca bulunan sayısız grupların kö-

keni ve yapısı budur... partilerin oluşması bu grupların bir araya gelmesiyle olmuştur.

Friedrich Thiersch, *De l'état actuel de la Grèce* (1833)

1839 yılında gün ışığına çıkartılan 'Ortodoks yanlısı' kimselerin karanlık girişimi, Otto'yu Katoliklikten Ortodoks dinine döndürmeye ya da tahtı bırakmaya zorlamayı hedefliyordu. Otto'yla eşi, otokratik kraliçe Oldenburglu Amelya'nın dünyaya bir veliaht getirmemiş olmaları da huzursuzluk yaratıyordu. 1837'den beri başbakan hep Yunan uyruklu olmuş ve son Bavyera birlikleri ülkeden 1838 yılında ayrılmışlardı; fakat Bavyeralıların etkisi sürmekteydi, üstelik savunma bakanı bir Bavyeralıydı. Aynı zamanda, krallığa ancak bağımsızlıktan sonra gelmiş ve görmüş oldukları iyi eğitim sayesinde devletin yüksek kademelerinden görece fazla pay aldıkları düşünülen Yunan kökenli *heteroktonlara* karşı duyulan öfke, politik mirasın dağılımında hak ettiklerini alamadıklarını düşünen bağımsızlık savaşı gazilerinin düş kırıklığı yüzünden gitgide artıyordu. Devletin mütevazı gelirlerinin askeri harcamalarda ve bağımsızlık uğruna Büyük Devletler'den alınan borçların ödenmesinde kullanılmasıyla birlikte ağır vergi yükü altında ezilenler de büyüyen muhalefet tabanına katıldılar.

Bunlar 3 Eylül 1843 tarihinde doruğuna ulaşan, ordu tarafından siyasal işleyişe el konmasıyla sonuçlanan, ilk fakat son olmayan askeri darbeyi getirdi: Kansız yapılan darbe bu kez halkın desteğini aldı. Otto darbenin arkasındaki politikacıların ve subayların başlıca isteğini çarçabuk kabul etti ve anayasa taslağını oluşturacak bir kurul göreve getirildi. Bu anayasa 1844 mart ayında yürürlüğe kondu. Böylelikle, Yunanistan erken bir aşamada liberal parlamenter demokrasi giysisini kuşanmış oldu. 1844 anayasası tüm halkın oy kullanma hakkını kabul ediyordu (ne var ki kadınlar 1952 yılına dek seçme hakkını kazanamayacaklardı); fakat daha

13 [1830'larda Atina kafesi **Oraia Ellas** (Ulusal Tarih Müzesi, Atina)].

Aslını L. Kollnberger'in yaptığı, 1836'da Bavyeralı ressam Hans Hanke tarafından örneği yapılan, Aiolou ve Ermou Sokaklarının köşesindeki **Oraia Ellas** (Güzel Yunanistan) sokak kahvesini

→

başlangıçtan itibaren, farklı tarihsel deneyimlerden geçmiş ne şimdi ne endüstrileşme aşamasında olan batı Avrupa meşrutiyetinin yüzyıllar boyu Osmanlı tahakkümü altında yaşamış geleneksel bir topluma enjekte edilmesinden doğan sorunlar ile karşı karşıya kalındı. Bundan sonra demokratik yollarla geleneksel tutumlar ve uygulamalar arasında ortaya çıkan çelişki, tıpkı Balkanlar'ın diğer bölgelerindeki gibi, parlamenter kurumların gelişimini aksatmaktaydı. Bu yetmezmiş gibi bir de Otto, hiç zaman yitirmeksizin anayasa oyununun kurallarına uymada isteksiz olduğunu belli edip Ulahlı acar politikacı Ioannis Kolettis ile işbirliği yaparak bir tür parlamenter diktatörlük kurdu. Kolettis'in *rouspheti-*

gösteren sulu boya resim. Burası uzun zamandır Atina'nın siyasî dedikodu ve dalavere merkeziydi ve yalnızca erkeklerin uğradığı bir yerdi, buna benzer **kafeneia,** yani kahvehaneler yakın zamanlara kadar varlığını sürdürdü. Sol yanda Avrupalı tarzda, **alafranga** giyinmiş bir öbek Yunanlı görülüyor ve belli ki (Kral Otto'nun eşliğinde gelen Bavyeralıların getirdiği modayı izleyerek) bira içiyorlar. Sağ yanda eşkıyabaşlarının giydikleri çok süslü yelek, (yani cepken) ve çorap gibi sımsıkı saran pantalondan oluşan geleneksel bir giysi olan **fustanelloforoi** (fistan) ya da kilt giymiş adamlardan ayrı oturuyorlar. Bilardo masası gibi batı kökenli, bira içip puro ya da sigara tüttüren kapının yanındaki Bavyeralı askerlerin tersine bunların **rakı** içtikleri ve **çibuki,** yani nargile fokurdattıkları görülüyor. Ortada **redingot** (sözlük anlamı binici ceketi) ya da frak giymiş bir adam, üzerinde kalın yünden çoban cüppesi olan bir başka adamla çene çalıyor. Bu sevimli suluboya tablo toplumun pek çok alanına giren batılı yaşam biçimleri sebebiyle ortaya çıkan bölünmeyi ustalıkla özetlemektedir. Örneğin mimarlık söz konusu olduğunda, batı Avrupa'da moda olan yeni klasisizm eğilimi geleneksel mimarlık biçimlerinin yerini almak üzere en azından kentlerde kendini gösteriyordu. Sanatta Bizanten dönemlere kadar uzanan geleneklerin yerini batılı modeller, özellikle de Alman romantizmi aldı. Bu gibi batılı prototipler müzik, hukuk, eğitim ve herşeyden önce politikayı etkiliyordu. Batılı parlamenter kurumların ve Avrupa'daki anayasal hükümet biçimlerinin örnek alınıp siyasal kültürü bambaşka koşullarda gelişmiş geleneklerine derinden bağlı bir topluma aktarılmasından doğan gerginlikler ondokuzuncu yüzyıl siyasî yaşamının değişmez bir özelliğiydi.

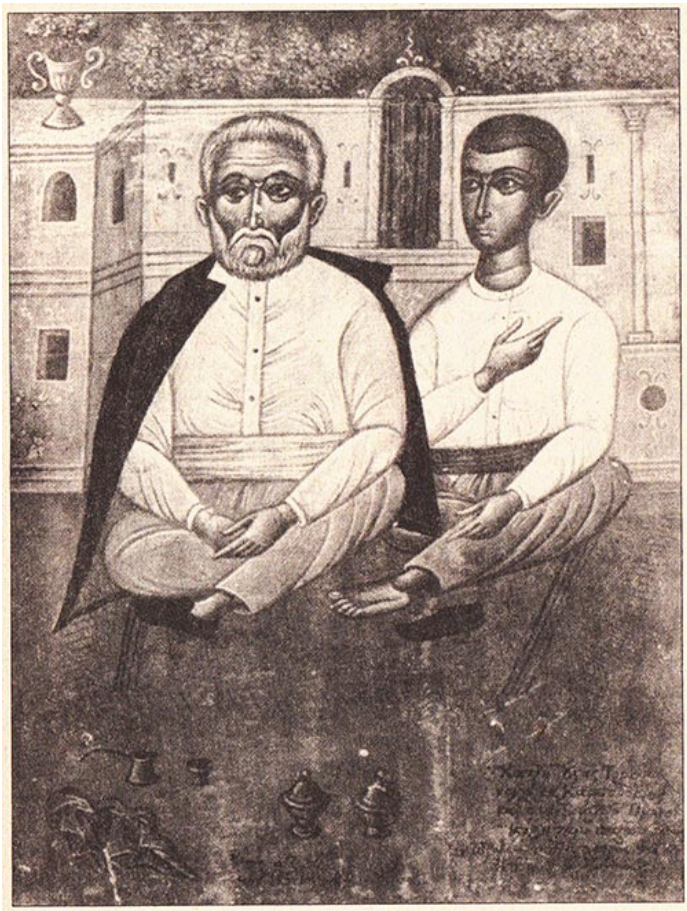
yi (rüşvet) başarılı bir biçimde paylaştırması ve bunun kaba kuvvete dayanarak yapılması, meclisin kendisini krallık ayrıcalıklarına son vermekten alıkoymaya yetti.

Öte yandan 1850'li yılların başında, bağımsızlık savaşını hiç yaşamamış, velinimeti seçmenlerini ve onların ailelerini kayırabilmek için o zamanlar ülkedeki en büyük işveren konumundaki devletin denetimini ele geçirmekten başka bir şey düşünmeyen politikacıların acımasızca yürüttükleri işlere bulaşmak istemeyen yeni bir kuşak yetişmekteydi. Aynı sıralarda 'İngiliz', 'Fransız' ve 'Rus' partilerine dayalı eski siyasal gruplaşmalar ortadan kalktı. Kırım savaşı sırasında Otto'nun 'Büyük Ülkü'yü yücelterek savunması, ona

14 [**Kapadokyalı Hacı Usta Yordanoğlu ile oğlu Homeros** isimli 1927 yılında Photis Kontoğlu tarafından çekilmiş fotoğrafı. Kaynak: Nikos Zias'ın yayına hazırladığı **Photis Kontoglou anadromiki ekthesi, 1986** (Selanik: Makedoniko Kentro Synkhronis Tekhnis, 1986)].

Kapadokyalı Hacı Usta Yordanoğlu ve oğlu Homeros; 1927'de Fotis Kontoğlu tarafından yapılmış resimleri. 1923-4 yıllarında Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesine kadar Küçük Asya'ya yayılmış çok kalabalık Yunanlı toplulukları bulunuyordu. Konstantinopolis, Smyrna ve Trabzon gibi büyük liman kentlerinde yaşayanların çoğu varlıklı, eğitimli ve batılılaşmış kimselerdi. Ne var ki, öteki yörelerde, özellikle de iç kesimlerde yaşayanların yaşam biçimleri köylü Türk komşularının yaşayışlarından pek de farklı değildi. Bir yandan Ortodoksluğa sıkıca sarılıyorlar, öte yandan bunların çoğu, özellikle de kadınlar yalnızca Türkçe konuşuyorlardı. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında **Karamanlides** adı verilen Türkçe konuşan bu insanların pek azı Yunanlılık bilincine erişti ve daha sonraları Yunan krallığı, yani 'ulusal merkezi' onlara bunu aşılamak için epey çaba sarfetti. Kontoğlu, 1923'teki nüfus değişimi sırasında sayıları 400.000'i bulan bu **karamanlı** Hıristiyanların pek çoğunun Ortadoğu'ya özgü yaşayışlarını gözler önüne sermektedir. Babanınki Türkiye'de [o dönemlerde] yaygın bir ad olan Usta'yken, krallık eğitim propagandasının etkisiyle antik Yunan soyunu göstermek amacıyla oğluna Homeros adını vermiştir. **Hacı** unvanı gerek Filistin'deki kutsal yerleri ziyaret eden Hıristiyanlarca gerekse Mekke'ye gitmiş Müslümanlarca kullanılırdı. Küçük Asya'daki Ayvalı'nın yerlisi olan Fotis Kontoğlu (1895-1965) bağımsız devletin sanatsal yaşamına o günlere kadar egemen olan batı etkisine bilinçli olarak sırtını dönmüş ve Bizans dönemi ve sonrası halk sanatının geleneklerinden esinlenmişti.

halk arasında kısa süren bir saygınlık kazandırdı. 1854'te patlak veren ve Rusya ile Türkiye arasındaki sonu gelmez savaşlar dizisinden biri olan bu savaş Yunanistan'a Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düştüğü sıkıntıdan yararlanma fırsatı vermiş görünüyordu. Aralarında haydutlar ve üniversite öğrencilerinin de önemli görev üstlendikleri çeteler Tür-

kiye sınırından Teselya'ya, Epir'e ve Makedonya'ya sızıyorlardı. Ancak Avrupalı güçler Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü savunma yarışına girdiler; İngiltere ve Fransa sınırdaki kargaşayı sona erdirmesi için Yunanistan'a baskı yapmak amacıyla 1854 mayıs ayında Atina limanı Pire'yi kuşatıp 1857 Şubat ayına dek orada kaldı.

Gerçek anlamıyla bağımsız bir Yunanistan olacağını düşünmek saçmalıktır. Yunanistan, ya İngilizlerin ya da Rusların olacaktır, ancak Rusya'nın olmamalıdır; bu yüzden İngiliz himayesine girmesi gerekmektedir.

Sör Edmund Lyons, Yunanistan'ın
İngiltere elçisi (1841)

15 ['Yeni şehit' Genç George'un taşınır bir ikonu (1838). Kaynak: Kitsos Makris, **Khioniadites zographoi. 65 liakoi zographoi apo to khorio Khioniades tis İpeirou** (Atina: Melissa, tarihi belirsiz)].

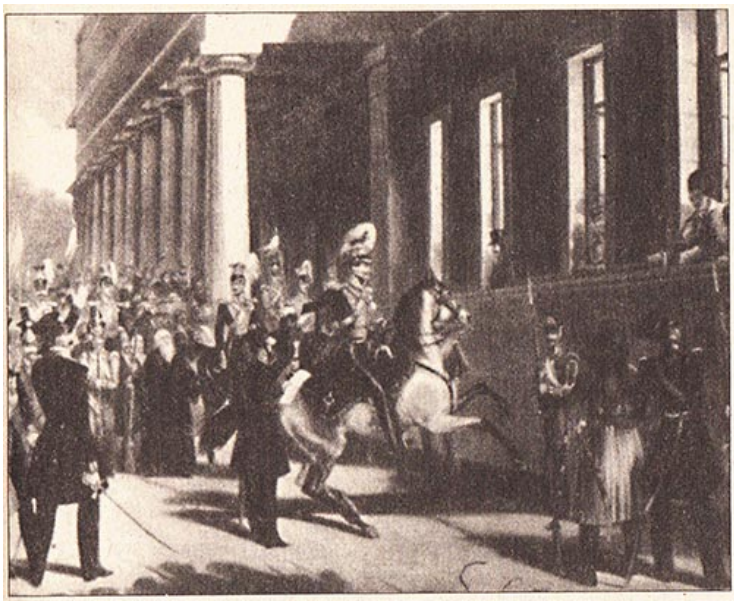
'Yeni-şehit', Yanyalı Genç Aziz George'u betimleyen 1838 tarihli taşınabilir bir ikon. 'Yeni-şehitler' Ortodoks Hıristiyan inançlarından özveride bulunmak yerine çoğunlukla korkunç koşullar altında ölmeyi seçerlerdi. İslâmı kabul ettikten sonra yeniden Hıristiyanlığa dönmüşlerdi ve bundan ötürü de Türklerin gözünde dönek olarak görülürlerdi. Greneva yakınındaki bir köyden gelme öksüz biri olan Genç Aziz George, Hacı Abdullah adlı bir Türk subayının yanında uşaklık yapıyordu. Hasan diye biliniyordu, 1836'da bir Hıristiyanla evlenmesi onu bir Müslüman olarak gören Türkleri öfkelendirdi. Bundan Hasan/George'un Hıristiyan olduğu konusunda tanıklık yaparak araya giren Hacı Abdullah'ın yardımıyla kurtuldu. Ne var ki iki yıl sonra oğlunun vaftiz töreninde sorun yeniden başgösterdi. Bu kez hapse atıldı, inancından cayması için korkunç işkencelerden geçirildi, karşı gelince de 17 Ocak 1838 tarihinde Yanya'da asıldı. Hemen arkasından mezarının türbe olduğu söylentileri yayıldı ve Kilise onun kutsallığını tanımadan çok önce halk arasında bir aziz olarak kabul edildi. Genç Aziz George, krallığın (bugün cumhuriyetin) savunmasında koruyucu bir aziz, bu uğurda canını veren 'yeni-şehitlerin' sonuncusuydu, çünkü kısa bir süre sonra İngilizlerin baskısı sonucu Osmanlı Devlet Kapısı din değiştirenlerin idam edilmesi uygulamasına son verdi. Çoğu çulsuz olan 'yeni-şehitlerin' sağlam inançları, Kilise hiyerarşisinin yüksek basamaklarına dek işlemiş 'bu dünyayla ilgili' açgözlülük ve kokuşmuşluğa karşı durmaktaydı. Taşınabilir bu ikon Aziz George'un ölümünü izleyen birkaç gün içinde, din ve süsleme konularında ürünler veren gezgin ressamlarıyla tanınan Epir'in Khionades köyünden Mikhail Zikos tarafından yapılmıştı. Diğer köyler gezgin duvarcılarıyla, inşaat işçileriyle, marangozlarıyla, su yollarında çalışanlarıyla, tahta oymacılarıyla, vb. ün salmışlardı.

'Savaş gemisi diplomasisinde' kötü ün salmış bir uygulama olan Don Pasifiko olayının bir sonucu olarak Lord Palmerston'ın 1850 yılının Ocak ayında Pire'yi denizden abluka altına almasını izleyen dört yıl, sınırların çizildiği 1832 yılından 1923'de bunların resmen bozulduğu tarihe dek 'Garantör Güçlerin' Yunanistan'ın içişlerine karışmada en

16 [Gerçek bir Yunan darbesi. Atina'daki 3 Eylül 1843 darbesi (Ulusal Tarih Müzesi, Atina)].

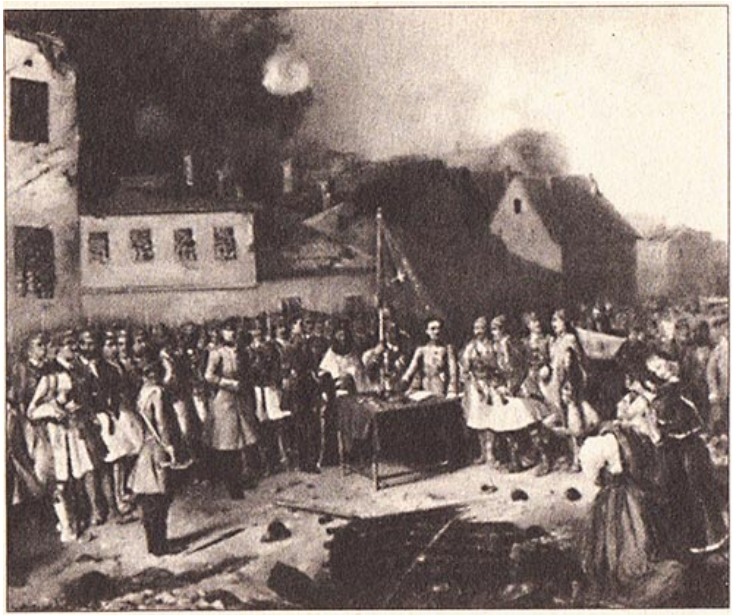
Tipik bir Yunan darbesi. H. Martens'ın yaptığı resmin 1847'de çıkartılan oyma klişesi. 3 Eylül 1843 tarihinde Atina'daki atlı birlik komutanı General Dimitiros Kallergis'in, anayasa istemini Kral Otto'ya iletmesi gösteriliyor. Otto'nun üzerinde, anayurdu Bavyera'ya sürgüne gönderildikten sonra bile giymeyi sürdürdüğü geleneksel giysileri var. Arka planda, inatçı eşi DIdenburglu Amelya görülüyor. Şimdi meclis binası olan yeni yapılmış krallık sarayının yan penceresinde, kral eşliğindeki Bavyeralılar arasından özellikle sevilmeyen biri Binbaşı Hess duruyor. Kansız geçen 3 Eylül darbesi halkın geniş desteğini aldı; anayasa istemi pek çok etmenden kaynaklanan hoşnutsuzluğun dışa yansımasıydı. Bunların içinde Otto tahta geçtikten on yıl sonra da kayıtsız şartsız mutlakiyetin sürmesi; Yunanistan'ın bağımsızlığı tanındığı zaman Koruyucu Devletler'in (İngiltere, Fransa ve Rusya) verdikleri borcun geri ödenmesini güvence altına alma çabasıyla getirdikleri önlemlerin benimsenmemesi; Otto'nun Katolik dininden Ortodoksluğa geçmeye yanaşmaması; ayrıca hiç çocuğu olmamasından ötürü ondan sonra tahta kimin geçeceğinin bilinmemesi yer almaktaydı. Bavyeralıların sarayda hala itibar görmeleri bağımsızlık uğruna savaşmış bulunan ve siyasal gücün dışına itildiklerini düşünen kimseleri kızdırmaktaydı. Otto karşı gelmedi ve 1844 yılında çok daha liberal bir anayasa yürürlüğe girdi. 1843 darbesi ülkenin politik yaşamında görülen ilk askeri müdahaleydi fakat sonuncu olmadığı kesindi.

ileri gittikleri dönemlerden biriydi. 'Büyük Ülkü' uğruna Otto'nun izlediği politika yalnızca sonuçsuz kalmadı, onun bu tutumu romantik milliyetçilik düşünceleriyle çalkalanan bir ortamda İtalya'nın birleşmesi fikrine iyi gözle bakmayan Avusturya'ya duyduğu yakınlık ile çelişmekteydi. 1843 darbesini katalize eden bütün kızgınlıklar bir kez daha su yüzüne çıktı. Kraliçe Amelya'ya karşı yapılan suikast girişiminin ardından eşiyle birlikte Mora Yarımadasına yaptıkları bir gezi sırasında Atina garnizonu tarafından yönlendirilen bir darbe 1862'de Otto'nun halledilmesine yol açtı. Büyük Devletler'in elçilerinin öğütlerine uyan Otto herhangi bir direniş göstermedi ve 1867 yılında ölene dek kaldığı anayurdu Bavyera'da eski halkına karşı, karşılıksız kalsa da, içten bir sevecenlik gösterdi. Sık sık Yunan geleneksel giysisi olan *foustanella* (fistan) giyerdi. En son eylemlerinden biri

1866 yılında ayaklanmacı Giritlilere destek vermek oldu.

Otto'nun zorunlu olarak ayrılmasıyla Büyük Devletler bir kez daha Yunanistan'a bir kral seçme gereksinimiyle karşı karşıya kaldılar, kendisini kabul etmeyen halkının Otto'ya karşı ne tutum takındıkları düşünülürse bunun hiç de kolay bir iş olmadığı açıktı. Resmi olmayan bir halk oylamasının sonucunda, Yunanlılar Kraliçe Viktorya'nın ikinci oğlu Prens Alfred'i tercih ediyorlardı. Ancak Garantör Güçlerden birinin hanedan üyesi olması sebebiyle onun adaylığı söz konusu olamazdı. Büyük Devletler'in seçtiği kişi Danimarkalı Glücksburg hanedanından Prens Christian William Ferdinand Adolphus George'du, bu hanedanlığın Yunan kolu 1864 ile 1974 yılları arasında aralıklarla yönetime gelecekti. Tahta çıkınca Helenler Kralı I. George adını aldı. George'un uzun krallığı yaklaşık elli yıl, 1913'te bir akıl

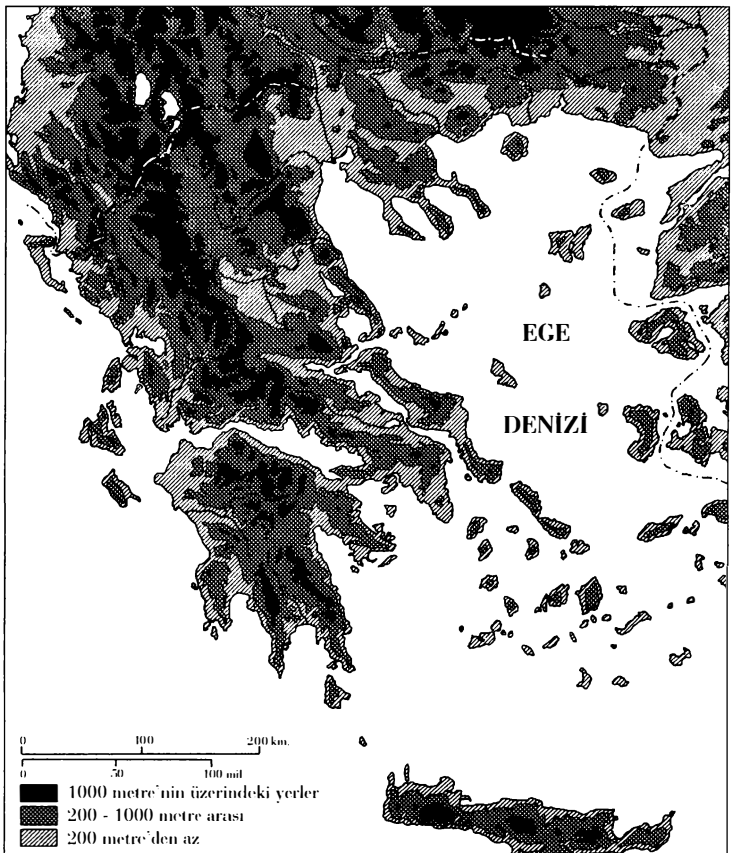

hastası tarafından öldürülene dek sürdü. Yitirilen toprakları geri almayı hedefleyen, yayılmacı tutkuları hafifletmek için, İngiltere bir nevi çeyiz olarak İyonya adalarını Yunanistan'a bıraktı. Bağımsızlıktan sonraki bu ilk toprak kazanımı ülke nüfusunun çeyrek milyon artması ve Yunan dünyasının diğer bölümlerine nazaran batı etkisine daha açık olan bu bölgenin krallık topraklarına katılması demekti. Aynı yıl içinde toplanan bir anayasa kurulu yeni bir anayasayı benimsedi. Böylelikle 1844'te kabul edilen demokratik özgürlükler genişledi, ancak kralın önemli ayrıcalıklarına ve dış politika konularında, tam olarak açıklık getirilmemiş görece geniş yetkilerine dokunulmadı. Sık sık seyahat eden ve hanedanlık üyeleriyle ilişkilerini değerlendirmeyi iyi bilen Kral George bu yetkilerini kullanmaktan çekinmedi.

17 [Kırım savaşı sırasında Sivastopol kuşatmasında yeralan Yunan gönüllü erleri (Benaki Müzesi, Atina)].

Fransız bir ressamın yaptığı, gönüllü Yunan erlerini Kırım Savaşı sırasında Ortodoks bayrağı ve Panos Koronaios komutası altında Rusların Sivastopol savunmasına destek vereceklerine ant içerken gösteren bir resim. Bağımsızlığının ilk yüzyılında yeni Yunan devletinin dış politikasında, Yakın Doğu'daki bütün Yunan yerleşim yerlerini başkenti Konstantinopolis olmak üzere tek bir devletin sınırları içinde toplayarak Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurma düşü olan **Megali Idea,** ('Büyük Ülkü') egemendi. Türkokrasi **(tourkokratia)** döneminin büyük bölümünde kahinlerin sözünü ettiği **xanthon genos,** yani sarı saçlı ırk ve Ortodoks iktidara sahip tek ulus olan Ruslar, Yunanlıların gelecekteki kurtarıcıları olarak görüldüler. Bağımsızlıktan sonraki ilk yıllarda, yitirdiği topraklarını geri alma tutkusunu gerçekleştirmede Yunanistan'a en çok yardım edebilecek olan gücün Ruslar olduğu düşünülüyordu. Rusya, sultanın yönetimi altındaki Ortodoks halkının koruyucusu olarak öne çıkarak Osmanlı İmparatorluğu ve onun müttefikleri İngiltere ve Fransa ile 1853-6 Kırım Savaşı'na girdiği zaman Yunan krallığı Rus davasını büyük bir coşkuyla destekledi. 1854 ve 1857 yılları arasında çıkan çatışmada tarafsız kalması için Yunanistan'ı uyarmak amacıyla İngiltere ve Fransa Atina limanı Pire'yi kuşattıktan hemen sonra bağımsızlık savaşında çarpışanların yönlendirdiği çete toplulukları sınırı aşarak Osmanlı topraklarındaki Teselya'ya ve Epir'e sızdılar. Kırım Savaşı'ndan sonraki yıllarda Rusya, Makedonya'nın egemenliği konusunda Yunanlıların baş rakipleri olan güney Slavların, özellikle de Bulgarları desteklediğinde Yunanlılar Ruslara verdikleri coşkulu desteği çektiler.

George'un kral olmasını izleyen ilk yıllarda siyasi durum Otto'nun döneminden değişik değildi. İdeolojilerden çok önde gelen politikacıların peşine takılan siyasal partiler genelde değişken gruplar oluşturuyor, ayrıca bitmek bilmez bir koltuk savaşı veriyorlardı. Eğer politikacıların seçmen-müşterilerinin doymak bilmez isteklerini yerine getirme şansları olacaksa, ayrıcalıklı yetkileri olması şarttı. Ekonominin az gelişmişliği düşünülecek olursa, iş bulma kaynağı olarak devletin üstlendiği önem gereğinden çok fazla, ayrıca yurttaş başına düşen bürokrat oranı batı Avrupa'dakinin kat kat üstündeydi. Meclis üyelerinin sayısı da gereğinden çoktu. Siyasal yetki ve onun getirdiği üstünlükler uğruna yürütülen sonu gelmez çekişmede politikacılar sürekli değişen uydurma koalisyonlar kurma eğilimindeydiler. Seçim müca-

Harita 3 Rölyef Yunanistan haritası

deleleri sert ve çoğu zaman kaba kuvvetle yürütülürdü, çünkü her hükümet değişimi kamu sektöründe sayısız mevki elde etmek demekti. Sağlam bir hükümetin kolay kolay kurulmayacağı açıktı. 1870-75 yılları arasını ele alırsak, bu dönemde yapılan seçim sayısının dörtten az olmadığı ve dokuz değişik yönetimin işbaşına geldiğini görürüz.

> Başka yerlerde partilerin ortaya çıkış nedeni insanların birbirleriyle anlaşamamaları, her birinin değişik şeyler istemesidir. Yunanistan'da, bunun tam tersi olmaktadır: partilerin ortaya çıkmasının ve birbirleriyle çekişmelerinin nedeni, hayranlık duyulacak bir uyum içerisinde hepsinin aynı şeyi istemeleridir: kamu harcamalarından pay almak.
>
> Emmanuil Roidis (1875)

Patron-müşteri ilişkileri toplumun her düzeyine işledi, öyle ki toplumun belirgin özelliği olmayı bugüne dek sürdürdü. Bürokrasinin ağır işleyişi ve verimsizliğinden etkilenmemek için doğru *masa,* yani doğru kişilerle kurulan ilişkiler çok önemliyken, çıkarların karşılıklı dağılımı, yani *rouspheti,* hantal ve tepkisiz olan devlet mekanizmasından kurtulmanin başlıca yoluydu. 'Eski' politikanın eşsiz bir ustası ve yüzyılın ikinci yarısındaki siyasal yaşama damgasını vurmuş bir kişi olan Theodoros Deliyannis almış olduğu rüşvetleri özenle not ettiği bir defter bile tutuyordu, böylece yeri geldiğinde önceden verdiklerine karşılık ne istemesi gerektiğini doğru hesaplayabilecekti. Diğer Balkan meclislerinde olduğu gibi burada da yığınla yasa çıkartılıyordu ancak bunlar uygulanmıyordu.

Ağalık, özünde Osmanlı idaresinin katı hiyerarşisine, özellikle de başına buyrukluğuna karşı bir tür savunma mekanizması olarak gelişmişti. Osmanlı yetkilileriyle arabuluculuk yapacak ve yargı düzeninin başıbozukluğunu hafifletecek koruyuculara gerek duyuluyordu. Yunan halkının çoğu yeni devletin yaptırımlarını Osmanlılarınkinden bir nebze daha az ezici olduğunu düşünüyor, öte yandan Osmanlı'dan kalan değerler ve davranış biçimleri bağımsızlık döneminde de sürmekteydi. Öyle ki ağalık, parlamenter demokrasinin resmi kurumlarıyla uyumlu görünüyordu. En basitinden, yerel *kommatarkhis* ya da siyasal başkan Osmanlı *ağa*sının görevini yürütüyordu. Günümüze dek mec-

18 [Daumier'in Yunanistan'ın Büyük Güçlere borçlu olmasını alay konusu yapan karikatürü. Kaynak: S. V. Markezinis, **Politiki istoria tis synkhronou Ellados. I a Elliniki dimokratia 1924-1935, III** (Atina: Papyros, 1978)].

Alphonse Daumier'in, Yunanistan'ın Büyük Devletler'e olan borçlarını konu eden bir karikatürü. Kağıtta şunlar yazıyor:

Yunanistan'ın İngiltere'ye borçları

Ana para	1.000.000
Harcamalar	50.000
Olmayan harcamalar	225.775
Faiz	20.000
Faizin faizi	137.000
Silah alımı	375.000
Toplam	Dört Milyon

Başkaldıran Yunanlılar çıkarlarına ters düşen borç anlaşmalarını bağımsızlık savaşı sırasında ve 1832 yılında Londra'da yapmışlar, üç Koruyucu Devlet İngiltere, Fransa ve Rusya onlara 60 milyon franklık borç vereceklerine söz vermişler, bunun büyük kısmı orduya, Kral Otto'nun Bavyeralı bürokratlarına ve borcun geri ödenmesini karşılamak için harcanmıştı. 1880'lere gelindiğinde 630 milyon drahmi tutarına varan başka borç anlaşmaları da yapılmış, bunların karşılığı devlet gelirlerinin üçte birini bulmuştu. 1893'te, Yunanistan'ın dünya pazarındaki başlıca ihraç kalemi kuşüzümüne olan talep azaldığında ülke faiz ödemelerini indirmek zorunda kalmış ve tam anlamıyla iflas etmişti. Tazminat olarak 4.000.000 Türk lirası ödemesiyle sonuçlanan 1897 Yunan-Türk savaşında uğradığı yenilgiyle ekonomik durumu daha da kötülemişti. Bu tazminatı ödemek için borç tutarı artırılmış ve Yunanistan'ın eski borçları Uluslararası Mali Komisyon'un denetimine verilmişti. Bu kurul Atina'da üslenmiş ve altı 'arabulucu' devletin, İngiltere, Rusya, Avusturya-Macaristan, Almanya, Fransa ve İtalya'nın temsilcilerinden oluşmuştu. Devlet tekellerinden, tütün gümrüklerinden, damga vergilerinden ve Pire limanında alınan gümrük vergilerinden gelen girdilerin düzenlenmesiyle borçların geri ödenmesi güvence altına alınacaktı. Daha önce örneği hiç görülmemiş bu uygulama Yunanistan'ın mali egemenliğini önemli ölçüde zedelemişti.

lis üyeleri bu görevi yalnızca bir zorunluluk olarak görmekle kalmayıp aynı zamanda seçmenlerine çıkar sağlamayı siyasal yaşamı sürdürmenin olmazsa olmaz önkoşulu olarak sayıyorlardı.

Kuşkusuz görünürdeki politikayla ondokuzuncu yüzyıldaki kilit uygulamalar arasında belirgin bir sapma vardı, yine de Yunan toplumu temelde yeniliklere açıktı. 'Siyaset

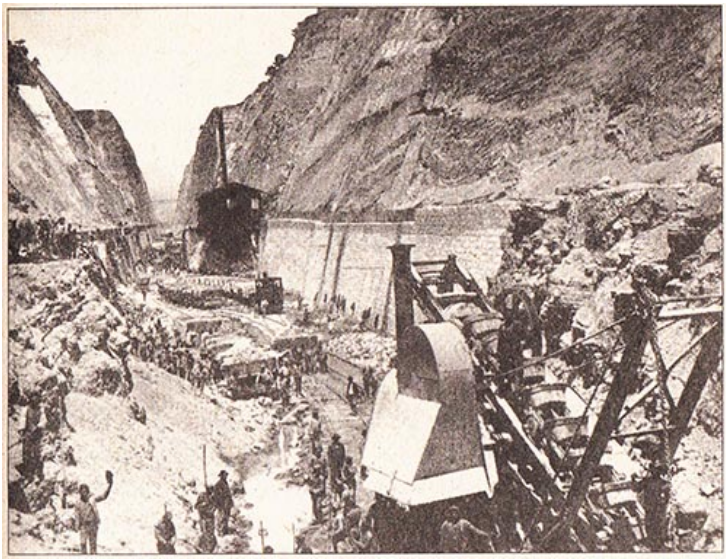

dünyası' kendi içinde sürekliliğini sağlayabilen bir oligarşi olabilirdi, fakat Deliyannis'in meslek yaşamının da gözler önüne serdiği gibi, tek başına toplumsal kökenlere dayalı bir ilerleme yolu kapalıydı. Politikacılardan istenen şeyler öyle çoktu ki, kamu harcamalarından kurtulup zenginleşebilenlerin sayısı oldukça azdı. Buna ek olarak başbakandan daha aşağıdaki mevkilere kadar tüm siyasetçilerin düşkün-

19 [1870 nisan ayında Dilessi'deki kıyımların sorumlusu çeteciler. (Benaki Müzesi, Atina)].

1870 Nisan ayında Boeotia'nın, Dilessi köyünde İngiliz aristokratları önce kaçırıp sonra öldüren eşkıya çetesinin üyeleri görülmekte. Bu saldırı İngiltere ile ilişkilerde bunalım yarattı, hükümetin düşmesine yol açtı, başkent dolayları da içinde olmak üzere ondokuzuncu yüzyılda Yunanistan'ın kırsal kesimlerinin çoğunda görülen yöresel kanun tanımazlığı uluslararası kamuoyunun gündemine getirdi. Atina'dan Maraton'a günübirlik bir geziye çıkan İngiliz kafile fidye için rehin alındı fakat pazarlıklar ustalıkla yürütülmediğinden, ayrıca muhalefetteki politikacılar hükümeti devirme umuduyla kralın kabul etmeye yanaşmadığı ancak 1864 anayasasının gereği olan genel af konusunu da pazarlık kapsamına sokmaları amacıyla çetenin elebaşılarını kışkırttılar. Çeteciler, hükümet birliklerince pusuya düşürüldüklerinde rehineleri öldürdüler. İngiliz basını başta olmak üzere bütün dünya Yunanistan'ı kınadı. Her kesimden bütün Yunanlılar ulusal onuru savunmak ve suçu Arnavutlarla Ulahların üstüne atmak için kolları sıvadılar. Kökleri devrim öncesi dönemlere dek uzanan on dokuzuncu yüzyıl eşkıyalığı önde gelen toplumsal sorundu. Bağımsızlık savaşına askeri açıdan önemli katkıda bulunmuş düzensiz orduların Kral Otto'nun kurduğu düzenli orduyu içlerine sindiremedikleri anlaşılıyor ve yitirilen toprakların geri alınması amacının bir parçası olarak Türk sınırı ötesinde ne zaman bir karışıklık çıkartma gereği duyulursa, onlardan yararlanabileceklerini düşünen politikacıların kendilerine gösterdikleri sınırlı hoşgörünün tadını çıkartıyorlardı. Eşkıyalık yaygındı, iletişim yetersizliği, dağlık yerleşim ve kaçakların sınır ötesine geçebilme kolaylığı yüzünden sindirilmeleri hiç de kolay değildi. Üstüne üstlük politikacılar eşkıyalığı kendi çıkarları uğruna kullanmaktan çekinmiyorlardı. Teselya'lı bir meclis üyesinin 1894'te yargılanması sırasında, milletvekilinin kendisinin, erkek kardeşlerinin ve Kilise'nin bir eşkıya çetesine ortaklaşa yataklık ettikleri ortaya çıkarıldı.

20 [1880'lerin ortalarında Korint kanalı kazı çalışmaları.
(Benaki Müzesi, Atina)].

1880'lerin ortalarında Korint kanalı inşaatı. 1882 yılında yapımına başlanan ve 1893'te bitirilen, zamanının en üstün mühendislik başarısı olan bu kanal her ne kadar beklenen ekonomik çıkarları sağlamaktan uzak kaldıysa da, Atina limanı Pire ile İtalya arasındaki deniz yolculuğu süresini yarı yarıya kısalttı. Kanalın yapımı ondokuzuncu yüzyılın sonlarında başlatılan bir dizi önemli kamu işleri projelerinden biriydi. Bunların çoğu 1882-1885, 1887-1890 ve 1892-1895 yılları arasında işbaşına gelen yenileşme yanlısı başbakan Kharilaos Trikupis ile bağlantılıydı. O, ekonomik büyüme için temel önkoşulun gelişkin ulaşım teşkilatı olduğunun bilincindeydi. 1880'li yıllarda tekerlekli araçlara uygun yollar üç katına çıkartıldı. Krallığın çoğu kesimlerinde karayolu ulaşımı yetersiz kalsa da, yapılan yeni yollar iç pazarları canlandırdı. Boydan boya 'Eski' Yunanistan'ı ören, bugün de varlıklarını sürdüren demiryolu ağlarının çoğunun temeli yüzyılın son yirmi yılında atıldı. Trikupis ilk kez başbakan olduğunda yalnızca Atina ile Pire'yi birbirine bağlayan 12 kilometrelik bir demiryolu bulunuyordu. 1896 yılında öldüğü zaman, her ne kadar 1916 yılına dek demiryolu ulaşımı Avrupa'ya bağlanmadıysa da, büyük kısmı ulaşıma geçit vermeyen bölgelerde olmak üzere 1000 kilometreye yakın bir demiryolu döşenmişti. 1880'lerde başlatılan Teselya'daki Kopais gölünün sularının boşaltılması projesi binlerce dönümlük verimli toprağa kavuşulmasını sağladı. Pamuk ve yün fabrikalarının, zeytinyağı arıtım evlerinin kurulmasıyla sanayileşme alanında da ilk adımlar atıldı.

lere yardım etmeleri beklenir, onlar da öyle yaparlardı. On dokuzuncu yüzyıl sonları ve yirminci yüzyıl başlarında önde gelen bir politikacı olan Dimitros Rallis, sayıları bini bulan manevi evlatlarıyla ün salmıştı; bunların hepsinin vaftiz günlerinin anımsanması ve çalışacak yaşa geldiklerinde pek çoğuna iş bulunması gerekirdi. Üstüne üstlük güçlü ve çok sayıda basın kuruluşu sahip oldukları özgürlük sayesinde herkesin gözü önünde yapılan yolsuzlukları frenleyici etkiye sahipti.

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru siyasal yaşamın daha çağdaş olması yönünde belki kararsız, fakat olumlu bir atılımda bulunuldu. Kral George tahta geçtikten sonraki ilk yıllarda kişiselleşmiş 'verimsiz' politikadan duyulan hoşnutsuzluk giderek artıyordu. 1875 yılı ve hükümet oluşturmak üzere kralın, meclis üyelerinin çoğunluğunun desteğini alan parti başkanını sürekli olarak göreve çağırması bir dönüm noktasıydı. Diğer yandan, siyasal ortamda parlayan bir yıldız, yüzyılın ikinci yarısındaki çağdaşlaşmanın önderi ve bu yeniliklerin başlıca savunucusu olan Kharilaos Trikupis'in kurmuş olduğu Yeni Parti için çoğunluğun desteğini güvence altına alabilme çabaları 1881 yılına dek sürdü. Yüzyılın geri kalan yirmi yılında iki partili düzene geçildi, Trikupis ile baş rakibi Deliyannis dönüşümlü olarak hükümet kurdular.

Temel olarak Trikupis siyasal yaşamda batılılaşmayı; Deliyannis de gelenekselliği temsil etmekteydi. Trikupis, devletin yayılmacı serüvenlere atılmadan önce siyasal ve ekonomik açıdan güçlendirilmesi gerektiğine inanıyordu. Böylelikle uluslararası platformda ülkenin güvenirliğini kanıtlamayı, sanayii teşvik etmeyi, demiryollarının ve Korint kanalının yapılmasıyla ulaşım ağlarını iyileştirmeyi ve donanmayla orduyu yenileştirmeyi hedefliyordu. Ne var ki böylesi bir programı gerçekleştirmek için para, para için de vergi

oranlarını yükseltmek gerekti. Bu, Trikupis'in desteklediği her şeyin karşısında olduğu gerçeğini gizlemeyen, demagog fakat halkın gözdesi olan Deliyannis'in işini kolaylaştırdı. Deliyannis'in göz boyayıcı halkçı söylemiyle sıkı sıkıya sarıldığı 'Büyük Yunanistan' düşünün, sokaktaki adamın coşkularını ve önyargılarını Trikupis'in sert yenilik programlarından daha çok dile getirdiğine kuşku yoktu. Ancak iktidara geldiğinde, Deliyannis'in maceracı politikası ekonomiyi, tıpkı 1885'teki Bulgar krizi esnasında Büyük Devletler'in müdahalesine sebep olan ani seferberlik kararında olduğu gibi, büyük sıkıntıya sokacaktı. Dahası kavgacı tutumu yüzünden 1897'de Türkiye ile kopan otuz gün süreli korkunç savaş Yunanistan'ın yenilgisiyle sonuçlanacaktı.

Trikupis'in yenilikçi çabalarının başarılı biçimde yürütülmesini sağlamak amacıyla barış istemesine koşut olarak, dış politika ondokuzuncu yüzyılda tıpkı bu yüzyılda olduğu gibi, politik gündemi tüm diğer meselelerden daha çok meşgul etti. *Enosis* yani 'Büyük Ada'nın krallıkla birleştirilmesi uğruna Girit adasında dönem dönem (1841, 1858, 1866-9, 1877-8, 1888-9 ve 1896-7) çıkartılan ayaklanmalar Osmanlı ile ilişkilere sürekli bir gerginlik getirecek ve Büyük Devletler'i belli aralıklarla olaylara el koymaya kışkırtacaktı. Yüzyılın son birkaç on yılında dış politikanın odak noktası Osmanlı İmparatorluğuyla sınırın kuzeyinde yer alan bölgelerdi. 1875-1878 yılları arasında Büyük Devletlerin yoğun çıkarlar gözetip rekabet konusu yaptıkları Balkanlar'ı derinden sarsan büyük buhrana Yunanistan'ın katılımı pek cüzi idi. Öte yandan, 1877/9 savaşında, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde elde ettiği ezici zaferin ardından Rusya, özerk 'Büyük Bulgaristan'ın koruyuculuğuna soyununca İngiltere'yi, Avusturya-Macaristan'ı, üstelik Sırbistan'ı olduğu kadar Yunanistan'ı da tedirgin edip hazır ola geçirdi, çünkü Yunan milliyetçilerinin uzun süredir bu top-

raklarda gözü vardı. 'Büyük Bulgaristan'ın parçalara bölündüğü 1878 yazında toplanan Berlin Kongresi'nde, Yunanistan doğrudan temsil edilmedi, ancak Yunan delege kurulunun kendi davasını dile getirmesine izin vermişti. Bunun sonucunda Büyük Devletler'in aldığı karar gereği, Osmanlı İmparatorluğu Epir'in bir bölümü de içinde olmak üzere verimli Teselya topraklarını Yunanistan'a bıraktı. Balkan bunalımının getirdiği diğer bir sonuç da, İngiltere'nin, 1878 Kıbrıs Antlaşması gereğince, çoğunluğunu Yunan nüfusunun oluşturduğu Kıbrıs adası yönetimini eline geçirmesi oldu. Ada 1914 yılına dek Osmanlı egemenliğinde kaldı. Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşına İttifak Devlet-

21 [1878 Berlin Kongresi'ne katılan Yunan temsilcileri.
Kaynak: **Istoria tou Ellinikou ethnous,** XIII (Atina: Ekdotiki Athinon, 1977)].

1878 yılının Haziran/Temmuz aylarında gerçekleşen Berlin Kongresi'nde Yunan temsilcileri. Ortada oturan başkanları Yunan yayılmacılığının öndegelen simalarından birkaç kez başbakanlık yapmış Theodoros Deliyannis, ondokuzuncu yüzyıl sonlarının siyaset dünyasına damgasını vurmuş Kharilaos Trikoupis ile birlikte görülmektedir. Sağ yanındaki, Yunanistan'ın Almanya'daki elçisi, usta diplomat Aleksandros-Rizos Rangavis'tir. İkisinin arasında duran bir başka usta diplomat olan Londra'daki dışişleri uzmanı İoannis Gennadius'tur. Berlin Kongresi 1875'ten sonra Balkanlar'ı saran bunalımın bir sonucu olarak toplanmıştı. Bunun arkasından Rusya ile Türkiye arasında kopan savaşın sonunda imzalanan 1878 Ayastefanos Antlaşması, Yunanistan'ın göz koyduğu toprakları da içine alan Rusya'nın gözetiminde 'Büyük Bulgaristan' devletinin yaratılmasına yol açtı. Neyse ki Yunanistan şanslıydı, İngiltere de Avusturya-Macaristan da böyle bir gelişimden rahatsız oldu ve Ayastefanos ile ortaya çıkan Bulgaristan'ı küçültmek için Kongre toplandı. Her ne kadar Yunanistan devlet düzeyinde Kongre'nin bir üyesi değilse de, Yunan temsilcilerinin Girit, Teselya ve Epir'in krallığa bağlanmaları konusunda görüşlerini belirtmelerine izin verildi. Sınırların Yunanistan yararına yeniden gözden geçirilmesi için Kongre, başında Yunan kökenli bir Osmanlının Aleksandros Karatheodoris Paşa'nın bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu temsilcilerini çağırdı. Bu doğrultuda, Teselya ve Epir'in Arta bölgesi 1881 yılında Yunanistan'a bırakıldı. **Megali Idea**'yla kutsal anlamını bulan yayılmacılık ondokuzuncu yüzyıl Yunan krallığının egemen görüşüydü. Diğer yandan, 1912-13 Balkan savaşlarına kadar Yunanistan'ın topraklarını genişletme umutları, tıpkı 1864'te İyonya Adalarının ve 1881'de Teselya'nın kendi topraklarına bağlanmasında olduğu gibi kendi çabalarının ürünü olarak değil Büyük Devletler'in istekleri sonucunda gerçekleşti.

lerinin yanında girdikten sonra da İngiltere adayı kendi topraklarına kattı.

Yunanistan sınırlarının ikinci kez genişletilmesi anlamına gelen Teselya'nın Yunan topraklarına katılması, tıpkı birincisi, yani 1864'te İyonya adalarının Osmanlı topraklarından çıkartılması gibi, yitirilen toprakların geri alınması yolunda harcanan çabalarla değil Büyük Devletler'in aracılığıyla oldu, böylece sınırlar Makedonya'ya dayandı. Ondokuzuncu yüzyılın son yirmi ve yirminci yüzyılın ilk onyılında, Yunanlı, Bulgar, Sırp, Arnavut, Türk ve Ulahlardan oluşan son derece karmaşık nüfus yapısıyla Makedonya, her biri Osmanlıların Balkanlar'da parçalanan topraklarından olabildi-

ğince büyük pay elde etmeye çalışan Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın birbirleriyle rekabet eden milliyetçi akımlarının odak yeri olacaktı. Özellikle Bulgarlarla olan çekişme, yapabildikleri yerde böl yönet ilkesini uygulayan Osmanlılarla olan sürtüşmeden çok daha şiddetliydi. Bulgarların uluslaşmasına doğru önemli bir evre olan, 1870 yılında bağımsız bir Bulgar Kilisesi'nin yaratılması, bölgedeki Kilise hiyerarşisini denetim altında tutan Yunanlıların egemenliğini sarstı ve Ekümenik Patriklik ile Bulgar Piskoposluğuna bağlı kişiler arasında acı çekişmelere yol açtı. Başlangıçta bu rekabet din, eğitim ve kültür propagandasıyla kendini gösterdi. Ne var ki, yüzyılın sonlarındaki bu söz düellosu her iki tarafın hükümetlerince de maddi ve manevi açından desteklenen çete toplulukları arasında silahlı çekişmeye yol açtı.

Makedonya uğruna çekişmenin perde arkasında, 1890'lı yılların ortalarında Girit'te bir ayaklanma daha başgösterdi. Bunu destekleyenler *Etniki Etarya*nın yani Ulusal Derneğin ateşli yandaşlarıydı. Öte yandan; başbakan Deliyannis dışişlerinde saldırgan bir politika izleme yanlısı görünse de, başlangıçta dikkatliydi, çünkü 1885'te Bulgaristan'ın Sırbistan'a saldırısından yararlanmak isteyip Girit'e bir donanma gönderdiği zaman, Büyük Devletler buna Yunanistan'ı ablukaya alarak karşılık vermişlerdi. Fakat halkın yoğun baskısı karşısında 1897 yılı başlarında askeri birlikleri adaya yolladı. Bunun arkasından genel seferberlik geldi ve Nisan ayında Teselya'da Osmanlı İmparatorluğu ile korkunç Otuz Gün Savaşı patlak verdi. Hızlı gelen küçük düşürücü yenilgi, Yunanistan'ın yitirilen toprakları geri almaya yönelik yayılmacı düşleriyle askeri becerileri arasındaki uçurumu tüm çıplaklığıyla gözler önüne serdi. O günün gözlemcilerinden birinin sözleriyle, Yunanistan Rusların iştahıyla İsviçre'nin kaynaklarını kullanıyordu.

Bunun arkasından gelen barış anlaşması Yunanistan'a ağır yük getirmedi. Girit'e Osmanlı egemenliği altında özerklik tanındı ve Kral George'un ikinci oğlu Prens George yüksek komiser olarak atandı. George, Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda küçük bir sınır düzenlemesine gitmek ve savaş tazminatı ödemek zorunda bırakıldı. Büyük Devletler'in diretmesiyle kurulan Uluslararası Mali Komisyon ülkenin büyük meblağlara varan dış borçlarının geri ödenmesini denetleyecekti, çünkü 1893'te, o zamanki başbakan Trikupis devletin fiili iflasını ilan etmeye zorlanmıştı. 1890'larda başgösteren, özellikle ABD'ye yönelik göç dalgasının altında yatan başlıca neden anayurttaki kötü ekonomik koşullardı. Tahminlere göre, 1890 ve 1914 yılları arasında neredeyse tümü erkek olan ve bütün nüfusun yaklaşık altıda birini oluşturan 350.000 Yunanlı göç etti. Bunların çoğunluğu yurt dışında birkaç yıl çalışıp yeterli para biriktirdikten sonra anayurda geri dönme düşüncesiyle ülkesinden ayrılmıştı, fakat sonunda pek çokları gittikleri yeni ülkelerde kaldılar. Bundan böyle tutumlu, çalışkan ve girişimci göçmenlerin ailelerine gönderdikleri paralar ödemeler dengesinin kilit öğesini oluşturacaktı.

1897 yılında gelen ezici yenilgiyle birlikte iç hesaplaşma ve kendinden kuşku duyma dönemi başladı, çünkü savaştan çıkan açık ders, 'Büyük Ülkü'nün tek elden gerçekleştirilemeyeceği yönündeydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne neden olan güçsüzlük her ne idiyse, çıkacak herhangi bir silahlı çatışma Yunanistan'ı ondan da kötüye götüreceğe benziyordu. Kimi aydınlar ülkenin geleceğinin Osmanlı Türkleriyle bir tür ortak idareden geçtiğini ileri sürüyorlardı. Yakın Doğu'daki toplam Yunanlı sayısının yarısından çoğunu oluşturan Osmanlı yönetimindeki Yunanlıların, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında 1821 yılı öncesinde elde etmeyi başardıkları ekonomik ve belki biraz da

politik gücün boyutlarına ulaşana dek her türlü çabayı göstermeleri gerektiğinde diretiyorlardı. Aynı yüzyıl içerisinde ilerki yıllarda, çoğu krallıktan yönlendirilen yoğun çabalarla yalnızca Makedonya'daki Yunanlılara değil, Küçük Asya'da çoğu Türkçe konuşan Yunan topluluklarına da Helen kimliği aşılanmaya çalışıldı. Öte yandan bu kültür propagandacılarının çoğu Osmanlılarla yönetimi paylaşmak yerine krallık tarafından ergeç özgürleştirileceklerinin düşünü kurmaktaydılar. Böylesi bir karşı çıkış stratejisinin o ana dek başarıya ulaşmadığı kanıtlandığından, bazıları da Osmanlı İmparatorluğu'na bundan sonra yapılacak saldırının başlıca önkoşulu olarak krallığın kaynaklarının artırılmasından yanaydılar.

Trikupis'in ölümü ve 1897 yılındaki yenilginin ardından krallık politikası yine eski tatsız günlerine döndü. Dalaverecilik ve demagojinin önde geldiği geleneksel politika bir kez daha düş kırıklığına gömüldü. Diğer yandan Türklerce küçük düşürücü bir yenilgiye uğradıktan sonraki on beş yıl içinde Yunanistan, doğu Akdeniz'de umut verici bir güç olarak görülmedik bir başarıyla yeniden ortaya çıkacaktı. Yunanistan'ın 'Büyük Ülkü'yü gerçekleştirme umutları ve kendine görev edindiği Doğu'yu uygarlaştırma misyonu artık bir düş olmaktan çıkacaktı. Yenilginin yarattığı sarsıntıdan sonra, kendine güvenin yeniden oluşması, yirminci yüzyılın ilk yarısının en etkileyici siyaset adamı olan Eleftherios Venizelos'un çabalarıyla gerçekleşecekti. Venizelos ilk siyasal deneyimini bağımsız Girit'te edinmişti. Ancak bu sefer 1909'daki Gudi darbesi neticesinde politik sahnenin ön saflarında yerini alacaktı.

1909 yılında Askeri Cunta tarafından yapılan Gudi darbesi bir anlamda, kısa süren Osmanlı 1876 Meşrutiyeti ve Sultan Abdülhamit'in, diğer adıyla 'Lanetli Abdül'ün tahttan indirilmesinin sonucunda oluşan 1908 Jön Türk devri-

mine bir tepki olarak gerçekleştirildi. Başlangıçta, Jön Türklerin ister Müslüman olsun, ister Hıristiyan ya da Yahudi herkese eşitlik sözü vermeleri Yunanistan'da da İmparatorluktaki kadar coşku yarattı. Ancak güçlü bir Osmanlı İmparatorluğu'nu Makedonya'dan çıkartmanın zor olacağı endişesi hakimdi. Kaldı ki, Jön Türk hareketinin merkezi Selanik Makedonya'nın en gözde şehriydi. Bunun da ötesinde, tıpkı Bulgarların Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıp tam bağımsızlıklarını ilan ederek, Avusturyalıların Bosna-Hersek'i kendilerine bağlayıp Jön Türk devrimine tepki göstermeleri gibi tedirgin Giritliler de tek yanlı olarak Yunan krallığıyla birleştiklerini, *enosisi* açıkladılar.

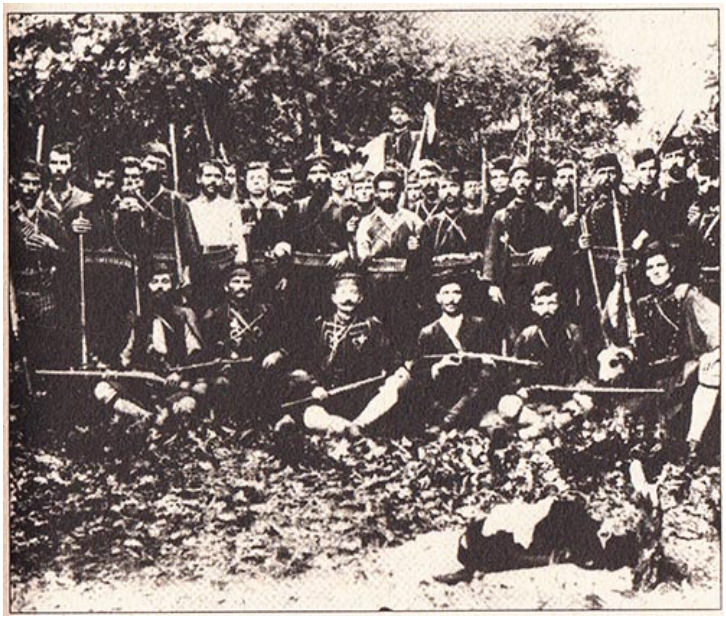
Yeniden alevlenen Girit bunalımına politikacıların gösterdikleri yanlış tepkinin yanısıra, anayurttaki bozuk ekonomi, artık ekonomiyi ayakta tutmaya önemli katkısı bulunan göçmenlerin gönderdikleri paraların ABD'de ve Yunan göçmenlerinin büyük sayılara ulaştığı önde gelen diğer bir ülke olan Mısır'daki ekonomik durgunluk nedeniyle büyük ölçüde azalması ile birleşince geleneksel 'siyaset dünyasına' karşı duyulan hoşnutsuzluk daha da büyüdü. Bu, ast ya da üst, rahatsızlık duyan tüm ordu subaylarının Albay Nikolaos Zorbas önderliğinde kurulan Askeri Cunta çatısı altında bir araya gelmelerine neden oldu. Askeri müdahalelerde sıkça görüldüğü üzere, tümüyle meslekle ilgili sıkıntılar sonuçta siyasal çıkarlar elde etmeye varacak işbirliklerine başlangıç oldu. Terfilerin durdurulması öfke uyandırmıştı, ayrıca başkomutanlık görevini yürüten Veliaht Prens Konstantin'in silahlı güçler içerisinde bazı kişileri kayırdığı düşünülüyordu.

Atina garnizonu mensuplarının çoğu 27 Ağustos 1909 tarihinde, kentin yakınlarındaki Gudi'den, krallık prenslerinin silahlı güçlerden uzaklaştırılmasını, savaş bakanlıklarıyla donanmanın hizmetli subayların denetimine verilme-

22 [Yüzbaşı Vardas ve bir öbek **Makedonomakhoi** c. 1904 (Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi, Atina)].

Bu yüzyılın başlarında Türkiye Avrupasında Osmanlı yönetiminin gücü paramparça olunca Yunanlıların Makedonya üzerinde ileri sürdükleri haklarını silah gücüyle elde etmeye çalışan çeteciler topluluğu, yani **Makedonomakhoi** üyelerini toplu olarak görüntüleyen bir fotoğraf. Kimi Giritli, kimi o yöre erkeklerinden oluşmuş bu topluluğun başı, Yüzbaşı Vardas'ın komutasında savaşan Yunan ordusunda görevli Giritli bir subay olan Georgios Tsontos'du. Makedonya'nın tümü ya da bir kısmı uğruna çarpışan diğer Yunanlıların baş düşmanı olan 'milletler' Bulgarlar, Sırplar ve Arnavutlardı. Konstantinopolis'de Yunan denetimi altındaki Ekümenik Patrikliğin otoritesini kabul edenlerle 1870 yılında Bâb-ı Ali'nin önayak olmasıyla kurulan Bulgar Piskoposluğunun yetkisinde karar kılmış olanlar arasında gelişen sert rekabet sonucunda verilen mücadele başlangıçta din ve eğitim propagandasıyla yürütüldü. Daha sonraları, 1893'te esin kaynağını Bulgarlardan alarak kurulan Makedonya Devrimci Örgütü'nün (MDÖ) eylemleri Yunan Ulusal Derneği'ninkilerle **(Etniki Etarya)** çatıştı ve rakip çeteler denetim altına almaya uğraştıkları bölgeler uğruna diğerlerine üstün gelmeye çalıştılar. Aralarında önde gelen Kastorya piskoposu Germanos Karavangelis'in de yer aldığı bazı Ortodoks din adamları, konsolosluk çalışanlarını ve kılık değiştirmiş subaylarını yollayarak bu savaşı çekip çeviren Atina hükümeti gibi silahlı savaşımı destekleyip çeşitli yollarla onlara yardım ettiler. Yunan çeteleri giderek üstünlüğü ele geçirip 1912-13 Balkan savaşları döneminde Makedonya'nın büyük bölümünün Yunan ordularınca ülkeye bağlanmasına giden yolu açtılar.

sini isteyen, ayrıca orduyla donanmanın yeniden yapılandırılması programını içeren bir muhtıra yayınladı. Askeri olmayan diğer alanlarda da başka yenilikler getirilmesine çalışılıyordu. Cuntanın istekleri Eylül ayı sonlarında Atina'da düzenlenen büyük bir gösteriyle halkın desteğini aldı. Başbakan Dimitrios Rallis, o görevinden ayrıldıktan sonra da Kiryakulis Mavromikhalis, Askeri Cuntanın sıkı denetimi ve tam bir askeri dikta rejimi kurma tehditi altında istenen düzenlemeleri uygulamaya soktu. Diğer yandan cuntanın eski siyaset adamlarına ayıracak pek zamanı yoktu, onun yerine umudunu, 1892'de özerkliğini elde ettikten sonra doğum yeri olan Girit'te siyaset adamı olarak ün yapmış Eleftherios Venizelos'a bağlamıştı. Onun siyasetteki çarpıcı yeteneğinin yanısıra, anayurdun siyasal dünyasında gözden

düşmüş hiçbir derneğe bağlı olmayışı cuntanın gözünde eşi bulunmaz bir nimetti. Böylece cunta üyeleri, kendi ortak *filotimo*larına ya da saygınlıklarına gölge düşürmeksizin, kıyasıya eleştirdikleri siyasi grupları ortadan kaldırmış görünerek ondan yana tutum takınabilecekleri̇rdi.

1864 Anayasasını yenileme yetkisine sahip olacak kurulu seçmek için 1910 Ağustos'unda seçimler yapıldı. Venizelos aday değildi, ancak destekleyicileri parlamentodaki en büyük partiyi teşkil ediyorlardı. Aynı yılın Aralık ayında yapılan yeni seçimlerde Venizelos adaylığını koydu ve başkanlık ettiği Liberal Parti 362 sandalyeden neredeyse 300'ünü ele geçirdi. Artık içişlerinde reformu, ekonomik ve siyasal konularda çağdaşlaşmayı ve 'Megali Idea'yı kararlılıkla gerçekleştirebilmek için elinde açık bir yetki vardı. Askeriyenin

basit bir kuklası olmadığını göstermek için Venizelos, Veliaht Prens Konstantin'in ordudaki üst düzey görevini kendisine geri verdi ve Gudi ayaklanmasına engel olmaya çalıştıkları için tutuklanan subayları serbest bıraktı. 1911 yılında anayasal değişiklik getiren elli kadar yasayı yürürlüğe koydu. Engellemeleri azaltmak amacıyla, yeterlilik sayısı meclisin toplam üyelerinin yarısını gerektirirken bu oran üçte bire indirildi. Sonradan yapılan toprak reformunun yasal dayanağı, toprak ve mal varlıklarının ulusal çıkar uğruna kamulaştırılması için çıkartılan yasalarla sağlandı. Eğitime ilişkin önemli eğitim yasaları çıkartıldı ve kayırmaları azaltmak amacıyla sivil hizmete atanacaklara genel bir sınavdan geçirilmeleri koşulu getirildi.

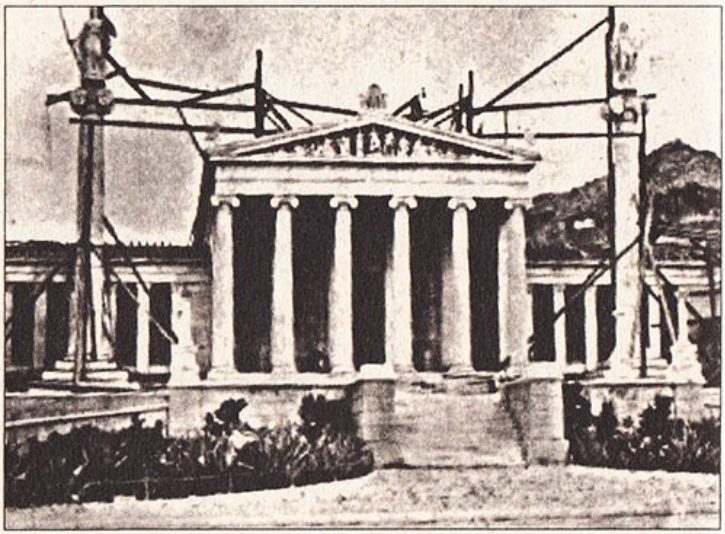
Sosyal reformla ilgili az da olsa birşeyler yapılmaya başlandı. Bunların arasında kadınlar ve çocuklar için asgari ücret, işçi sendikalarının yasallaşması ve yasadışı işveren sendikalarının yasaklanması da vardı. Yavaş yavaş arttırılan bir gelir vergisi uygulamasından uzak durulmuş olması daha önceleri yoksullar üzerine ağır yük bindiren dolaylı vergilerin kaldırılması yönünde bir eğilim olduğunu gösteriyordu. Venizelos, iş çevrelerinin çoktan desteğini almıştı, ayrıca bu gibi önlemler otuz yıl içinde az çok gelişen sanayii ile yeni yeni oluşan işçi sınıfının desteğini alarak seçmen tabanını genişletmeye de yaradı. Ilımlı reformist politikası sayesinde bazı Balkan ülkelerinde gelişen güçlü sosyalist ve köylü hareketlerini etkisiz hale getirdi. Venizelos'un kendini silahlı güçlerin iyileştirilmesine adaması, kara ve deniz orduları bakanlıklarının sorumluluklarını doğrudan kendi üstüne alması biçiminde kendini gösterdi. Fransız ordusundan ve İngiliz donanmasından gelen görevliler silahlı güçlerin eğitilmesine katkıda bulundular, ayrıca yıllardır süregelen bütçe açığından sonra genel bütçe fazlasının elde edilmesi eksiklerin tamamlanması için gereken fonları oluşturdu.

23 [Ondokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru Pire'de bir bar. (Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi, Atina)].

Ondokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru, Atina limanı Pire'de bir bar. Sağ yanda oturan sert bakışlı ve kalın bıyıklı **mangas,** ya da 'maço' bira kupasını şerefe kaldırıyor. Solda döner tezgahı duruyor. Kasabanın ve ülkenin toplumsal yaşantısı bu gibi yerlerde odaklanırdı. **Oriaia Ellas** kahvesinde olduğu gibi (Bkz: Altyazı 13), burada da ne çalışanlar ne de müşteriler arasında tek bir kadın bile yok, üstelik günümüzde de bu türden eğlence yerleri yalnızca erkeklerin hakkı olma özelliğini sürdürmektedir.

Kesinlikle inanıyorum ki...yeniden canlanışımız için yurduna bağlı işçilerimizin sorumluluğu altındaki ulusumuzun maddi ve manevi değerleri, bugünkü uygarlığın gereklerine yaraşır bir Yunanistan'ı yeniden yaratmaya, uygar dünyanın saygısını kazanabilmeye ve uygar halklar arasında onurlu bir yer edinebilmeye, bir de madden ve manen güçlenince Doğu'daki bütün insanların ilerlemesini ve refahını güvence altına almak koşuluyla (Yakın) Do-

24 [1880'lerde Atina Akademisi inşaatı. (Benaki Müzesi, Atina)].

1886 yılında, yapımının bitiminden kısa bir süre sonra Atina Akademisi. Tasarımını yapan Danimarkalı mimar Theophilos Hansen gösterişli neoklasik bir tarz uygulamıştı. Sütunların tepesinde duran Athena ve Apollo'nun dev heykellerini Georgios Drosios yaptı. Akademi, Hansen

→

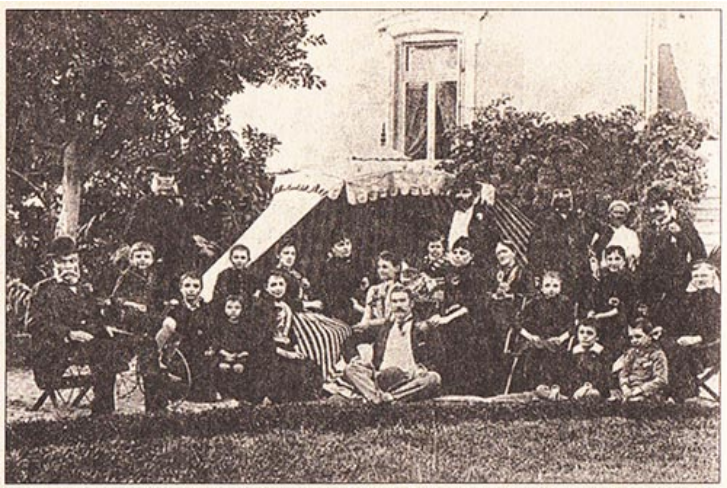
ğu içerisinde barışın egemen olmasına katkıda bulunmaya yeterlidir.

Eleftherios Venizelos (1910)

Buhran yıllarından sonra Venizelos halkın yaşamına bir canlılık ve iyimserlik, yeni bir ulusal birlik anlayışı getirdi. Halkın gözündeki popülaritesi 1912 yılı Mart ayında seçimler yapıldığında, yandaşları 181 sandalyeli meclisin (1910 parlamentosu yasa yapıcı bir kurul olduğundan bunun iki katı büyüklüğündeydi) 146 sandalyesini aldıklarında kendini gösterdi. Ancak, içerde durum iyi giderken, dışarıda savaş tamtamları çalınmaya başladı. İmparatorlukta, Jön

kardeşlerin mimari tasarımlarını yaptığı birbirine benzer ('Trilogi' diye bilinen) üç yapıdan biridir, diğer ikisi Christian Hansen'in çalışması olan üniversite (1839-46) ve yine Theophilos'un yapıtı olan milli kütüphanedir (1885-1901). Bu yapılar yeni devletin resmi mimarisine egemen olan kültürel yapının antik Yunan'a yöneldiğini vurgulayan neoklasik anlayışın hangi boyutlara ulaştığını gözler önüne sermektedir. 4000 kişilik nüfusuyla 1830'larda ancak bir köy kadar gelişmiş olan Atina antik geçmişin ihtişamıyla ilişkili olması nedeniyle 1834 yılında başkent yapıldı. Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında nüfusu 30.000'e çıktı, ayrıca kent gösterişli kamu binalarıyla süslendi. Bu binalar arasında Hansen kardeşlerin çalışmalarının yanısıra, Arsakeion kızlar okuluyla (1846-52) daha sonra alışılmadık neo-Bizanten bir tarzda yapılan Göz Hastanesi'ne (1852) imzasını atan Lysandros Kaftantzoglou ve şimdilerde Bizans Müzesi olarak kullanılan Plaisance Düşesinin 'Ilissia' sarayını (1840-8) yapan Stamatis Kleathis gibi Yunan mimarlarının da eserleri bulunmaktaydı. Başkentteki kamu binalarından çoğu (ki aralarında Zappeion ile 1896 yılındaki ilk çağdaş Olimpiyat oyunları için yapılan Averoff stadyumu da vardı) sürgünde yaşayan zengin Yunanlıların bağışlarıyla yapıldı. Akademi binası, Arnavutluk'un güneyindeki Moschopolis kasabasından gelme Helenli bir Ulah olan, tüm mal varlığını Habsburg İmparatorluğu'nda edinmiş ve kendisi de Theophilos Hansen'ın yaptığı gözlem evi için (1843-6) bağışta bulunmuş olan Georgios Sinas'ın varlıklı oğlu Simon Sinas'ın vasiyetiyle inşa edildi.

Türklerin bütün etnik topluluklara eşitlik tanıyacakları yolunda daha önceden verdikleri sözler çok geçmeden yerini zorla 'Osmanlılaştırma'ya bıraktı. Makedonya'nın yazgısı sorunu yeniden kanayan bir yaraya dönüştü, Arnavut ulusal hareketinin ortaya çıkışıyla herşey daha da zora girdi. İtalya, büyük bir güç olarak saygınlığını göstermek amacıyla, sömürge edinme çabasıyla 1911 yılında Libya'da Türklere karşı saldırıya geçtiğinde, Balkanlar'daki İslav devletlerini oluşturan Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ, imparatorluğun içinde bulunduğu sorunlardan kendilerine çıkar sağlamak için gözlerini dört açtılar. Venizelos ise, Sırpların, Bul-

25 [1880'lerde İskenderiye'deki önde gelen Yunan ticaret adamları. Kaynak: P. A. Zannas'ın yayına hazırladığı **Arkheio tis P. S. Delta,** III, P. S. **Delta protes enthymiseis** (Atina: Ermis, 1981)].

Soylu bir Yunan taciri Emmanuil Benakis'in İskenderiye'deki evinde 1887 ya da 1888 yılında

→

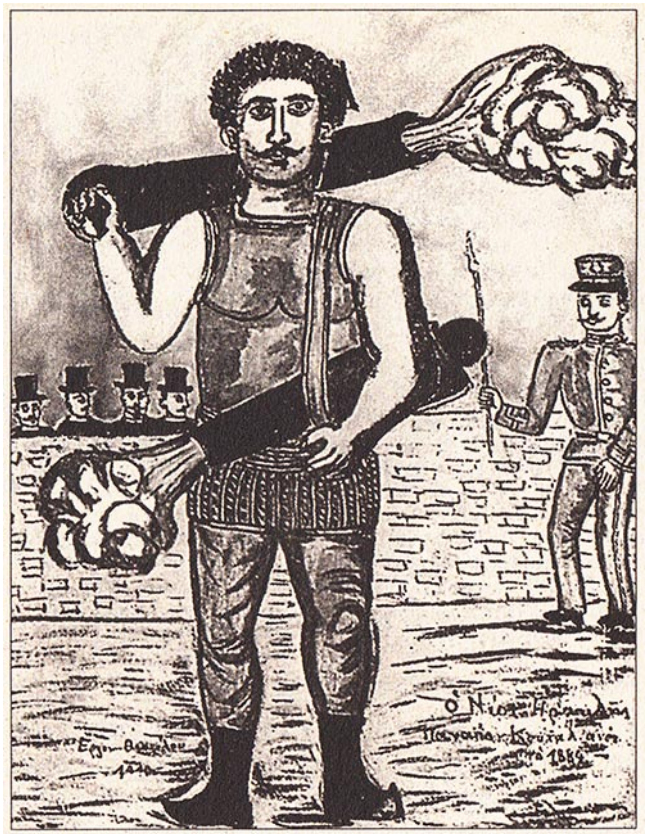
garların ve Karadağlıların tersine, bir ikileme girdi, bunun nedeni 'kurtarılmamış' Yunanlıların bir arada yerleşik olmayıp Yakın Doğu'ya yayılmış olmaları, böylelikle de Türklerin baskılarına açık olmalarıydı. Öte yandan; eğer Yunanistan elini kolunu bağlayıp bir köşeye çekilirse, Makedonya'daki yağmadan kendine hiçbir pay düşmeyecekti.

Çıkarları birbirine ters düşse de, 1912 baharında Sırbistan ile Bulgaristan ve Yunanistan ile Bulgaristan arasındaki görüşmeler sonuca bağlanıp 1913 Haziran ayında sonuçlanacak olan Yunanistan-Sırbistan antlaşması için pazarlıklara girişildi. Tıpkı Balkanlar'da gelişen daha önceki buhranlarda; 1878'de, 1885'te ve 1897'deki Yunan-Türk savaşları sırasında olduğu gibi, Büyük Devletler kendi çıkarlarını ve

yapılan kızının nişan töreni sırasında çekilen bir fotoğraf. Melon şapkalı Benakis çadırın hemen önünde duruyor. Kızı Aleksandra elini, bağdaş kurmuş ortada oturan nişanlısı Tom Davies'in omuzuna koymuş. Sol yanda, yere çömelmiş olan Aleksandra'nın, ileride oldukça fazla esere imza atacak çocuk öyküleri yazarı Penelope Delta diye tanınacak olan kız kardeşi Penelope'tur. Mısır'a giden pek çok Yunanlı gibi o da gerçek bir Venizelos yandaşıydı. Fotoğrafta Khoremis ailesinin üyeleri de görülmektedir. 1863 yılında Amerikan iç savaşı sırasında Mısır'da toplanan pamuk ürününün bolluğundan yararlanmak üzere kurulan Khoremis ve Benakis Ortaklığı Mısır'daki diğer Yunan pamuk simsarlarını çoktan geride bırakmıştı. On dokuzuncu yüzyılda Manchester'da olduğu gibi Liverpool'da da güçlenip büyüyen bir Yunan topluluğu vardı, bunların temsilcisi Davies ve Benakis Ortaklığıydı. Emmanuil Benakis, Kharilaos Trikupis'in ve 1910 yılında yeni kurulan Ulusal Ekonomi Bakanlığının başına kendisini getiren Eleftherios Venizelos'un yenileşme politikalarıyla yakından ilişkiliydi. Ondokuzuncu yüzyılda göç oldukça yaygındı, bunun yönü (çoğunu Sakız adasından gelme zengin tacirlerin oluşturduğu) Ege adalarından Birinci Dünya Savaşı sıralarında sayıları 100.000'e varan Yunanlıların bulunduğu Mısır'a doğruydu. Bir zamanlar Mısır'ın en büyük yabancı kolonisi olan bu topluluk 1952'da Nasır'ın iktidara gelmesiyle hızla gücünü yitirdi. Ondokuzuncu yüzyıl sonları ve yirminci yüzyılın başlarında Yakın ve Orta Doğu'ya, kışkırtıcı Yunan sloganını kullanacak olursak **I kath'imas Anatoli**'ye ('Bizim Doğumuz') yayılmış çoğu refah içinde yaşayan kalabalık Yunan toplulukları bulunuyordu.

genel güçler dengesini korumak uğruna gelişmelere el koymakta gecikmediler. 1912 yazında da, varolan sınırların bozulmasını hoş görmeyeceklerini duyurdular. Oysa bu kez, Balkan devletleri onlara kulak asmayıp 18 Ekim 1912 tarihinde Karadağ'ın önceden tasarlanmış saldırısının hemen ardından Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş açtılar.

Birleşik güçleri Avrupa'daki Osmanlı ordularının sayısını kat kat aşan Balkan müttefikleri hızlı ve görülmeye değer başarılar elde ettiler. Kasım ayı başlarında Yunan orduları, Ege'nin kuzeyindeki en iyi limana sahip Selânik'i, kendileri gibi bu varsıl ticaret kentine göz koymuş olan Bulgarlarla topu topu birkaç saat çarpıştıktan sonra ele geçirdiler. Yunanistan'ın yeni donatılmış deniz kuvvetleri süreç içerisin-

de, Sakız, Midilli ve Sisam adalarını kurtararak Ege'de üstünlük sağladı. Öte yandan, aynı yılın başlarında İtalyanlar, Türklerin Libya'dan çekilmeleri için baskı kurma çabasıyla Oniki Adayı 'geçici olarak' kuşattılar. Oniki Ada 1947 yılına kadar Yunanistan topraklarına katılmayacaktı. 1913 Şubat ayında Yunan birlikleri Epir'in başkenti Yanya'yı ele geçirdiler. Aynı yılın Mayıs ayında imzalanan Londra Antlaşması'yla Türkler, Balkan müttefiklerin kazanımlarını tanıdılar.

26 [**Yeni Herkül!** Panagis Kutalianos'un Volos yakınlarındaki Velentza'da bir fırının duvarına Theophilos tarafından yapılan resmi (1910). Kaynak: Maria Kynigou-Phlaboura, **Theophilos. Malamantenios argaleios ki elephantenio kteni** (Atina: Exantas, 1979)].

Yeni Herkül; Theophilos Khatzimikhail'in 1910 yılında Volos yakınındaki Velentza'da bir fırının duvarına yapmış olduğu gezgin herkül Panagis Koutalianos'un resmi. 1866-1873 yılları arasında doğan Theophilos sıvacı ustası olarak yetişmiş, ancak yaşamının büyük bölümünü gezgin ressam olarak önceleri çok kalabalık Yunan nüfusuna sahip İzmir'deki, sonra otuz yıl kadar da Teselya'da Volos yakınlarındaki Pilion dağı köylerindeki kahvehanelerin, tavernaların, dükkanların ve evlerin duvarlarını süsleyerek geçirmişti. Bunun arkasından 1934 yılında öldüğü, doğum yeri Midilli'ye yerleşti. Konularını seçerken antik tarihten, bağımsızlık savaşından ve günlük yaşamdan esinlendi. Yaptıkları iş patlayan gülleleri havaya kaldırmak olan güçlü kuvvetli adamlar Yunanistan'da bugün de görülebilir. Yaşamının büyük bölümünde Theophilos'un ustalığı tanınmadı ve o yoksulluk içinde yaşadı, fakat ölmeden birkaç yıl önce kendisini Yunanistan'da ve yurtdışında daha geniş bir kitleye tanıtmasına yardım eden Paris'te yaşayan sanat eleştirmeni Tériade (Efstratios Eleftheriadis) tarafından desteklendi. Tériade, 1960'larda Midilli'de Theophilos'un resimlerinin sergilendiği bir müze kurdu.

Müttefikler Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ortak bir düşmanlık besleseler de, Makedonya toprakları üzerinde birbirine ters düşen istekleri olması yüzünden, ittifakları her an bozulabilir türdendi. 1913 Haziran ayında Bulgaristan'ı dışlayan Yunanistan ile Sırbistan, Makedonya'daki yağmanın bölüşülmesi konusunda aralarında bir antlaşma yaptılar. Coğrafi açıdan Osmanlı başkentine en yakın konumda olan Bulgarlar, kavgada asıl yükü kendilerinin çektiğini ve

27 ['Osmanlı Yunan burjuvazisinin temkinli eğlencesi': 1905 yılında Evgenidis/Zarifi evlilik töreni. Kaynak: Mihail-Dimitri Sturdza, **Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople** (Paris: The Author, 1983)].

'Osmanlı Yunan burjuvazisinin temkinli eğlencesi.' Ondokuzuncu yüzyılda İstanbul'un önde gelen iki bankacı ailesinin çocukları Eleni Zarifi ile Stefanos Evgenidis'in 1905 yılında Zarifilerin görkemli malikanesinde yapılan düğün töreninden bir fotoğraf. Zarifi/Evgenidis'in evlenme törenindeki lüks ile, on altı yıl sonra Salt Lake City'de yapılan Marcellas/Mouskondis'in evlilik törenindeki yalınlık arasında tam bir çelişki vardır (Bkz: Altyazı 35). Zafiropulos ve Zarifi bankasının kurucularından olan Eleni Zarifi'nin babası Georgios, Kırım Savaşı (1853-6) sırasında İngiliz donanması ve ordusuna kömür (ve yumurta) satarak büyük bir kazanç elde etmişti. Osmanlı kamu borçlarının yönetiminde önemli bir görev üstlenmiş ve Sultan Abdülhamit'in (1876-1908) bankacısı ve yakın dert ortağı olarak büyük mal varlığı ve gücü olan biriydi. Yaptığı diğer bağışların yanısıra Filibe'deki (bugün Bulgaristan sınırlarındaki Plovdiv) Yunan okulunun yapımına ve İstanbul'un Fener bölgesinde boy gösteren **Megali tou Genous Skholi**'nin (Büyük Milli Okul) yeniden yapımına para yardımında bulundu. Bir başka çok zengin Yunan bankeri Hristaki Zografos Efendi, Osmanlı başkentindeki en önemli Yunan erkek lisesini **Zorapheion**'u yaptırdı. Ondokuzuncu yüzyıl Yunan tarihinin en çarpıcı yönlerinden biri de, o dönemlerde ya da 1821 yılındaki bağımsızlık savaşının patlak vermesi öncesinde Yunanlıların ellerinde bulundurdukları ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında İmparatorluğun çöküşüyle bir kez daha ellerinden kaçıracakları ekonomik ve özellikle politik güçlerini büyük ölçüde tekrar oluşturabilmeleriydi. Bağımsız Yunanistan'ın ilk Osmanlı elçisi Yunan kökenli bir Osmanlı olan Kostaki Musuros Paşa'ydı. Yalnızca Atina'da değil, Viyana'da, Turin'de ve 1891'deki ölümünden önce neredeyse otuz yıl (1851-79) büyükelçilik görevini yürüttüğü Londra'da Türk efendilerinin çıkarlarını sonuna kadar savundu. Osmanlı dışişleri bakanı olarak hizmet veren bir başka Yunan kökenli Osmanlı da Aleksandros Karatheodoris Paşaydı.

kazanımlarının yitirdiklerini karşılamadığını düşünüyorlardı. Artık Yunanistan ve Sırbistan'a sırt çevirmişlerdi. Birinci Balkan Savaşı'ndan uzak kalan Romanya da Bulgarlara saldırmakla savaşa girmiş oldu. İkinci Balkan Savaşı kısa sürdü ve Bulgarlar çok geçmeden pazarlık masasına oturmak zorunda bırakıldılar. Her ne kadar Ege Denizi'ne kıyısı olan Dedeağaç (bugün Yunanistan sınırları içindeki Aleksandropolis) toprakları içinde kaldıysa da, Bulgaristan Bükreş Antlaşması'yla (Ağustos 1913) kendi çıkarlarına epey ters düşen bir toprak düzenlemesini kabul etmek zorunda kaldı.

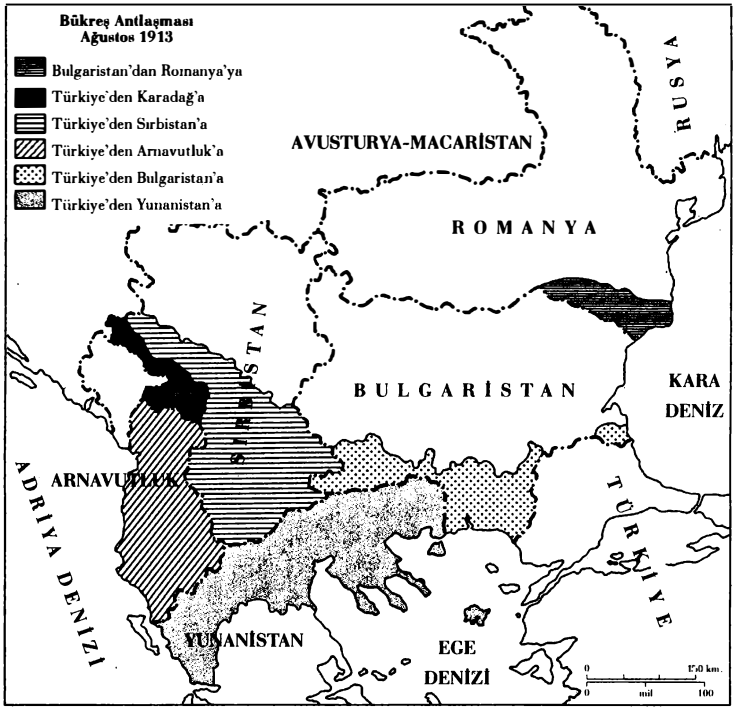
Artık Yunanistan'ın Girit üzerindeki egemenlik hakları tanınmıştı, ancak önemli sayıda Yunan nüfusu olan kuzey Epir'i kendi topraklarına bağlama arzusu, bölgenin bağımsız Arnavutluk topraklarına katılmasıyla engellenmiş oldu.

Bu geri adıma karşın Yunanistan'ın toprak kazanımları gerçekten büyük boyutlardaydı. 'Yeni' Yunanistan'ın toprakları, ülkenin yüzölçümünü yüzde 70 oranında büyüttü, diğer yandan ülkenin yaklaşık 2.800.000 olan nüfusu 4.800.000'e çıktı. Ne var ki, yeni katılan yurttaşların tümünün Yunanlı olmadığı kesindi. Örneğin, Selânik'in en kala-

balık topluluğu 1492 yılında İspanya'dan sürülen Yahudilerin torunları olan ve İspanyolca konuşmayı sürdüren Sefardim Yahudileriydi. Yunanlılara kurtarıcı diye bakmak bir yana, Yahudiler kentteki zengin ticari kaynakların denetiminde onları kendilerine rakip olarak görüyorlardı. Yeni ele geçirilen diğer topraklarda bir tür Romence konuşan önemli sayıda İslav, (çoğu Türk olan) Müslüman ve Ulah yaşıyordu. En sorunsuz dönemlerde bile yeni kazanılan bu toprakların karmaşık etnik nüfusu bir arada tutması sorun yaratırdı, nitekim durum, Yunanistan açısından Birinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu sonuçlarla daha da çetrefilleşecekti.

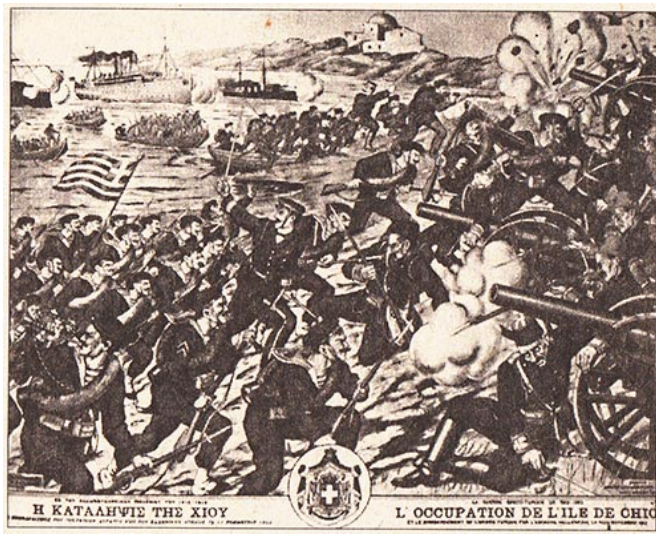
1913 yazında Yunanistan Akdeniz'de önemli bir güç olarak kendini gösterdi. O güne dek kaypak bir kavram olan 'Megali İdea', Venizelos'un etkili önderliği altında romantik milliyetçilerin safsataları olmaktan çıkıp olabilirlik sınıfına girmiş görünüyordu. Kral I. George 1913 yılı mart ayında Selânik'e yaptığı bir gezi sırasında deli bir adam tarafından öldürüldü. Yerine geçen Veliaht Prens Konstantin'in, son Bizans imparatoru Konstantin XI. Palaiologos'un doğrudan varisi ve halefi olduğunu göstermede, I. Konstantin'den çok XII. Konstantin'nin tarzını benimseyeceği sanılıyordu. Fakat Birinci Dünya Savaşı döneminde, 'Megali İdea' büyük ulusal yığınları çevresine toplayan tek ideoloji olmaktan çıkıp ülkeyi rakip ve kimi zamanlarda birbiriyle savaşan iki kampa ayıran *Ethnikos Dikhasmos* yani Ulusal Bölünme diye bilinen toplumdaki kitlesel bölünme sebeplerinden biri oluverdi. Yunanistan, ne ilk ve kesinlikle ne de son kez yoğun uluslararası tehdit altında bulunduğu bir dönemde iç çekişmelere gömülecekti.

Venizelos'un 1910 ile Balkan savaşları arasındaki dönemde kamuoyunda kurmuş olduğu çarpıcı ve eşi görülmedik düşünce birliğinin yıkılmasının başlıca nedeni, Venizelos ile Kral Konstantin arasında Birinci Dünya Savaşı'na katılıp

Harita 4 Balkan Savaşı'nın sonucu, 1912-13

katılmama konusundaki temel ayrılıktı. Venizelos'un, Rusya ile birlikte *itilaf güçleri*ni oluşturan İngiltere ve Fransa'ya karşı güçlü bir duygusal bağı vardı. Her ikisinin de başarılı olabileceklerini ve ülkenin geri kalan yayılmacı tutkularının gerçekleştirilmesini destekleyeceklerini düşünüyordu. Bunun tersine, Konstantin ise Alman ordusunun onursal Mareşali ve Alman imparatoru Wilhelm II'nin kız kardeşiyle evli biri olarak İttifak Güçleri'ni oluşturan Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın askeri yeteneklerine daha çok güveniyordu. Yunanistan'ın İngiliz donanması karşısında pek

28 [1912 Kasım ayında Sakız adasının kurtuluşunu anlatan popüler gravür. (Ulusal Tarih Müzesi, Atina)].

Birinci Balkan Savaşı sırasında 24 Kasım 1912 tarihinde Sakız adasının ele geçirilişini gösteren, kahvehanelerin ve yurtseverlerin evlerinin duvarlarını süsleyen gözde bir gravür, **laiki gravoura.** Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan birbirleriyle olan çekişmelerini geçici olarak bir yana bırakıp Büyük Devletler'in barışı koruma girişimlerine karşı koyarak Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'dan kovmak üzere Ekim ayında bir araya gelince savaşın boyutları daha da büyüdü. Sayısal bakımdan büyük bir üstünlüğü olan Balkan müttefikleri hızla ilerleme kaydettiler. 18 Ekim'de düşmanlıklar doruğuna ulaştı ve birkaç gün içerisinde Elasson (23 Ekim) ve Kozan (25 Ekim) ele geçirildi. 8 Kasım'da kentin kurtarıcısı Aziz Dimitrios bayramında Yunan birlikleri kalabalık Bulgar askeri birliklerinden yalnızca birkaç saat önce Makedonya'nın en değerli bölgesi Selânik limanına girdiler. Girit, resmen krallık topraklarına bağlanırken Yunanistan'ın denizde üstünlüğü ele geçirmesi doğu Ege'deki adalarını da denetim almasına yol açtı.

şansı olmadığını düşündüğünden kral tarafsız kalmaktan yanaydı. Savaşın başından beri Venizelos, Yunan birliklerini İtilaf Güçleri arasına katmak için sabırsız davranıyordu. İngiliz dışişleri bakanı Sör Edward Grey ise bu öneriye karşı çıktı, bunun nedeni hem Osmanlı İmparatorluğu'nu hem

de Bulgaristan'ı savaşın dışında tutmaya kararlı olmasıydı. Her iki ülkenin düşman olarak gördüğü Yunanistan'ı müttefik diye kabul etmek, onların İttifak Güçleri'yle işbirliği yapmalarına yol açabilirdi.

Nitekim 1914 yılı Kasım ayında Osmanlı İmparatorluğu (başka gerekçelerin yanısıra, Kıbrıs'ın İngiltere'ye resmen bağlanmasını söz konusu ederek) Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında savaşa girdi. Fakat bu yalnızca Bulgaristan'ın stratejik önemini artırmaya yaradı. Bu durum karşısında, Grey 1915 yılı Ocak ayında Kuzey Epir'le, belli belirsiz de olsa ondan çok daha çekici gelen, üzerinde barınan kalabalık Yunan nüfusuyla yayılmacı tutkuların başlıca odak noktası olan 'Küçük Asya kıyılarında önemli toprak ayrıcalıklarının' verilmesi sözü karşılığında Yunanistan'ın, en son ele geçirdiği Kavala, Drama ve Serez bölgelerini Bulgaristan'a bırakmasını önerdi. Grey daha açık davranmak konusunda isteksizdi, çünkü İngiltere gibi Küçük Asya'nın bazı bölümlerine göz dikmiş olan İtalya'yı da kendi yanına çekmeyi amaçlıyordu. Yine de Venizelos, Grey'in önerisine uymaya istekliydi. Kral ve askeri danışmanlarıysa, çok yakın bir geçmişte kazanılan toprak parçasından caymaya yanaşmadan önce daha sağlam güvenceler arıyorlardı. 1915 şubat ayında İtilaf Güçleri kara yazgılı Çanakkale Savaşı'nı başlattıklarında olaylar daha da karmaşık bir duruma girecekti. Başarılı olunması durumunda, çıkarmanın gerçek hedefi olan Konstantinopolis, çoktan Rusya'ya söz verilmişse de Venizelos bu savaşa katılmaya can atıyordu. Başlangıçta Yunanistan'ın savaşa katılmasını uygun gören kral, kurmay subayların başındaki geleceğin askeri diktatörü Albay İoannis Metaksas'ın, Yunanistan savaşa bulaşırsa, Bulgaristan'ın bundan faydalanmaya çalışacağı gerekçesiyle görevinden ayrılmasından etkilenerek düşüncesini değiştirdi.

Dış politikanın yürütülmesinde önemli ancak sınırları tam belli olmayan anayasal yetkiler taşıyan kralın fikir değiştirmesiyle Venizelos, 6 Mart 1915'te görevinden ayrıldı. Böylelikle iki rakip hükümetin varlığında on sekiz ay sonra çözüme varacak bir süreç başlayacaktı. Venizelos Haziran ayında yapılan yeni seçimlerde elde ettiği farklı üstünlüğü, İtilaf Güçleri'nden yana izlediği politikaya destek olarak değerlendirdi. Ne var ki yeniden iş başına geldiğinde, bir kez daha kendisini kralla sürtüşür durumda buldu, çünkü artık İttifak Güçleri'ne katılmış olan Bulgaristan 1915'in Eylül ayında Sırbistan'a saldırdı. Bu olay, 1913 Haziran Antlaşması koşulları gereğince, Venizelos ve yandaşlarınca savunulduğu üzere Yunanistan'ın Sırbistan'a arka çıkması gerekip gerekmediği tartışmalarını başlattı. Venizelos, Sırplara destek vermeleri için İngiltere ve Fransa'yı Selânik'e bir askeri güç göndermeye çağırdı. Kral, bu girişimi de önce onayladı, sonra yeniden düşüncesinden caydı. Bunun bir sonucu olarak Konstantin, altı ay içerisinde ikinci kez, Venizelos'u başbakanlığı bırakmaya çağırdı.

Kral ve onun eski karizmatik başbakanını ayıran uçurum artık epey derindi. Venizelos ile yandaşları kralın anayasal yetkilerini fazlasıyla aştığını ileri sürdüler. Buna dayanarak 1915 yılı Aralık ayında yapılan, katılım oranı Haziran ayındaki seçimlerin dörtte birini bile zor bulan yeni seçimleri boykot ettiler. Öte yandan; Ulusal Bölünme'nin başka boyutları da vardı. Artık Venizelos bütünüyle Megali İdea'nın gerçekleştirilmesinde izlediği saldırgan politikasıyla özdeşleştirilirken kral ve destekleyicilerinin tehlikeli yayılmacı serüvenlere atılmadan önce yeni topraklar üzerindeki egemenliklerini pekiştirmesi gereken 'küçük fakat saygın' bir Yunanistan'dan yanaydılar. Bağımsız krallığın gerçek anayurdu 'Eski' Yunanistan düşüncesine iyice sarılmış olan krallık yanlıları da, Venizelos'un kapitalist modernizasyon

ve sosyal reformlarla bir tutulmasından korkuyorlardı. Geriye bakıldıkta onlar değişim projeleri ve atılımlarından korkan büyük bir grubu temsil etmekteydiler.

> Venizelos yanlısı milliyetçilerle Venizelos'a karşı milliyetçiler, Venizelos yanlısı marksistlerle Venizelos karşıtı Marksistler vardı. Ayrıca; Venizelos yanlısı bir milliyetçinin Venizelos yanlısı bir marksistle uzlaşmaya varması, Venizelos karşıtı bir milliyetçiyle anlaşmasından bin kat daha kolaydı.
>
> Georgios Theotokas, *Argo* (1936)

Konstantin ile Venizelos arasındaki ilişkilerde ayrılık olması İtilaf Güçleri'yle krallık yandaşı hükümet arasında tırmanan uyuşmazlıkla birlikte gelişiyordu. Sırbistan ordusunun Arnavutluk üzerinden geri çekilmesine güvenli bir yol hazırlamak amacıyla, İtilaf Güçleri 1916 yılı ocak ayında Korfu adasını kuşattıklarında da tarafsızlık tutumunu değiştirmeyen bir ülkede, 1915'in Ekim ayında Selânik cephesini kuran İngiliz ve Fransız ordularıydı. Atina hükümeti Sırpların cephelerini değiştirmek için Korfu'dan geçip Selânik'e gitmelerine izin vermeyince ve Yunanistan stratejik açıdan önem taşıyan Makedonya'daki Fort Rupel'i hiç direnmeden Bulgarlara bırakınca, sürtüşmenin boyutları arttı.

Ağustos ayında, İtilaf Güçleri yanlısı *Ethniki Amyna* yani Ulusal Savunma örgütünü arkasına alan Venizelos yandaşı ordu, krallık yanlısı hükümete karşı darbe girişimini başlattı. Birkaç hafta geçince Venizelos doğum yeri olan Girit'e gitti ve arkasından, yeni bağımsızlığa kavuşmuş adalarda attığı zafer turundan sonra Selânik'e doğru yollandı. 'Yeni' Yunanistan'ın başlıca kenti olan Selânik de tıpkı Türklerden yeni kurtarılmış diğer bölgelerde olduğu gibi, Venizelos'un davasına yürekten bağlıydı. Bu aşamada Venizelos ordusuyla beraber, bir de yerel hükümetini kurarak ilişkilerdeki ayrılığı dönüşü olmayan bir yola soktu. İtilaf Güçleri bu atılı-

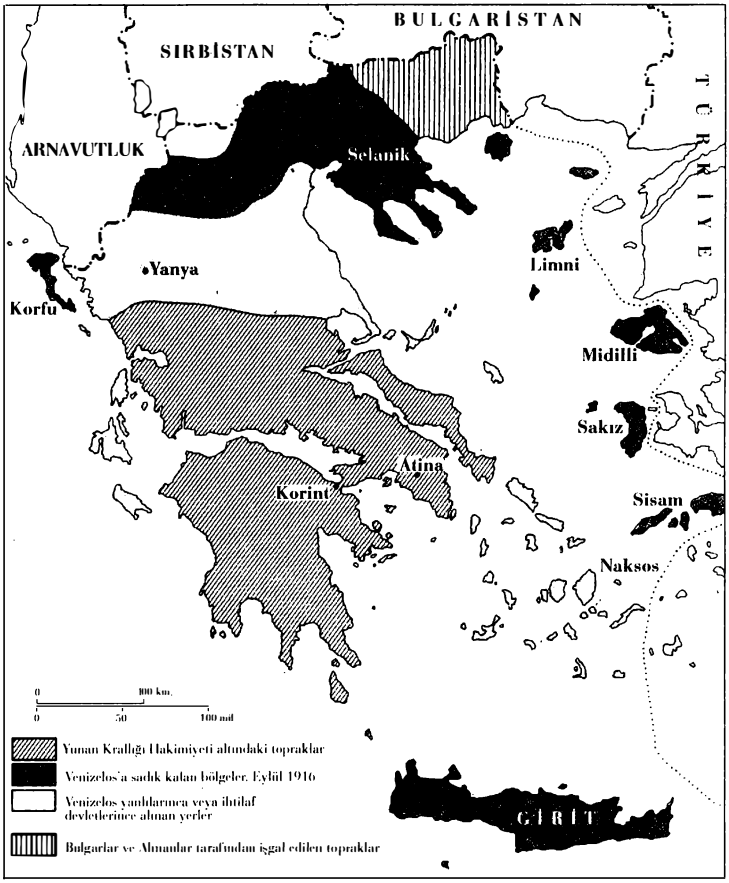

mı destekledilerse de, iç savaşı kışkırtır korkusuyla Selânik hükümetini başlangıçta resmen tanımadılar. Bu arada, Atina'daki krallık hükümetine yöneltilen baskılar artıyordu. İngiliz ve Fransız orduları krallık hükümetinin denetimindeki bölgeleri tarafsız kalmaya zorlamak, savaş için gerekli araç gereçleri sağlamak ve kuzeye giden demiryolunun denetimini güvence altına almak amacıyla, 1916 Aralık ayında Pire ve Atina'ya çıkarma yaptılar. Silahlar patladı ve müttefikler utanç içinde geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunun arkasından, 'Eski' Yunanistan'da, güney Rumeli'de ve Mora yarımadasında krala bağlılıklarını sürdüren Venizelos yanlıları oldukları bilinen kişilerin kapsamlı tasfiyesi geldi.

29 [1915 yılında Selânik'te bir seçim. Kaynak: Michael Llewellyn-Smith, **Ionian vision. Greece in Asia Minor 1919-1922** (London: Allen Lane, 1973)].

1915 yılında yapılan iki seçimden birini görüntüleyen bir fotoğraf. Kentin büyük Yahudi cemaatinin bir üyesi Selânik'teki Aya Sofya kilisesinde kurulan bir merkezde oyunu kullanırken görülüyor. Oradaki izleyicilerden bazılarının fes giymelerinin nedeni, kentin topu topu üç yıl önce, birinci Balkan Savaşı sırasında Yunan devleti sınırlarına katılmış olmasıdır. Görünürde hiçbir kadın yoktur; kadınlar oy kullanma haklarını 1952 yılında elde ettiler. Uygulanan oylama yöntemi 1864-1920 yılları arasında yürürlükteydi. Oy kullanan elini borudan içeri sokup oy pusulasını sandığın ya evet (beyaz) ya da hayır (siyah) bölümüne atardı. Venizelos'un kimi taşkın yandaşları bağlılıklarını oy sandıklarına altın pusulalarla gelerek gösterirlerdi (bu pusulaları kullanıp kullanmadıkları tartışılır). Seçmen oyunu her birinin ayrı bir sandığı bulunan bütün adaylardan yana ya da onlara karşı kullanabiliyordu. Her seçim bölgesine tanınan sandalye sayısına göre başarılı adaylar en çok "evet" oyunu alanlar oluyordu. Adayların temsilcileri sandık dizilerinin arkasında dururlardı. Görevleri seçmeni kendi adaylarını desteklemeye çağırmak ve oy pusulasının hangi bölüme atıldığını kestirmeye çalışmaktı. Bu çok da zor bir iş sayılmazdı, öyle ki oy pusulasının gizliliği bir bakıma sözde kalırdı, özellikle de tüm seçmenlerin seçim temsilcilerince tanındığı kırsal bölgelerde durum böyleydi. 1922 yılından sonra önde gelen oy toplamı uygulaması bırakılıp hangi politik teşkilattan gelirse gelsin, hükümetler kendi çıkarlarını gözetmeye çalışırlarken seçim sistemi de şaşırtıcı bir hızla değiştirildi.

Krallık yanlılarını küçük düşürme uğruna aşırıya giden müttefikler, Venizelos'un yerel hükümetini tanımakla, krallık hükümetinden tazminat isteminde bulunmakla ve kralcıların denetimi altındaki bölgelerde büyük sıkıntılara yol açan ablukayı uygulamakla öçlerini katı bir biçimde almış oldular. Yunanistan'ın egemenlik haklarına yapılan saldırılardaki gözle görülür artış, anayasaya dayanarak göreve gelen Kral Konstantin'in içtiği andı tutmadığı gerekçe gösterilerek tartışmasız ülkeden gitmesi isteğiyle 1917 Haziran ayında doruğuna çıktı. Konstantin, bu isteğe uyarak resmen tahtı bıraktığını açıklamaksızın ülkeden ayrıldı, yerine büyük oğlu George değil de ikinci oğlu Aleksander

Harita 5 Ulusal Bölünme: 1816/17'de "Eski" ve "Yeni" Yunanistan

geçti. Artık Venizelos kuramsal açıdan birleşmiş ancak gerçekte henüz bütünlüğünü sağlayamamış Yunanistan'ın başbakanıydı. İlk yaptığı işlerden biri ezici çoğunluğun desteğini aldığı Haziran 1915 parlamentosunu toplayarak aynı yılın Aralık ayında seçilen meclisin sahtekar olduğu-

nu açıklamaktı. Ölü bir meclisin üstüne doğmasından ötürü 'Ölü Ruhlar, yani 'Lazarus Meclisi' adı verilen meclis üyeleri beklendiği üzere Venizelos'u tam bir güven oyuyla ödüllendirdiler.

Tahttan indirilen kralın önde gelen yandaşları 'Almanyanlısı'oldukları suçlamasıyla sürgüne gönderildiler. Yargıçlar, memurlar ve öğretmenler toptan görevden alındılar. En çok göze çarpan tasfiye ordu içinde gerçekleşti, örnek olsun diye iktidar uğruna birbirleriyle savaşan rakip gruplara uygulanan iki yanlı tasfiye cezası, gereğine göre, ya Venizelos ya da kral yanlılarının ordudan atılmasıyla sonuçlandı. İtilaf Güçleri'nin davasına bağlılığının bir belirtisi olarak Venizelos, Makedonya cephesine dokuz tümen gönderdi, bu askerler 1918'in Eylül ayında başlatılan başarılı saldırıya katıldılar. Böylece batı cephesinde 11 Kasım'da ateşkesle sonuçlanacak olan zaferin önü açıldı. Venizelos, aynı zamanda 1917 yılında Rusya'yı savaş dışı bırakarak Doğu Hıristiyan dünyası üzerinde hegemonya kurmada Yunanistan'ın tek rakibini kendiliğinden safdışı bırakan Bolşevik devrimini ezmek için yapılan -sonradan başarısız olacak- girişime katkıda bulunmak için oraya da iki tümen gönderdi. Bu birliklerin gönderilmelerinin diğer bir nedeni de, güney Rusya'da ve Pontus bölgesinde 600.000 dolaylarında Yunanlının bulunmasıydı.

Paris Barış Konferansı'nda ülkesini temsil eden delege kurulunun başında olan Venizelos, İtilaf Güçleri'nin davasına gösterdiği sıkı bağlılığın karşılığını almaya çalıştı. Öncelikli amacı Atina'dan daha kalabalık Yunan nüfusa sahip İzmir ve onun hinterlandını ele geçirmekti. Buralar aşağı yukarı Osmanlı vilayeti Aydın'ı içine alan ve istatistikler her ne kadar çoğunluğun Yunanlılarda mı yoksa Türklerde mi olduğuna karar veremiyorsa da, uzun zamandır Yunan milliyetçilerinin hedefi durumuna gelmiş bölgelerdi. Yunanis-

tan, ayrıca Osmanlı başkenti İstanbul dolaylarına kadar uzanan batı ve doğu Trakya'nın tümünün uluslararası denetiminin (Milletler Cemiyeti ya da Amerikan mandası altında) kendisine verilmesinden yanaydı. Eğer bu isteklere ulaşılabilseydi, Venizelos 1915 Londra Antlaşmasıyla İtalyan egemenliği altına geçişi tanınan Oniki Adalar ve 1913'te Arnavutluk topraklarına bağlanan Kuzey Epir üzerindeki ileri sürdüğü haklarda esnek davranmaya hazırdı.

Ne var ki, herhangi bir anlaşmaya varılmadan önce İtalyan askerleri Küçük Asya'nın güneybatısındaki Antalya'ya çıkarma yaparak İzmir dolaylarına doğru ilerlemeye başladılar. Bu, yalnızca Yunanlıları değil, İngiliz, Fransız ve Amerikan hükümetlerini de ayağa kaldırdı. Müttefikler aralarında genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl tasfiye edileceği ya da özellikle Küçük Asya'nın geleceğinin ne olacağı konularında açık bir anlaşmaya varmadan önce, İngiltere, Fransa ve Amerika, Yunan ordularının İzmir'e çıkmasına karar verdiler. 15 Mayıs 1915'te kalabalık bir Yunan ordusu müttefiklerin savaş gemilerinin korumasına sığınarak kenti kuşattı. Görünürdeki amaç, yerel Yunan halkının Türklerin misillemelerinden korunmasıydı. Olacaklar önceden sezilmiş gibiydi; Yunan mezalimi bu çıkarmaya damgasını vurdu, 350 Türk Yunan askerlerine karşı savaşırken öldürüldü ya da yaralandı. Yunan suçluları acımasızca cezalandırılmış ve birkaç gün içinde Yunanlılarla Türklere eşit davranılması gerektiğine içtenlikle inanan, katı bir disiplin yanlısı üst düzey Yunan yetkilisi Aristeides Stergiadis kente gelmiş de olsa, olanlar çoktan olmuştu. İzmir çıkarması, İstanbul'daki Türk hükümetinin otoritesini hiçe sayan Mustafa Kemal'in önderliğinde yeniden toparlanan Türk milliyetçiliğinin itici gücü olma işlevini gördü. Çok geçmeden düşman Yunan ve Türk orduları arasında düzensiz bir savaş patlak verdi.

Ağustos 1920'de İzmir'e yapılan çıkarmadan yaklaşık bir yıl geçtikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'yla barış anlaşması koşullarını içeren Sevr Antlaşması imzalandı. Yunanlılar açısından antlaşmanın en önemli maddesi Smyrna bölgesinin beş yıl daha kendi yönetimleri altında kalacağıydı. Türklerin egemenlik hakları saklı kalacak, ancak beş yıl geçtikten sonra eğer kurulacak olan yerel meclis uygun görürse bölge resmen Yunanistan topraklarına katılacaktı, her ne olursa olsun Milletler Cemiyeti halk oylamasının yapılmasına gerek duyabilirdi. Venizelos, gerekli çoğunluğun Küçük Asya'nın diğer bölgelerinden yapılacak iç göçler yardımıyla, ayrıca Anadolulu Yunanlıların Türk komşularına kıyasla daha çok çoğalmaları özendirilerek elde edilebileceğinden kuşku duymuyordu. Antlaşma, Yunanistan'da büyük bir coşkuyla karşılandı. Venizelos'un yandaşları onun Avrupa ve Asya'dan oluşan 'iki kıtaya' ve -Akdeniz, Ege, İyonya, Marmara Denizi ve Karadeniz'i içine alan- 'beş denize' yayılan bir Yunanistan yarattığını heyecanla anlatıyorlardı. Fakat Türkler Sevr Antlaşması'nı hiçbir zaman uygulamayacak ve Küçük Asya üzerine kurulan bütün büyük yayılmacı oyunlar, Yunanistan'ın zararına, pek yakında yok olup gidecekti.

Antlaşmanın imzalanmasından iki ay sonra Kral Aleksander evcil bir maymunun kendisini ısırması sonucunda kan zehirlenmesinden öldü. Onun ölümü anayasal tartışmayı ve onunla birlikte Ulusal Bölünme tutkularını yeniden körükleyerek ertesi ay yapılacak seçimleri Venizelos ve Aleksander'ın babası, sürgündeki Kral Konstantin arasında bir çekişmeye dönüştürdü. Bu seçimlerde, 'Büyük Yunanistan'ın başarılı mimarı olan ya da öyle görülen Venizelos açık bir farkla yenildi, öyle ki süreç içerisinde kendi sandalyesinden bile oldu. Çoğu Kral Konstantin'i destekleyen Venizelos karşıtları 370 sandalyenin 246'sını ele geçirdiler. Ye-

30 [Yunan Kızlar Okulu, **Partenagogeion,** Uşak, Anadolu 1921 (Savaş Müzesi, Atina)].

1921 yılında bölgedeki Yunan varlığı tümüyle sona ermeden kısa bir süre önce Küçük Asya'nın iç kısımlarında yer alan Uşak'ta Yunan Kızlar Okulu, **Partenagogeion.** Okulun amacı

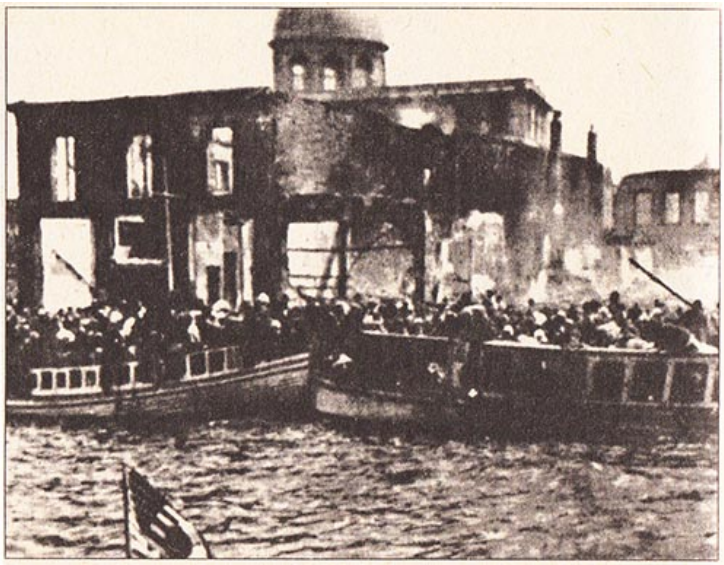
→

nilgi bütün gözlemcilerde şaşkınlık uyandırmış olabilirdi, oysa bu sonucun ülkenin sekiz yılı aşkın bir zamanın büyük bölümünde savaş içinde olmasının getirdiği savaş bıkkınlığını, İngiltere ve Fransa hükümetlerinin ülkenin içişlerine fazlaca burunlarını sokmalarına ve ayrıca bazı Venizelos yandaşlarının 1917 ve 1920 yılları arasında onun ikinci iktidarı sırasında hınç dolu ve başına buyruk tutumlarına duyulan öfke ve aşağılanmışlık duygularını yansıttığı apaçıktı. Seçim kampanyası sırasında, krallık yanlıları 'küçük fakat saygın bir Yunanistan'ın öncüleri olarak savaşın uzamasını kınamışlardı. Ne var ki iktidara geldikten sonra Küçük Asya'daki savaş kampanyasını sürdürmeyi tasarladıkları ortaya çıktı.

İngiltere, Fransa ve İtalya kralın geri dönmesine tepki

Küçük Asya'nın 'kurtarılmamış' Yunanlılarını özgür hale getirmekti, ancak Yunanistan 1919-1922 yılları arasında sonu kötü bitecek Anadolu engeline takıldı. Osmanlı başkentinin dışında başlıca üç Yunan yerleşimi vardı: Marmara ve Ege denizlerinin kıyı bölgeleri; bazı kesimlerinde Yunanca konuşulan ancak çoğunluğun Türkçe konuştuğu Kapadokya; üçüncü olarak da 1922'ye gelindiğinde halkının konuştuğu Yunanca anadilden kopma yolunda olan Karadeniz'in güneydoğu kıyılarındaki Pontus. 1915'in ilk aylarında İtilaf Güçleri, Makedonya'daki toprakları Bulgaristan'a bırakması karşılığında Yunanistan'a Küçük Asya'da önemli, fakat tam adını koymadıkları toprak ayrıcalıkları önerdiler. Dönemin başbakanı Venizelos, Balkan savaşları sırasında iki kat büyüyen Yunanistan topraklarını yeniden iki katına çıkartmak düşüncesiyle sevinçten çılgına dönmüştü. Kral Konstantin ve danışmanları aşılması güç coğrafi ve askeri engeller konusunda daha kötümserdiler. Venizelos 1917'de bir kez daha başbakan olunca ülkeyi, iktidara gelmesini sağlayan İngiliz ve Fransızlarla işbirliği yapmakta gecikmedi. 1919 yılında savaşın yenen tarafı olan müttefikler, İtalyanların bölgeye yönelik planlarından korkarak Yunanlıların İzmir ve dolaylarını işgal etmelerine göz yumdular. 1920 Ağustos ayında imzalanan Sevr Antlaşması bu kuşatmaya resmiyet kazandırdı ve Venizelos yandaşları başları dimdik olarak iki kıta ve beş denize yayılan Yunanistan'ın doğduğundan söz eder oldular. Ne var ki Anadolu serüvenini eleştirenler haklı çıkacak ve bu kampanyanın sonu korkunç olacaktı.

gösterdiler, ancak hileli olduğu herkesçe bilinen bir halk oylamasında monarşinin sürmesinden yana çıkan oyların sayısı 999.960 iken, karşıt oylar yalnızca 10.383'tü. Krallık yanlıları iktidara döner dönmez Venizelos yandaşlarından öçlerini aldılar, böylece karşıt görüşlüleri kurban eden kısır döngü bir kez daha hortladı. Siyasilerce küçük Asya'daki orduların temel yapısında yapılması düşünülen değişikliklerin hiçbiri onların savaşma yeteneklerini geliştirmedi. İtalya ve Fransa krallığın yeniden kurulmasını, Mustafa Kemal ile barış yapıp Küçük Asya'nın bazı kısımlarında ileri sürdükleri haklardan vazgeçmek için gerekçe gösterdiler. 1921 Nisan ayında bütün müttefikler kesinkes tarafsız olduklarını duyurdular oysa Türk milliyetçilerine silah sat-

31 [1922 Eylül ayında yanan İzmir'de kıyıya doluşmuş sığınmacılar. (Savaş Müzesi, Atina)].

Türklerin Gavur İzmir adını verdikleri kentin Yunan, Ermeni ve Frenk (Avrupalı) semtlerinin büyük kısmını yerle bir eden yangından sonra 3 Eylül 1922 tarihinde Smyrna'da kıyıya doluşan sığınmacılar görülüyor. Yangında yalnızca Türk ve Yahudi semtleri ayakta kaldı. Yangın, Küçük Asya'yı kuşatan Yunan ordularının korkunç bir biçimde yenilgiye uğratılmasının ardından kenti yeniden ellerine geçiren Türkler tarafından başlatılmıştı. Yunan askerlerinin çekilmesinin ertesinde kentin Türklerce kuşatılması önceleri göreli düzen içinde yürütüldü. Ancak Türk askerleri önce Ermenilere karşı olmak üzere öç alma çabalarına girişince dirlik ve düzen bozuldu. Bundan sonra ortaya çıkan 30.000 kadar Hıristiyanın yok edildiği kan gölünde, Ekümenik Patrik V. Grigorios'un öldürülmesinden tam bir yüzyıl sonra, Smyrna Başpiskoposu Hrisostomos, bir şehitin ölümü için toplanan Türk ayaktakımının ellerine verildikten sonra kazığa çakıldı. Bu fotoğraf çekildikten birkaç dakika sonra solda görünen aşırı yüklü tekne alabora oldu. Fotoğrafın en altında, önde Amerikan bayrağını dalgalandıran filika büyük bir olasılıkla USS Simpson savaş gemisinden indirilmiştir. Olaya tanık olan kimseler, paniğe kapılmış sığınmacıların alevlerden kaçmak için suya atladıklarını ve korkunç çığlıklarının kilometrelerce öteden duyulabildiğini anlattılar. Küçük Asya'daki 2500 yıllık Yunan varlığı böylesine tüyler ürpertici bir biçimde birdenbire son buldu. **Megali İdea** ya da 'Büyük Ülkü' denilen belirsiz görüş de İzmir'in küllerinde yok olup gitti.

Harita 6 Küçük Asya'daki Yunanistan, 1919-22

maktan ötürü ne İtalyanlar ne de Fransızlar rahatsız değillerdi. İngiliz başbakanı Lloyd George'un Helen yanlısı sözleri her ne kadar Yunanlıları boş yere yüreklendirse de, Yunanlılar ondan ne silah ne de borç para alamadılar.

1921 yılı Mart ayında Kemalistlerin kalesi Ankara'ya sakıncalı denebilecek kadar yakın ve ulaşım yollarını tehlikeli bir biçimde açık bırakarak sonuçta Sakarya ırmağında durmak zorunda kalacak büyük saldırı başlatıldı. Bundan böyle Yunanlıların askeri ve siyasal konumları hiç durmadan

kötüleşecekti. 1922 Martında Yunanlılar, ordularının geri çekilmesine ve Küçük Asya'da yaşayan Yunan topluluklarının Milletler Cemiyeti'ne bağlı koruyucu bir örgütün denetim ve yönetimine bırakılması temeline dayalı İngiliz önerisini kabul etmeye istekli olduklarını açıkladılar. Ancak askeri durumun kendilerinden yana döndüğünün büsbütün farkında olan Türkler askeri bir hesaplaşma istiyorlardı. Savaşın sonu hızlı ve tüyler ürpertici oldu. Mustafa Kemal 26 Ağustos'ta hızla bir bozguna dönüşecek yoğun bir saldırıya geçti. Yunan orduları darmadağınık bir halde kıyıya çekilerek 8 Eylül'de İzmir'i boşalttılar. Kentin Türklerin eline geçmesinin ardından 30.000 kadar Yunan ve Ermeni kökenli Hıristiyan katledildi. Çıkan büyük yangında yalnızca Türk ve Yahudilerin yaşadıkları semtler ayakta kaldı. Paniğe kapılan sığınmacılar komşu Yunan adalarına kaçmaya çalışırlarken çıkan felakette kentin Müslüman olmayan kalabalık nüfusu yüzünden Türklerin 'Gavur İzmir' adını verdikleri Smyrna yerle bir edildi.

4

AFET, İŞGAL VE SONUÇLARI 1923-1949

Küçük Asya'daki Yunan ordularının Mustafa Kemal önderliğindeki Türk milliyetçilerince ağır bir bozguna uğratılması, Megali Idea'nın çöküşünü ve Yunanistan'ın Yakın Doğu'da uygarlığı yayma düşünün sona erdiğini simgelemekteydi. Aralarında paniğe kapılmış ve umudunu yitirmiş on binlerce sığınmacının da bulunduğu ruhsal çöküntüye uğramış Yunan askerlerinden geride kalanlar Ege adalarına ve anakaraya doğru akın ederlerken, Yunanistan'da bir öbek Venizelos yanlısı subay iktidarı ele geçirdi. Önderleri, 1950'lere dek siyasal sahnede önemli bir görev üstlenecek olan Albay Nikolaos Plastiras'tı. Kral Konstantin, kısa yoldan yerini Kral II. George adıyla tahta geçen büyük oğluna bıraktı. Yeni bir sivil hükümet kuruldu, fakat gerçek iktidarın devrimci komitenin elinde olduğuna kuşku yoktu. Öyle ki iç savaş dönemi boyunca ordu ülkenin siyasal yaşamına damgasını vuracaktı.

Yenilginin getirdiği acı ve yarattığı kargaşa Yunanistan'ın en çok gereksindiği sırada geleneksel dostlarınca yalnız bı-

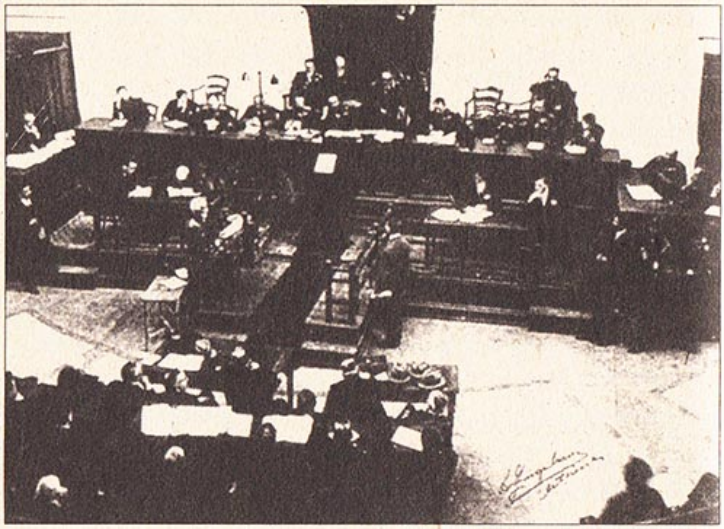
rakıldığı duygusuyla birleşti. Belki de yurt içinde günah keçileri bulmak kaçınılmazdı. İçlerinde Küçük Asya'daki ordu komutanı General Hacıyanestis'in de bulunduğu sekiz politikacı ve asker yurda büyük hainlik ettikleri gerekçesiyle askeri mahkemede yargılandılar, oysa isteyerek ihanet etmedikleri apaçık ortadaydı. Bu hukuksal düzmece, suçlananlardan altısının ölüm mangası tarafından kurşuna dizilmesiyle sonuçlandı. Bunların arasında akli dengesizlik belirtileri gösteren Hacıyanestis ile ağır tifüs hastası olduğundan idam yerine gelmek için yardım edilmesi gereken eski başbakan Dimitrios Gunaris de bulunuyordu. 'Altıların davası', Venizelos yandaşlarıyla karşıtları arasında çoktan yakılmış olan kin dolu ateş körüklenerek iç savaş döneminin siyasal ortamı daha da gerginleştirecekti.

Bir süre için devrimci komite hala düzenli ordularının yer aldığı Trakya cephesinde bir saldırı başlatmayı tasarladı. Ne var ki barışın ancak 1919-22 Yunan-Türk savaşını kendi bağımsızlık savaşı diye gören yeni Türk cumhuriyetiyle karşılıklı bir anlaşma yaparak sağlanabileceği çok geçmeden anlaşıldı. Lozan'da toplanan barış konferansında Venizelos, Yunan davasını alışılageldik diplomatik inceliğiyle dile getirdi. Ancak Sevr Antlaşmasıyla gelen toprak kazanımlarının yok olup gitmesini engelleyemedi. Lozan Antlaşması'nın bir parçası olan karşılıklı nüfus değişimi (ahali mübadele), Yunan-Türk anlaşmazlığına tümüyle yeni bir çözüm değildi, çünkü Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Venizelos'un kendisi böyle bir düzenleme önerisi getirmişti. Karşılıklı değişimin dayanağı 'dil' ya da 'ulusal bilinç' değil, dindi. Bu da bazı tuhaf sonuçlar doğurdu; örneğin, Kuzey Asya'daki Ortodoks Hıristiyanların çoğu Türkçe konuşurken, Yunanistan'daki, özellikle de Girit'teki Müslümanlar Yunanca konuşuyordu. Ortodoks dünyasının yüce patrikliği olan Ekümenik Patriklik ile birlikte Çanakkale'nin girişi-

ni de denetleyen İstanbul'un, İmroz ve Tenedos (Bozcaada) adalarının Yunan halkları, Yunan Trakya'sında büyük çoğunluğu Türk olan Müslümanlar gibi bu değişimin dışında tutuldular.

İnsanların çekeceği acılar açısından korkunç sonuçlar doğuracak böylesi bir köklü çözümden başka gerçekçi seçenek yok gibiydi. Son yıllarda yaşanan olaylar, vahşet ve öç alma döngüsü, Yunanlılarla Türklerin barış içinde bir arada yaşamaları olasılığını ortadan kaldırmış görünüyordu. Küçük Asya'da yaşanan, ve 'felaket' diye adlandırılan olayların ve onun arkasından gelen mübadelenin sonucu olarak 1.100.000 kadar Yunanlı, krallık topraklarına taşındı. Bunun karşılığında 380.000 kadar Müslüman Türkiye'ye aktarıldı. Bunlara ek olarak devrimci Rusya'dan ve Bulgaristan'dan gelen 100.000 Yunanlı sığınmacı da vardı. Gelen sığınmacıların büyük çoğunluğunu, savaş, kaçma ve sınırdışı edilme sonucu yerlerinden edilen dul ve yetim kalmış (yaklaşık 6 milyon nüfusun 25.000'ini kapsayan) kadınlarla çocuklar oluşturuyordu. Sığınmacıların büyük bölümü yalnızca Türkçe konuşuyorlardı. Yunanca konuşsalar bile bu ya krallıkta yaşayanlarca pek az bilinen Karadeniz'in güney kıyılarındaki Pontus bölgesi şivesiydi ya da okullarda öğretilen yapay *katharevusa* (arındırılmış) Yunancasıydı. Doğma büyüme krallık topraklarında yaşamış olanlar yeni gelenlere, (kendilerininkinden çok daha iyi olduğu görülen) yemeklerinde bolca yoğurt kullanmalarından ötürü *giaurtovaftizmenoi* (yoğurt vaftizleri) diyerek onlara önyargıyla alaylı yaklaşıyorlardı. Aynı biçimde, İzmir gibi büyük Osmanlı kentlerinden gelen Anadolulu Yunanlılar da, *palaioelladit,* yani taşralı diye gördükleri 'Eski' Yunanistan'da yaşayan halka tepeden bakıyorlardı.

Yunanistan'ın Balkan savaşlarında ele geçirilen yeni topraklarla bütünleşmesinin yol açtığı gerginlikler, Ulusal Bö-

32 [1922 Kasım ayında görülen 'Altılar Davası'. (Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi, Atina)].

General Georgios Hacıyanestis 1922 yılı Kasım ayında görülen 'Altılar' davasında askeri mahkeme önünde ifade verirken görülüyor. Diğer sanıklar fotoğraf makinesine sırtları dönük olarak ön sırada oturuyorlar. 1922 Eylül'ünde yaşanan bu felaket, askeri darbe tarafından →

lünmenin büyümesine sebep olan önemli etmenlerdi. *Kamenes patrides,* yitirdikleri anayurt özlemiyle dolu sığınmacıların kitlesel göçüyle gerginlikler daha da kızıştı; öte yandan, bu kişilerin toplumla bütünleşmeleri nice on yıllar alacaktı. Yeniden yerleşimleriyle ortaya çıkan dev boyuttaki sorunlar, Amerikalı bir adamın başkanlığını yürüttüğü ve uluslararası piyasalardan (pek de iyi olmayan koşullarla) borç alan Sığınmacı Yerleştirme Komisyonu tarafından büyük bir ustalıkla ele alınıyordu. Athos (Aynaroz) Dağı'ndaki manastırların malları da içinde olmak üzere diğer büyük taşınmazlar ek gelir kaynakları yaratmak üzere parçalara bölündü. Öte yandan, sığınmacıların çoğunluğu artık

kışkırtılmıştı. Kral I. Konstantin sürgüne gönderildi, yerine kısa bir süre için büyük oğlu II. George geçti. Kurulan devrim komitesi, Küçük Asya'daki orduların son komutanı General Hacıyanestis'i, aralarında başbakanlık yapmış iki kişinin; Dimitris Gunaris ve Petros Protopapadakis'in (sırasıyla, ön sırada soldan dördüncü ve birinci) de yer aldığı önde gelen yedi politikacı ve askerle birlikte hainlik suçundan askeri mahkemede yargıladı. Bu yersiz bir suçlamaydı; suçları ne olursa olsun bu kişiler kendi istekleriyle hainlik yapmamışlardı. Askeri mahkemeye General Othonaios başkanlık ediyordu, o ve yanındaki subayları bu göreve atayan devrimci komitenin kendisi olduğundan, alınan karar başlı başına bir yargı maskaralığı olsa da doğruluğundan kimsenin kuşkusu yoktu. 28 Kasım günü sabah 6:30'da General Othonaios sekiz sanıktan altısının idam cezasına çarptırıldığını duyurdu. Saat 10:30'da bu karar yerine getirilmişti. Davanın ortasında yakalandığı tifüs yüzünden hasta düşen Gunaris idam sehpasına zorlukla ancak yanındakilerin yardımıyla ilerleyebilirken, Hacıyanestis de bir süre için akli dengesini yitirmişe benziyordu. Halk arasında, onun bacaklarının camdan yapıldığına, eğer ayağa kalkarsa her ikisinin de şangırdayarak kırılacağına inandığı söylentileri dolaştı. Ayrı görülen bir davada bir dönem İkinci Ordu'nun komutanlığını yapan Prens Andrew (Edinburg Dükü'nün babası) yine anlaşılmadık koşullar altında boyun eğmeme suçundan yargılandı. Sürgün cezasına çarptırıldı ve askeri rütbesi geri alındı. 'Altılıların Davası' iç savaştan sonraki siyaset dünyasına gölge düşürecek ve Venizelos yanlılarıyla kral yandaşları arasındaki kanlı bıçaklı ilişkileri bir anlamda kan davasına dönüştürecekti.

fazla gelmekteydi; aşağılanan sığınmacı mahallelerinin kendi ayırt edici kimliklerini ve köktenci siyasi özelliklerini İkinci Dünya Savaşı sonrasına dek korudukları büyük kasabaların varoşlarında güçlükle geçinmek zorundaydılar. Bazı sığınmacılar yanlarında bir miktar para ya da en azından girişimci ruhlarını getirebilmişlerdi; böylelikle ekonomiye yeni bir dinamizm kazandırdılar. Georgios Theotokas, Georgios Seferis gibi yazar ve şairlerle, Photis Kontoğlu gibi ressamların gelişinin ülkenin kültür yaşamına belirgin bir katkısı oldu.

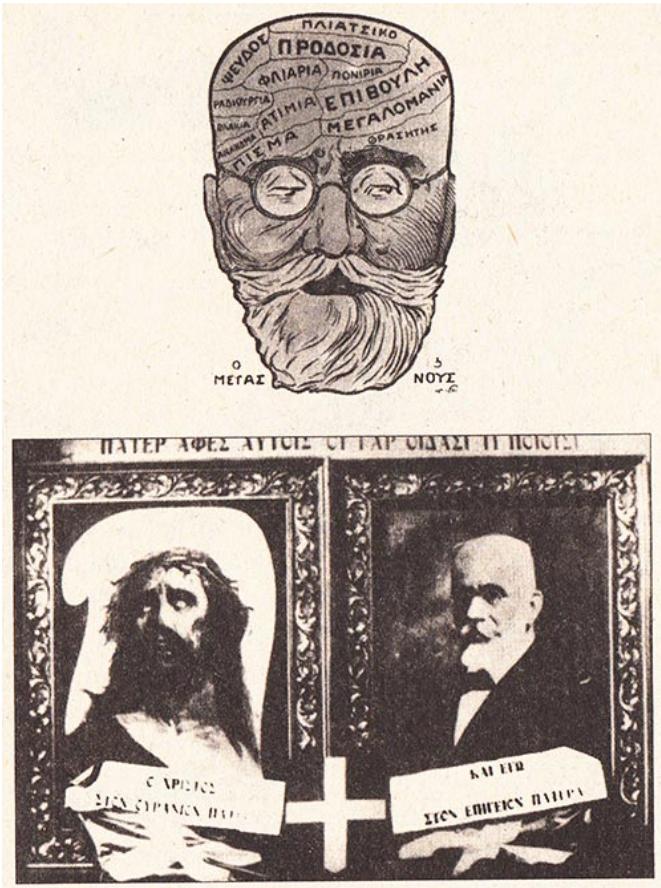
Sığınmacıların böyle akın akın gelmeleri ve başta 'Yeni' Yunanistan'ın en son kazanılan topraklarına yerleşmeleri

33 [(a) Venizelos karşıtı, (b) Venizelos yanlısı kartpostallar. Kaynak: S. V. Markezinis **Politiki istoria tis synkhronou Ellados. I a Elliniki dimokratia 1924-1935,** III (Atina: Papyros, 1978)].

Georgios Theotokas (İngilizce çevirisi 1951'de Londra'da basılan) **Argo** adlı romanında dile getirdiği gibi, Yunanistan'ın bir yarısı Eleftherios Venizelos'u önder, kurtarıcı ve ülkelerinin simgesi olarak görürken; diğer yarısı onun Şeytan olduğunu düşünüyordu. Fotoğrafta görülen propaganda amaçlı basılmış bu iki kartpostal böyle bir Manihaist görüşü yansıtır. Bunlardan birincisi, Birinci Dünya Savaşı sırasında başgösteren Ulusal Bölünme döneminden kalmadır. Ondokuzuncu yüzyılda gözde olan frenolojik* büstlerden birinin resmedildiği 'BÜYÜK BEYİN/BRAIN NOT BRITAIN' adındaki bu kartpostal düşmanlarınca Venizelos'a atfedilen aşağılayıcı özelliklere değinmektedir, sıralayacak olursak bunlar, YALANCILIK, ÇAPULCULUK, VATAN HAİNLİĞİ, MARTAVALCILIK, KURNAZLIK, ENTRİKACILIK, ONURSUZLUK, KOMİTACILIK, BUDALALIK, KORKAKLIK, DİK BAŞLILIK, KENDİNİ ÜSTÜN GÖRME, KÜSTAHLIK'tır. İkinci kartpostal kağıt üzerinde de olsa şaşkınlık uyandıran diplomatik bir başarıyı temsil eden Sevr Antlaşması yapıldıktan birkaç ay sonra, 1920 Kasım ayındaki seçimlerde Venizelos'un beklenmedik yenilgisinin ardından basılmıştır. BÜYÜK ÖNDERİMİZE karşı oy kullanmış olanları azarlamanın bir göstergesi olarak basılan bu karttan binlercesi, kendisini kurtarıcıları diye gören İzmir Yunanlılarının büyük çoğunluğunca Venizelos'un vaftiz günü yıldönümünde kendisine gönderildi. Kartı basan kişi cephedeki askerler arasında çekişmeye yol açtığı gerekçesiyle tutuklandı. Üstteki yazıda İsa'nın çarmıhta söylediği sözler yer almaktadır: 'Baba, onları bağışla, çünkü onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar.' İsa'nın resminin altındaki yazıda şunu okumaktayız: 'İsa İlahi Babamızın Katına Yükseliyor', Venizelos'un resminin altyazısıysa, 'Ben de Dünyevi Babamızın Katına.' Bu kart güçlü siyasî kişiliklerin geçmişten günümüze dek insanlarda neredeyse dinsel diyebileceğimiz bir coşku uyandırdığının kanıtıdır. Atina'daki Liberal Kulüp'e bağlı müzede, Venizelos'un anısına saygıyla 1933'teki suikast girişiminden kurtularak içinden sağ çıktığı kurşun delikli araba, 1920 Kasım seçimlerinde kendisine bağlılıklarını sürdürenlerce atılan altın **sphairidia,** oy pusulaları ve yarısı içilmiş purosu bile özenle saklanmaktadır.

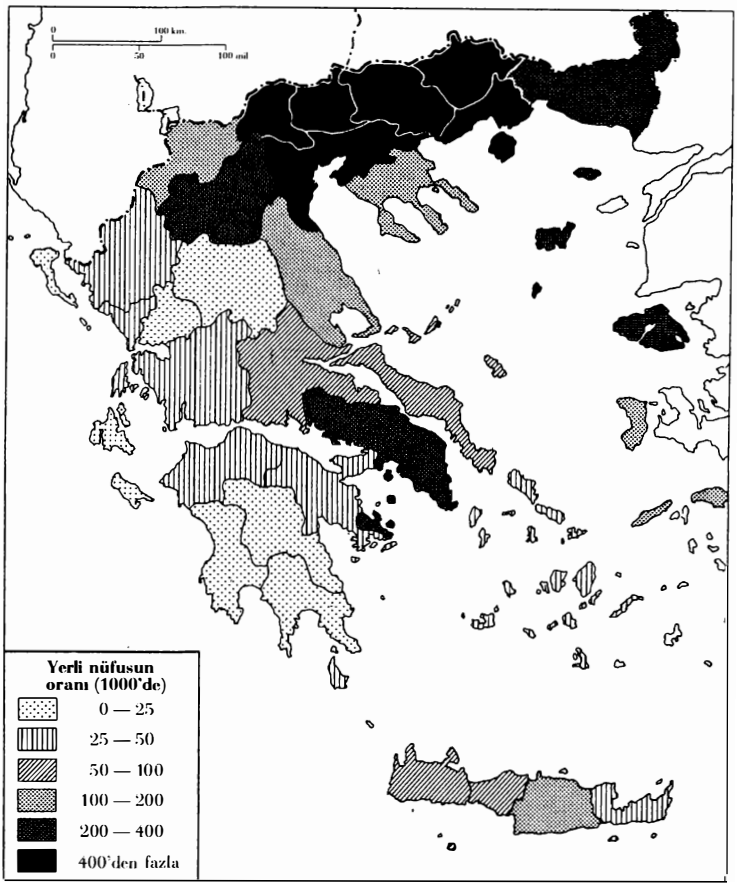
* frenoloji: İnsan davranışlarını, doğuştan yetenekleri, bunların beyin kabuğundaki yerleri açısından ele alarak inceleyen bilim. (ç.n.).

ülkenin etnik dengesini büyük ölçüde değiştirdi. Balkan savaşlarının hemen sonrasında Yunan Makedonya'sında azınlıkta olan Yunanlıların sayısı artık açık bir çoğunluktaydı. 1928 nüfus sayımı Makedonya'da yaşayanların neredeyse yarısının mülteci kökenlerden geldiğini gösterdi. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Yunanlılar Müslümanların çoğunlukta olduğu batı Trakya nüfusunun yüzde 20'sinden

daha azını oluşturuyorlardı. Nüfus değişiminin ardından bu oran yüzde 60'a çıktı.

Böylece Yunanistan'ın çoğu Türk kökenli olan az sayıdaki Müslüman Makedonyalı İslav, Ulah ve Arnavut azınlıklar konusundaki sorunları sürdürse bile etnik açıdan Balkanlar'ın en homojen toplumlarından biri oldu. Daha da ötesi, Yakın Doğu'daki Yunan topluluklarının neredeyse tümü Yu-

Harita 7 Dünya savaşları arası dönemde mültecilerin dağılımı

nan devletinin sınırları altında toplandı. Türkiye ve Arnavutluk'ta yaşayan, her ikisinde de sayıları 100.000'e varan ve hakları kâğıt üzerinde yapılan antlaşmalarla korunan küçük azınlıklardan başka devlet sınırları dışındaki tek önemli Yunan nüfusu, 1912 yılında başlayan İtalyanların 'geçici' kuşatması 1947'ye dek sürecek olan Oniki Ada-

lar'daki 110.000 dolaylarındaki Yunanlıyı ve Kıbrıs nüfusunun yaklaşık yüzde 80'ini oluşturan 1920'lerde toplam 310.000'e varan Yunan kökenlilerdi. 1878 Berlin Kongresi'nde İngiliz hükümetinin yönetimi altına giren Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu 1914 yılında İttifak Güçleri'nin yanında Birinci Dünya Savaşına girince, İngiliz toprakları içine alındı ve 1925 yılında krallık kolonisine bağlandı.

Yerli nüfusun daha tutucu öğelerinin belirgin itirazları bir yana mülteciler yeterince kalabalıktılar ve iki dünya savaşı arası dönemdeki siyasal yaşamda söz hakkına sahip olacak biçimde birbirleriyle bütünlük içindeydiler. Malına mülküne el konanlardan bazıları, yeni (1918'de) kurulan, önderlerinden birkaçı Anadolu kökenli olan Yunanistan Komünist Partisi'nin (KKE) devrimci öğretilerine ilgi duydular. Fakat, Komintern'in (1924-1935 yılları arasında) Yunan devletinin, kuzey Yunanistan'dan büyük bir toprak parçasının kopması anlamına gelen, bağımsız bir Makedonya devleti kurulması görüşünü desteklemesi yolundaki ısrarı ülkedeki yoksulluğa rağmen komünizmin çekiciliğini önemli ölçüde yitirmesine sebep oldu. Yaşamları bir kez altüst olmuş mülteciler arasından bazıları bu deneyimi yinelemede bir sakınca görmüyorlardı.

Sığınmacıların büyük bir çoğunluğu, 'Büyük Yunanistan'ın karizmatik yaratıcısı ve kurtarıcıları olan Eleftherios Venizelos'a bağlıydılar. Onun yitirilen toprakları geri almaya yönelik fikirleri artık geçerliğini tamamen yitirmişti, buna gerekçe olaraksa yurt içindekilerin dönekliği ve dış güçlerin oyununa gelme gösterildi. Venizelos'a gösterilen bağlılık, mültecilerin Türkiye'den ayrılırken geride bıraktıkları büyük sayıdaki taşınmazlar üzerindeki haklarının Türk hükümetince tanınması koşuluyla 1930 yılında Atatürk ile barış sağlanınca da sürdü. 1924 yılında cumhuriyetten yana yüzde 70 oranında oyun kullanıldığı (325.322'ye karşı

758.452) halk oylamasında mültecilerin büyük çoğunluğu monarşinin kaldırılması yönünde oy kullanmıştı. 1922 Eylül ayında Kral Konstantin tahtı bıraktığından beri Kral II. George hemen hiç saygı görmemiş ve 1923 yılı Aralık ayında Yunanistan'dan ayrılmak zorunda kalmıştı. Onun gidişi, ardından Plastiras ve devrimci komitesine yönelik başarısız bir karşı darbe akabinde seçimler yapıldı.

1923 seçimlerinin amacı anayasayı tetkik edecek yetkili bir kurulu seçmekti. Venizelos karşıtları seçimleri boykot ettiğinden, kurul çoğunlukla Venizelos yandaşlarından oluşuyordu. Siyasî yelpazede bunlar arasında muhafazakârlardan tutun da ılımlı sosyalistlere kadar pek çok kesimden kişi yer alıyordu. Her ne kadar 1924 yılında monarşi kaldırıldıysa ve Balkan savaşları kahramanı Amiral Kunduriotis devlet başkanı olduysa da, çift meclis sisteminin işlediği bir anayasa cumhuriyeti 1927 yılına dek kurumlaşmadı. Bunun nedeni, ülkenin içinden geçtiği ara dönemde General Pangalos'un başını çektiği anlamsız bir askeri diktatörlükle yönetilmesiydi. Diktatör, Milletler Cemiyeti tarafından savaş tazminatı ödemek zorunda bırakıldığı Türkiye'ye savaş tehditinde bulunarak ordularını Bulgaristan topraklarına yolladı. 1926'da Pangalos'un askeri bir darbeyle indirilmesinin ardından, nispi temsil sistemindeki ilk seçimler yapıldı. Yeni seçilen mecliste ekümenik bir hükümet kuruldu, böyle denmesinin nedeni de üyelerinin gerek Venizelos yandaşları gerekse onun karşıtları arasından seçilmesiydi.

Venizelos 1928'de başbakan olunca, yapılacak yeni seçimleri salt çoğunluk sistemine dayandırdı, böylece günümüze kadar süregelen, işbaşındaki hükümetlerin seçim sistemini kendi çıkarları doğrultusunda kullanma isteğine pek az karşı koyabildikleri bir uygulama başlatılmış oldu. Venizelos'un 'seçim mühendisliği' (başkanlığını yaptığı Liberal Parti'nin aldığı yüzde 47 oy oranı, meclisteki sandalye sayı-

sının yüzde 71'i anlamına geliyordu) önceden müttefiki olan bazı güçlü kişileri kendisinden soğuttu. Bunlardan biri olan General Kondilis'in partiden ayrılıp Venizelos karşıtları arasına katılması zaman içerisinde Venizelos yandaşları açısından somut sorunlar doğuracaktı. Önceki iki yönetimi (1910-15 ve 1917-20) sırasında iş çevrelerinin ve yeni doğan işçi sınıfının desteğini almış olan Venizelos'un, siyasal ve ekonomik ilerleme için yeterince gücü vardı. Fakat artık bu koşullar ortadan kalkmıştı. 64 yaşına gelen Venizelos'un giderek artan tutuculuğu 1929'daki *idionim* (kendi hazırladığı) yasaya yansıdı. Seçimlerde o tarihe dek aldığı en büyük oy oranı yüzde 4 olan komünistleri hedef alıp varolan toplumsal düzeni göz ardı eden yasa, sonradan gelen hükümetlerin rakiplerini etkisiz kılmak için sarıldıkları bir silaha dönüştü.

Bir devlet adamı olarak Venizelos becerilerini komşu ülkelerle daha iyi ilişkiler kurmaya adadı. İtalya ve yeni kurulan Yugoslavya ile dostluk antlaşmaları imzalandı. Yaşanan 'felaket'in ardından İtalya, Oniki Adaları Yunanistan'a bırakacağı yönünde verdiği sözden dönerek Yunanistan'ın içinde bulunduğu güç durumdan yararlanmış ve 1923 yılında Korfu'yu kısa süreli olarak kuşatmıştı. Bulgaristan ve Arnavutluk ile ilişkiler de benzer biçimde iyileşme gösterdi. Venizelos'un ilgi odağı, Balkanlar'ın anti-revizyonist devletlerini (Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye) varolan sınırların karşılıklı korunacağı güvencesiyle bir araya getiren 1934 Balkan Paktı için yürütülen pazarlıkları hazırlamaktı. Kuşkusuz Venizelos'un bu dönemde dış politikada elde ettiği en büyük başarısı Türkiye ile barışın sağlanmasıydı. Bu 1930 Ankara Anlaşması'yla, ancak Yunanistan'a büyük ayrıcalıklar tanınması karşılığında gerçekleşti. Aynı yıl Venizelos Türkiye'ye resmi bir gezide bulundu ve Fener'deki Evrensel Patrikliğe konuk olan ilk Yunan başbaka-

nı oldu. Daha iyi ilişkiler kurma tutkusu onu, sonuç alamasa da, Türk cumhurbaşkanı Atatürk'ü Nobel barış ödülüne aday göstermeye dek götürdü.

Dış politikadaki bu umut verici başarılar, 1929 yılındaki Büyük Bunalımla dünya ekonomisindeki korkunç düşüşün yaşandığı esnada gerçekleşti. Her ne kadar Yunanistan bundan, bazı komşuları gibi ağır bir biçimde etkilenmediyse de, tütün, zeytinyağı, kuru üzüm türünden 'lüks' tarım

34 [Eleftherios Venizelos torunuyla birlikte. (Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi, Atina)].

Eleftherios Venizelos (1864-1936) içinde bulunduğumuz yüzyıldaki politik yaşamın ilk otuz yılına damgasını vurmuştur. Doğım yeri Girit'te, siyasette kendini eğittikten sonra 1909'daki askeri darbe tarafından ulusal politika sahnesine çıkartılarak 1910-1915 yılları arasında başbakanlık yapmıştır. Uluslararası düzeyde adını ilk kez 1912-13 Balkan savaşlarında Yunanistan'ın başarılarının mimarı olarak duyurmuştu. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kral I. Konstantin ile düştüğü görüş ayrılığı ülkeyi hızla iki düşman kampa ayıran Ulusal Bölünme'ye yol açmıştır. 1917-20 yılları arasında bir kez daha başbakan olan Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda ülkesini öyle ateşli savundu ki, bir İngiliz diplomatı onu ve Lenin'i Avrupa'nın en önemli iki politik acısı diye övdü. 1928 ve 1932 arası yıllarda yeniden başbakanlık görevine getirildikten sonra 1935'te yandaşlarının giriştiği darbenin ardından sürgüne gitmek zorunda bırakıldı. Bu fotoğrafta yaşlılık döneminde torunuyla birlikte görülmektedir. Yunan politikasındaki babadan oğula geçen güçlü geleneğe uyan Venizelos'un oğullarıyla torunları da politikaya atıldılar. Bugüne dek ününü sürdüren siyaset dünyasının diğer hanedanları Rallis ve Papandreu aileleridir. 1980-1 arasında Yeni Demokrasi'nin başında başbakanlık yapan Georgios Rallis'in hem baba tarafından (Dimitrios Rallis) hem de ana tarafından (Georgios Theotokis) dedeleri başbakanlık koltuğuna oturmuşlardı. Georgios Papandreu 1944'te ve 1963-4 yıllarında başbakandı. Oğlu Andreas babasının ikinci hükümetinde bakan olmuş, 1981 ve 1989 yılları arasında başbakanlık yaptığı dönemde bu kez o, dedesinin eski seçmenlerini temsil eden bir milletvekili olarak kendi oğluna eğitim bakanlığını vermiştir. Yunanistan'da yaşamın pek çok yönünde olduğu gibi siyasette de aile ilişkileri oldukça önemlidir.

ürünleri ihracatı, gemicilik ve göçmenlerin gönderdikleri dövizlerin belkemiğini oluşturduğu Yunan ekonomisinin de yara alabileceği görüldü. Tıpkı 1893'te olduğu gibi 1933 yılında da büyük miktarlara varan dış borçlarının faiz ödemelerini yerine getiremeyecek duruma geldi. Venizelos bu denli büyük boyuttaki bir ekonomik sorunla başa çıkacak bir yapıda olmadığı gibi deneyimden de yoksundu.

1928 yılında iç savaş döneminde görülmedik bir başarıy-

la seçilerek işbaşına gelen Venizelos hükümeti dört yıllık parlamenter dönem boyunca görevde kaldı. Ne var ki 1932 seçimleri siyasal istikrarsızlık ve dört yıl sonra düpedüz diktatörlüğe dönüşmek üzere büyüyen kutuplaşma döneminde yapılacaktı. 1928'dekine kıyasla bu kez Liberal Parti kötü bir düşüş yaşadı ve Venizelos, Halk Partisi'nin yönetimi üzerindeki söz hakkının çok azını koruyabildi. Nispi temsil sistemine dönüş meclisin tıkanmasıyla sonuçlanmıştı. Öte yandan ertesi yıl, 1933'te salt çoğunluk sistemi temel alınarak yapılan seçimlerde, Panayis Tsaldaris'in başında bulunduğu Halk Partisi ile seçim ittifakı yaptığı diğer partiler Venizelos yandaşlarına karşı kolay bir üstünlük elde ettiler.

1922 askeri darbesinin başlıca kahramanı olan Albay Plastiras gibi inatçı Venizelos yandaşları için bütün bunlara dayanmak güçtü. O artık önderi Venizelos'un seçmen sandığında elde edemediğinin üstesinden baskıyla gelmeye çalışıyordu. 5/6 Mart 1933 tarihindeki darbe girişimi korkunç bir fiyaskoyla sonuçlandı ve Plastiras sürgün edilmeye zorlandıysa da, onun siyaset sahnesindeki görevi henüz bitmiş değildi. 1933 Mart darbesiyle, 1926 yılında Pangalos diktatörlüğünün alaşağı edilmesini izleyen göreli istikrar dönemi apansız sona erdi. Ulusal Bölünmeye sebep olabilecek tutkular eskisi gibi yeniden alevlendiler. Venizelos'un herhangi bir suikast planının içine karışıp karışmadığı bilinmese de, karşıtları olasılıkların en kötüsünden kuşku duydular. 1933 Haziran ayında Venizelos'un kurşunun deldiği şasisi bugün de saklanmakta olan otomobili kurşunlandığında kurtulması büyük bir şanstı. Korumalarından biri öldü ve büyük mal varlığı olan ikinci eşi Helena Schilizzi yaralandı. Siyasal yaşamı boyunca kendisine yönelik onbir suikast girişiminden biri olan bu olayda hükümetin parmağı olduğundan kuşkulanma sırası şimdi Venizelos yandaşlarındaydı.

Halk Partisi'nin başbakanı Tsaldaris, daha önceden cumhuriyet anayasasını kabul ettiğini bildirmişti. Ne var ki krallığın yeniden kurulması yolunda baskılar tırmanışa geçti. Silahlı güçlerden cumhuriyetçilerin tasfiye edilmesi projesiyle korkuya kapılan bir öbek Venizelos yandaşı subay, bu kez Venizelos'un işbirliğiyle 1935 Mart ayında başka bir darbe girişiminde bulundular. 1933 darbesinden çok daha geniş tabanlı olsa da, bu da başarısızlıkla son buldu. Venizelos, Plastiras'ın yanına sürgüne Fransa'ya gitti. Yüzlercesi aşağılayıcı koşullarda ordudan kovulurken, başkaldıran subaylardan ikisi idam edildi. Venizelos yandaşı olduğu bilinen siviller de kamu hizmeti görevlerinden alındılar.

Venizelos karşıtlarının bundan böyle anayasal düzenlemelere gösterecekleri saygı muhaliflerinkinden daha çok olmayacaktı. Venizelos'un denetiminde olmayı sürdüren senato silah zoruyla kapatıldı ve sıkıyönetimin varlığını sürdüğü ülkede 1935 yılı Haziran ayında seçimler yapıldı. Venizelos yandaşlarının protesto ederek seçimlerden çekilmesi Halk Partisi'nin kaçınılmaz zaferiyle sonuçlandı: oyların yüzde 65'inin elde edilmesi meclisteki sandalye sayısının yüzde 96'sı demekti. Komünistler, iç savaş döneminde almış oldukları en yüksek oy oranına (yaklaşık yüzde 10) ulaşmış da olsalar, yürürlükteki çoğunluk sistemi onlara bir tek sandalye bile kazandırmamıştı. Venizelos'un eski subaylarından teğmen Kondilis'in başını çektiği aşırı kralcılar artık anayasal uygulamaları dile bile getirmekten yana değildiler. Ekim ayında üst düzey subaylardan oluşan bir topluluk başbakan Tsaldiris'ten, ya yeniden monarşiyi getirmesini ya da görevi bırakmasını istedi. O ikincisini seçti ve yerine geçen Kondilis cumhuriyetin kaldırıldığını duyurdu. Bunun arkasından kısa sürede yapılan gülünç halk oylamasında oylar (32.454 oya karşı 1.491.992 oy) monarşinin yeniden kurulmasından yana çıktı.

35 [1921 yılında Salt Lake City, Utah'da Yunan evlilik töreni. (Utah Eyaleti Tarih Derneği)].

Anna Marcellas (Pire doğumlu) ile Nikolas Muskondis'in (Aya Marina, Girit doğumlu) 1921'de Salt Lake City'nin 'Yunan Kasabası'ndaki Paradise Kafe'deki evlilik törenlerinden bir kesit. Bu

→

Oniki yılı aşkın bir süreyi sürgünde olduğu İngiltere'de geçiren Kral II. George isteğe uyarak ikinci kez tahta çıktı. Barıştan yana görünerek Atina Üniversitesi'nden bir hukuk profesörünü, nispi temsil sistemi altında yeni seçimleri gerçekleştirmekle yükümlü geçici hükümetin başına atadı. 1932 yılında olduğu gibi bu seçimler de başlıca iki siyasal kamp arasında tıkanıklığa yol açtı. 300 sandalyesi olan mecliste, Halk Partisi'yle onun krallık yanlısı müttefiklerinin 143, Liberal Parti ve müttefiklerinin 141 sandalyesi bulunuyordu. Bu durum, aldıkları yüzde 6 oy oranıyla iktidar

yüzyılın başlarında Utah'ın en kalabalık Yunan topluluğu büyük oranda madencilik ve demiryolu yapımında çalışmaktaydı. Eğer hiçbir kilisede yer yoksa evlilik ve vaftiz törenleri evlerde ya da restoranlarda yapılırdı. **Xeniteia** ya da diğer bir deyişle dış ülkelerde kalmak uzun yıllardır Yunan halkının tarihsel deneyiminin temel bir parçası olmuş ve göç olayı anayurttaki kötü ekonomik koşullara karşı koyucu geleneksel güvence işlevi görmüştür. Nereye yerleşirlerse yerleşsinler Yunanlılar kiliselerini, okullarını, kahvehanelerini ve geldikleri yeri hatırlatan derneklerini kurarak kendi kimliklerini koruyabilmişlerdir. Çoğunlukla eski ülkeleriyle yakın ilişki içindedirler, ayrıca yurtdışında yaşayan Yunanlılar için hükümet bakanlıklarının kurulmuş olması, olanaklı olduğunda onların desteğine başvurmak üzere Yunan devletinin denizaşırı ülkelerdeki Yunanlılara gösterdiği ilginin kanıtıdır. Onsekizinci yüzyılda orta Avrupa'da, güney Rusya'da, İtalya, Hollanda, Fransa, Mısır ve hatta Hindistan'da, kısa bir süre için de olsa Florida'daki New Smyrna (Yeni İzmir)'da Yunan toplulukları oluştu. Ondokuzuncu yüzyılda, başta Londra, Manchester ve Liverpool olmak üzere İngiltere'de varlıklı Yunan toplulukları kuruldu. 1890'lardan sonra öncelikle Mora Yarımadasından başlayan büyük ölçekli göçün yönü Amerika Birleşik Devletleri'neydi. 15 ile 40 yaş grubundaki bütün Yunanlı erkeklerin yaklaşık dörtte birinin 1900 ve 1915 yılları arasında mal varlıklarını Amerika'da edindikleri varsayılmaktadır; bunların çoğu ülkelerine geri dönmeyi tasarlamaktaydılar. 1920'ler, 1930'lar ve 1940'larda bu göçmen akışı ABD yasalarıyla sıkı bir biçimde kısıtlanmıştı, fakat 1980'lere gelindiğinde ABD'deki göçmen sayısı (Yunan devleti dışından gelen diğer Yunan kökenliler dışında) yarım milyonu geçmişti. Yunanlılar Amerika'da sürekli yükselişte olan bir göçmen topluluğunu oluşturmaktadır ve ikinci kuşak bir Yunan göçmeni olan Massachusetts Valisi Michael Dukakis 1988'de başkanlık seçimlerinde Demokrat Parti'den adaylığa dek yükselmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde Avustralya ve Kanada'ya doğru yeni göç dalgaları başladı. 1951 ve 1981 yılları arasında nüfusun neredeyse yüzde 12'sinden çoğu göç etti. Büyük yığınlar da Almanya'da **Gastarbeiter,** konuk işçi olarak iş arıyorlardı. Daha uzaklara göç etmiş olanların tersine, bunların çoğu biraz para biriktirir biriktirmez kendilerine küçük birer iş kurmak üzere Yunanistan'a döndüler.

dengesini oluşturan komünistlere mecliste geri kalan on beş sandalyenin denetimini vererek bundan böyle siyasal yelpazede önemli bir güç olmalarını sağladı.

Önde gelen her iki partinin başkanı (Halk Partisi'nden) Tsaldaris ve Liberal Parti'den Sofulis, partilerindeki inatçı muhafazakâr üyeler tarafından özgürce hareket etmeleri kısıtlansa da, kördüğümü çözecek bir yol bulmak için kolları sıvadılar. Liberallerin, 1935 darbesinin getirdiği olumsuz koşullarda ordudan atılan Venizelos yandaşı subaylara eski görevlerinin geri verilmesi konusunda diretmeleri iş-

36 [Şair C. P. Kavafis İskenderiye'deki evinde. (Fotoğraf K. Megalikonomu)].

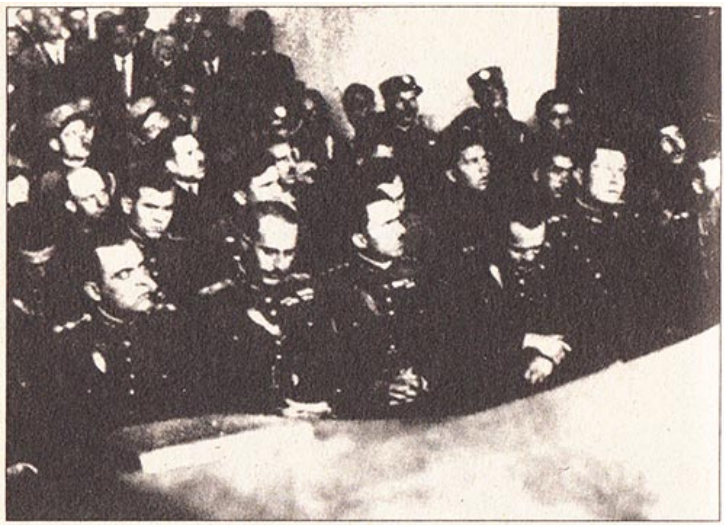
Fotoğrafta görülen kişi, yirminci yüzyılın en çok tanınan ve yapıtları başka dillere en çok çevrilen Yunan şairi Konstantin Kavafis'dir (1883-1933). Bu fotoğrafta onu İskenderiye'de, Lepsius sokağındaki dairesinde görmekteyiz. Babası Mısır'ın zengin tüccarlarındandı, onun ölümüyle birlikte aile büyük sıkıntılar geçirdi. Dul anne çocuklarını İngiltere'ye götürdü, genç Konstantin de İngilizceyi anadili gibi konuşmaya başladı. 1885 yılında 22 yaşındayken İskenderiye'ye yerleşmeden önce İstanbul'da üç yılını geçirdi. Yaşantısını Sulama Dairesi'nde bir bürokrat olarak kazandı fakat en ince ayrıntılarına kadar üzerinde tek tek çalıştığı şiirleri onun yaşamı oldu. Esin kaynağının çoğunu çöküşe geçen Helen dünyası, paganizm ve Hıristiyanlık arasındaki çelişki oluşturdu. Yeğeni kendisine neden Lepsius'dan uzaklaşmadığını sorduğunda, yaşamak için, varoluşun üç merkezi; kerhane, bağışlanma için kilise ve ölüme yatılan hastane arasında olmak için, daha iyi bir yer düşünemediği yanıtını verdi.

birliğini zora sokan en büyük engeldi. Aynı anda her iki taraf da komünistlerin desteğini kazanmak için gizli pazarlıklar yürütmekteydi. Gizli kapaklı işlerin uzun süre hasıraltı edilemediği bir ülkede, haberler kamuoyuna sızınca cumhuriyetçi öğelerin tümüyle safdışı bırakıldığı orduda huzursuzluk başgösterdi. Savaş işleri geçici bakanı General Papagos ordunun kaygılarını krala aktarınca görevden alındı ve yerine aşırı sağcı Özgür Düşünenler Partisi'nin

başkanı General İoannis Metaksas getirildi, oysa seçim desteği sağlamak bakımından bu komünistlerden çok daha aykırı bir seçimdi. Başbakan nisan ayında ölünce, siyasal tıkanıklığa çözüm getirmeyi askıya alan kral bu göreve Metaksas'ı atadı.

Bunalım ortamı yayılan işçi huzursuzluklarıyla daha da kızıştı. Dünyadaki ekonomik bunalımın sonucu olarak, başlıca ihraç ürünü tütün pazarı kötü yara almış ve tütün

37 [1935 Mart ayında girişikleri darbenin ardından Venizelos subaylarının yargılanması. Kaynak: **Istoria tou Ellinikou ethnous, XV** (Atina: Ekdotiki Athinon, 1978)].

1 Mart 1935 tarihindeki başarısız darbeye karıştıkları için mahkemeye çıkarılan Venizelos yandaşı kara ordusu subayları. Bu, 1930'larda kahramanları Elefherios Venizelos'un seçmen

→

işçilerinin Selânik'teki gösterileri on iki grevcinin polis tarafından kurşunlanmasıyla sonuçlanmıştı. 'Siyaset dünyasına' duyduğu kini hiç gizlemeyen Metaksas, politikacıların aralarındaki farklılıkları oluşturmakta gösterdikleri beceriksizliklerden ve de kralı 'güçlü' bir hükümet kurulması yönündeki önerisini kabul etmeye hazırlamak için büyüyen işçi sorunundan yararlanmasını bildi. Liberallerle Halk Partisi arasında son dakikada yapılan anlaşmayı geri çeviren kral, Metaksas'ın 4 Ağustos 1946 tarihinde komünistlerin çağrısı üzerine düzenlenen ertesi gün yapılacak bir günlük genel grevi engelleme gerekçesiyle anayasanın grevi uygun gören maddelerini askıya alma düşüncesine sıcak baktı. Metaksas

sandıklarında başarısızlığa uğramasını kabul edemeyen subaylar tarafından girişilen (birincisi 1933 Mart ayında başlatılan) ikinci darbeydi. 1935 darbesine doğrudan katkısı bulunan Venizelos, Fransa'ya sürgüne gönderildi, orada kendisini destekleyenlerin en güçlüsü, 1922 darbesine ön ayak olmuş olan ve sonuçsuz kalmış 1933 darbesinin düzenleyicisi Albay Nikolaos Plastiras ile bir araya geldi. 1935 darbesinde yalnızca bir avuç insan ölmüş olsa da, bu işe kalkışanlardan (içlerinde Venizelos ve Plastiras'ın da yer aldığı) altı kişi idam cezasına çarptırıldı, diğerleri yurt dışına kaçmış olduklarından yalnızca ikisinin cezası yerine getirildi. Bini aşkın kişi suç ortaklığı etmekten yargılandı, suçlu görülen birkaç subayın rütbeleri indirildi. Kara, deniz ve hava ordusu subaylarından 1500'ü açığa alındı. Darbe yalnızca başarısız olmakla kalmadı, aynı zamanda onun arkasında olanların geri gelmesinden en çok korktukları monarşinin, 1935 yılı Kasım ayında yapılan hileli halk oylamasının ardından yeniden kurulmasını hızlandırdı.

Askeri müdahaleler siyasi yaşamın kaçınılmaz bir parçasıydı. 1843 yılında ordu Kral Otto'yu anayasa benimsemeye zorladı; 1909'daki Gudi darbesinden sonra yaratılan ortam Venizelos'u iktidara getirdi; 1967 ve 1974 arası dönemde Yunanistan'daki kötü yönetime damgasını vurdu. Kayırıcılık ağına düşen ve politikacılarla yakın ilişkileri olan kolordular başarılı ya da değil bir dizi darbenin ve muhtıranın yer aldığı iç savaş dönemindeki politik yaşamda söz hakkına sahip olanlardı.

bunu, tam olarak inandırıcı bulmasa da, iktidara giden yolun açılışı olarak yorumladı.

Metaksas'ın kendi diktatörlüğünü biçimlendirmek için kullandığı 'Dört Ağustos 1936 Rejimi'nin kurulması, 1930'ların sonlarında kurulu parlamenter düzenlerin ekonomik bunalımın getirdiği sıkıntılara çözüm bulmadaki beceriksizlikleri yüzünden Balkanlar'daki genel monarşi eğilimlerinden birini oluşturdu. Eleştirenleri Metaksas'ın diktatörlüğüne faşist suçlaması getirseler de, onun baskılı yönetimi Alman nazizminin ve İtalyan faşizminin dinamizminden tümüyle yoksundu. Onunki daha çok otoriter, geri kafalı ve ataerkil bir diktatörlük olup Salazar'ın Portekiz'de-

38 [General Ioannis Metaksas'un kendisine verilen faşist selamı alışı. (Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi, Atina)].

1936 ve 1941 yılları arasında Yunanistan'ın ufak tefek diktatörü General İoannis Metaksas, kendisini faşist selamıyla karşılayan bazı işçi komandoları ve bir papazla birlikte görülüyor.

→

ki devletiyle en küçük bir benzerlik taşımayan, faşist söylem ve biçemle cilalanmıştı. Aşırı muhafazakâr biri için pek görülmedik biçimde kültürlü bir adam olan Metaksas, Yunanca'nın halk arasında kullanılan biçimini yani konuşma dilini savundu. Halk diline ilk geçerli dilbilgisi kurallarını getirmesinin nedeni, Yunanlıların azıya aldıklarını düşündüğü bireyselliklerine gem vuracağına inanmasıydı. Kendisinden önceki ve sonraki Yunan diktatörlerine benzer bir tutumda Metaksas da yasa tanımayan yurttaşlarına 'disiplin' aşılama arzusuna kapıldı. Hitler'in Üçüncü Reich'ından ve onun alışıldık denge yoksunluğundan esinlenerek 'Üçüncü Helen Uygarlığı' savını ortaya attı. Onun gösterdiği yol, bir

Arkasında duran uzun boylu kişi Atina valisi Kostas Kotzias'tır. Metaksas'ın 'Dört Ağustos 1936 Rejimi' diye saygın bir adla anmayı yeğlediği diktatörlüğü bir dizi dış kaynaklı faşizm belirtileri gösterdi. Hitler'in Üçüncü Reich'ına özenerek 'Üçüncü Helen Uygarlığı' anlayışını yaydı. Bunlardan birincisi Antik Yunan, ikincisi ortaçağ Bizans İmparatorluğu, üçüncüsü de kendi kurduğu rejimin değerlerini hem kutsallaştıran hem de sonsuzlaştıran, birbirine ters düşen değerlerin bir bileşimiydi. Üstelik o kendini **Protos Agrotis** ('İlk Köylü') ve **Protos Ergatis** ('İlk İşçi') diye göstermeyi seçti. Ne var ki Hitler ve Mussolini'nin komünizme, liberalizme ve parlamentarizme duydukları kini paylaşsa da, onun yönetiminde gerçek faşizmin dinamizmi ve radikalliği yer almadı, ırkçılıktan da uzak kaldı. Metaksas'ın iktidarını kurumsallaştırmasına aracılık eden Ulusal Gençlik Örgütü (UGÖ)'nün herhangi halk desteğine dayanmayan, Hitler Gençlik Örgütü'ne özenerek kurulmuş bir yapısı vardı. Metaksas, bir dereceye kadar faşist diktatörlerin kendi ülkelerinde gerçekleştirdikleri uygulamaları taklit etse de Kral II. George'nun savunduğu İngiliz bağlantısını hiçbir zaman sorgulamadı, derken 1940'ın Ekim ayında Mussolini'nin kabadayılığına karşı durması halkın gözüne girmesini sağladı. Temelde zorbalık yanlısı ataerkil bir kişi olan Metaksas otuz yıl kadar sonra, tıpkı 'Albaylar' gibi, yoldaşlarının taşkınlık ölçülerine vardığını düşündüğü kişiliklerini 'disiplin altına alma' çabasına girdi.

anlamda, antik Yunanistan'ın, özellikle de Sparta'nın putatapan değerleriyle ortaçağın Bizans İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan değerlerinin bir potada eritilmesiydi. Halkçı ve anti-plütokratik söylemiyle, kendisini 'Baş Köylü', 'Baş İşçi', 'Önder' ve 'Milletin Babası' diye nitelendirmesi, içtenlikten yoksun olmasa bile uygulamalarıyla pek uyuşmuyordu. Ölümünden sonra ülkülerini topluma aşılamayı sürdürmek üzere gençleri, kurmuş olduğu Ulusal Gençlik Örgütü'ne katılmaya zorladı ve özellikle aşırı sola karşı kin besleyerek tüm öfkesini 'siyasal dünyanın' bütün elemanlarından çıkardı.

İştahımız, tutkularımız ve kendine aşırı güvenen bencilliğimiz ulusal çıkarlardan sonra gelmelidir... işte o zaman gerçekten özgür bir halk olabiliriz. Yoksa, sahte özgürlük kılıfı altında, anarşi disiplinsizliğin kölesi oluruz.

Generai İoannis Metaksas (1939)

Rejimi meşruluktan ya da herhangi bir halk tabanından yoksun kalsa da, Metaksas, kamu düzeninden sorumlu, korku uyandıran bakanı Konstantinos Maniadakis ile birlikte varolan muhalefeti etkisiz kılmada pek zorluk çekmedi. Disiplinleri ve yeraltı etkinliklerindeki deneyimleriyle komünistlerin oluşturduğu tehdit, burjuva politikacılarının ve onların ardılları olan örgütlerinkinden daha büyüktü. Fakat aşırı solun partizanlığı köklü bir geçmişe dayanıyordu ve Maniadakis ustalıkla sızdığı komünistlerin yeraltı örgütlerine anlaşmazlık tohumları saçabilmeyi başardı. Çevrilen başarılı dolapların amacı, içinde komünistlerin yalnızca kendi siyasî ideolojileriyle değil eski yoldaşlarıyla da, gerekirse zorla, ilişkilerini kestiklerini duyurdukları 'pişmanlık bildirisi' çıkarmaktı. Yirminci yüzyılın totaliter ölçütlerine göre, Metaksas'ın otoriter yöntemleri pek de çirkef sayılmazdı, ayrıca o muhaliflerini fiziksel olarak ortadan kaldırmadı. Yine de, etkili bir polis ağının yardımıyla, etkin muhalefet girişimlerini etkisiz kılmaya yarayan bir korku ortamı yaratmayı becerebildi.

Metaksas dış görünüşte faşizme benzeyen bir rejim kurabilseydi bile, ne o ne de, ondan daha az olsa da kral dış politikadaki geleneksel eğilimden ayrılarak İngilizlerden uzaklaşmakta istekliydi. Güneydoğu Avrupa'nın diğer yerlerindeki modaya uyarak ekonomiyi saran Alman etkisi, 1930'ların ikinci yarısında çarçabuk gelişti, fakat bunun Yunanistan'daki siyasî konjonktüre etkisi aynı hızda olmadı. Metaksas ise, 1938'de İngiltere'ye resmi bir işbirliği antlaşması imzalamayı önerdi, ancak yeni bağlantılardan çekinen

İngiltere buna karşılık vermedi. Öte yandan, 1939 yılı Nisan ayında İtalyanların Arnavutluk'a saldırmalarının hemen arkasından İngiltere ile Fransa, saldırıya karşı direnmeyi seçmeleri koşuluyla Yunanistan'a (ve Romanya'ya) toprak bütünlüğü güvencesi önerdiler.

1939 Eylül ayında İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Metaksas, İngiltere'ye karşı tarafsızlığını titizlikle sürdürürken, aynı zamanda da Yunanistan'ı çarpışmalardan uzak tutabilmeyi umut ediyordu. Oysa Mussolini anlaşma ortağı Hitler'e, kendisinin de görkemli zaferler kazanabileceğini göstermek için yanıp tutuşuyordu ve bu iş için kolay bir hedef olarak gördüğü Yunanistan'ı seçti. 1940 Ağustos ayında İtalyanların bir denizaltısı *Elli* yolcu gemisini torpilledi ve çok sayıda kişinin yaşamını yitirmesine neden oldu. İki ay sonra, 28 Ekim 1940 gününün erken saatlerinde Atina'daki İtalyan elçisi Metaksas'a, anında geri çevrilen aşağılayıcı bir ultimatom verdi. Birkaç saat içerisinde İtalyan orduları Yunan-Arnavutluk sınırını geçtiler ve Yunanistan savaşa girmiş oldu. İtalyan tehditine karşı gelmek için Metaksas milliyetçilik ruhunu yakaladı ve büyük bir milli heyecan dalgasıyla bunu pekiştirdi; çok geçmeden Yunan orduları karşı saldırıya geçtiler. Birkaç gün sonra saldırganlar Arnavut topraklarına geri püskürtülmüşlerdi, çünkü bu salt anayurdu savunma kampanyası değildi. Aynı zamanda, Arnavutluk'un güney kesimlerinde bazı Yunan yerleşim bölgelerinin bulunduğu, ayrıca kısa süre de olsa Yunan denetimine geçen, Yunanlıların Yunanistan'ın bir parçası diye gördükleri kuzey Epir'i içine alan geniş toprakların 'kurtuluşu' hedefleniyordu. (Yunanca adlarını kullanacak olursak Koritsa, Aghioi, Saranda ve Argirokastro kısa sürede ele geçirildiler, Valona da askeri hareketleri güçleştiren karakış bastırmadan önce denetim altına girmişe benziyordu.

Savaşın bu evresinde Yunanistan'dan başka herhangi bir müttefiki bulunmayan İngiltere, sınırlı hava desteği sağladı. Fakat Yunanistan'ı, Almanya aracılığıyla İtalya ile daha büyük bir savaşa girmekten alıkoyma umutları yok olmamış olan Metaksas, Hitler'i kızdırır korkusuyla Churchill'in asker gönderme önerisini geri çevirdi. 1941 yılı Ocak ayında Metaksas ölünce yerine geçen Aleksandros Korizis'in böyle çekingenlikleri yoktu. Çoğunluğu Avustralyalı ve Yeni Zelandalı erlerden oluşan İngiliz askeri gücü Yunanistan'a yollandı. Ancak Yunan ve İngiliz askeri yetkilileri arasındaki yanlış anlaşılmalar yüzünden orduların Makedonya'nın batısında, Almanların saldırıya geçecekleri en muhtemel nokta olan Aliakmon ırmağına yığınak yapmaları epey gecikti. Bu saldırı, Sovyetler Birliği'ne saldırmadan önce Balkan kanadını bir an önce sağlamlaştırmaya bakan Hitler tarafından, 6 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya ve Bulgaristan üzerinden korkunç bir ustalıkla başlatıldı.

Yunan ve İngiliz orduları hızla yenildiler, yenilginin yarattığı kargaşada başbakan intihar etti ve yerine, Metaksas rejimine muhalefetiyle tanınmış bir banker olan Emmanuil Tsuderos geçti. 23 Nisan'da Atina'nın düşüşünden üç gün önce General Tsolakoglu, hükümetten herhangi bir yetki almaksızın Almanlarla ateşkes pazarlığına oturdu. Öte yandan, İngiliz askerlerinin çoğunluğu başarılı bir şekilde bölgeyi boşalttılar ve Kral II. George, hükümet üyeleri ve bazı Yunan birlikleriyle birlikte Girit'i savunmak için orada bulunan, kalabalık fakat yeterli araç gereçten yoksun İngiliz ordularına katılmak üzere bu adaya sığındılar. Amaç, Almanların akaryakıt aktarımı yapmada başlıca kaynakları olan Romanya'daki petrol bölgelerine havadan saldırı başlatmak üzere Girit'te üslenmekti. Almanlar'ın 'Enigma' radyosu yayınlarından alınan dalgalarla amaçlarının öğrenilmesine karşın, savunma güçleriyle Almanların hava birlik-

leri arasında geçen şiddetli çarpışmalardan sonra Mayıs ayı sonlarında ada, düştü. Anayasal düzenin simgesi durumuna gelen kral ve hükümeti, silahlı güçlerden geriye kalan ne varsa onları toparlayıp Orta Doğu'ya çekildiler. Öte yandan, Yunanistan'da önceleri başında General Tsolakoglu'nun bulunduğu işbirlikçi bir hükümet kuruldu.

1941 yılı Haziran ayının ilk günlerinde Yunanistan'ın tümü Alman, İtalyan ve Bulgarların üçlü işgali altındaydı. Almanlar, Atina ve Selânik'in yanısıra, Girit'i ve tarafsız kalan Türkiye ile hassas sınırı oluşturanlar da içinde olmak üzere bazı Ege adalarını işgal ettiler. Yunanlıların geleneksel düşmanları olan Bulgarların, göçmenlerini yerleştirip Yunan nüfusuna baskı uyguladıkları batı Trakya ile Makedonya'nın bazı kesimlerini işgal etmelerine izin verildi. İtalyanlara gelince onlar da ülkenin geri kalan bölgelerini denetimleri altına aldılar. İtalyan müttefiklerine karşı duydukları kini saklamayan Almanlar, daha başlangıçta, ülke sanayiinin dayalı olduğu tarım kaynaklarını talan ettikleri, ayrıca çevirdikleri iğrenç oyunla işgal giderlerini Yunanistan'a ödettikleri katı bir işgal yönetimi kurdular. Bu politikaların ilk sonucu, 1941/2 kışında, 100.000 kadar kişiyi canından ettiği ileri sürülen korkunç kıtlıktı.

Halkın çoğu gıda sıkıntısı, yüksek enflasyon, karaborsa ile boğuşuyor ve ayakta kalma savaşı veriyordu. Yine de çok geçmeden görüldü ki, yenilgi ve başa çıkılmaz yokluk direnme isteğini şu kadarcık bile köreltmemişti. 31 Mayıs 1941 tarihinde, Atina'daki Akropol'de asılı duran Nazilerin gamalı haçı yerinden sökülüp atıldı. Önceden birbirlerinden bağımsız gelişen direniş eylemlerinde de, komünist partinin, 1941 Haziran ayında Sovyetler Birliği'nin Nazilerce işgal edilmesinin hemen ertesinde, süregelen savaşı 'emperyalist' olarak değerlendirmeyi bırakıp, komünizme yürekten bağlı komünistleri Sovyet topraklarının savunulma-

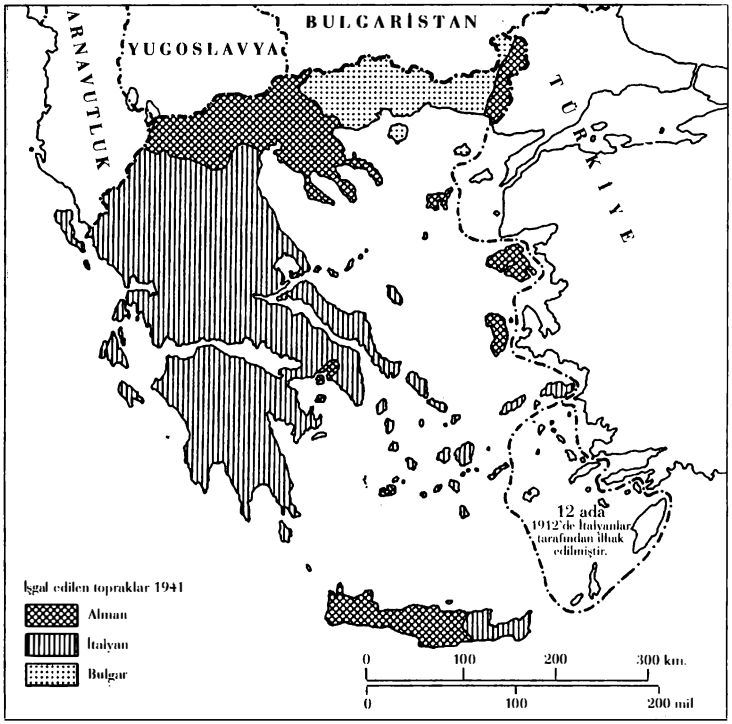
sına katkıda bulunmak üzere ellerinden geleni yapmaya çağırmasıyla beraber işbirliğine gidilecekti. Sovyetlere destek vermenin en iyi yolu Yunanistan içerisindeki faşist işgale karşı direnişe geçmek olabilirdi.

Komünistler bu hedefe doğru 1941 Eylül ayında Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni (EAM) kurmak için kolları sıvadılar.

39 [1940'lardaki Arnavutluk kampanyasından kalma bir propaganda posteri. Kaynak: Spiros Karakhristos, **Ellinikes aphisses Greek posters** (Atina: Kedros, 1984)].

Zafer, Özgürlük, Panaghia [Meryem Ana] onunla olsun. Georgios Gunaropulos'un, 1940-1 Yunan-İtalyan Savaş'ından kalma ünlü bir propaganda posteri. Posterde, 28 Ekim 1940 tarihinde, İtalya'nın Yunan topraklarındaki stratejik noktaları işgal etmesine izin verilmesini öngören ültimatoma Metaksas'ın cesurca karşı gelmesinin ardından halkın kapıldığı neredeyse dinsel heyecan dalgasını vurgulamaktadır. Bu durumu doğuran arka arkaya gerçekleştirilen bir dizi kışkırtma eylemiydi, aralarında en bilineni mucizevi bir çabanın ürünü olan Meryem Ana ikonasıyla tanınmış Tinos adası açıklarında demirleyen **Elli** savaş gemisinin 15 Ağustos'taki Meryem Ana Yortusu törenlerinde torpillenmesiydi. İtalyanların ültimatomuna Yunan halkının karşı gelmesi her yılın 28 Ekim günü **Okhi** [Hayır!] ulusal bayramı olarak kutlanmaktadır. İtalyanlar birkaç gün içinde Yunanlılarca kuzey Epir diye adlandırılan kalabalık bir Yunan azınlığın barındığı Arnavutluk'un güney bölgesini kurtarmak için ordularını seferber ettiler. İtalyan Goliath'a karşı Yunan David'in gösterisi dünya çapında alkış topladı ve savaşın bu evresinde Avrupa'daki İttifak Devletleri'ne karşı direnişe geçen yalnızca Yunanistan ile İngiltere'ydi. Aralık ayı başlarında güney Arnavutluk'un başlıca üç kenti olan Koritsa, Arcirokastro ve Aya Saranda ele geçirilmiş ve işgal altındaki bölgeler Yunan devleti yönetimine alınmıştı. Ne var ki yetersiz haberleşme ve kötü hava koşulları daha da ileriye gitme olanaklarını engelleyince 1941 Nisan'ında Almanya'nın Yunanistan'ı aniden işgali sırasında Arnavutluk cephesindeki birlikler dağınık olarak geri çekilmeye zorlandılar.

Bu örgütün başlıca iki amacı vardı: direnişin örgütlenmesi ve ülkenin ergeç gerçekleşecek kurtuluşundan sonra hükümeti kuracak bağımsız bir seçenek oluşturulması. Eski siyasal partilerin önderleri komünistlerin işbirliği çağrısını geri çevirip direniş savaşımından uzak kalsalar da, kimi küçük ve siyasal açıdan pek önem taşımayan köylü topluluk-

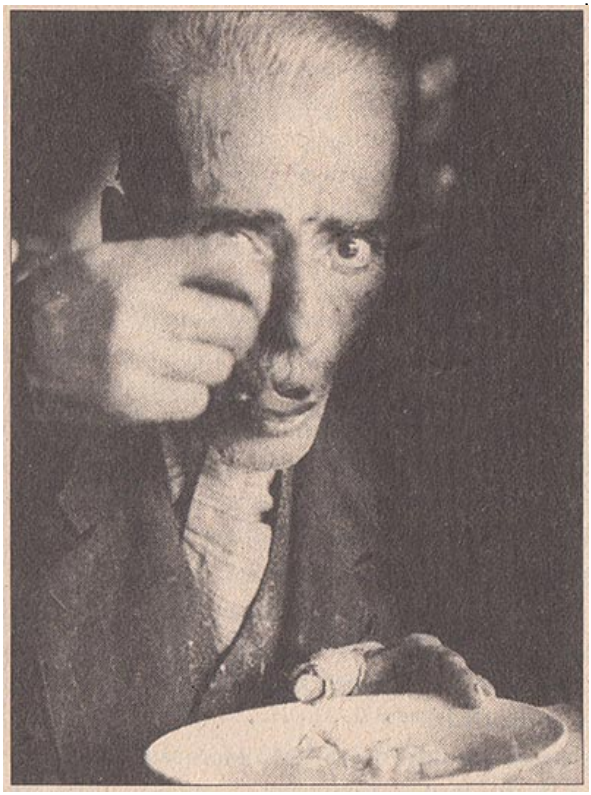
Harita 8 1941'de Alman, İtalyan ve Bulgarlar tarafından işgal edilen bölgeler

ları ve sosyalistler EAM'ın kuruluşunda yer aldılar. Bu örgüt, kitle destekli direniş hareketinin siyasal kanadı olarak oluşturulurken onun askeri kolu olarak da (Yunancadaki kısaltması ELAS'ın Yunanlıların Yunanistan'a verdikleri adı çağrıştıran) Halkın Ulusal Kurtuluş Ordusu kuruldu. EAM, aynı zamanda, işgalde yaralananlara yardım sağlayan Ulusal Dayanışma ve baş harfleri EPON olan gençlik hareketi gibi örgütlerin de arkasındaydı.

Metaksas diktası sırasında oluşan siyasi boşluk, geleneksel 'siyaset dünyasının' önderlik etmedeki beceriksiz ve is-

teksiz tutumuyla işgal altında da sürdü. Tüm deneyimi, burjuva partilerinde hiç varolmayan yeraltı faaliyetlerine dayanan ve iki dünya savaşı arası dönemin tek marjinal gücü olan komünistler bu boşluğu doldurmakta gecikmediler. Örnekler disiplin ve propaganda aracılığıyla vaadettikleri daha iyi ve daha hakça gelecek, işgal acısı altında eski düşmanlıklarının yersiz olduğu görülen politikacıların sunduklarının çok ilerisindeydi. Kırsal bölgelerinde ataerkilliğin sürdüğü bir toplumun gençleri ve kadınları için kendilerine özgürlük umudu veren EAM'ın özel bir yeri vardı. EAM ve ELAS'ın yönetimleri parti başkanlığını sıkı denetimi altına aldıysa da, üyelerin büyük çoğunluğu komünistlerden oluşmuyordu. Bunun yanısıra, komünist olmayan bir dizi direniş örgütü daha ortaya çıktı, aralarında en önemlisi Yunanistan'ın kuzeybatısında odaklanan Ulusal Cumhuriyetçi Yunan Cephesi'ydi (EDES). İtilaf devletlerinin işgaline direniş gösterme kararlılığından başka bu grupların ortak yanı, Metaksas diktasının acımasızlıklarından ve onun arkasından gelen işgalin yarattığı korkunç ortamdan sorumlu tuttukları sürgündeki Kral George'a duydukları yoğun antipatiydi.

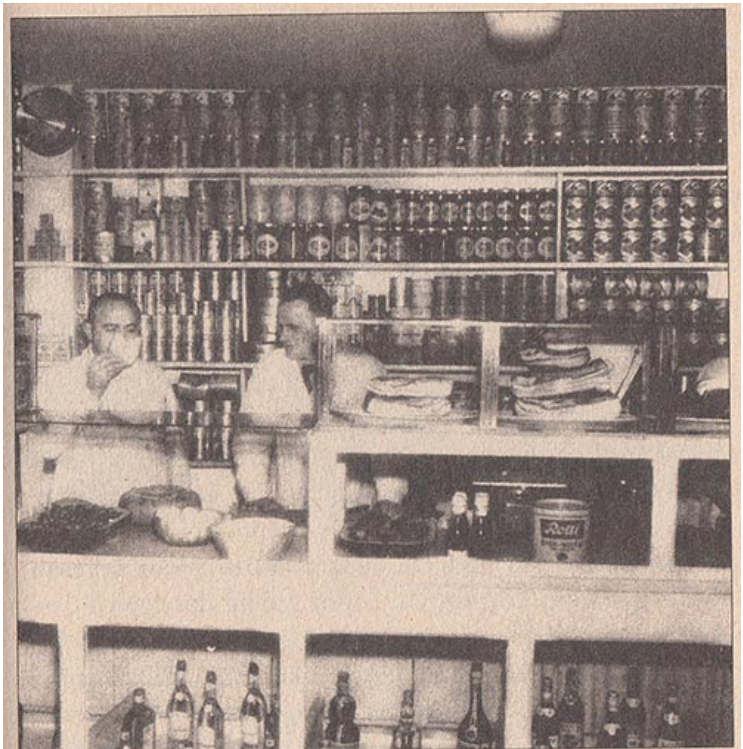
Başlangıçta Londra'da ve 1943 Mart ayından sonra Kahire'de üslenen kralla sürgündeki hükümet, işgal altındaki Yunanistan ile yakın ilişkide olmayıp genel olarak sabotaj ve direniş olaylarının suçsuz sivillere karşı uygulanan sert misillemelerle haklı gösterilemeyeceği görüşünü savunuyordu. Almanlar, öldürülen her bir er için elli Yunanlı'nın vurulması gerektiği hükmünü vermişlerdi; diğer yandan da direniş eylemlerini caydırıcı çabalarla köyleri yakıp yıkmaları her yerde sürüyordu. İşgal altındaki Avrupa'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi, Naziler burada da Yahudi nüfusu yok etmeye çalıştılar. 1943 yılı başlarında, Selânik'in nüfusunun beşte birine yakın bir bölümünü oluşturan Sefardim

40 (a) [1941/2 kışında başgösteren kıtlığın bir kurbanı; **(b)** 1944 Kasım ayında Atina'da deposu dolup taşan bir bakkal dükkanı. (Benaki Müzesi, Atina; fotoğrafçı Voula Papaioannu: **Life** Resim Servisi: fotoğrafçı Dimitri Kessel)].

(a) Kıtlığın başgösterdiği 1941-2 kışında, Pire'de bir aşevinde Voula Papaioannu tarafından görüntülenen yaşlı bir adam. İşgalin arkasından çoğu yerde zorla yiyecek toplama işine girişilmişti. Buğdayı yurt dışından alan bir ülkede bunun doğurduğu sonuçlar korkunçtu. Alman kaynaklarına göre, 1941'in Aralık ayında Atina'da açlıktan ölenlerin sayısı günde 300 kişi kadardı; 1939'da 179 kilo olan kişi başı yıllık ekmek tüketimi 1942'de 40 kiloya düştü. Kentte yaşayanların durumu öylesine içler acısıydı ki İngiliz hükümeti başlangıçta biraz duraksadıysa da ablukayı kaldırdı ve Kızıl Haç'ın getirttiği yiyeceklerin dağıtılması birinci kış işgalinde yaşanan kıtlığın daha büyük boyutlarda yinelenmesini önlemiş oldu. Halkın çoğu için yaşam ağır

→

koşullar altında geçiyor, astronomik oranlara varan enflasyon günlük yaşam kavgasını daha da zorlaştırıyordu. İtalyan saldırısı sırasında 10 drahmi olan bir, okka (yaklaşık 1,5 kg) ekmek, 1944 yılı Ekim ayında Almanların geri çekilmesi sırasında 34.000.000 drahmiye ulaşmıştı. Peynirin fiyatı okka başına 60 drahmiyken aynı dönem içerisinde 1.160.000.000'a çıkmıştı. Enflasyonun böyle yüksek boyutlarda seyretmesi işgal sonunda para birimi olarak İngiliz altınının yürürlüğe girmesine neden oldu. Karaborsa iyice gelişti. Parası olanların karınlarını nelerle doyurdukları **To Agrotikon** adlı bir Atina bakkal dükkanını görüntüleyen **Life** dergisi fotoğrafçısı Dimitri Kessel'in 1944 yılı Kasım ayında çektiği fotoğrafla **(b)** çarpıcı biçimde gözler önüne serilmektedir. O sıralar Almanlar daha yeni geri çekilmişlerdi ve yiyecek sıkıntısı sürüyordu. Deposu ürünlerle tıka basa dolu bu dükkanda Amerikan, İngiliz, Fransız ve Alman gıda ürünleri satışa sunuluyordu. Birçok gözlemci, bol parası olanların sahip oldukları lüks ile geniş halk yığınlarının yoksullukları arasındaki çelişkiye dikkat çekti.

Yahudi topluluğunun tümü yalnızca birkaç hafta içinde Auschwitz'e sürüldü. Bunlardan sağ kalanların sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi. Zamanında, *Malkah Israel,* 'İsrail Kraliçesi' diye ün salmış bir toplumdan geriye bir şey kalmadı.

Aralarında hem komünüstlerin hem de komünist olmayanların yer aldıkları silahlı çeteler 1942'nin ilkbahar ve yaz ayları gelince çözümü dağlara çıkmakta buldular ve Kasım ayında Selânik-Atina demiryolunun bulunduğu Gorgopotamos viyadüğünü yerle bir ederek askeri direnişte ne derece iyi olduklarını gösterdiler. İşgal altındaki Avrupa'nın direnişinde elde edilen en çarpıcı başarılardan biri olan bu eylemi başarıyla gerçekleştirenler İngiliz Özel Harekat Başkanlığı tarafından Yunanistan'a paraşütle indirilen İngiliz sabotajcılarla, ELAS ve EDES'ten seçilmiş gerillalardı. Bunun arkasından İngilizlerin direniş eylemlerini eşgüdümleme girişimleri, işgal altındaki Yunanistan'da pek az heyecan uyandıran kralın kurtuluştan sonra vatana dönüşünü destekleme yönündeki resmi politika engeline takılacaktı. İngiltere başbakanı Winston Churchill kendini, Yunanistan'ın İngiltere'nin tek aktif müttefiki olduğu 1940-1'in uğursuz kışında sağlam bir müttefiki olarak gördüğü Kral George'un davasına adadı. Tıpkı işgal altındaki Avrupa'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi, komünistlerle komünist olmayan gruplar arasında neredeyse ta başından beri varolan sürtüşmenin nedeni, direniş oyununun kahramanlarının çoğunun uzun dönemli siyasal amaçları olmasıydı. EAM arkasına gerçek bir halk desteğini almış olsa da, direniş eylemlerini tekeline almaya kalkışmasına karşı çıkanları etkisiz kılmada teröre başvurmaktan geri kalmadı. Onun diğerlerinden farklı üstünlüğü 1943 Temmuz ayında 'Milli Milis mutabakatı'yla tanındı. Bu da, EAM/ELAS adaylarının, komünist olmayan direnişçilere ve İngiliz askeri görevlilerine

41 [Üç kadın gerilla, 1944. Kaynak: Costa G. Cuvaras, **Photo album of the Greek resistance** (San Fransisco: Wire Press, 1978)].

1944'te, Costas Cuvaras'ın fotoğrafını çektiği üç **andartisse,** yani çeteci kadın. Eğitimini Amerika'da görmüş olan Cuvaras, İngiltere'deki İngiliz Özel Harekat Başkanlığının (SOE) ABD'deki dengi olan Stratejik Hizmetler Bürosu (OSS) tarafından Ulusal Kurtuluş Cephesi EAM'ın önderleriyle ilişki kurmak üzere Yunanistan'a gönderilmişti. Ortada duran kadın (kod adı **Thyella,** Fırtına olan) Melpomene Papaheliou'dur. Daha sonra aynı yılın Aralık ayında ELAS ile İngilizler arasındaki çarpışmalarda ölmüştür. EAM, 1941'in Eylül ayında komünist bir temele dayanarak kurulmuş ve işgal altındaki Yunanistan'ın en büyük direniş hareketlerinden biri olma yolunda hızla büyümüştür. 1944 yılında ona bağlılık gösterenlerin sayısının 500.000 ile 2 milyon arasında değiştiği var sayılmaktadır. EAM'ın bir dizi yan kolları da vardı. Bunlardan en önemlisi, 1944 Ekim ayında Almanların geri çekilmesi sırasında 60.000 kadar savaşçısı bulunan onun askeri kolu ELAS'tı (Halkın Ulusal Kurtuluş Ordusu). İşgal altındaki Yunanistan oyunundaki diğer baş kahramanlar gibi EAM'ın da gözü savaş sonrası iktidardaydı. Yurt içindeki düşmanlarına acımasız davranan EAM/ELAS'ın arkasında aynı zamanda küçümsenmeyecek bir halk desteği de vardı. Bu desteği, eski politik düzenin üstesinden gelemediği daha iyi bir gelecek umudu yaymayı başararak kazandı. Dağlarda yaşayan insanların eğitim düzeylerini yükseltmek; köylülere biraz olsun siyasî sorumluluk aşılamak; özellikle de kadınların toplumdaki yerini yükseltmek için çok uğraş verdi. 1944 Nisan ayında Yunanistan'ın belli başlı dağlık bölgelerinde Ulusal Konsey üyelerini seçmek için düzenlenen ve kadınların ilk kez oy kullandıkları seçimler EAM denetiminde gerçekleşti.

karşı önemli sayısal üstünlük elde ettikleri bir genel merkezin oluşturulmasıyla sonuçlandı.

Çeşitli direniş gruplarıyla onlara yol gösterecek İngilizler arasında (hiçbir zaman kesinleşmeyen) işbirliği girişimleri, 1943 yılı Ağustos ayında Kahire'ye giden milis delegasyonunun başarısızlığa uğramasıyla epey tehlikeye girecekti. Milis üyelerinin son anda kurulan derme çatma bir pistten kalkış yapması dağlık Yunanistan'ın geniş alanlarının o sıralarda direnişçilerin denetiminde olduğu gerçeğinin kanıtıy-

42 [1943 Şubat ayında Selânik'te dört genç Yunan Yahudisi (Yunanistan Yahudi Müzesi)].

Selânik'in Baron Hirsch hastanesi kapsamında geçici olarak kurulan Yahudi mahallesinde 1943 Şubat ayı sonlarında çekilen dört Yunan Yahudisi gencin (soldan sağa doğru ayakta duranlar Alberto/Avraam Nahmias, David Sion, Isaac Algava; diz çökmüş olanınsa adı bilinmemektedir) fotoğrafı. Yahudiler yalnızca David'in Yıldızı'nı taşımak zorunda bırakılmayıp aynı zamanda onları yapmakla da yükümlüydüler. Bu fotoğraf çekildikten kısa bir süre sonra bu dört genç, kentte bir zamanlar büyüyüp gelişen Yahudi topluluğunun toplam sayısının yaklaşık beşte birini oluşturan 46.000 kişiyle birlikte Auschwitz'e gönderildi. Bunların hemen hepsi yok edildi. Fotoğraftaki dört kişiden yalnızca David Sion sağ kaldı. İtilaf Devletlerinin işgali sırasında toplam 67.000 Yunan Yahudisi yaşamını yitirdi, bu ülkedeki bütün Yahudi nüfusunun yüzde 87'si demekti. Kimi Yahudiler Türkiye'ye kaçabildiler, kimileri de dağlardaki çete birliklerine katıldılar. Diğerleri de Atina'nın Ortodoks aileleri tarafından korundular, ayrıca kentin başpiskoposu Damaskinos ile polis şefi Angelos Evert, Yunan Yahudiliğini içler acısı durumdan çıkarmak için cesurca ellerinden geleni yaptılar. Selânik 1912 yılında Yunan krallığına katıldığında kentin nüfusunun yarısından çoğu Yahudiydi. Nüfusun yaklaşık üçte biri Yunanlılardan, geri kalanıysa Bulgarlar, Türkler ve diğerlerinden oluşuyordu. Buradaki Sefardim Yahudileri 1492 yılında İspanya'dan sürüldüklerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun sığınma hakkı tanıdıkları Yahudilerin torunlarıydı. Kentteki otuzu aşkın sinagoga gider ve İbranice yazıya geçirdikleri onbeşinci yüzyıl İspanyolcası olan Ladino, yani Yahudi İspanyolcası konuşurlardı. Yunanistan'ın diğer bölgelerindeyse kökleri antik çağa dek uzanan 'Romaniot' Yahudileri küçük topluluklar halinde yaşarlardı.

dı. Milislerle İngiliz askeri ve siyasal yetkilileri, kral ve sürgün hükümeti arasında hiçbir düşünce birliği yoktu. Milis delegasyonunun iki temel isteği vardı: Yunanistan'da artık denetimleri altına giren büyük çaptaki bölgelerde, sürgün hükümetinin bazı kilit bakanlıkların (içişleri ve adalet de bunların içindeydi) yetkilerinin kendilerine devredilmesi ve kralın seçilmesiyle sonuçlanacak bir halk oylamasına dek kralın ülkeye dönmemesi. Her iki istek de geri çevrildi ve halkın sesine kulak vermeksizin monarşinin yeniden ku-

rulması çalışmalarının İngiliz politikasının ürünü olduğuna inanan delegasyon hızla dağlara geri döndü.

Kahire fiyaskosundan hemen sonra, ELAS, işgal güçleriyle işbirliği yaptığı gerekçesiyle 1943'ün Ekim ayında EDES'e saldırınca, direnişçiler arasındaki gerginlikler doruğuna çıktı. Tıpkı Yugoslavya ve Arnavutluk'taki gibi komünistler, kurtuluştan sonra ülkedeki tek örgütlü, silahlı güç olmayı garanti altına almaya çalışıyorlardı; böylece iktidara giden yolun denetimini ele geçirmeye kesin gözüyle bakabileceklerdi. 1943/4 kışındaki karşılıklı yok etme savaşında İngilizler, ELAS'a giden desteğin önünü keserek EDES'in düşüşünü engellemeye çalıştılar. Fakat bunda yeterince etkili olamadılar, çünkü 1943 Eylül'ündeki ateşkesin ve bunun sonucunda binlerce İtalyan askerinin teslim olmasının ardından, Yunanistan'daki İtalyan ordularının çoğu silahlarına ELAS el koymuştu. Direnişçilerin kendi aralarında savaşmalarına haliyle sevinen Alman işgal güçleri, işbirlikçileriyle komünizme karşı duydukları korku, Nazilere karşı besledikleri öfkeden daha ağır basan kimseleri yerleştirdikleri kukla hükümetin yetkisi altında silahlı 'Güvenlik Tabyaları' kurdular. Savaşan direnişçi gruplar arasında güçlükle kotarılan bir ateşkes anlaşması ancak 1944 Şubat ayında, EDES'in Epir'deki karargahında tutulması koşuluyla yapılabildi.

EAM, siyasal amaçlarından caymak bir yana, çok geçmeden bağımsız 'Dağlık' Yunanistan'da hükümet işlevini yerine getirecek Siyasal Ulusal Kurtuluş Komitesi'ni kurduğunu açıkladı. Siyasal Komitenin kuruluşu kuşatma altındaki etkisiz sürgün hükümetine düpedüz kafa tutmak demekti ve Mısır'da üslenmiş Yunan silahlı güçleri içinde bulunan EAM yandaşları arasında ayaklanmayı kışkırttı. Ayaklanmacı subaylar Siyasal Komite'ye bağlı bir ulusal birlik hükümeti kurulmasını istiyorlardı. İngiliz birliklerince zorla bas-

tırılan ayaklanmalar, Churchill'in Yunanistan'da savaş sonrası bir komünist yönetiminin işbaşına gelmesine yönelik endişesini daha da arttırdı. Bu endişe, küçük ve komünist olmayan bir direniş grubunun başındaki Albay Psaros'un ELAS çetesinden (büyük olasılıkla asi) biri tarafından öldürülmesi ve Kızıl Ordu'nun Balkanlar'a inmek üzere hazır ola geçmesiyle daha da arttı. Yeni gelişmeler, Churchill'in Sovyet lideri Stalin ile bir tür anlaşma yapmayı düşünmesine neden oldu, böylelikle Rusya'nın Romanya üzerinde hegemonya kurmasının kabul edilmesi karşılığında savaştan sonra İngiltere'nin Yunanistan üzerindeki egemenliği kesinleşmiş olacaktı. Bu düzenlemenin temeli 1944 Mayıs ayında atıldı ve Amerikalıların hakları saklı kalmak koşuluyla, aynı yılın Ekim ayında Churchill ile Stalin arasında Moskova'da yapılan ünlü 'yüzdeler' anlaşmasıyla pekiştirildi. Yunan oyununun kahramanları böylesi bir üst düzey pazarlıktan elbette habersizdiler. Tarihinde sık sık görüldüğü üzere, Yunanistan'daki olayların akışı ülkenin tabanındaki gelişmelerden çok büyük güçlerin çıkarlarına göre belirlenmek zorundaydı.

> Balkanlar'daki işlerimizi yoluna koyalım, diyorum. Sizin ordular Romanya ve Bulgaristan'da... Küçük hesaplarla birbirimizin yoluna çıkmayalım. İngiltere ve Rusya açısından düşünürsek siz, Romanya üzerinde yüzde doksan egemenlik kurarsınız, biz de Yunanistan'ın yüzde doksanını alırız, Yugoslavya'yı da yarı yarıya paylaşırız. Ne dersiniz?
>
> Churchill'den Stalin'e, Moskova, Ekim 1944

Ordudaki ayaklanmanın doğrudan sonuçlarından biri, Yunanistan'dan kaçalı çok olmayan bir politikacının, Georgios Papandreu'nun sürgün hükümetine başbakan olarak atanmasıydı. İngilizlere göre onun en büyük erdemi, etkin bir komünizm karşıtlığı gösteren Venizelos yanlısı geçmişiydi. İngiliz kalkanına sığınan Papandreu, bütün direniş ve

43 [1944 yılında 'Özgür Yunanistan'ın Ulusal Kurtuluş Siyasi Komitesi. Kaynak: Spiros Meletzis, **Me tous andartes sta vouna** (Atina: 1976)].

Bu fotoğrafta Ulusal Kurtuluş Siyasal Komitesi'nin (PEEA) üyeleriyle birlikte ateşli bir EAM destekleyicisi olan Kozan metropoliti Ioakheim görülmektedir. PEEA 1944 Mart'ında EAM/ELAS çeteci birliklerinin denetimi altındaki Yunanistan'ın dağlık bölgelerini yönetmek üzere kurulmuştu. Fotoğrafta soldan sağa doğru: Köylü Partisi sekreteri Kostas Gavriilidis (tarım); Solcu Liberal Stamatis Khatzibeis (ulusal ekonomi); Solcu Liberal Atina Üniversitesi ekonomi profesörü Angelos Angelopulos (ekonomik ilişkiler); General Manolis Mandakas (ordu); komünist partisi geçici sekreteri Georgios Siantos (içişleri); Atina Üniversitesi tıp profesörü Petros Kokkalis (sosyal yardım); Atina Üniversitesi anayasa hukuku profesörü, komite başkanı Aleksandros Svolos (dışişleri, eğitim ve din, halkı aydınlatma); başkan yardımcısı Albay Evripidis Bakirtzis (levazım); Halkçı Demokrasi Birlik sekreteri İlias Tsirimokos (adalet); Solcu Liberal Nikolaos Askourtis (ulaşım). PEEA üyeleri arasından yalnızca Siantos'un komünist partisi üyesi olduğu açıktı. Ne var ki Kokkalis ve Mantakas ve belki de Bakirtzis ('Kızıl Albay') komünistlerin egemen olduğu ve komite üzerinde etkili bir denetim uygulayan EAM'ın gizli üyesiydiler. PEEA, 1944'ün Mayıs ayında Evritania'daki Korischades köyünde toplanan Ulusal Konsey üyelerini saptamak üzere seçimlere gitti. Sürgündeki hükümete karşı kendisini hükümet olarak resmen önermediyse de, onun varlığı bile hükümetin yetkisine kafa tutma demekti. PEEA'nın ulusal birliğe ve daha kapsamlı bir işbirliğine dayanan bir hükümet kurulması çağrısı Orta Doğu'daki Yunan orduları arasında EAM ve PEEA'yı sıcak karşılayan öğelerin başkaldırıya geçmelerini hızlandırdı.

siyasî güçlerin temsilcilerinin katıldığı Lübnan'daki konferansta, ulusal birlik hükümeti kurmak için kolları sıvadı. Bu konferansta komünistler, gerçek askeri ve siyasî güçlerine uygun oranda temsil edilmediler, ayrıca ordudaki ayaklanmaları savunmak zorunda kalan delegeleri, EAM adaylarının yeni hükümette beş önemsiz bakanlığı kabul etmeleri için köşeye sıkıştırıldılar. Oysa hükümete katılmanın bedeli olarak kilit bakanlıkları ve Papandreu'nun kellesini isteyen dağlardaki komünist önderler kendilerine verilen bu bakanlıkları kabul etmediler.

Ağustos ayında EAM yönetimi geri adım atıp Lübnan anlaşmasının varlığını kabul etmeye yanaşınca tıkanıklık birdenbire çözülmüş oldu. Sovyet askeri kurulunun beklenmedik bir biçimde dağlarda mevzilenişini izleyen birkaç

gün içinde gerçekleşen bu apansız karar değişimi, Stalin'in Churchill ile yaptığı anlaşmanın gereği olarak kurulun, uzlaşmaz tutumlarını yumuşatma konusunda komünistlere öğüt verdiğini düşünmek, kesin kanıt yoksa da, akla uygun olur. Böyle olsun ya da olmasın, Papandreu hükümetinde yedek bir konuma gelmeyi kabul etmek ve askeri güçlerini, EDES'in küçük birimlerinin yanında İngiliz komutasına vermeye yanaşmak, EAM komünist yönetimi açısından, dönemin önde gelen yetkililerinin de ileri sürdüğü gibi, Almanların 1944 Ekim ayında Yunanistan'dan çekilmelerinden sonra çıkacak kargaşada iktidarı ele geçirme fırsatını fırlatıp atmak anlamına geliyordu.

Kentin kurtuluşundan sonra Papandreu hükümeti, Konstantinopolis'in Türklerin eline geçtiği, Yunan dünyasında

uğursuz sayılan Salı gününe denk gelmesin diye Atina'ya dönüşünü yirmi dört saat erteleyerek 18 Ekim'de gerçekleştirdi. Komünist bir darbe yapılacağı korkusu yüzünden geri gelişini güvence altına almak üzere İngiliz erlerinden kurulu bir birlik kendisine eşlik etti. Komünist bakanların hükümete girmesiyle, Papandreu bakanlar kurulunu gerçek bir ulusal birlik hükümeti diye sunma şansını yakalayabilmişti. Ne var ki yığınla sorun çözülmeyi bekliyordu. Direnişçiler arasındaki iç savaş korku ve endişe ortamı yaratmış; işgal yıllarında ekonomi büyük zarara uğramış; ülkedeki ulaşım yolları yıkılmış, dolayısıyla yardım kaynaklarının dağıtımını önemli ölçüde engellemişti; ticaret filosu neredeyse tümüyle yok edilmiş; parası olanlar dışındaki halk umutsuz bir gıda kıtlığının kucağına düşmüştü; yetersiz beslenmeyle geçen yıllardan sonra başta verem olmak üzere, salgın hastalıklar almış başını yürümüş; işgal döneminde astronomik oranlara çıkmış olan enflasyon yeniden denetimden çıkmıştı (değeri olan tek para İngiliz altınıydı).

Kurtuluşun yarattığı coşku sönmeye başladıkça, pratik problemler politik olanlarla birleşti. Düşmanla işbirliği edenlerin cezalandırılması doğrultusundaki isteklere Papandreu (daha doğru bir deyimle onun İngiliz akıl hocaları) fazla önem vermedi. Fakat diğerlerini gölgede bırakan bir sorun vardı. Bu da, gerilla birliğinin dağıtılması ve yerine düzenli bir ulusal ordunun getirilmesiydi. Aralarında kadınların da bulunduğu sayıları 60.000'i bulan ve tek büyük silahlı oluşum olan ELAS güçlerinin İngiliz komutası altında oldukları varsayılsa da, onların varlığı Papandreu hükümetinin otoritesine karşı gizil bir gözdağı oluşturuyordu. Başları ağrıtan bu sorun konusunda anlaşma sağlanmış gibi görünse de, sol Papandreu'yu sözünden dönmekle suçlayıp ordunun dağıtılmasına karşı çıktı, ki bunda biraz olsun haklılık payları da yok değildi. Artan krizle EAM adayları

Aralık ayının başında bakanlar kurulundan ayrıldılar. Üç gün sonra, 3 Aralık'ta EAM Atina'nın göbeğinde, sonraki genel grevlere mukaddime sayılabilecek bir kitle gösterisi düzenledi. Disiplin altına alınamayan polis güçleri kentin ortasındaki Anayasa Alanında göstericilere ateş açtılar ve on beş kadar kişinin ölümüne neden oldular.

Bunun üstüne ELAS birimleri karakollara saldırmaya başladılar ve bir kaç gün içinde Atina'da bulunan İngiliz güçleriyle ELAS birimleri arasında ateşli sokak çarpışmaları başgösterdi. Fakat ELAS güçlerinin büyük bölümünü Atina dışında kullanmadı; ayrıca Papandreu hükümetini yerinden etme konusunda gösterdiği istekliliği iktidara büsbütün el koyma konusunda göstermedi. Kendini Yunan krizine adamış olan Churchill Noel gecesi dışişleri bakanı Anthony Eden ile birlikte Atina'ya geldi. Onun aracılık etmesi pek sonuç vermemişti, yine de anayasa konusunda yapılacak halk oylaması sırasında bir denetleme kurulu kurulması gerektiğini sonunda kendi gözleriyle görmüş oldu. Biraz uğraştıktan sonra, daha Yunanistan'a dönmemiş olan Kral George'u, yerine vekil olarak Başpiskopos Damaskinos'un geçmesinin doğru olacağına inandırdı. Papandreu'nun yerine başbakanlık görevine eski Venizelos yandaşlarından General Plastiras getirildi. Atina çarpışmasında İngiliz orduları ancak İtalya'dan gelen destek yardımıyla ve epey uğraştıktan sonra yavaş yavaş üstünlüğü ele geçirdiler. 1945'te Ocak ayının ortalarında gelen ateşkesin ardından Şubat ayı ortalarında komünist başkaldırıyla ortaya çıkan bunalıma siyasal çözüm arayan Varkiza Anlaşması yapıldı.

ELAS silahsızlanma sözü verdi ve karşılığında 'siyasî' suçlular diye nitelenenler için af sözü aldı. Aynı zamanda seçimlerden sonra monarşi konusunda bir halk oylaması yapılması gerekliliği üzerinde anlaşmaya varıldı, fakat Aralık ayında patlak veren çarpışmaların körüklediği ateşi söndür-

44 [Winston Churchill, 1944 Aralık ayında Yunanistan kralı vekili olacak Atina Başpiskoposu Damaskinos ile birlikte. (Kraliyet Savaş Müzesi, Londra)].

İki ay önce Almanlar geri çekilince Yunanistan'a dönen Georgios Papandreu hükümetini destekleyen İngiliz bölükleriyle komünistlerin denetimindeki direniş ordusu ELAS birimleri arasındaki **Dekemvriana,** yoğun çarpışmalar sırasında 26 Aralık 1944 tarihinde Atina'da, Atina Başpiskoposu Damaskinos ile birlikte görüntülenen Winston Churchill. İngiliz başbakanının bu hararetli günlerin ortasında Yunan başkentinde boy göstermesi, savaşın sonuna yaklaşılırken onun Yunanistan'daki siyasî gelişmelere olan ilgisinin ve komünistlerin yönetime el koymalarına engel olmada artan kararlılığının kanıtıdır. Bu gerçek, Romanya ve Bulgaristan'ın Rus egemenliğine verilmesine karşılık Yunanistan'ın İngiliz egemenliğine girmesi doğrultusunda daha önceden Sovyet başkanı Joseph Stalin ile varılan, 1944 Ekim ayında Moskova'da imzalanan ünlü 'yüzdelik' anlaşmasına da yansımıştı. Kurmay subaylarının karşı çıkışlarına kulak asmaksızın Churchill, batı cephesindeki savaşın iyice kızıştığı bir aşamada Noel gecesi dışişleri bakanı Anthony Eden ile birlikte tehlikeli Yunanistan topraklarına varmıştı. Arabuluculuktaki başarılarıyla ün salmış olan Churchill, anlaşmazlığa düşmüş tarafların yaptığı saatler süren toplantılara karşın onların herhangi bir uzlaşmaya varmalarını sağlayamadı. Öte yandan Churchill Londra'ya, Yunanistan'da yapılacak halk oylaması öncesinde Kral II. George'un geri gelmesine karşı olanların duygularının epey güçlü olduğunu iyice anlamış olarak döndü. Aynı zamanda şimdiye kadar 'Orta Çağdan kalma ölümcül papaz' diye dışlamış olduğu Yunanistan'daki Ortodoks Kilisesinin en kıdemli papazı Başpiskopos Damaskinos'a da hayranlık duymuştu. Artık Churchill o güne dek davasını yürekten desteklediği Kral George'u anayasal sorunu çözüme ulaştıracak askıya alınmış anlaşmayı sağlama yetkisini Başpiskopos'a vermesi için kandırmaya çalışacaktı. Churchill'in olaya el atmasından iki hafta sonra 11 Ocak 1945 tarihinde ELAS ve İngilizler arasında ateşkes yapıldı.

menin pek de öyle kolay olmadığı belli oldu. ELAS'ın rehin aldığı bazı kişileri öldürmesine öfkelenen ve solcuların işgal sırasında siyasî muhaliflerine uyguladıkları terörü unutmayan aşırı sağcılar, artık ayrım yapmaksızın sertçe onlardan öç almaya bakıyorlardı. Birbiri ardına gelen güçsüz hükümetler kutuplaşmayı denetlemekteki isteksizliklerini ya da bunun üstesinden gelemeyecek durumda olduklarını belli ettiler. 1945 yılının sonlarına doğru, İngiliz baskısının sonucu olarak Liberal Parti'nin seksenlik başkanı ve Venizelos'un siyasal varisi Themistoklis Sofulis yönetiminde daha tutarlı gibi görünen bir hükümet kuruldu.

Sofulis, 1936'dan beri ilk kez yapılacak seçimlerin tarihi-

nin 31 Mart 1946 olduğunu duyurdu. Daha sonra da bir halk oylaması yapılacaktı, böylelikle Varkiza'da varılan anlaşmanın sıralaması ters çevrilmiş oldu. Aşırı sol süregelen kargaşa ortamında yapılacak seçimlerin adil olamayacağını ileri sürerek karşı çıktı. Savaş dönemini bir Alman toplama kampında geçirmiş olan Nikos Zakhariadis'in bir kez daha başlarına geçtiği komünistler, kısa bir kararsızlık geçirdikten sonra hükümetten çekilmeye karar verdiler. Sofulis'in bakanlar kurulundaki bazı üyeler de görevlerinden ayrıldılar. Oysa Sofulis'e dayanması için sıkıntı veren Yunan meselesinden bir an önce kurtulmak için çabalayan savaş yorgunu İngiltere yoğun baskı yapmaktaydı. Seçimler, İngiliz, Ameri-

kan ve Fransız üyelerden oluşan (Sovyetler Birliği'nin katılmaya yanaşmadığı) müttefikler kurulunun gözetimi altında yapıldı. Solun yokluğu, merkezin karışıklığı ve kırsal bölgeler başta olmak üzere ülkede süren kargaşa Halk Partisi'nin başını çektiği sağ ittifakın büyük çoğunluğu (halk oylarının yüzde 55'i) sağlamasına katkıda bulundu. Yabancı gözlemciler seçimlerin 'tümüyle' özgür ve adil olduğunu, kayıtlı seçmenlerin yalnızca yüzde 9'unun çekimser kaldığını belirttiler. Bu rakamın çok düşük olduğu açıktı, ancak eğer aşırı sol seçimlere katılsaydı, aldığı gerçek destek oranı kesin olarak görülebilirdi. Komünist parti yönetimi sonradan seçimlere katılmama kararının yanlış olduğunu kabul etti.

> Yunanistan, Avrupa'da galip gelenler arasında işgalciyle işbirliği yapan faşistlerin, kuklaların ve vatan hainlerinin bir kez daha demokrasiyi boğazladıkları tek ülkedir. Direniş hareketi genel bir terörist baskı altındadır. Yüzlercesi öldürülmüş ve öldürülmektedir. Onbinlercesi hapistedir. Yüz binlercesi baskı görmektedir.
>
> Yunanistan Komünist Partisi Merkez Kurulu (1945)

Halk Partisi tarafından kurulan Dino Tsaldaris başkanlığındaki yeni hükümet, daha önceleri 1948 Mart ayında yapılması tasarlanan anayasayla ilgili halk oylamasının tarihini 1946 Eylül ayına aldı. 1946 Mart ayındaki seçimler gibi bu da olağanüstü koşullar altında ve modası geçmiş kayıt sistemine dayandırılarak yapıldı, yine de katılım ondan daha yüksekti. Sonuçta oyların yüzde 68'i kralın geri gelmesinden yana çıktı; öte yandan kalabalık sayılardaki eski cumhuriyet yanlılarının oylarını yansıtan kralın geri dönmesinin komünist bir düzenin kurulması olasılığından daha kötü olmayacağı düşüncesiydi. Ilımlı cumhuriyetçiler sol ve sağın aşırı uçları arasında umutsuzca sıkışmış olduklarını gördüler. İşgal karabasanından barışçı bir biçimde

kurtulmanın son şansı olması bakımından 1946 Mart seçimleri önemli bir dönüm noktasıydı. Kin dolu sağcı hükümet çoktan kutuplaşmış siyasal ortamı daha da kızıştırdı. Daha seçimlerden önce sağcıların baskıları yüzünden eski ELAS partizanları yeniden dağlara yönelmişlerdi. Bir yandan bu süreç hız kazanırken, diğer yandan da komünist yönetim içinde anayasal yoldan iktidar savaşımı vermek mi, yoksa askeri yollara başvurmak mı gerektiği tartışmaları sürmekteydi.

Ülke düpedüz iç savaşa sürüklenirken Tsaldaris hükümeti, 1946 Ağustos ayında komünist gerillaların Yugoslavya ve Bulgaristan'dan toplandıkları savını ortaya attı. Komünist partinin yasadışı bir örgüt olarak ilan edilmesi 1947 Aralık ayına dek gerçekleşmediyse de, Ekim ayında komünistler, eski ELAS yöneticilerinden Markos (Vafiadis) yönetiminde bir Demokratik Ordu kurduklarını duyurdular. Koşullar hızla kötüye giderken, İngiliz hükümeti o zamana dek sürdürdüğü, ülkenin içişlerine karışma politikasını kesinkes bıraktı. Şimdi 'uzaktan kumanda' görevi, geçmişte İngiltere'nin Yunan bağlantısını sertçe eleştiren Amerika Birleşik Devletleri'ne geçmişti. 1947 Mart ayında Başkan Truman Amerikan Kongresi'ne, iç çekişmelerden zarar gören 'özgür halklar' için destek sağlama programı olan Truman Doktrini'nin bir parçası olarak Yunanistan'a büyük tutarlara varan ivedi yardım göndermeyi kabul ettirdi.

Amerikan yardımının etkisini göstermesi biraz zaman aldı, bu arada gerilla taktiklerini başarıyla uygulayan Demokratik Ordu, düzenli ordu karşısında küçümsenmeyecek başarılar elde etti. Fakat Markos, Arnavutluk sınırı yakınında, 1947 yılı sonlarında kurulduğu açıklanan Demokratik Taşra Hükümetinin başkenti olacak Konitsa kasabasının güvenliğini sağlama girişiminde başarısızlığa uğradı. Demokratik Ordu, komşu Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavut-

45 [Kral Paul ile Kraliçe Frederika'nın 1947'de Makronisos tutuklular kampına yaptığı gezi. (Fotoğraf: Associated Press)].

Kral Paul ve Kraliçe Frederika'nın 1946-9 iç savaş yıllarında tutuklular adası Makronisos'a yaptıkları bir gezi sırasında 'yola gelmiş' eski komünistlerce omuzlarda taşındığını gösteren →

luk'taki komünist yönetimlerden büyük ölçüde lojistik ve diğer hususlarda destek görüyordu. Ne var ki, epey gücü olan ve sık sık başvurulan Amerikalıların dış ülkelere gönderdikleri ekonomik ve askeri yardımın ölçeklerine hiç mi hiç benzemiyordu. Askeri durum giderek tersine döndü. Bunda hükümet güçlerinin havadan aldıkları desteğin büyük payı vardı. Komünist Parti başkanı Zakhariadis, Markos'a karşı çıkarak gerilla savaş yöntemlerini bırakıp düzenli ordu gibi savaşmakta diretince, Demokratik Ordu üstünlüğünü büyük çapta yitirmiş oldu. Markos görevden alınmış ve komutan olarak yerine Zakhariadis geçmişti.

Artan hükümet baskısı altında kalan Demokratik Parti

bir propaganda fotoğrafı. Kral Paul'un 1947'de ölen erkek kardeşi Kral II. George'un yerine tahta geçtiği o günlerde, tohumları savaş dönemindeki direniş sırasında uygulanan politikalarla atılan iç savaş da tümüyle durmuştu. Komünist Demokratik Ordu yandaşlarının acımasız davranışları yüzünden kötü ün salmış Makronisos adasında, komünistlerin yalnızca kendi inançlarından caydıklarını bildirmekle kalmayıp aynı zamanda da eski yoldaşlarını ele verdikleri 'pişmanlık bildirgeleri' çıkartmaları için yoğun çabalar gösterilmekteydi. İngiliz devletinin bir gözlemcisi, alışılageldik hafifletilmiş bir anlatımla, kamplarda karşılaştığı koşulların 'İngiliz ve Amerikalıların insanlık ve adalet anlayışına ters düştüğünü' dile getirmişti. Demokratik Ordu kendi adına halkı zorla askere almakla uğraşıyor ve muhaliflerine karşı davranışları diğerlerinden daha acımasız olmuyordu. Demokratik Ordu Yunanistan'ın kuzeydeki komünist komşuları olan Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristan'dan gelen sınırlı yardımlara güvenebilirdi, fakat Stalin bu durumun, elindeki ulusal ordudan göreceği lojistik destek yardımıyla eninde sonunda üstün gelecek ABD ile sıcak savaşı kışkırtmak istemiyordu. Kaçınılmaz olarak hunharca geçen iç savaş, savaş sonrası yeniden toparlanma sürecini geciktirmekten başka bir de toplumda onarılması bir, belki de daha çok kuşak sürecek bölünmelere yol açtı. İç savaş sonrasında ordu soyut bir komünizm karşıtlığıyla özdeşleşir oldu ve monarşiyle kurmuş olduğu yakın ilişki ta 1967 yılında askeri dikta yönetime el koyana dek sürdü. Savaş sonrası dönemde doğuştan Alman olan inatçı Kraliçe Frederika 1955 ve 1963 yılları arasında Konstantinos Karamanlis'in ilk başbakanlığı sırasında onunla ilişkilerini sık sık gergin bir havaya sokarak aykırı bir kişi olduğunu gösterdi.

denetimindeki bölgelerde erkekler kadar kadınlar da askerlik yapmak zorundaydı. Çocuklar savaş alanından çıkartılıp doğu bloku ülkelerine götürüldüler; çünkü bu komünistlere göre onların korunma altına alınması için gerekliydi; anti-komünistlerse bunu zamane yeniçerilerinin beyinlerinin yıkanması olarak nitelendirdiler. 1949 yılında Demokratik Ordu üyelerinin yüzde 40'ı Makedonyalı Slavlardan oluşuyordu, bir kez daha bu, gerçek komünist partiyi Makedonyalıların kendi kaderlerini tayin hakkını kullanmalarını savunmaya götürdü. İç savaş döneminde halkın desteklemediği bu politikaya geri dönmekle, komünistler bir kez daha yakın bir geçmişte güçlükle kazanılmış toprakları gelenek-

sel düşmanlarına bırakmaya hazır olma suçlamasıyla karşı karşıya kaldı.

Uluslararası konjonktür de Yunan komünistleri aleyhine değişmekteydi. Dünya komünizminin anayurduna her zamankinden daha çok bağlı olan Yunanlılar 1948'de Yugoslavya'nın Komünform'dan atılmasından yana Moskova'ya destek verdiler. Bunun sonucunda, Sovyetler Birliği ve onun müttefiklerinden gelen tehditlerle boğuşan Yugoslavlar Demokratik Ordu'ya yaptıkları yardımı kestiler ve en sonunda 1949'da gerillalarla aralarındaki sınırı kapattılar. Stalin, bölünmeden önce bile Akdeniz'in İngiliz ve Amerikan egemenliğinde olmasından ötürü, Yunanistan'daki komünist davaya yitirilmiş gözüyle bakıyordu. Demokratik Ordu'nun başarısı hoşuna gidecektiyse de, bunu kesinleştirmek için ABD ile karşı karşıya gelmeyi göze almayacaktı; belki de bunun nedeni Sovyetler Birliği'nin henüz nükleer

46 [General James van Fleet ile General (sonradan Mareşal) Aleksandros Papagos 1949 yılında Paskalya yumurtası tokuştururken görülüyor. (Savaş Müzesi, Atina)].

1949'da Paskalya günü General James van Fleet ile General Aleksandros Papagos yumurta tokuştururken görülüyor. Dwight Eisenhower'ın, kesinlikle zeki olmasa da 'dürüst ve güçlü bir kişi' diye tanımladığı van Fleet 1948 Ocak ayında, iç savaş sırasında ulusal orduya verilecek askeri desteği düzenlemekle yükümlü ABD Ortak Askeri Danışmanlık ve Planlama Grubu'nun başına getirildi. 1947 Mart'ında Truman Doktrini ortaya atıldıktan sonra ülkeye çok sayıda Amerikan askeri ve ekonomik yardım yağdı. Her ne kadar Amerikalılar savaşta doğrudan bir görev üstlenmeseler de bu yardım askeri danışmanlarla ve Yunan-Amerikan ortak genelkurmayının kurulmasıyla desteklendi. Daha iyi donanım, ileri düzeyde eğitim, üstün savaş stratejileri ve hava üstünlüğünün sağlanmasıyla olayların kötü gidişatı tersine çevrildi. Arnavutluk'a karşı 1940'da girişilen savaşın kahramanı General (sonradan Mareşal) Papagos başkomutanlığa getirilince ulusal ordunun morali daha da arttı. Diğer bazı hizmetli subaylar gibi Papagos'un da politikaya bulaştığı yolunda bilgiler vardı. Kral II. George'un yeniden tahta geçmesine giden yolu hazırlayarak 1935'in Ekiminde verdikleri muhtırayla başbakan Panayis Tsaldaris'i hükümetten çekilmeye zorlayan yüksek rütbeli üç subaydan biriydi. İç savaş biter bitmez örnek aldığı de Gaulle'ün izinden giderek kendi partisini kurdu. Amerikalıların gözüne girerek 1952'den 1955'teki ölümüne dek başbakanlık görevini sürdürdü.

güce sahip olmamasıydı. Yugoslavların 'arkadan vurması' Demokratik Ordu'nun yenilgisi için geçerli bir mazeretti fakat asıl belirleyici etmen yoğun Amerikan askeri (silah ve eğitim) yardımıydı. Böylelikle, Arnavutluk savaşı sırasındaki ordu komutanı General (sonradan Mareşal) Papagos'un 1949 Ocak ayında, yeniden başkomutan olmasını sevinçle karşılayan düzenli ordu üstün bir savaş gücüne dönüştü. 1949 yılı yazı sonlarında Grammos ve Vitsi'nin engebeli bölgelerinde gerçekleşen meydan savaşında yenilen Demokratik Ordu'dan sağ kalanlar Arnavutluk sınırını geçmek zorunda bırakıldılar. Komünist yönetim Ekim ayında savaşa geçici olarak ara verildiğini açıkladı. Demokratik Ordu'nun harap olmuş, yenik düşmüş kısmı doğu Avrupa ve Rusya'da geçen soğuk sürgün günlerinde birkaç yıl daha savaş düzenini koruduysa da, gerçekte iç savaş sona ermişti.

5
İÇ SAVAŞIN ARDINDAN 1950-1974

1940'lı yıllar Yunanistan'ın bağımsızlık tarihinin en karanlık yıllarıdır. 1940/1 kışında İtalyan ve Alman saldırısı altında olduğu dönemlerde ayakta kalmakta gösterdiği başarı ve gerek bireysel gerekse toplu direnişçilerin, Almanların, İtalyanların ve Bulgarların barbarca işgalleri esnasında sergiledikleri kahramanlıklar sıkıntıları görülmedik boyutlara vardırmıştı. Üstüne üstlük bir de, bastıran karakışla birlikte misillemeler ve önüne geçilemeyen mal mülk yıkımı Yunan Yahudilerine yapılan kıyımla birleşince, 1946 ve 1949 yılları arası dönem kanlı çatışmalar sonucunda düpedüz bir iç savaş halini alacaktı. 1820'lerdeki bağımsızlık savaşı ve Birinci Dünya Savaşı dönemindeki Ulusal Bölünme, toplumda bölünmelere sebep olmuştu. Fakat toplumun parçalanmışlığına işaret eden bu durum, 1940'lı yılların sonlarına dek işgalin acısını sürdürecek kanlı iç savaşın vahşetiyle mukayese edilemezdi bile. Ayrıca, her iki tarafın gerçekleştirdiği acımasız eylemlere Yunanlı'yı Yunanlı'ya kırdıran korkunç bir boyut da eklendi. Eski kavga Venizelos yandaş-

larıyla Venizelos karşıtları, daha geniş kapsamlı söylemek gerekirse, cumhuriyeti destekleyenlerle monarşiden yana olanlar arasındaydı, fakat bu seferkinde bölünme daha köklüydü; bu komünistlerle komünist karşıtları arasındaki çekişmeydi.

1940'ların ikinci yarısında, zayıf devletin son derece sınırlı kaynakları, diğer Avrupa ülkelerinin tersine, savaş ve işgal yıllarının yaralarını sarmaya değil, daha çok 'içerideki düşmanı' durdurmak için kullanıldı. 1949 yılında hükümetin askeri ve kolluk güçlerinin sayısı yaklaşık çeyrek milyonu buluyordu. Batı Avrupa'da ekonomik gelişme için kullanılan Amerikan yardımının çoğu askeri alana kaydırılıyordu. Burjuvazi düzeni, zaman zaman ciddi tehditler altında kalsa da, devam etmeliydi. Ancak hükümetin siyasî ve askerî geleceğinin dış desteğe bağımlı olması Yunanistan'ı Amerika Birleşik Devletleri'nin müşterisi haline getirdi. Amerikalıların onayı olmaksızın alınabilen büyük askeri, ekonomik ya da siyasî kararların sayısı birkaç taneyi geçmezdi, İngiliz hegemonyasının doruğunda olduğu dönemde bile seyrek başvurulan böylesi bir uygulama dış güçlerin ne derece etkin olduğunun kanıtıydı.

Komünist ayaklanmanın ya da sağcıların deyimiyle 'eşkıya savaşının' uğradığı ezici yenilgi, İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı sancılardan ve karışıklıklardan çıkan Yunanistan'ın, Balkan ülkeleri arasında komünist yönetimin eline geçmeden sıyrılmayı başaran tek ülke olduğunu gösterdi. Yine de iç savaş sonrası Yunanistan'ı demokrasi modelinden çok uzaktı. İç savaşın yol açtığı tatsızlık, belki de kaçınılmaz olarak 1950'li ve 1960'lı yılların siyaset bilimine hiç çıkmayacak şekilde damgasını vuracaktı, Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki Ulusal Bölünme'nin körüklediği saplantılar ülkenin iki dünya savaşı arası dönem politikasının bütün gidişatını değiştirdi.

Çok geçmeden görüldü ki iç savaş sonrası kurulan hükümetlerin başlıca hedefi, toplumu yenilemede ya da yeniden kurmada cidden çaba sarfetmekten çok gerek yurt içi gerekse uluslararası alanlarda komünizmin önlenmesiydi. Yine de iç savaş sonrası dönemde daha ılımlı yöntemlerin uygulanacağı doğrultusunda umut veren belirtiler yok değildi. 1950 yılı Şubat ayında, 1947 yılından bu yana yürürlükte olan sıkıyönetim kaldırıldı ve ertesi ay yapılan seçimler 1936 ve 1946'da uygulanmış olan nispi temsil sistemine göre yapıldı.

1950 seçimlerinde yarışan partiler çoktu. 1946'nın galibi Tsaldaris'in sağcı Halk Partisi seçimlerden kılpayı en büyük tek parti olarak çıkacaktı. Fakat her biri Venizelosçuluğun kalesi olduğunu ileri süren üç merkez partinin elde ettikleri sandalye sayısının toplamı 250'yi geçti. Bu partiler, Eleftherios Venizelos'un oğlu ve siyasal varisi olacak Sofokles Venizelos'un başında bulunduğu Liberaller; 1922 ve 1933'teki Venizelos yanlısı darbelerin deneyimli politikacısı ve 1944 Aralık ayındaki ayaklanma ortamının kısa süreli başbakanı olan General Nikolaos Plastiras'ın yönetimindeki Ulusal İlerici Merkez Birliği; bir de adını taşıdığı kimsenin başını çektiği Georgios Papandreu Partisi. Bu politikacıların hiçbirinin aşırı sola iyi gözle baktığı söylenemezdi. Ne var ki, seçmenlerin çoğunluğunun bir ölçüye kadar barışı kurma sözü veren ve Halk Partisi'nin sert intikam politikasına karşı çıkan partilere oy vermiş olmaları umut vericiydi.

İç savaş sonrası dönemin merkez ve merkez sağ koalisyonlarından oluşan ilk hükümetleri iç savaşta yenilen tarafa gösterdikleri hoşgörü ölçülerine göre diğerlerinden ayrılırlardı ve kısa süreliydiler. 1951 Eylül ayında yapılan bir sonraki seçimlerde iki yeni oluşum birbirleriyle yarıştı. Bunlardan birincisi, Yunan Dirilişi'nin başında iç savaşın ilerki evrelerinde başkomutanlık yapan Mareşal Papagos bulunu-

yordu. Kral Paul ile bugün de açıklığa kavuşmamış nedenler yüzünden anlaşmazlığa düşmesi üzerine Papagos sınırsız yetki sahibi olduğu ordudan ayrılmıştı. İkinci oluşumsa, öncelikle yasaklanmış komünist partisinin bir cephesi olan Birleşik Demokratik Sol'du. Yunan Dirilişi sağ kanatta Halk Partisi'ni yerinden etti ve diğer bütün partiler arasında en büyük oyu aldı. Ayrı sayıma alınan ordu sandıklarından Papagos'a çıkan oyların açık farkla ülke genelindeki oy oranından yüksek olması önemliydi. Seçim sonuçları yine de yeterli çoğunluk sağlayamadı ve bir başka merkez koalisyonu kuruldu. Bu, Amerikan büyükelçisinin hoşuna gitmedi ve nispi seçim sisteminin yerine çoğunluk sistemi getirilmemesi durumunda (Yunanistan'ın son beş yıl içinde almış olduğu bir milyar doları bulan) ABD yardımından kesinti yapılacağını kamuoyu önünde açıkladı. Böylesi bir tutum, Kore savaşının patlamasının ardından artan uluslararası gerginlik ortamında Amerikalılarca siyasî istikrarın en iyi savunucusu ve sola karşı sağlam bir kale olarak görülen Papagos'a yarayacaktı. Çoğu politikacı bu denli aşırı bir müdahaleyi kınadılarsa da, Kasım 1952 seçimlerine kadar gereken değişiklikleri zamanında yaptılar.

Bu seçimler Yunan Dirilişi'nin büyük zaferiyle sonuçlandı. Çoğunluk sisteminin meclisteki anlamı, yüzde 49'luk halk oyuyla sandalye sayısının yüzde 82'sinin kazanılmasıydı. Artık 1963'e dek sürecek olan sağcı iktidar dönemi başlıyordu. Yeni anayasa temel siyasal özgürlükleri güvence altına aldı, ancak bunların uygulamaya konması iç savaş sırasında çıkarılan olağanüstü hal kanunlarıyla sık sık engelleniyordu. Örneğin, varolan toplumsal düzene karşı çıkanlara ağır cezalar öngören 1947'den kalma 509. madde yürürlükten kaldırılmadı, öte yandan elinde pek çok kişiyle ilgili gerçek ya da uydurma bir yığın dosya bulunduran güvenlik güçleri solcu sempatizanı olduklarından kuşku duydukları-

nı yakın takibe almayı sürdürdü. Siyasî hegamonyanın anahtarı konumundaki kamu kuruluşlarında iş arayan kimselerin, pasaport ve hatta sürücü belgesi alacakların bile polisten belge getirmeleri zorunluydu. Ne kadar katı olurlarsa olsunlar bu kurallar, Yunanistan'ın kuzey komşularında 'sınıf düşmanlarına' gösterilen tutumla karşılaştırıldığında yine de hafif kalırdı. İç savaştan bu yana askıya alınan idam cezalarının çoğu 1952 Nisan ayında kaldırıldı ve siyasal suçluların çoğunluğu ya salıverildi ya da cezaları azaltıldı.

Papagos hükümetinin gündeminde siyasî barışa pek yer verilmediyse de, ekonomik yapılanma konusunda ilerleme kaydedildi. Savaş sonrası dönemin başlarında tasarlanan ülke ekonomisini tarımdan endüstriye kaydırma yönünde atılan adımlar böylesi bir yeniden yapılanmada devletin başı çekmesinden ötürü tümüyle bir yana bırakıldı. Ancak, işgal dönemi ve bağımsızlık sonrası yılların dengesiz enflasyonuyla epeyce değer yitirmiş paranın değerini yeniden yükseltme yönünde kaydadeğer çaba sarfedildi. 1953'teki devalüasyon, sıkı para politikası ve aşırı devlet denetiminin biraz olsun gevşetilmesiyle birleşince, özel girişimin patlamasına yol açtı ve yirmi yıl sürecek çarpıcı bir parasal istikrar ve ekonomik büyüme dönemi başladı. Her ne kadar arsa ve konutlara İngiliz altınıyla değer biçilmesi 1950'li yılların sonlarına dek sürdürüldüyse de, bu drahmiye duyulan güveni artırdı.

Tuğla ve ondan daha gözde olan harç dışındaki alanlara yatırım yapmada isteksizlik sürüyordu, kimi zaman ülkeye dev bir şantiye görünümü veren Atina, Selânik ve pek çok taşra yerleşim bölgesindeki betonarme yapılar çirkin bir görünüm sergilemekteydi. Dünyanın en büyük çimento fabrikalarından birinin Volos'ta kurulması hiç de rastlantı değildi. 1961 ve 1980 yılları arasında yapılan yatırımların yüzde 65'i inşaat alanındaydı, bunların çoğu hızla büyüyen kent

nüfusunun konut açığını kapatmak içindi. İç savaş sırasında nüfusun neredeyse yüzde 10'unu oluşturan 700.000 kişinin evlerinden çıkmaya zorlanması savaş sonrası dönemin en belirgin özelliği olan kırsal kesimden kentlere göçün başlangıcıydı. 1951 ve 1971 yılları arasında kent ve kırsal nüfus oranları, tersine dönerek sırasıyla yüzde 38 ve 48 iken yüzde 53 ve 35 oldu. Geride kalanlarsa yarı kentli olanlardı. 1961 ve 1971 yılları arasında Büyük Atina'nın nüfusu yüzde 37, ondan sonraki on yıl içerisinde de ilaveten yüzde 19 oranında arttı. Çok yüksek askeri harcamalar üretim yatırımlarını yavaşlattı. Birkaçı dışında, varolan sanayi yatırımları gıda, içecek, tekstil ve tütün gibi düşük teknolojili sektörlerde yoğunlaşmış küçük, aile kökenli girişimlerdi. Oysa hizmet sektörü hızla büyüyordu.

Ekonominin ABD yardımlarına, ödemeler dengesinin eskiden beri dayanağı olan göçmenlerin gönderdikleri paralara, ve gemicilikten elde edilen gelirlere bağımlılığı sürüyordu. Yurt dışında yaşamanın çekiciliği savaş sonrası dönemin çoğu bölümünde de sürdü, 1951 ve 1980 yılları arasında nüfusun yüzde 12'sine yakını göç etti. 1960'ların ortalarında ABD kotaları kaldırılana dek bu göçün büyük kısmının yönü Avustralya'ya (1970'lere gelindiğinde dünyanın diğer bütün kentleri arasında Melbourne en kalabalık Yunan nüfusuna sahip bir yerdi), Kanada'ya ve 1950'lerin sonlarından sonra da Yunanlı Gastarbeiter, yani 'konuk işçilerin' (Türklerle birlikte) yerli nüfusun istemediği ağır işlerin çoğunu üstlendikleri Almanya'ya doğruydu. Bu 'konuk işçilerin' önemli bir bölümü hizmet sektöründe küçük ölçekli kendi işyerlerini açmak üzere sonunda evlerine döndüler. Savaş sonrasında Yunan armatörlerinin tüm serveti savaşın bitiminde Amerikan donanması gemilerinin bir an evvel satın alınmasına dayanıyordu, ayrıca hemen hepsi daha kârlı olduğundan yabancı bandralar taşısalar da, 1950'li ve 60'lı

yıllarda yapılan dev tankerlerin büyük bölümü Yunanlılarındı. Bu 'Yunan' ticaret filosu ileride dünyanın en büyüğü olarak ortaya çıkacaktı. Savaştan önce turizm, ekonominin önemsenmeyen bir koluydu. Batı Avrupa'da yaşam standartlarının hızla yükselmesiyle birlikte kitle hava taşımacılığının ve bir anlamda iç savaşın sonucunun bir parçası olarak ondan daha da çok ilerleyen yurtiçi ulaşımın gelişmesi turizmi 1950'lerin sonlarında 'yükselme' aşamasına getirdi, bu öyle bir gelişmeydi ki, ülkenin gelenek ve görenekleri üzerinde olduğu kadar ödemeler dengesi üzerinde de büyük iz bırakacaktı. Savaş ve iç savaş yüzünden ekonomide açılan yaralar zamanında kapatıldı, ekonominin meyveleri eşit biçimde dağıtılmasa bile, 1950'li ve 60'lı yıllar boyunca yaşam standartları yavaş ancak düzenli olarak yükseldi. Kişi başına düşen gelir 1955 ile 1963 arasında neredeyse iki katına çıkarken fiyatlar yalnızca yüzde 17 oranında arttı.

İç savaş boyunca Yunanistan, Soğuk Savaş mücadelelerine sahne olan kilit bölge idi. Bu gerçek, kuzeydeki üç komşusu Arnavutluk, Yugoslavya ve Bulgaristan'ın komünist yönetim altına girmiş olması neticesinde ülkenin batı savunma sistemine geçmesi kesinleşecekti. 1952 yılında Yunanistan ile Türkiye, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) müttefikleri arasına kabul edildiler, oysa ikisi de 'Kuzey Atlantik' ülkesi değillerdi. 1940'ların sonlarında, ortak dış tehlikeler iki ülke arasında iyi ilişkiler kurulmasına yol açtı; 1948 yılında Moskova'dan koptuktan sonra tek başına kalan Yugoslavya da 1953'te bu resmi ittifaka katıldı. Olmayacak bir uzlaşma olan Balkan Paktı çok geçmeden, Yugoslavya ve Rusya arasındaki ilişkiler yeniden düzelince ve 1955 Eylül ayında İstanbul'daki Rum azınlığa yöneltilen yağmacı saldırıların ardından Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler bunalım boyutlarına varınca parçalandı.

NATO'nun güneydoğu kanadının bekçisi iki müttefikin kısa süren balayının apansız sona ermesini hızlandıran etmen, Yunan devletinin sınırları dışında Yunan nüfusa sahip son önemli bölge olan Kıbrıs'ta büyüyen krizdi. Adanın 1878 yılında (İngiltere'ye resmen bağlanışı 1914; krallık sömürgesi olması 1925 yılındaydı) İngiliz yönetimine geçmesinden bu yana, nüfusun yüzde 80'ini oluşturan Yunan toplumu *enosis,* yani Yunan topraklarına bağlanma konusunda oldukça ısrarlıydı ve bunu dile getirmekten çekinmiyordu. Yunanistan'ın dışarıdaki hamisi İngiltere olduğu sürece, Atina'nın müteakip hükümetleri bu birleşmeci istekleri pek desteklememişlerdi. Artık İngilizlerin yerini, Kıbrıslıların sömürge baskısından kurtulmaları konusundaki isteklerine sıcak bakan Amerikalılar aldığına ve İngiltere kendi imparatorluğunu küçültmekle uğraştığına göre, engeller azalmıştı ve başbakan Papagos Kıbrıs Yunanlılarının isteklerine bir miktar destek vermeye hazırdı.

Oysa İngiltere'nin ada üzerindeki kârlı egemenliğini sürdürme kararlılığı ortaya çıkınca işgal sırasında ve ondan sonra (Chi diye bilinen) sevimsiz bir anti-komünist örgütü yöneten General Georgios Grivas adlı Kıbrıs doğumlu bir Yunan subay, 1955 Nisanında politik erk tarafından desteklenen sivil bir başkaldırı kampanyası başlattı. Bu kampanyayı yürüten kendi komutası altındaki Ulusal Kıbrıs Savaşçıları Örgütüydü (EOKA) ve Kıbrıs Başpiskoposu III. Makarios da onlarla üstü kapalı olarak suç ortaklığı yapıyordu. Kıbrıslı Rumlar'ın isteklerini dengelemek üzere, İngiliz hükümeti anlaşmazlıktan çıkar sağlaması için Türkiye'yi yüreklendirdi. Böylelikle İstanbul'daki Rumların trajik sonunu hızlandıran 1955 Eylülündeki ayaklanmaların temeli atılmış oldu. Türkler, Yunanlılar'ın *enosis* (Yunanistan ile birleşme) çağrılarına *taksim* (adanın paylaşımı) istekleriyle karşılık vermede pek de gecikmeyeceklerdi.

Yunan-Türk ilişkilerinde artan bunalımın tam da doruğa ulaştığı dönemde hastalanan Papagos öldü. Kral Paul, daha çok şans tanınan rakiplerine nispet onun koltuğunu Konstantinos Karamanlis'e verdi. Her ne kadar Atina'nın siyasi elitlerinin büyülü dünyasından gelmiyorduysa da Karamanlis, adını, kamu işlerinin tuttuğunu koparan bakanı olarak duyurmuştu. Bu sıkı Makedonyalı gelecek otuz beş yıl boyunca görev başında olsun ya da olmasın siyasette etkili bir kişi olacaktı. Yunan Canlanışı'nı Radikal Ulusal Birlik olarak yeniden kuran Karamanlis 1956 Şubat'ında yeniden seçimlere gitti. Tam bir Bizans çetrefilliliği ürünü olan yeni seçim yasası Karamanlis'in partisinin yararına istenen sonucu yarattı. Radikal Ulusal Birlik'in halktan aldığı oylar ana muhalefete kıyasla çok daha az olsa da, mecliste açık bir çoğunluğu eline geçirmeyi garantiledi. Hangi siyasi görüşten olursa olsun, iktidardaki partilerin seçim yasasında kendi çıkarlarına uygun değişiklikler yapmaları, 1958 Mayıs ayında iktidardaki Radikal Ulusal Birlik partisi içinde yaşanan kısa süreli parçalanma döneminin ardından iki yıl sonraki seçimlerde daha da belirgin bir hal aldı. Bu kez halk oylarındaki payı önemli oranda düşmesine rağmen Karamanlis'in parlamentodaki çoğunluğu arttı.

Bununla birlikte sağ kanat, özellikle de merkez sağ, özünde yasaklanmış ve sürgündeki Komünist Parti'nin temsilcisi olan Birleşik Demokratik Sol'un 1958 seçimlerinden, neredeyse halkın dörtte biri oranında oyla ana muhalefet partisi olarak çıkmasıyla epey bir şaşkınlık geçirdi. Aşırı sola destek veren bu olağandışı durum bir tek merkez sağdaki karışıklıkla açıklanabilirdi. Çünkü Birleşik Demokratik Sol, Kıbrıs davasında NATO müttefiklerinin Yunan tarafını desteklemeyi bırakmasından doğan kızgınlık ortamından ustalıkla yararlanmayı bilmişti. Fakat bu sonuç, ge-

47 (a) [Yunan ve Türk birlikleri 1953'teki askeri manevralarda arkadaşlık tatbikatı sırasında; **(b) Panaghia Veligradiou kilisesi**nin (İstanbul) kalıntılarında dolaşan Patrik Athinagoras....]

'Tatbiki dostluk' Yunanistan'ın bağımsız tarihinin çoğu döneminde Yunan-Türk ilişkilerindeki huzursuzluk NATO propagandası için 1953'te Yunan Trakya'sındaki askeri manevralar sırasında çekilen bu fotoğrafa (a) da yansır. Fotoğrafta Türk (sağ yanda İngiliz tipi üniforma giyenler) ve Yunan (solda Amerikan tipi üniforma giyenler) müfrezelerinin kameralar önündeki dostluk gösterileri biraz zorakidir. O günlerde NATO'ya yeni kabul edilen iki ülke arasındaki ilişkiler İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki en iyi dönemlerini yaşıyordu. 1930'larda Yunan-Türk ilişkilerindeki buzlar Venizelos'un usta diplomasisi etkisiyle yumuşamaya başlamıştı, yine de İstanbul'daki Yunan azınlıklar İkinci Dünya Savaşı sırasında kendilerine uygulanan eşitsiz vergilendirmenin ağır yükü altında ezildiler. Sovyet tehlikesine karşı her iki ülkenin de ortak bakış açıları olması 1940'ların sonlarında ve 1950'lerin başlarında onları birbirlerine

→

rek Karamanlis gerekse ABD yönetimi, kamuoyunda taraflsızlıktan yana duyarlılığın çarpıcı bir biçimde artmasından kaygılandığı için Kıbrıs üzerindeki engellerin büyük ölçüde kaldırılmasına yaradı. Dahası 1956'daki korkunç Süveyş serüveninin yarattığı olumsuz koşullarda İngiltere, doğu Ak-

yaklaştırdı. Ancak bu fotoğrafın çekilmesinden iki yıl sonra İstanbul'daki Yunan azınlığa karşı Türk hükümetinin kışkırttığı yağma olayları ilişkileri onarılmayacak ölçüde bozdu. Birkaç kişi öldürüldü; mala mülke verilen zarar dev boyutlardaydı. 4000 işyeri, 100 otel ve lokantayla 70 kilise yıkılıp yerle bir edildi. Diğer fotoğrafta (b) Ekümenik Patrik Athinagoras, **Panaghia Veligradiu** kilisesinin yıkıntıları arasında başı çıplak dolaşırken görülüyor. Baş gösteren yağma olayları, 1990'ların başlarında Türkiye'deki Yunan azınlığının büsbütün tükenmesine varacak olan göç sürecini başlattı. Buna karşılık Yunanistan'daki Türk azınlıkların sayısı 120.000'lere vardı. 1955 ayaklanmalarını kışkırtan Kıbrıs'taki Kıbrıslı Yunanlıların anakarayla birleşme istekleriydi. 1955'ten bugüne varolan Kıbrıs sorunu, Yunan-Türk savaşının neredeyse eşiğinden dönüldüğü 1974 Temmuz ayında Türklerin kuzey Kıbrıs'a çıkarma yapmalarıyla daha da alt düzeye inen iki ülke arasındaki bozuk ilişkilerde kalıcı bir 'çürük elma' özelliğini sürdürmektedir. O zamandan bu yana Türk ordularının adadan ayrılmaması ve iki ülke arasındaki çeşitli anlaşmazlıklar neredeyse sürekli olarak gerginlik kaynağı olagelmiştir.

deniz'deki stratejik çıkarlarını adada bulunan egemenliği altındaki üslerle artırılabileceği gerçeğini geç de olsa fark etmişti. Bir uzlaşmaya varılması doğrultusunda gerçek bir adım atılması olasılığı, aynı yılın, 1958'in, güz aylarında o zaman Atina'da sürgünde bulunan Başpiskopos Makari-

os'un enosis dışında bir seçenek olarak adanın bağımsızlığını düşünebileceğini duyurmasıyla ortaya çıktı.

Adanın Yunanistan topraklarıyla birleşmemesi koşuluyla kargaşanın çözümüne giden yol artık açıktı. Bu doğrultudaki anlaşmanın temelleri hiç zaman geçirilmeksizin, Karamanlis ile onun Türk meslekdaşı Adnan Menderes arasında 1959 yılı başlarında Zürih'te yapılan bir toplantıda atıldı. Daha sonra Londra'da yapılan bir toplantıda İngiliz, Yunan ve Türk hükümetleri anlaşma taslağını bir oldubittiye getirerek adadaki Yunan ve Türk toplumlarının önderleri Başpiskopos Makarios ve Fazıl Küçük'e sundular. İmza töreni sırasında Makarios'un pek istekli olmadığı gözden kaçmadı, Grivas da uğruna büyük beceri ve direnç göstererek savaştığı kutsal *enosis* davasında aldatıldığı için besbelli hoşnutsuzdu. Bu anlaşma, Kıbrıs'ın İngiliz Milletler Topluluğu'na dahil bağımsız bir cumhuriyet olmasını sağlayacak ve İngiltere iki üs alanı üzerindeki egemenliğini süresiz olarak koruyacaktı. Yunanistan ve Türkiye adaya küçük askeri birlikler yerleştirmeye hak kazandılar ve İngiltere'nin yanında anlaşmanın ortak garantörü oldular. Makarios'un uyarısı haklı çıktı, çünkü yeni devletin anayasası hantal ve temelde işlemez bir yapıya sahipti. Bu anayasa, meclisteki sandalye sayısının ve devlet hizmetlerinin yüzde 30'unun (polis örgütünde bu oran yüzde 40 idi), toplam nüfusun yüzde 18'ini oluşturan Türk azınlığın eline geçmesini sağladı.

Karamanlis NATO ve Amerikalıların çıkarları uğruna Helenizm davasına itaatsizlik ettiği için muhalefet tarafından topa tutuldu. Öte yandan bu gelişme, onun iktidarda olduğu ilk dört yıl içerisinde büyük ölçüde Kıbrıs sorununda yoğunlaşmış dikkatini başka yöne çevirme olanağı verdi. 1961 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile türünün ilk örneği olan bir ortaklık anlaşması pazarlığının üstesinden gelmeyi başardı. Böylelikle 1984 yılında tam üyelik olasılığı

doğmuş oldu. Anlaşmanın koşulları gümrük ve tarife vergilerinde aşamalı indirim getirdi ve o güne dek gümrük duvarı arkasına sığınmış olan çelimsiz sanayilere çok gereksindikleri rekabet yolunu açtı. Öte yandan, Karamanlis'in attığı adımların ekonomik olduğu kadar politik hedefleri olduğu da kesindir: Yunanistan'ın batılı müttefiklerinin yanında yerini sağlamlaştırmasına aracı olan ortaklık derhal gerçekleştirildi ve ülkenin o güne dek karanlıkta kalan Avrupalı kimliğini bir anlamda yasal temellere oturttu.

O zamana dek Karamanlis'in siyasal sahnedeki egemenliğine karşı kayda değer bir rakip çıkmamıştı. Ne var ki, olağan dört yıllık dönemden önce seçimlerin 1961'in Ekim ayında yapılması çağrısında bulunması şansını tersine çevirdi. 1958 seçimleri ertesinde duydukları hoşnutsuzluğu göstermek bakımından merkez partiler, aşırı sola gösterilen desteğin artışından en az Karamanlis kadar rahatsız olan deneyimli liberal politikacı Georgios Papandreu'nun önderliğinde Merkez Birliği'ni oluşturmak üzere bir araya geldiler.

Öte yandan Karamanlis'e kin besleyen muhalif sağcılardan tutun da eski koyu solcuları dahi içine alan merkezdeki yeni ittifak, içinde barındırdığı merkezden kopma eğilimleri yüzünden sonunda parçalanacaktı. Birleşik Demokratik Sol'u küçültüp üçüncü sıraya indirmekle 1961 seçimlerinde Papandreu başlıca hedeflerinden birini yakalamayı başardı, ne var ki 1958 sonuçlarıyla karşılaştırıldığında oylarını büyük ölçüde artıran Karamanlis'e karşı aynı başarıyı gösteremedi. Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından hem Merkez Birliği hem de Birleşik Demokratik Sol, ordunun, jandarmanın, kırsal güvenlik güçlerinin ve diğer karanlık güçlerin baskısıyla ortaya çıkan bu sonuçların hileli olduğu yolunda suç duyurusunda bulundu. 1958 ve 1961 seçimleri oy oranları arasında halkın siyasal partileri des-

tekleme alışkanlıklarında iniş çıkışlarla açıklanamayacak bazı olağandışı dalgalanmalar olduğu apaçıktı.

Muhalefet partileri, sağın iktidarda kalmasını sağlamak için ordunun, iç güvenlik tehditine karşı hazırlanmış Perikles kod adlı bir NATO planını devreye soktuğunu ileri sürdüler. Bu sav, (1967-73 yılları arasında Yunanistan'ın diktatörü olan General Georgios Papadopulos sonradan ordunun bu işe karıştığını kabul ettiyse de) hiçbir zaman kanıtlanmadı, ayrıca Karamanlis'in bu konuda taşıdığı, Papandreu tarafından 'seçim komplosu' diye nitelenen kişisel sorumluluk da kesinlik kazanmadı. Nutuk atmasını çok iyi beceren muhalefet lideri seçim sonuçlarının geçersiz sayılması için 'boyun eğmeyen savaşım' diye tanımladığı bir

48 [Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, General Georgios Grivas ve Nikos Sampson ile, 1959. Kaynak: Stanley Mayes, **Makarios: a biography** (London, Macmillan, 1981)].

Kıbrıs Başpiskoposu Makarios'un Rodos'ta General Georgios Grivas ve Nikos Sampson (ortadaki) ile 1959 yılında Rodos'ta bir araya geldikleri gün çekilen bir fotoğraf; bu buluşmadan kısa bir süre sonra İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında 1960'da Kıbrıs'a bağımsızlık tanınacağı yolunda anlaşmaya varılmıştı. Yukarıdaki üçlü, özellikle de Grivas açısından bu gelişme düş kırıklığıydı. Yunan ordusunda hizmet vermiş biri olarak Grivas, Yakın Doğu'da önemli sayıda Yunan nüfusunu barındırmasına karşın ulusal sınırların dışında kalmış son bölge olan Kıbrıs'ı Yunan devleti topraklarına katıp 1878 yılından beri süregelen İngiliz sömürge yönetimine son vermek üzere başlayan terör kampanyasını ve 1955'teki iç ayaklanmayı yönetmişti. Kıbrıs'ın Yunanistan ile Türkiye arasında bölüşümünün tek seçeneği olarak sunulan bağımsızlığı Makarios istemeyerek kabul etti, Türkiye'nin adaya olan ilgisi oradaki nüfusun yüzde 18'ini Türklerin oluşturduğu gerçeğinden kaynaklanıyordu. Ortodoks geleneklerinde sıkça görüldüğü üzere Makarios siyasî yetkeyi dinî liderlikle birleştirip yeni Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı oldu. Bu anlaşmadan hiçbir zaman hoşnut kalmayan Grivas, 1974 yılında öldüğü güne dek anlaşmayı bozmaya çalıştı. Yukarıdaki fotoğraf çekildiği sıralarda İngiliz yetkililerce hapisten yeni salıverilmiş olan Nikos Sampson, Grivas'ın başında bulunduğu EOKA'nın (Ulusal Kıbrıs Savaşçıları Örgütü) en acımasız ve etkili üyelerinden biriydi. Cumhurbaşkanı Makarios 1974 yılında Atina'daki askeri rejimin giriştiği bir darbeyle devrildiği zaman yerine Sampson geçirildi. Görevde topu topu bir hafta kadar kaldı, öte yandan Yunanistan ile birleşmeyi körü körüne savunan anlayışın devlet başkanlığı düzeyine dek ulaşması 20 Temmuz 1974 tarihinde, adanın yüzde 40'nın işgal edilmesiyle sonuçlanan Türk saldırısını başlatan etmenlerden biri oldu.

kampanya başlattı. Böylelikle yeni kurmuş olduğu Merkez Birliğin bütünleşmesine yardım eden uyanış çığlığı yükseltilmiş oldu. Aynı zamanda bu, kentlere yönelen ve ülkenin artan refahının dışında bırakıldıklarını düşünen, çocuklarına daha geniş eğitim fırsatı verilmesini isteyen ve iç savaş döneminden kalmış baskı yasalarının gerekli olduğuna artık inanmayan yeni göçmen kuşaklarının desteğini kazanmada yararlı oldu.

Karamanlis hükümetinin yoldan çıktığı yönünde gelişen anlayış, Birleşik Demokratik Sol'un ikinci başkanı Georgios Lambrakis'in Selânik'te bir barış yürüyüşü sırasında 1963 Mayıs'ında öldürülmesiyle iyice arttı. Onu öldüren kişinin aşırı sağın sinsi yeraltı dünyasından gelen 'devletüstü' diye

bilinen kimselerin yüksek düzeyli jandarma subaylarıyla bağlantıları olduğu daha sonra ortaya çıktı. Karamanlis'i yoktan var eden, onu 1955'te Papagos'tan sonra iktidara getiren Kral Paul idi. İşin garip yanı, şimdi aynı Karamanlis, sarayla, özellikle Alman kökenli Kraliçe Frederika ile de anlaşmazlık içindeydi. Karamanlis, aşırılıklara hoşgörü tanımayan taşralı karakteri silahlı güçlerle saray arasına sızdırılmış özel bağlantıları kabul etmedi. Giderek gerginleşen ilişkilerin kopmasına yol açacak bardağı taşıran son damla, kralla kraliçenin 1963 yazında başbakanın öğüdüne kulak asmayıp tutuklu bulunan komünistlerin salıverilmesini isteyen göstericiler tarafından sert protestolarla karşılaşabilecekleri Londra'ya resmi gezilerini ertelemeye yanaşmamaları oldu. Otoriter bir eğilim taşıyan Karamanlis ayrıca, meclisin başbakandan daha çok yetki taşıdığını düşündüğü yapılanmadan da hoşnut değildi.

Karamanlis ölke içinde görevinden ayrılacak ve 1961 yılındaki uygunsuzlukların yeniden yaşanmasını önlemekle yükümlü geçici bir hükümetin denetiminde 1963 Kasım ayında yapılan seçimlere katılmak üzere geri dönecekti. Bir yandan politik arenanın sözü geçen başlıca iki kurumu saray ve ABD büyükelçiliği 1958'deki gibi aşırı solun yeniden dirilmesi olasılığına karşı en iyi savunma olarak ılımlı reformlardan yana bir merkez hükümetinden yana tutum sergilerken, Georgios Papandreu kendine güvenini yitirmiş görünen sağ kanadın güçsüz yanlarından ustaca yararlanmayı bildi. Papandreu, Karamanlis'i az bir farkla yenip üstün gelerek sağı kıyasıya eleştirenlerin, sağın iktidarı bırakmayacağı yolunda ileri sürdükleri savları yalancı çıkarttı. Düş kırıklığına uğrayan Karamanlis Fransa'ya gitmek üzere ülkeden ayrıldı; bu sürgün on bir yıl sürecek ve o ülkesine en ağır koşullar altında dönecekti.

Öte yandan yeni seçilen meclisteki güç dengesinin Birleşik

49 [Yannis Tsarouchis: **Pembe fon önündeki denizci** (1955) Kaynak: **Theophiles Kontoglou Ghika Tsarouchis. Four Painters of 20th century Greece** (London, Wilderstein, 1975)].

Pembe fon önünde denizci eri (1955) ressam, sahne dekoratörü ve kitap resimleyicisi Yannis Tsaruchis (1910-90) tarafından yapılmıştır. Photis Kontoglu'nun bir öğrencisi olarak onun bu çalışması da Yunan geleneklerine duyulan bağlılığı yansıtmaktadır.

Demokratik Sol'dan yana olmasını Papandreu gibi sağa karşı olduğu kadar aşırı sola da kuşkuyla bakan bir politikacının kabul etmesi mümkün değildi. Nitekim Papandreu, üç ay sonra 1964 yılı Şubat ayında yeni seçimlerin yapılması isteğiyle görevi bıraktı. Kumarı kazandı ve başını çektiği Merkez Birliği seçim sandıklarında yüzde 53 oranında oyla ödüllendirildi; savaş sonrası dönemde yalnızca bir kez aşılabilen (1974 yılının olağandışı koşullarında güçlükle elde edilen) bu oranla tartışmasız parlamenter çoğunluğu sağladı.

Ne var ki Merkez Birliği tarafından yaratılan büyük (ve belki de gerçekçi olmayan) istekler gerçekleşmeyecek ve Papandreu görevde yalnızca on sekiz ay kalabilecekti. Kıbrıs konusunda büyük boyutlara varan yeni bunalım onun başbakanlığına gölge düşürdü ve ülkenin tarihinde sıkça yaşandığı üzere iç politikanın önceliği yerini dış politikadaki sorunlara bıraktığı için seçimlerde verdiği sözleri yerine getirmesi büyük ölçüde güçleşti. İktidara gelir gelmez imzaladığı 1960 Kıbrıs Antlaşması'yla sağlanan iktidar bölüşümüne dair karmaşık düzenleme, er ya da geç bozulmaya mahkumdu; nitekim de öyle oldu. 1963 yılı Kasım ayında, Ortodoks geleneğine sıkı sıkıya bağlı Cumhurbaşkanı Makarios, siyasi kimliğini cemaatinin ruhani liderliğiyle birleştirip Türk azınlığa tanınan yetkilerin azaltılmasını istedi. Onun getirdiği önerilere, Kıbrıs Türk azınlığı adına sert ve ağır bir biçimde karşı çıkan Türk hükümetiydi. Aralık ayı sonlarında iki toplum arasında korkunç bir savaş patlak verdi ve Türklerin adaya doğrudan müdahalede bulunması tehdidi büyüdü. Bu, 1964 yazında ancak Amerikan başkanı Lyndon Johnson'ın birtakım sert konuşmalarıyla engellendi.

**** Sizin Parlamentonuz ve sizin Anayasanız. Amerika bir fildir, Kıbrıs ile Yunanistan ise birer pire. Eğer bu iki pire fili kaşındırmayı sürdürürlerse, filin hortumu her ikisine birden çarpıp iyice ezebilir.

Başkan Lyndon Johnson'dan Yunanistan'ın Washington Büyükelçisine (1964)

O zamandan bu yana adada varlığını sürdüren Birleşmiş Milletler barış gücü denetiminde kaygılı bir barış ortamı sağlandı ve bundan böyle adaya yayılmış bulunan önemli orandaki Türk nüfusu Kıbrıs Rumlarının çıkartıldığı yerleşim bölgelerine toplandı. Adadaki Türk bölgelerinin kendi yönetimlerini elde etmeleri, Türkiye'nin denetiminde üslerin kurulması ve iyi niyet belirtisi olarak küçük Yunan adası Kastelorizo'nun Türkiye'ye bırakılması karşılığında Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini öngören çifte *enosis* çözümünü geri çevirmek Papandreu'nun ABD yönetimiyle arasını epey açtı.

Bu gelişmeler Papandreu'nun kısa dönemli başbakanlığına gölge düşürdü, yine de o, reform programını başlatmaktan geri kalmadı. İç savaş sırasındaki etkinliklerinden ötürü hapiste olanların tümü değilse de, bazıları salıverildi, ayrıca doğu bloku ülkeleriyle olan dondurulmuş ilişkiler biraz olsun yumuşadı. Önemli eğitim reformları yürürlüğe kondu, eğer bunları uygulamaya zaman kalsaydı, eski çağlardan kalma okul sistemini yenileştirmede epey yol alınacak ve arılaştırıcı *katharevusa* yerine halkın konuşma diline önem verilecekti. Ekonomi politikasının ayrıntılarını hiçbir zaman öğrenememiş biri olarak Papandreu, bu konuda ekonomi öğrenimi yaptığı Amerika Birleşik Devletleri'nde uzun yıllar geçirdikten sonra yeni geri dönmüş oğlu Andreas'ın görüşlerine güveniyordu. Bir gün parti başkanı olabilme umutlarına karşı onu rakip olarak gören Merkez Birliği'nin birkaç yürekli üyesinin alenî garezlerine rağmen babasının hükümetinde bakan olmuştu. Bu parti üyelerinden biri Konstantinos Mitsokakis'ti. Onunla genç Papandreu arasındaki düşmanlık Mitsokakis'in yirmi yıl sonra 1984'te, Andreas Papandreu'nun sekiz yıllık başbakanlığına giden yolun yarısında muhafazakâr Yeni Demokrasi Partisi'nin başına geçmesiyle su yüzüne çıkacaktı.

Papandreu'nun ekonomide uyguladığı ılımlı enflasyonist politika ülkenin ekonomik ve mali oligarşisini ayağa kaldırdı, bunun nedeni; (1962 yılında tüketici fiyatlarının gerçekten de düşüşe geçtiği) birinci Karamanlis döneminde tutturulan çarpıcı fiyat istikrarının tehlikeye düşmesiydi. Daha da kötüsü, kendilerini içeriden ve dışarıdan gelecek olan komünist tehlike altındaki ulusal değerlerin bekçisi diye görmeye alışan ordu üyelerinin, Papandreu hükümetini ülkeyi solun etkisine açık bırakarak tehdit altına sokan bir Truva atı olarak gördüklerinin ortaya çıkmasıydı. Ordudaki aşırı sağcıların yersiz kaygılarının sebebi, daha sonraki eylemlerine göre ılımlı kalan, fakat babasınınkilere kıyasla daha radikal görüşleri olan Andreas Papandreu'ydu. Genç Papandreu'nun ordu içinde *Aspida* (Kalkan) diye bilinen aşırı sağcı IDEA'ya (Yunan Subayları Gizli Örgütü) karşı kurulan ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Orta Doğu'daki Yunan orduları arasında örgütlenen solcu gizli komitacıların önderi olduğu savları aşırı sağın kuşkularını daha da körükledi.

Baba Papandreu'nun silahlı güçler üzerinde tam bir siyasî denetim kurmaya çalışmaktan başka pek seçeneği kalmadı ama buna da kendi savunma bakanı karşı çıktı. Bu bakan yalnızca ordunun komuta zincirinde önerilen değişiklikleri engellemekle kalmayıp Merkez Birliği'nden atılmasına karşın Papandreu'nun görevden ayrıl çağrısına da karşı geldi. Başbakan 1965 yılı Temmuz ayında başbakanlık görevine ek olarak savunma bakanlığını da üstlenmek için kralın onayına başvurunca bunalım doruğa çıktı. Tahtta, bir önceki yıl, 1964 yılı Mart ayında babası Kral Paul'un yerine geçen yirmi dört yaşındaki Kral Konstantin II vardı.

Şimdi sahnede siyasal deneyimi olmayan genç kral ve danışmanlarıyla politikadaki geçmişi Birinci Dünya Savaşı yıllarına dek uzanan yetmişlik başbakan arasındaki çekişme

vardı. Kral Konstantin, Papandreu'nun savunma bakanlığı yetkilerini üzerine alma isteğini, başbakanın kendi oğlunun *Aspida* suikastinde üstlendiği düşünülen görevinden dolayı soruşturma altındayken bunun uygun düşmeyeceği gerekçesiyle geri çevirdi. Kamuoyuna açık yürütülen sert yazışmaların ertesinde Papandreu, onaylanacağını düşünmeksizin istifasını istedi. Fakat kral onun kuru sıkı atmasına aldanmayıp Merkez Birliği'ni dağıtma girişimiyle bir strateji uygulamaya koydu. Bütün burjuva partileri gibi merkeziyetçi, köktenci ve muhafazakar öğelerden oluşan bu gergin koalisyon sağlam bir yapıdan yoksundu. 1965 yılının Temmuz ayındaki olayları, Karamanlis'in 1961'deki seçim komplosuyla eşdeğer bir 'kraliyet komplosu' diye nitelendiren Papandreu'nun destekleyicilerinin yoğun gösterilerine karşın, epey çaba harcadıktan sonra kral amacına ulaştı.

Kral Konstantin kendi anayasal hakları çerçevesinde davranıyor olabilirdi, ne var ki stratejisinin siyasal açıdan anlamlı olup olmadığı tartışılırdı. Muhafazakar Radikal Ulusal Birlik'in desteği bile mecliste kılpayı çoğunluğu sağlamaya yeterken, partiye bağlı kalanların kabaca "dönekler" diye aşağıladıkları Merkez Birliği'nden kaçanların oluşturdukları hükümet, yasallıktan düpedüz yoksun kaldı. Her zaman muhalefette olanın iktidardakine yaptığı gibi, Papandreu'nun sürekli topa tuttuğu 'dönek' Stefanopulos hükümetinin yerinde saymaktan başka pek bir şey yapamadığı ortadaydı. Bunun da ötesinde, sürüp giden siyasî kargaşa ve belirsizlik meclis dışındaki sağ kanadın beslediği korkuları artırmaya ve genelde halk arasında politikacılara karşı duyulan düş kırıklığını tehlikeli bir havaya sokmaya yaradı.

Papandreu sürekli olarak iç savaş dönemine dek uzanan siyasal bunalımdan tek çıkış yolunun yeni seçimlerin yapılması olduğunu ileri sürüyordu. En sonunda, Karamanlis'in yerine Radikal Ulusal Birlik partisinin başına geçen Panayi-

otis Kanellopulos ile Papandreu arasında varılan anlaşmanın ardından, siyasal olmayan 'geçici' bir hükümetin denetiminde seçimlerin 1967'nin Mayıs ayında yapılması kararlaştırıldı. Öte yandan, *Aspida* olayına karışmış olduğu için Andreas Papandreu'nun parlamenter dokunulmazlığının kaldırılması yönündeki istekler kampanyaya gölge düşürdü. Bu konu üzerinde yapılan tartışmalar 'geçici' hükümetin düşmesine yol açtı ve kral, beklenmedik biçimde Kanellopulos'u seçimleri denetlemekle görevlendirdi. Ancak, birkaç güç içerisinde, 21 Nisan'da eski darbecilere göre daha düşük rütbeli subaylardan oluşan bir grup, seçim sandığından çıkacak Merkez Birliği'nin neredeyse kesin olan üstünlüğünü güvence altına almak amacıyla başarılı bir darbe gerçekleştirdi.

Savaş sonrası siyasî arenada açıktan açığa yapılan ilk askeri müdahaleye karşı esaslı hiçbir direniş gösterilmedi. Kral, sağcısından solcusuna bütün politikacılar ve üstelik silahlı güçlerin içindeki yüksek rütbeli subaylar, hiçbiri buna hazırlıklı değildi. İşçi sendikalarının paramparça olmuş yapısı ve siyasî partilerin herhangi bir yapıdan yoksun oluşu, on sekiz aydır süren bunalımın üstesinden gelmede 'siyaset dünyasının' belirgin başarısızlığıyla birleşince; bütün bunlar ordunun iktidarı ele geçirebilme ortamının hazırlanmasına katkıda bulundular. Başbakan Kanellopulos'un isteklerini göz ardı eden kral, darbeyi düzenleyen Georgios Papadapulos ve Nikolaos Makarezos adlı iki albayla Stilyanos Pattakos adlı bir kıdemli albaydan oluşan üçlünün amaçlarına hizmet eden belirsiz sivil hükümeti istemeyerek de olsa tanıdı.

Cunta, askeri diktatörlerin geleneksel yöntemlerine başvurdu ve 1936 yılında komünistlerin yakında iktidarı ele geçirme olasılığını önlemek üzere General Metaksas'ı örnek alarak gülünç bir biçimde, gerçekleştirdiği darbeyi '21 Ni-

san 1967 Devrimi' diye nitelendirdi ve bu yolla kendini yüceltme yolunu seçti. Oysa sanıldığı gibi komünistlerin böyle dolaplar çevirdiklerine dair hiçbir kanıt yoktu. O kadar ki, tıpkı burjuva partileri gibi solun da darbeye hazırlıksız yakalandığı ortadaydı. Üstüne üstlük bu hazırlıksızlık, ertesi yıl (1968) Komünist Parti'nin sürgündeki yönetiminin parçalanıp ikiye bölünmesini hızlandıran etmenlerden biri oldu; bu kliklerden biri Sovyetler Birliği'ne değişmez bağlılığını sürdürdü, diğeri (İç Komünist Parti) genel olarak 'Avrupa komünizmine' yöneldi.

Askeri yönetimin bazı üyeleri, 'Hıristiyan-Helen' uygarlığının geleneksel değerlerini savaş sonrası dönemde hızla gelişen sosyal ve ekonomik değişim sürecinin yarattığı batılı ve laik etkilenmelerden koruma görevini kuşkusuz önemsiyorlardı. Cuntanın yaptığı ideolojik propaganda, açıkça kabul edilmese bile Metaksas yönetiminin zorba ve ataerkil yapısının izlerini taşımaktaydı. Öte yandan, Albaylar Cuntası'nı yönlendiren temel dürtünün pek de öyle yüce olmadığı çok geçmeden anlaşıldı. Andreas Papandreu'nun daha etkili olmasının beklendiği bir Merkez Birliği hükümetinin iktidara yeniden gelmesi olasılığından gözleri korkan darbe destekçisi ordunun aşırı sağcı öğeleri tasfiye edilme kaygısına düştüler. Pek çoğu taşralı, köylü ya da orta tabakadan geldiğinden, kendileri taşra kasabalarındaki karargahların yalnızlığında ülkenin sınırlarını ulusun düşmanlarından, komünistlerden ve İslavlardan korurken, Atina'nın şehre özgü bolluğunda siyasî dolaplar çevirmekten başka bir şey yapmadıklarını düşündükleri geleneksel siyasî elitlerin sürdükleri ayrıcalıklı hayat standartına öfke duyuyorlardı.

> Yunanistan'ın genç insanları... Yunanistan'ı bağrınıza bastınız ve amentünüz Leonidas'ın, 'Gel ve onları yakala'sından Konstantin Palaiologos'un 'Size şehri vermeyeceğim' dedi-

ği zamandan Metaksas'ın 'Hayır'ına ve sonunda 21 Nisan 1967'nin 'Dur yoksa vururum'una kadar fedakarlık olmuştur. Bugünkü tören atalarımızın geleneklerinin pınarında yeniden vaftiz olmadır; Yunanlıların güneşin altındaki en şanlı ve en iyi ırktan geldiklerine olan ulusal inancımızın ifadesidir.

Kıdemli Albay Stilyanos Pattakos (1968)

Bu kimseler küçük gördükleri eski politikacılar arasından kendilerine bir tek gerçek siyasî müttefik bile bulamayacaklardı. Öyle ki bu nefrete geleneksel sağcılar da en az merkezdeki ve soldaki politikacılar katıldılar. İktidarın korunması uğruna en son yapılanların aksine Albaylar, devlet dairelerine kendi gözde siyasî velinimetlerini yerleştirir yerleştirmez *parataxis* ya da herhangi bir siyasal aile adına olaylara karışmayıp politik arenadan çekildiler. Öçlerini siyasal yelpazenin sağından soluna doğru, daha çok, kendilerinden önce gelen Metaksas'ın yaptığı gibi komünist olan ya da öyle olduğu varsayılan kimselerden aldılar. Haklarında sol sempatizanları olduklarını gösteren binlerce dosyayla birlikte pek çok insan yurtiçinde sürgüne gönderildi, sayısız politikacı ve diğer karşı çıkanlar tutuklandı, sürgüne yollandı ya da göz hapsine alındı. Amerikan hükümetinin yoğun baskıları karşısında Andreas Papandreu cezaevinden salıverildi ve ülkeden ayrılmasına izin verildi. Georgios Papandreu, yaşamının büyük kısmını 1968 yılı Kasım ayında ölene dek göz hapsinde geçirdi; cenaze törenine kentin toplam nüfusunun beşte biri demek olan yarım milyon Atinalının katılması, üstü kapalı da olsa yönetimin halkın gözünden düştüğünün kitlesel gösterisi idi.

1967 yılı Aralık ayında kralın ön ayak olduğu amatör bir karşı darbe girişiminin başarısızlığa uğramasının ardından, iktidardaki Albay üçlüsü siviller arasındaki kukla adamları aracılığıyla yönetimi ele geçirmeye yönelik tüm oyunlardan

sıyrılmayı başardı. Sürgüne kaçan kralın yerine geçmek üzere bir naipler kurulu oluşturuldu. Başbakan olan Albay Papadapulos artık rejimin en güçlü şahsiyeti haline gelmişti. Kurnaz bir politikacı oluşu giderek daha da çok güçlenmesini sağladı; başbakanlığına ek olarak dışişleri, savunma, eğitim ve hükümet politikası bakanlıklarının sorumluluklarını da üstüne alarak en sonunda bu görevlerin tümünü naipler kuruluna bağladı. 1968'de, askeriyenin iktidardaki gücünü yasallaştırmak, orduyu ülke yönetiminde sürekli söz sahibi kılmak amacıyla oldukça otoriter bir anayasa oluşturuldu ve bu anayasa hileli bir halk oylamasının ardından yürürlüğe kondu.

Albaylar yönetiminin halkın desteğini alamadığı çok geçmeden ortaya çıktı, kendi anti-demokratik anayasasının kısıtlayıcı parametreleri dahilinde bile seçimlere gitmeye yanaşmaması bunu doğruluyordu. Ortaya çıkan az sayıdaki küçük direniş hareketlerine ve 1968'de Papadapulos'u öldürme girişiminde bulunulmuş olmasına karşın örgütlü bir muhalefetin varlığından söz edilemezdi. Yönetime karşı gelenlerin çoğu acımasız ve etkili güvenlik örgütünün engelleyici sert tutumlarıyla karşı karşıya geldiler. Öte yandan, yurt içinde ve dışında bulunan yatırımcılara fazlaca borçlanma yoluna giden ve onlara bol keseden teşvikler veren bir politika izleyen rejim, 1950'lerin sonları ve 1960'ların başlarında demokratik hükümetler döneminde geliştirilmiş ekonomik büyüme hızını, en azından 1973 yılı dünya petrol bunalımına kadar, yakalayabildi. Bu geniş çaplı bir başkaldırının oluşumunu önledi.

Rejimin acımasız ve çoğu zaman saçma uygulamaları yurt dışında nefretle kınandı fakat Yunanistan'ın NATO'daki ortakları, söylemlerini somut bir eylemle pekiştirebilecekleri yerde genelde bu konuda isteksiz davrandılar. Bu yetmezmiş gibi, çoğu Yunanlının diktatörlüğün yerleşme-

sinde payı olduğunu (bu konuda sağlam hiçbir kanıt bulunmasa da) düşünen Amerikan yönetimi, doğu Akdeniz'in çabuk alevlenen ortamında uysal bir denge kalesi diye gördüğü bu yönetime yardım ve destek vermeye hazırdı. Yedi yıl boyunca uluslararası görüşmelerin dışında bırakılmış olan ülkeye giden ilk yabancı üst düzey yetkililerinden biri göçmen bir Yunanlı babanın oğlu olarak (Anagostopulos soyadıyla) dünyaya gelen ABD başkan yardımcısı Spiro Agnew oldu. Cunta kendi hesabına kayırıcısı ABD'yi kızdırmamak ve özellikle de iktidarı ele geçirmesinin hemen ardından 1967 sonbaharında, Kıbrıs konusunda Türkiye ile

50 [Atina Politeknik'in öğrenciler tarafından ele geçirilişi, Kasım 1973. Kaynak: Giannis Phatsis, **Polytekhneio '73. Exegersi. Katalipsi, Eisvoli** (Athens: Kastanioti, 1985)].

1973 yılı Kasım ayında Atina Politeknik'teki öğrenci işgali. Parmaklıklara asılı Yunan bayrağının hemen yanında 'Cuntaya Hayır' yazılıdır. Bu duvar yazısı faşizmin devrilmesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Nazilerle bir tutulması gerektiği fikrini savunmaya çağırmaktadır. Öğrenci olayları 1967 Nisan'ındaki Albaylar darbesinden sonra kurulan askeri diktatya karşı büyüyen muhalefetin ilk belirtileriydi. Her şey 1973 Mart ayında Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin işgaliyle başladı. Bunu Mayıs ayında denizcilerin başarısız ayaklanması izledi. Tüm bunlar cuntanın başındaki Albay Papadopulos'u 1968 anayasasının zorba hükümleri altında 'güdümlü' bir demokrasiye geçmeye yönelttı. Ne ki Atina ve Patras'taki diğer üniversitelerde ve Kasım ayında Atina Politeknik'te başgösteren başka öğrenci işgalleri daha gerçekleşmeden bu tasarıları bozacaktı. Gizli bir radyo, cuntanın devrilmesi uğruna işçilerle öğrenciler arasında işbirliği çağrılarına başladığı zaman halkın öğrencileri desteklediği belli olunca askerler epey kaygılandılar. 16/17 Kasım gecesinde askeri birliklerle polis güçleri tankların öncülüğünde işgale son verdiler. Kaç kişinin canından olduğu kesin olarak saptanamadı, fakat en az otuz ölü, pek çok yaralı ve ondan daha çok tutuklanma olayı olduğu görüldü. Öğrenciler ezici bir güçle bastırılsalar da, onların eylemleri Papadopulos'un tepetaklak edilmesi sürecini hızlandırdı. Bu uzunca bir süredir kin duyulan askeri polis gücünün komutanı ve daha geniş kapsamlı liberalleşme yönünde atılamayan adımları bir türlü onaylamayan kıdemli albay Ioannidis'in önderliğindeki aşırı kimselerin tasarıları arasında yer almaktaydı. Papadopulos'un devrilmesinden sonra iktidar yetkileri, fesatçı Ioannidis'in eline geçecek onun Kıbrıs Başpiskoposu Makarios'a karşı 1974 Temmuz'unda girişeceği darbe diktanın çöküşüne neden olacaktı.

yapılan ve sonu iyi bitmeyen mücadeleden sonra NATO ile ilgili yükümlülüklerini sonuna kadar yerine getirmek için özen gösteriyordu. Bu bunalım askeri yönetimle Cumhurbaşkanı Makarios arasındaki, 1974 Temmuz ayında Türkiye, Kıbrıs'a çıkarma yaptığında içinden çıkılmaz boyuta varacak ilişkilerin süresiz bozuluşunun başlangıcıydı.

1973 yılında, baskıcı olsa bile dengeli gibi görünen yönetim yapısında önemli çatlamalar görünmeye başladı. Aynı yıl, son yirmi yılda çok düşük seyreden enflasyon oranının iki basamaklı rakamlara ulaşması bir tesadüf değildi. Düzene karşı gelmede öğrenciler başı çekiyorlardı ve Mart ayın-

da Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni işgal ettiler. Mayıs ayında deniz subaylarının görece erken zuhur eden başkaldırısı, subaylar arasında sık sık yinelenen tasfiyelere karşın silahlı güçler içerisinde düzen karşıtı küçük grupların ayakta kaldığını gösterdi. Papadopulos hiç zaman yitirmeksizin, sürgündeki Kral Konstantin'i Roma'dan donanmadaki başkaldırıya karışmakla suçlayarak onun tahttan indirildiğini ve 'başkanlık sistemine dayalı parlamenter cumhuriyetin' kurulduğunu duyurdu. Bunun ardından tek başına aday olduğu gülünç referandumda, Papadopulos sekiz yıllık dönem için cumhurbaşkanı seçildi. Daha sonra önemsiz bir politikacı olan Spiros Markezinis'ten, 'güdümlü' bir demokrasiye geçişe giden yolun ilk aşaması olan seçimleri yönetmesini istedi.

Bu seçimlerin gerçekleşmesi 1967 Kasım ayında Atina Politeknik'in işgaline varan geniş çaplı öğrenci eylemleriyle engellendi. Ordu bu işgali acımasızca bastırdı ve pek çok kişinin yaşamını yitirmesine neden olan olayların sonucu, tüyler ürperten askeri polisin başındaki kıdemli albay Dimitiros İoannidis önderliğinde cuntanın daha katı üyelerinin Papadopulos ile kukla başbakanı devirmesiydi. Cumhurbaşkanlığı görevine Tuğgeneral Phaidon Gizikis getirildi. 1973 Kasım ayında cunta yönetiminin el değiştirmesi Türkiye ile ilişkilerin iyiden iyiye ve bir o kadar da apansız bozulduğu bir döneme denk geldi. İlişkilerin bozulmasının nedeni, Yunanistan'ın kendi karasularına ait olduğunu iddia ettiği Ege Denizi'nin söz konusu bölümlerinde Türklerin petrol arama hakları olduğunu ileri sürmeleriydi. Ege Denizi'ni Türklere çekici kılansa, Yunan adası Taşoz'da işlenebilir miktarda petrol bulunmuş olmasıydı.

Ege'deki çekişmenin gerisinde, İoannidis yönetimi, Helenizmin 'ulusal merkezinin' Atina olduğunu kabul etmeye yanaşmayan cumhurbaşkanı Makarios'u zora sokmak ama-

cıyla Kıbrıs'a ilişkin giderek artan tehditkar bir politika benimsedi. 1974 yılı Temmuz ayı başlarında Makarios, Yunanistan'dan gelen hemen bütün subayların Ulusal Kıbrıs Savunma Örgütü ayrılmasını isteyip Kıbrıs devletini yıkmaya çalıştığı için cuntayı ağır sözlerle kınayınca, kıdemli albay İoannidis'in buna düşünmeden verdiği cevap, adadan kaçmak zorunda kalan cumhurbaşkanına karşı darbe girişimi başlatmak oldu. Öyle görünüyor ki, İoannidis görkemli bir ulusal zafer elde ederek -adını koymak gerekirse Kıbrıs'ı Yunanistan topraklarıyla birleştirerek- umutsuzca kendi yönetimine halktan destek arıyordu. Kısaca, cuntanın 1960 anayasal anlaşmasının maddelerinde yer verilmeyen *enosisi* gerçekleştireceğinden korkan Türkiye 20 Temmuz'da adanın kuzey kesimine bir saldırı başlattı.

Hem Yunanistan hem de Türkiye seferberliğe gitti ve iki ülke bir süre kapsamlı bir savaş olasılığıyla karşı karşıya kaldılar. Ne var ki Yunanistan'daki seferberliğin oldukça yetersiz olduğu görüldü ve ordu komutanları İoannidis'in Türkiye'ye saldırma emirlerini yerine getirmediler. Yurt içinde hiçbir bir destek görmeyen ve yasallıktan uzak olan, ayrıca uluslararası kamuoyunda tek bir destekçisi bile bulunmayan İoannidis yönetimi giderek çözüldü. Son darbeyi *(coup de grâce)* indiren de sivil hükümet düzenine geri dönüş için ordu içindeki güçlü kimseler oldu. Askeri önderler ve eski siyasî kurumların üst düzey yetkilileri bir toplantı düzenleyerek diktatörlüğün dağıtılmasına ve demokratik hükümetin geri dönüşünü kontrol etmesi için Konstantinos Karamanlis'i göreve çağırdılar. Karamanlis, onbir yıl sonra ilk kez, sürgünde bulunduğu Fransa'dan Yunanistan'a adeta bir deus ex machina (herşeyi çözmeye muktedir tanrı) gibi döndü ve coşkun kutlamalar arasında 24 Temmuz 1974 tarihinde başbakanlık görevi için ant içti.

6
DEMOKRASİNİN GÜÇLENMESİ VE HALKÇILIK YILLARI 1974-1990

1974 yılı Temmuz ayında Karamanlis tüm siyasal becerilerinin sınanacağı bir krizin içine daldı. Askeriyenin akılsız şovenizmi Türklerin Kıbrıs'a çıkarma yapmalarını kışkırtmış, Yunanistan ile Türkiye'yi savaşın eşiğine getirmiş ve sivil otoritenin umulmadık biçimde çöküşünü hızlandırmıştı. Ancak, yedi yılı aşkın bir süre boyunca etkili bir kısıtlama ve başkaldırıyla karşılaşmayan askeri iktidarın elindeki kaynaklar düşünüldüğünde başbakanın kontrolü altındaki güçler çok sınırlı kalıyordu. Bunların aralarında politikacılara tiksintiden başka bir şey duymadıklarını açıkça dile getirmiş olan ve onların önünü açmada isteksiz davranan önemli kimseler bulunuyordu. Fakat cuntanın düpedüz iflas etmiş ve belirgin biçimde halkın gözünden düşmüş olması, Karamanlis'e verilen ve giderek artan desteğin Karamanlis'in kendi gücüyle birleşmesiyle beraber askeri yönetimden çoğulcu demokrasiye yapılacak yumuşak geçiş güven altına alınacaktı. Bundan sonraki yedi yıl boyunca, siyasal sistem şimdiye kadar olduğundan çok daha etkili işleyecek-

ti. Karamanlis'in bir ipin üstünde dans ettiği gerçeğinin göstergesi, dönüşünü izleyen haftalar boyunca geceleri bir savaş gemisinin gözetiminde kendi yatında geçirmesiydi.

Her şeyden çok önemsediği konu, iki ülkenin silahlı güçleri arasındaki eşitsizlik ve askeri diktatörlüğün ilk saatlerinde kıdemli albay Ioannidis'in emriyle başlayan seferberlikteki karmaşa göz önüne alındığında gerçekçi bir seçenek olmayan Türkiye ile savaş olasılığını ortadan kaldırmak olacaktı. Ağustos ayı ortalarında, Cenevre'deki barış görüşmelerinin çıkmaza girmesinin ardından Türk ordusu kuzey Kıbrıs'ta ilk çıkarma yaptığı sahilden çıkıp adaya yayıldı. Batıda Morfu'dan doğuda Famagusta'ya kadar uzanan Attila hattının sınır olarak çizildiği adanın yüzde 40'ını kaplayan bir işgal bölgesi kurdu. Yine de Karamanlis bunalıma askeri bir çözüm getirmekten yana olmadığını açıkça ortaya koydu. Üstelik, var sayılan müttefiklerinden görebileceği büyük bir destekten yoksundu. Amerika Birleşik Devletleri, hakkında açılacağı söylenen davalardan dolayı Nixon'ın başkanlıktan çekilmesinin yankılarıyla sarsılıyordu, ayrıca, Castro'ya benzettiği Cumhurbaşkanı Makarios'u doğu Akdeniz'de çıban başı olduğu gerekçesiyle gözden çıkartma eğilimi taşıyan dışişleri bakanı Dr. Henry Kissinger krize müdahale etmede yavaş davranıyordu. Uyguladığı sömürge politikalarıyla Kıbrıs sorununu kendi yaratmış bulunan ve Yunanistan ile Türkiye'nin yanında 1960 anayasal anlaşmasının garantörü olan İngiltere bu içinden çıkılmaz sorundan elini tümüyle çekti.

Kıbrıs'taysa, saldırının açtığı yaralar, 200.000 kadar Yunanlı sığınmacının adanın güneyine kaçmaları, ABD'nin Türkiye'den yana taraf değiştirdiği konusundaki yorumlarla birleşince ABD büyükelçisinin öldürülmesine varan şiddetli gösterilere yol açtı. Birbiri ardına ABD yönetimlerinin askeri rejime karşı takındıkları yumuşak tavra ve Türkiye'nin

yaptırımlarla sınırlandırılmamasına tepki olarak ortaya çıkan Yunanistan'daki Amerika karşıtı dalgalanmalara Karamanlis, ABD üslerinin gelecekteki durumu sorununu ortaya atarak ve Yunanistan'ı NATO ittikafının askeri kanadından çekerek karşılık vermede gecikmedi.

Darbe öncesi yılların kutuplaşmış siyasî ortamı düşünüldüğünde oldukça önemli bir gelişme olarak politikacılar yedi yıllık diktatörlük döneminde cuntaya karşı gelmede birleşik cephe oluşturmuşlardı. Tıpkı savaş öncesinde Metaksas diktası altında olduğu gibi, baskıdan en çok çeken yine komünistler olmuştu. Karşı çıkma ve ithamlarda yaşanan ortak deneyimler iç savaştan kalma düşmanlıkların önünü kesmişti. Karamanlis'in Komünist Partiyi yasallaştırma yolunda derhal harekete geçmesi bu geniş hoşgörü ortamının bir yansımasıydı. 1947 yılında yasaklanmış ve 1949'da iç savaş sona erdikten sonra Birleşik Demokratik Sol kalkanına sığınan Komünist Parti Yunanistan'da kuşku uyandıran varlığını yeraltında sürdürmüş, ayrıca doğu Avrupa ülkeleri ve Sovyetler Birliği'nde ağır sürgün koşullarında yaşayan binlerce siyasî sığınmacı arasında kendi içinde karşıt gruplara bölünmüş olsa da varlığını korumuştu. Varşova Paktı üyelerinin 1968'de Çekoslovakya'ya asker göndermelerinin ertesinde, partideki bildik Stalincilerle reform yanlıları arasındaki çekişme kesin bir bölünmeyle sonuçlanmıştı. Genel olarak 'Avrupa komünizminin' politikalarını benimseyecek olan muhalefet kanadındaki reform yanlıları İç Komünist Parti adını verdikleri çatı altında birleştiler, bu ad partinin sürgündeki yönetiminin anayurtta değişen siyasal ve toplumsal gerçekliklerden kopmuş olduğu görüşünü yansıtıyordu. Buna karşın, özgün Komünist Partisi siyasî yelpazenin aşırı sol kanadındaki kalabalık kitlelere olan bağlılığını sürdürmekteydi.

Darbe öncesi dönemde komünistlere diş gösteren Kara-

manlis'in şimdi siyasî sistem içinde aşırı solla işbirliği yapmaya çalışması düpedüz bir aykırılıktı. Fakat onun komünistlere yasallık tanıma konusunda sergilediği isteklilik, seçmenlerin genel eğiliminin sola doğru kaydığının göstergesiydi. Dikta altında yaşamak ve Kıbrıs felaketinde edinilen deneyimler, kitlelerin 1950'ler ve 60'lardaki komünizm karşıtı, Amerikan ve NATO yanlısı söylemlere olan güvenini sarsmıştı. Cuntadan kalan birikmiş pislikleri Herkül'e yaraşır ustalıkla çarçabuk temizledi geniş halk tabanının kendisine destek olduğu kuşku götürmese de, Karamanlis çok geçmeden o güne değin ordunun bir kesiminin desteği ve yardımıyla sürdürdüğü iktidarını seçimlere giderek yasal dayanaklara oturtmak istediğini açıkladı.

Seçimler 1974 yılının Kasım ayında, dikta yönetiminin düşüşünden tam dört ay sonra yapıldı. Aşırı sağcılardan tutun da komünistlere kadar siyasal yelpazenin her bir ucundaki partiler savaş sonrası dönemde ilk kez yarıştılar. Karamanlis'in (temelde, darbe öncesi Radikal Ulusal Birlik Partisi'nin yeniden yapılaşması olan) Yeni Demokrasi Partisi'nin oyları silip süpüreceğinden kimsenin kuşkusu yoktu. Öyle de oldu, beklenmedik biçimde oyların yüzde 54'ünü hakkıyla aldı. Bunun anlamı, 300 sandalyeli mecliste 219'u bulan büyük çoğunluğu ele geçirmekti. Seçmen, yönetim çarkının başını açıkça güvenilir ellere teslim etmek üzere oy kullanmış, 'ya Karamanlis ya tanklar' sloganından etkilenmişti. Daha da şaşırtıcı olanı eski tutumunu değiştirmeden yarışan darbe öncesi dönemden kalma tek parti Merkez Birliği'nin çöküşüydü. 1967 darbesinden önce son yapılan 1964 seçimlerinde aldığı yüzde 53 oranındaki oylar yüzde 21'lere geriledi.

İleride olacakların habercisi, Andreas Papandreu'nun ne Yeni Demokrasi ne de Merkez Birliği partilerine benzemeyen siyasal oluşumunu (Panhelenik Sosyalist Hareket, PA-

SOK) siyasî sahneye çıkarmasıydı. PASOK, Papandreu'nun yurt dışından yönlendirdiği cunta karşıtı etkisiz bir direniş örgütü Panhelenik Bağımsızlık Hareketi (PAK) ile merkez soldaki bir başka direniş hareketi olan ve pek yakında Papandreu'nun otoriter başkanlığına karşı ayaklanacak Demokratik Savunma'nın üyelerini kapsıyordu. 1974 seçimlerinde PASOK'un elde ettiği yüzde 14'lük oy oranı, Papandreu'nun yeni partisini dayandıracak daha önceden kurulu bir örgütü olmadığı göz önüne alındığında, önemli bir başarıydı. Seçmenlerinin büyük bölümünün milliyetçilikle bezediği sosyalist söyleminin ve 'Ulusal Bağımsızlık, Halkın Egemenliği Sosyal Özgürlük ve Demokratik Yapılanma' sloganının büyüsüne kapıldığı açıktı.

Seçimlerden bir ay sonra monarşinin geleceği konusunda bir halk oylaması yapıldı. Karl Konstantin cuntanın düşüşünün hemen ardından akılsızca davranarak Yunanistan'a dönmemişti. İngiltere'de kalarak davasını televizyon aracılığıyla duyurabiliyordu. Merkez ve sol partiler onun dönüşüne karşı etkin bir kampanya yürüttüler, ancak Karamanlis iyi hesaplanmış tarafsız tutumunu korudu. Eğer geniş otoritesini monarşinin yeniden kurulması yönünde kullanmış olsaydı, oyların kraldan yana çıkması olasılığı ile karşı karşıya kalınırdı. Oysa Karamanlis'in 1960'ların ilk yıllarında sarayla sürtüşmesinin açtığı yaralar daha kapanmamıştı. Çoğunluğunu krallık geleneklerine bağlı Mora yarımadası halkının oluşturduğu seçmenlerin yalnızca yüzde 30'unun oyları monarşiden yanaydı.

Yirminci yüzyılın akışı içerisinde cumhuriyete karşı monarşi konusunda yapılan altı oylamadan en adil olanı kesinlikle bu referandumdu ve yüzde 30'a karşı yüzde 70 cumhuriyetten yana oy dağılımı, kabul edilebilir koşullarda gerçekleştirilen tek halk oylaması olan 1924 yılındaki referandumun sonuçlarının neredeyse tam olarak tıpkısıydı.

1974'ten bu yana, devrik kralın, annesinin 1981 yılı Şubat ayında Tatoi'deki aile mezarlığında yapılan cenaze törenine katılmak üzere birkaç saatliğine Yunanistan'a girmesine izin verildiği; Yeni Demokrasi Partisi'nin başkanı Konstantinos Mitsotakis kamuoyu önünde 1974 halk oylamasının adilliğini (konuşmasında bunu İngilizce karşılığı olan 'fairness' sözcüğüyle dile getirmişti) sorguladığı; ayrıca 1989 siyasal kördüğüm dönemi yaşanırken Konstantin'in, halkın kendisini istemesi durumunda ülkeye geri gelmeye hazır olduğunu açıkladığı dönemki politik çıkmaz dışında monarşi sorunu gündemin dışındaydı.

Beş ay gibi epey kısa bir sürede Karamanlis adil seçimler aracılığıyla yalnızca yetkisini yasallaştırmakla kalmamış, aynı zamanda referandum sayesinde bitmeyecekmiş gibi görünen monarşi tartışmasını da çözüme ulaştırmıştı. Monarşi, Koruyucu Devletler tarafından bağımsızlığın bedeli olarak ortaya sürüldüğünden bu yana sürtüşme kaynağı olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'ndaki Ulusal Bölünme'den sonraki otuz yıllık dönem boyunca sürekli olarak siyasî istikrarsızlık kaynağıydı. Artık, Karamanlis, 1975'te yürürlüğe koyacağı yeni anayasa için arkasına aldığı geniş parlamenter çoğunluktan yararlanabilirdi. Bu anayasa, yasamayla yürütme arasındaki dengede ağırlığın ikincisinin üzerinde olması gerektiği konusunda Karamanlis'in kendi görüşlerini içermekteydi. Oysa yeni anayasanın cumhurbaşkanına tanıdığı geniş yetkilere, ne ilk seçilen (1975-80) cumhurbaşkanı, felsefe öğrenimi görmüş muhafazakar bir politikacı olan Konstantinos Tsatsos ne de 1980 yılında beklendiği üzere cumhurbaşkanlığı uğruna başbakanlığı bırakan Karamanlis başvuracaktı.

1974 yazındaki *metapolitefsi,* yani dikta rejiminden demokrasiye geçiş döneminden sonraki ilk aylarda Karamanlis'in atması gereken adımlar iyi düşünülmeliydi. Bir yan-

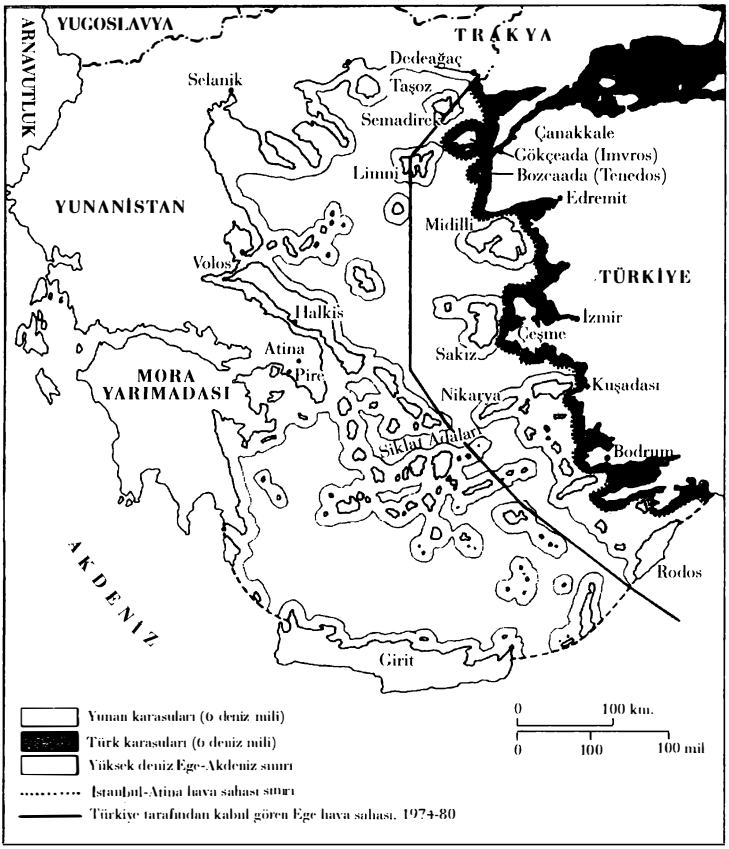
dan zorbaların ağır biçimde cezalandırılması ve *apohuntopoisi* yani 'cuntasızlaştırma' yoluyla devlet örgütünde askeri cuntanın işbaşına getirmiş olduğu kimselerin ve işbirlikçilerin safdışı edilmesi yolundaki -özellikle diktatörlüğe karşı direnişleriyle onun dengesinin sarsılmasına katkıda bulunan öğrenciler tarafından diretilen- isteklere karşılık veriyor görünmeliydi. Diğer yandan, eğer gelişigüzel öç alma yoluna gidilirse, silahlı güçler içinde varlıklarını sürdürmekte olan cunta yandaşlarının buna karşılık vermeleri söz konusu olabilirdi. Bunların gerçek bir tehlike unsuru oluşturduğu 1975 Şubat'ında malum sebeplerden o zamanlar üzeri örtülen işin gerçek boyutunun ifşa edilmesiyle ortaya çıktı. Bu oyunların hedefi, Karamanlis ile (1974 yılı Aralık ayında Kıbrıs cumhurbaşkanlığı görevi kendisine geri verilen) Makarios'un devrilmesiydi. Bu tehditi unutmayan Karamanlis silahlı güçlere yeniden sağlam kişilerin alınmasını güvence altına almak için kilit görev olan savunma bakanlığına kusursuz muhafazakâr ve komünizm karşıtı geçmişini iyice inceledikten sonra Evangelos Averoff'u getirdi.

1975 yılı içerisinde televizyonlardan yayınlandığı için kamuoyu üzerindeki etkisi büyük olan bir dizi duruşmada, diktatörlüğün kurulmasında başlıca sorumluluk taşıyan kişiler kötü davranışlarından ve kendilerine karşı gelenlere yaptıkları işkenceden, ayrıca 1973 yılı Kasım'ında Atina Politeknik'teki öğrenci işgalini acımasız yöntemlerle bastırdıkları için yargılandılar. Suçlu bulunanlar uzun süre hapis cezasına çarptırıldılar. Bunların arasında korku uyandıran askeri polis örgütünün eski başkanı, Politeknik'teki öldürme olaylarına karıştığı için yedi kez yaşam boyu hapis cezası alan Kıdemli Albay İoannidis de vardı. Darbenin arkasındaki asıl üçlü Albay Papadopulos ve Makarezos ile Kıdemli Albay Pattakos ölüm cezasına çarptırıldı. Hükümetin bu ölüm cezalarını *tez elden* ömür boyu hapse dönüştürmesi

1922 Küçük Asya felaketinin ardından politikacıların ve askeri komutanların asılması sırasında yaşanmış ve sonuçta iki dünya savaşı arası dönemin politik hayatını *zehirlemiş* olayların tekerrürü tehlikesine karşı Karamanlis'in hazırlıklı olduğunu gösterir. Önde gelen darbecilerin on altı yıl sonra (1991) bile hapiste olmaları, verilen cezaların demokratik kurumları yıkmayı düşünen diğer kişilere iyi bir ders olmasının hedeflendiğini gösterir. Cuntanın uslanmaz işbirlikçilerine görevden el çektirildi ve bütün tasfiye işlemleri öğrencilerden gelen baskılar sonucunda özellikle üniversitelerde duyuruldu.

Demokratikleşme sürecinin yaşandığı dönemin perde arkasında Türkiye ile süren gerginlik yer almaktaydı. 1974 yazındaki ani kriz baştan savulmuş da olsa, temelde düşmanlık sürmekteydi. 1973 yılında Türkiye ile Yunanistan'ın Ege denizindeki kıta sahanlıklarının belirlenmesi sırasında (ve burada bulunabilecek petrolle ilgili hakların kimin elinde olacağı konusunda) alevlenen asıl tartışmaya bir de 1974 krizinin yol açtığı çapraşık sorunlar eklendi. Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkarmasının ertesinde Yunanistan, Ege'de Türk kıyılarına yalnızca birkaç deniz mili uzaklıktaki adalarına asker ve silah yığdı. Türkiye bunun 1923 Lozan Konferansı Kararlarına ve silahsızlanma koşuluyla adalardaki Yunan egemenliğinin resmen tanındığı 1946 Paris antlaşmasına aykırı olduğunu ileri sürdü. Yunanistan, ne pahasına olursa olsun hiçbir egemen devletin kendini savunma hakkından vazgeçemeyeceğini belirterek yaptıklarının geçerliliğini sürdüren 1936 Montrö Anlaşması'na uygun olduğunu öne sürdü.

Ege'deki hava trafiğinin denetimi konusunda Türkiye varolan yaptırımlara uymadığı için; Yunanistan'ın kendi karasularını, Türkiye'nin görüşüne göre Ege'yi bir Yunan denizine çevirecek ve savaş nedeni *(casus belli)* sayılabilecek 6

Harita 9 Ege Sorunu

milden 12 mile çıkarmaya yönelik (ancak şimdiye değin uygulamaya koyulmamış ve konması da beklenmeyen) kuramsal hakkı konusunda; ayrıca birbirlerinin azınlıklarına karşı tutumları hususunda da Türkiye ile anlaşmazlık söz konusuydu. Karamanlis her zaman ikili ilişkilerde Kıbrıs'ın kesinlikle sorun oluşturmadığını söylediyse de, Kuzey Kıbrıs'ın Türklerce işgali iki NATO müttefiki arasındaki ilişki-

leri daha da kötüleştirdi. Türklerin saldırmasından korkan Yunanlıların konuyu abarttıklarını düşünen sabırsız yabancılar, geçmişin ağırlığının ve geçmişte yapılmış gerçek ya da hayalî yanlışların hatırasının her iki toplumun olaylara bakış açısını etkilediğini göz önünde bulundurmadılar. Öte yandan, süper güçler arasındaki gerginliğin yumuşaması, 1940'ların sonları ve 1950'lerin başlarında iki ülke arasında iyi ilişkiler kurulması yolunda yapılan baskıyı Yunanistan ile Türkiye'nin komünist komşularına yönelik korkularını, daha açık bir deyişle, eğer birbirlerini kollamazlarsa her ikisinin de ayrı ayrı yok olma tehlikesini ortadan kaldırdı.

Türk-Yunan ilişkilerinde yavaş yavaş kızışmaya başlayan sorunların kaynağının her an su yüzüne çıkmasının beklendiği 1976 yazında, Türk hükümeti Sismik I adlı bir araştırma gemisini anlaşmazlık konusu sularda sondaj yapmak üzere yola çıkardı. PASOK'un başkanı Andreas Papandreu Sismik I'in batırılması çağrısında bulundu, böyle bir eylem hiç kuşkusuz savaşa yol açacaktı. Karamanlis ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne ve Lahey Adalet Divanı'na başvurmayı yeğledi. Ancak her iki kurum da soruna yapıcı bir çözüm getiremedi.

Ege anlaşmazlığına özel bir anlam kazandıran konu, denizin altında petrol bulma umuduydu, çünkü her iki ülkenin de işlenebilir enerji kaynakları kısıtlıydı, üstelik her ikisi de 1970'lerin başındaki enerji bunalımında ağır yara almıştı. Taşoz adası açıklarında ticari değeri olan petrol bulunmuştu, ne ki bu bölgedeki petrol üretimi en verimli döneminde bile Yunanistan'ın toplam tüketiminin yüzde 5'ini geçmedi. Ege Denizi'nin umut edilen petrol kaynaklarını sağlayıp sağlamayacağı henüz bilinmemektedir. Yunanlıların, Türkleri bir tehdit unsuru olarak görmeleri oldukça ciddi ekonomik sonuçlar doğurdu; çünkü; raştlantı sonucu subaylara gerçek bir görev duygusu aşılayıp siyasal etkin-

liklerden uzak kalmaları sağlasa bile, silahlı güçlere ayrılan harcamalar bütçe giderlerinin beşte birini bulmaktadır. Silahlanmaya ayrılan büyük harcamalar, eğitim ve sağlık konuları gibi ivedilikle üstüne eğilinmesi gereken altyapıya ilişkin reformların önceliğini yitirdiği anlamına gelir. Cunta yönetiminin ekonomik mirası hiç de iç açıcı değildi. Darbe öncesi ivme dikta yönetiminin ilk yıllarında sürmüş, fakat bu ancak aşırı borçlanma ve yabancı yatırımcılara karşı gösterilen ileri boyutlardaki eli açıklıkla sağlanmıştı. 1940'ların başbelası, 1950 ve 1960'larda uygulanan sağduyulu para politikalarıyla güçlükle önü kesilebilen enflasyon, cuntanın son yıllarına gelindiğinde bir kez daha büyük sorun olmuştu. Görünürde serbest girişimci düzene bağlı bir hükümet olan Yeni Demokrasi, bankalar ve diğer kuruluşları devlet çatısı altına almakla doğrudan ya da dolaylı olarak zaten kalabalık olan kamu görevlilerinin sayısını artırmış oldu.

Ne var ki diğer konulara kıyasla, Karamanlis enerjisinin yalnızca bir kısmını iç politikayla uğraşmaya ayırabilecekti, bu durumun sağın ilerideki kaderi üzerinde, ciddi etkileri olacaktı. Altı yıllık başbakanlık dönemi boyunca ilgisi dış politika konularında yoğunlaşacaktı. Onun öncelik verdiği başlıca konu Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na kabul edilme sürecini hızlandırmaktı. 1961'deki üyelik anlaşması tam üyeliğin 1984 yılında yürürlüğe girmesi olasılığını belirtiyordu. Fakat topluluğa üyeliğin, Yunanistan'ın geleneksel destekçisi ABD ile ilişkilerin bozulmasının yerine geçebileceğini, yeni kurulan demokratik kurumları güvence altına alacağını, ayrıca Türkiye'nin tehditlerine karşı koruyucu olacağını düşünen Karamanlis bu süreci çabuklaştırmaya kararlıydı. İleride üyeliğin sağlayacağı ekonomik yararların önemi fark edilecek idiyse de, bunun üzerinde o zaman pek durulmaması dikkat çekiciydi. Çoğu Yunanlının Avrupa'ya karşı beslediği sempatinin altında yatan topluluğa üye ol-

manın her nasılsa ülkenin belirsiz Avrupalı kimliğini meşru kılacağıydı: ne de olsa Yunan halkı alışkanlığını bırakmayıp Yunanistan aynı kültürün bir parçası değilmiş gibi Avrupa'ya gitmekten söz etmekteydi.

Brüksel'deki Avrupa Komisyonu'nun [Yunanistan'ın] ekonomisinin (ayrıca şişirilmiş ve hantal bürokrasisinin) Ortak Pazar'ın ağır rekabet koşullarına dayanmaya hazır olduğu konusunda bazı kuşkuları vardı. Oysa Karamanlis dikta yönetimi sırasında Avrupa'nın umursamazlığından ötürü suçluluk duymasından ustaca yararlanmasını bildi ve o günkü üyeler çok geçmeden Avrupa uygarlığının ışık kaynağı diye yüceltmekten hoşlandıkları ülkenin topluluğa giriş yolunu açma uğraşına düştüler. 1979 yılı Mayıs ayında, topluluğa tam üyeliğin 1 Ocak 1981 tarihince yürürlüğe girmesini öngören anlaşmanın Atina'daki Zappeion binasında imzalanmasıyla Karamanlis inatçılığının semeresini almış oldu. Öte yandan, bir sonraki ay anlaşmanın onaylanması mecliste tartışılırken gerek PASOK gerekse komünist parti, görüşmeleri boykot ettiler.

Karamanlis dönemine damgasını vuran dış politika uygulamalarının bir başka boyutu da, kendisinin çokça gezip gördüğü Balkanlar'a 'açılmaktı'; bunda Albayların başlatmış olduğu politikaların izinden gidiyordu. Yunanistan'ın komünist komşularıyla olan ilişkilerinde 1960'lı yılların başında yumuşama belirtileri görülmüşse de, 1950'lerin ortalarında kısa süreli bir işbirliği anlaşması yapmış olduğu Yugoslavya ile olanı dışındaki ilişkiler, iç savaşın ertesindeki gergin ortamda kötüleşmeye başlamıştı. Bu girişimlerin bir amacının da Ege ve Kıbrıs'la ilgili davasında destek arayışı olduğu apaçıktı. İkili ilişkilerde göze görünür bir iyileşme varsa da, 1976'da Karamanlis'in öncülüğüyle Atina'da toplanan Balkan zirvesinden pek somut bir sonuç çıkmadı.

Ülkenin bağımsızlıktan sonraki tarihine damgasını vurmuş olan dış politika konularının iç sorunlara göre önceliği, seçimlerin anayasanın öngördüğü tarihten bir yıl önce, 1977'de yapılması kararına da yansıdı. Seçim sonuçları bir ölçüde, Karamanlis'in ülkedeki siyasî dengeyi yeniden kurmadaki başarısının kurbanı olduğunu gözler önüne serdi. 1974 yılında seçmenler arasında demokrasiyle dikta düzeni arasında duran tek kişinin o olduğuna yönelik bir kanı yaygınken, 1977'de seçmenlerin oylarını dizginleyen böyle bir etmen yoktu. Yeni Demokrasi'nin oy oranı 12 puan düşerek yüzde 54'ten 42'ye geriledi. Yürürlükteki 'destekli' nispi temsil sistemine göre bu oran, partinin mecliste işler bir çoğunluğu (300 sandalyeden 172'sini) kolayca elde etmesine yetiyordu. Fakat bu sonuç, partinin iktidarda kalma çabalarında Karamanlis'in kendi karizmasına ve otoritesine sonsuza kadar güvenemeyeceği yolunda açık bir uyarıydı.

1977 seçimlerinin şaşırtıcı yanı, Papandreu'nun partisi PASOK'un 1974'te yüzde 14 olan oy oranını neredeyse ikiye katlayarak yüzde 25'e çıkarması oldu; bu büyük çapta Merkez Demokratik Birliği (1974'ün Merkez Birliği) kurban edilmesiyle elde edilen bir başarıydı. Bu gerçek, ikisi de iç disiplinden yoksun olan Yeni Demokrasi Partisi ve PASOK'u hızla birbirleriyle çekişen hiziplere böldü. Parlamentoda altmış sandalyesi bulunan PASOK artık resmen muhalefetteydi. Yeni Demokrasi'nin düşüşünün bir nedeni, 1974'de onu destekleyenlerden bazılarının, çeşitli kesimlerden gelen krallık yanlılarının, tutuklu bulunan önderleri için af isteminde bulunan dikta yönetiminden yana olanların ve ne denli olanakdışı görünse de, Karamanlis'i aşırı sosyalist görenlerin bir araya toplandığı aşırı sağcı, Milliyetçi Cephe'ye kaymalarıydı. Bu cephenin ortaya çıkışı Karamanlis'in belirsizliğe yer vermeksizin demokrat olanlarla baskı yönetimi yanlısı sağcılar arasındaki kesin sınırları çiz-

mede harcadığı üstün çabaları doğruluyordu, bu sınırlar 1950'li ve 1960'lı yıllarda iyiden iyiye muğlaklaşmıştı. Aşırı solda, komünistler oyların yüzde 9'unu, artık kimi küçük sol örgütlerle işbirliği yapan 'İç komünistler' yüzde 3'ünü aldılar.

Kuruluşu 1974 kadar yakın bir geçmişe dayanan PASOK'un elde ettiği sonuç etkileyiciydi. Milliyetçilik, özellikle de Türkiye'ye karşı ödün vermez bir politika yandaşlığıyla günümüzdeki köktenci Üçüncü Dünya liberallerinin geçmiş yıllardan kalma sloganları makaslayıp kullandıkları sosyalist söylemi birleşince, seçmenlerin azımsanmayacak bir bölümünden karşılık görmüştü. Belki söylemden daha da önemli olan örgütlenmeydi. Aşırı sol dışında ülke çapında örgütlü bir yapılanmayı gerçekleştiren ilk parti, demokratik olduğu pek söylenemese bile, PASOK'tu. Onun bu görkemli çıkışı, sağ kanatın savaş sonrası dönemde elinden kaçırdığı iktidarı yeniden ele geçirmesi için, başarılı muhalefet yapan PASOK örneğine bakarak Yeni Demokrasi'yi çağdaşlaştırması, örgütlemesi ve onun ideolojik çekiciliğine uydurması gerektiğini göstermek bakımından yararlı oldu.

Yunanistan Batı'nındır.

Konstantinos Karamanlis

Yunanistan Yunanlılarındır.

Andreas Papandreu

Karamanlis bunu başaramadı. Her ne kadar 1950'ler ve 60'larda partisinin imajını lekeleyen baskıcı öğeleri örgütten uzaklaştırmayı ve Yeni Demokrasi'nin vermiş olduğu sözü tutarak gerçekten çoğulcu saydam bir siyasî düzene geçmeyi başardıysa da, parti örgütünü çağdaşlaştırma ve demokratlaştırma, sağlam bir ideolojik taban oluşturma ça-

baları yetersiz kaldı. Yeni Demokrasi'nin 1979'daki ilk parti kongresinde (PASOK'un ilk genel kongresi 1984 yılındaydı) 'radikal liberalizm' politikasını benimsemesi Karamanlis destekleyicilerinin büsbütün aklını karıştırdı. Öte yandan, Yeni Demokrasi'nin meclisteki grubu bir burjuva partisine göre epey gözüpek bir atılımla, onun yerini alacak kişiyi seçmek üzere hazırlık yapıyordu. Dış ilişkiler, özellikle de AT'ye girme hususunda yapılan son pazarlıklar Karamanlis'in zamanının çoğunu almaktaydı. 1978 yılında Türk başbakanı Bülent Ecevit ile yapılan sonuçsuz zirve, ikili ilişkilere ilerleme getirdiyse bile iki ülkeyi birbirinden ayıran köklü uzlaşmazlıklara herhangi bir çözüm getirmekten uzak kaldı.

Başlıca hedefi olan AT'ye üyelik konusunu kesinleştiren Karamanlis, pek çoklarının beklediği gibi, Konstantinos Tsatsos'un beş yıllık döneminin sona ermesinin ardından 1980 Mayıs ayında meclisten anayasanın belirlediği asgari sayısal desteğin (180 oy) yalnızca üç fazlasını alarak cumhurbaşkanlık görevine yükseldi. Yeni Demokrasi'nin boşalan başkan koltuğu için yapılan başa baş yarışta, baba ve anne tarafından dedeleri liderlik koltuğuna oturmuş bulunan sürpriz aday Georgios Rallis, kendisinden daha muhafazakar rakibi Evangelos Averoff'a az bir farkla üstün geldi. Rallis'in, 1981 yılının Ekim ayında yapılacak bir sonraki seçimlere kadar Karamanlis'in görevde kalması gerektiği yolundaki değerlendirmesinin hiç de yanlış olmadığı görüldü, çünkü kendisinin dürüst ancak parlak olmayan başkanlığında, Karamanlis'in karizmasından yoksun kalan Yeni Demokrasi, onun değiştirmek için epey uğraş verdiği hizipçilik ve kayırıcılık günlerine geri döndü. Böylece Papandreu'nun yürüttüğü sert muhalefeti savmada partinin gücü azaldı. Karamanlis'in cumhurbaşkanı oluşu PASOK'un başka bir konuda epey işine yarayacaktı. Cumhurbaşkanlığı

koltuğunda artık kusursuz bir muhafazakâr geçmişi olan ve 1975 anayasası gereği geniş yetkilere sahip sağlam ve karizmatik bir kişinin oturması Papandreu'nun milliyetçilik, popülist demagoji ve sosyalist söylemi ile radikal bir PASOK hükümetinin yönetiminde olayların denetimden çıkacağı korkusu arasında sıkışan seçmenlerin güvencesiydi.

Papandreu siyasal yelpazenin ortasında yer alan geniş seçmen kitlesi içinden Yeni Demokrasi'den PASOK'a geçme eğilimini taşıyabilecek olanlara güvence vermesi gerektiğini çok iyi biliyordu. Eğer PASOK'un izlediği politikalarda 1977 seçimlerinden önce herhangi bir yenilenme olmuşsa, 1977 ve 1981 arası dönemde bu daha da belirginleşecekti. Papandreu'nun üstünden yakasız kazağını çıkartıp kendisine daha saygın bir görünüm veren gömlek ve kravat kuşandığı dönem eleştirenlerince 'kravat çağı' diye adlandırıldı. PASOK'un daha önceleri vurgulanan sınıf tabanlı, Marksist bir parti olduğu söylemi sessizce terk edildi; üstelik önceleri önemsenen sosyalist kimlik de bir yana bırakıldı; bu, ekonomik açıdan faal nüfusun yüzde 60'ın kendi işlerinde çalıştığı ve salt yüzde 40'ın ücretli ve maaşlı olduğu bir toplumda, riske girmekten kaçınmanın akılcı bir yoluydu. Böylelikle Papandreu, bir evi, bir dükkânı ve bir arabası olan 'sıradan' Yunanlıya ve belki daha da önemlisi bu düzeye erişmek isteyenlere, PASOK'un seçimlerden üstün çıkması durumunda bunların ellerinden alınması gibi bir tehlike olmadığının güvencesini vermiş oldu. 'Ayrıcalıklı olmayan' kesimin çıkarlarını 'ayrıcalıklı' olanlara karşı koruduğunu ileri sürerek mali ve ekonomik oligarşiyi oluşturan 'ayrıcalıklı'ların, yabancıların çıkarları uğruna her zaman ülkelerini satmaya hazır bir avuç insan diye tanımladı.

PASOK'un zaferinin dış politikada herhangi büyük değişikliklere yol açmayacağına dair benzer güvenceler verildi. Artık AT'nin kapitalistler kulübü, Yunanistan gibi kapitaliz-

min periferisinde kalan ülkelerden çıkar sağlamaya çalışan çokulusluların cephesi diye aşağılandığı günler gerilerde kalmıştı. Şimdi sıra Avrupa Topluluğu'na üyelik için halk oylaması yapılmasını istemeye gelmişti. Oysa bu gerçekçi bir istek değildi, çünkü halk oylamasına karar verme yetkisi bir tek cumhurbaşkanlığının elindeydi ve de Ortak Pazar'a girişi kesinleştirmek için kendi kişisel saygınlığını ortaya koymuş olan Cumhurbaşkanı Karamanlis, oyların Avrupa'dan yana çıkmaması olasılığını göz önünde bulunduracağından, böyle bir karar vermesini beklemek yanlıştı. Tıpkı AT konusundaki yaklaşımlar gibi, NATO ittifakından bir an önce çekilme yolunda önceki çağrılar da bir yana bırakıldı. NATO'dan çekilme konusu artık gündeme stratejik bir hedef, uluslararası güç dağılımının bir parçası olarak görülüyordu. ABD üslerinin geleceği de, zaman geçirilmeksizin kapatılmak üzere değil, pazarlık aracı olarak öne sürülüyordu. Merkezdeki çekimserlere verilen bir diğer güvence de, darbe sonrası dönemde geleneksel merkeziyetçiliği savunan Georgios Mavros'un PASOK'a katılmasıyla sağlandı.

Papandreu benzer konularda hareket özgürlüğünü sürdürmeye özen göstermedi; kuramsal olarak özgür bir devlet olan Yunanistan'ın tarihine damgasını vurmuş bağımlılık döngüsünü kırma kararlılığıyla birlikte köklü bir toplumsal değişim projesine sarıldı. Özenle hazırlanmış 'Halkla Sözleşme' adını verdiği programında objektif tarih eğitiminden tutun da, yılın büyük kısmında Atina'nın üzerini örten *nefos*'un, yani kirli hava tabakasının kaldırılacağına dair verilen sözler yer almaktaydı. Bütün bunlar PASOK'un sloganı olan sözcük, *Allagi* altında toplandı. Bu, Yunan siyasî söyleminde duyulmadık bir söz değildi, fakat savaş sonrası dönemde yönetime sağın egemen olduğu düşünülürse, besbelli ki 'Değişim' özellikle genç seçmenlerin özlemini çektikleri bir konuydu.

Değerli ancak karizmadan yoksun Rallis'in başkanlığında yorgun bir görünüm sergileyen Yeni Demokrasi, PASOK'un muhalefetine karşılık vermede yetersiz kaldı. Eğer iktidarda kalma şansını yakalamak istiyorsa, onun da merkezin çekimser seçmenlerini kendisine çekmesi gerekiyordu. Aynı zamanda, 1977 yılında Milliyetçi Cephe'ye kaymış bulunan memnuniyetsiz aşırı sağcıları yeniden kazanmaya çalışmak zorundaydı. Bunun idaresi olanaksız bir denge oyunu olduğu görülecekti. Ülkenin seçim tarihinde bugüne dek en çok para akıtılan kampanyada dev kaynaklar tüketildi. Kendisini destekleyen gazetelerin satışının, Yeni Demokrasi yanlısı basın tirajına göre iki kat artması PASOK'un büyük bir üstünlük elde etmesini sağladı. Seçim günü yaklaştıkça basında yazılanlar daha da kutuplaşmaya başladı, Andreas Papandreu'nun paskalyadan önceki pazar günü Patras'a gelişini, İsa'nın Kudüs'e gelişiyle karşılaştırmak gibi garip dinsel imgelere bile başvuruldu. 1981 yılı Ekim ayında seçimlerin yapıldığı, PASOK yanlısı bir başka gazetenin deyimiyle, 'Kutsal Gün' gelip çattığında, PASOK bir kez daha oylarını - neredeyse- ikiye katlayarak (1974'te yüzde 14 iken) 1977' de yüzde 25 olan oy oranını yüzde 48'e çıkardığı şaşırtıcı bir başarı elde etti, neticede 300 sandalyeden 172'sinin denetimi onun elindeydi. Bunun tam tersi olarak Yeni Demokrasi'nin oyları yüzde 42'den 30'a geriledi, komünistlerin yüzde 11 oranı hemen hemen aynı kaldı.

İlk kurulduğu yıllarda PASOK'u kırsal kesimin protestosunun sesi olarak görme eğilimi yaygın olmuşsa da, 1981'deki oylarının dağılımı kentlerle kırsal bölgeler, ayrıca erkeklerle kadınlar arasında eşitti. Kurulduğu 1974'ten bu yana hızlı bir ekonomik ve siyasal değişim döneminde PASOK'un kısa yoldan iktidara gelişi, Andreas Papandreu'nun politik karizmasının umutları canlandırmada ve belki daha da önemlisi geniş bir seçmen topluluğunun, özellikle de

genç yaşlardaki insanların düş gücünü ve önyargılarını bir potada eritmedeki becerisinin kanıtıydı. Savaş sonrası dönemde kentlere göç etmiş ve yüksek enflasyonun yaşandığı dönemde bozulan çevre koşullarında, yetersiz eğitim, bakım ve sağlık hizmetleriyle iki yakasını bir araya getirmek için zorlu bir savaş veren yüzbinlerin içinde yaşadıkları duruma hitap ediyordu. Popülist söylemle onların sorunlarının sorumluluğunu hem dışarıdan hem de içeriden yönlendirilen kötü oyunlara bağlıyordu. Onun yaptığı, sınıf ayrımına değinen ve karizmatik Karamanlis'in liderliğinden mahrum kalan sağcı politikacıların karşılık vermede yetersiz oldukları alanlarda meydan okuma ve halkın gözüne hoş görünmeydi. Yeni Demokrasi bundan öteye gidemezdi, ayrıca sağın iktidarı sırasında yaşam standartlarının iyice yükseldiği doğruysa da, refah dağılımı eşit değildi. Çoğu, ülkenin artan refahından paylarına düşeni alamadıklarını, tüketici toplumun dışında kaldıklarını düşünmekteydi ve doğal olarak PASOK'un seçmenleri arasına girdiler.

İktidarın sağın elinden merkez sola pürüzsüz geçişi siyasal sistemin giderek olgunlaştığının ve darbe sonrasında sağ kesimin kendisini çoğulcu demokrasiye adadığının göstergesiydi, ya da öyle görünüyordu. Denilebilir ki, politik sistem 1960'ların ortalarında tayin edilen, ve 1967 askeri darbesiyle zorla alıkonulduğu yola 1981'de geri döndü. Bunun doğruluğu tartışılabilirse de Papandreu'dan çok şey beklenildiği su götürmez bir gerçekti. Papandreu, baştaki Yeni Demokrasi hükümetinin uçarı ekonomi politikalarını yerdi ve ekonomik yapıdaki zayıflığın hareket özgürlüğünü sınırladığını iddia etti; ayrıca iddialı programını yürütmek için arka arkaya iki dönemde dörder yıl görevde kalması gerekeceğini ileri sürerek havayı yumuşatmaya çalıştı.

Öte yandan, çoğu hiçbir ekonomik harcama gerektirmeyen ve yine çoğu epey geç kalmış bir dizi yenilik getirerek

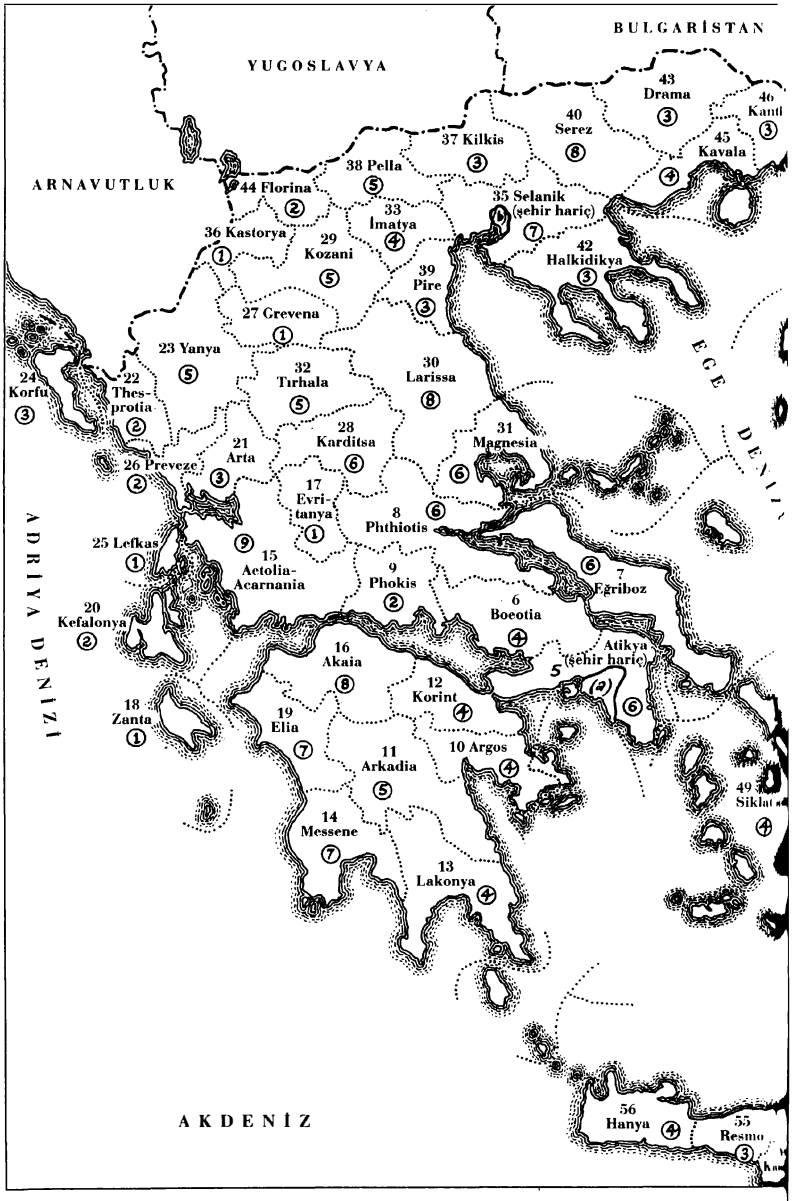
zaman yitirmeksizin hükümet tarzında değişiklik yapılacağı muştusunu verebildi. Onun 'ulusal uzlaşma' politikası İtilaf Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki işgaline direnişin resmen tanınmasını; iç savaş sonrasında doğu bloku ülkelerine kaçmış komünistlerin ülkeye dönüşüne izin verilmesini (ne var ki bu iznin yalnızca Yunan kökenli olanlar için geçerli olması, iç savaşın son evrelerine doğru Demokratik Ordu'nun çoğunluğuna yakın bir bölümünü oluşturan pek çok Makedonyalı İslavı açıkta bırakmıştı) savunmakta; ve de iç savaşta komünistlere karşı üstünlük kazanan ulusal ordu için düzenlenen anma törenlerine bir son verilmesini içermekteydi.

Yazıda kullanılan aksan sistemini epey basite indirgeyen *monotoniko,* ya da tek sesli düzenek benimsendi. Tıpkı boşanma konusunda olduğu gibi, kilisenin sert bir biçimde karşı geldiği resmi nikah uygulaması başlatıldı. Zina, suç oluşturan eylemler arasından çıkartıldı ve drahoma uygulamasına, en azından kuramsal olarak son verildi. Aile hukukunu değiştirmede ve her ne kadar PASOK'un meclis grubundaki kadın temsilcilerin sayısı, Yeni Demokrasi Partisi'nden daha çok değildiyse de, kadınların konumunu iyileştirme yönünde ilerleme kaydedildi. Üniversitelerde her konuda söz hakkı olan profesörlük kadrosuna karşı alt düzey görevlilerle öğrencilerin söz hakları artırılarak Alman prototipine göre yapılanan üniversiteleri demokratikleştirmeyi hedefleyen yeni uygulamalar getirildi. Uygulamada bunlar zaten arap saçına dönmüş durumu daha da karıştırdı ve politizasyonun artmasına sebep oldu. Taşrada kültürel yaşamı canlandırmak için çaba gösterildi. Tüm bunlarla birlikte yönetimde merkeziyetçilikten uzaklaşılması ve ülkenin Atina'dan yönetilmesi zorunluluğunun kaldırılması yolunda adımlar atıldı. Ne var ki bu gelişmeler pek başarılı olmadı, çünkü yerel yönetim birimleri kendilerine gelir

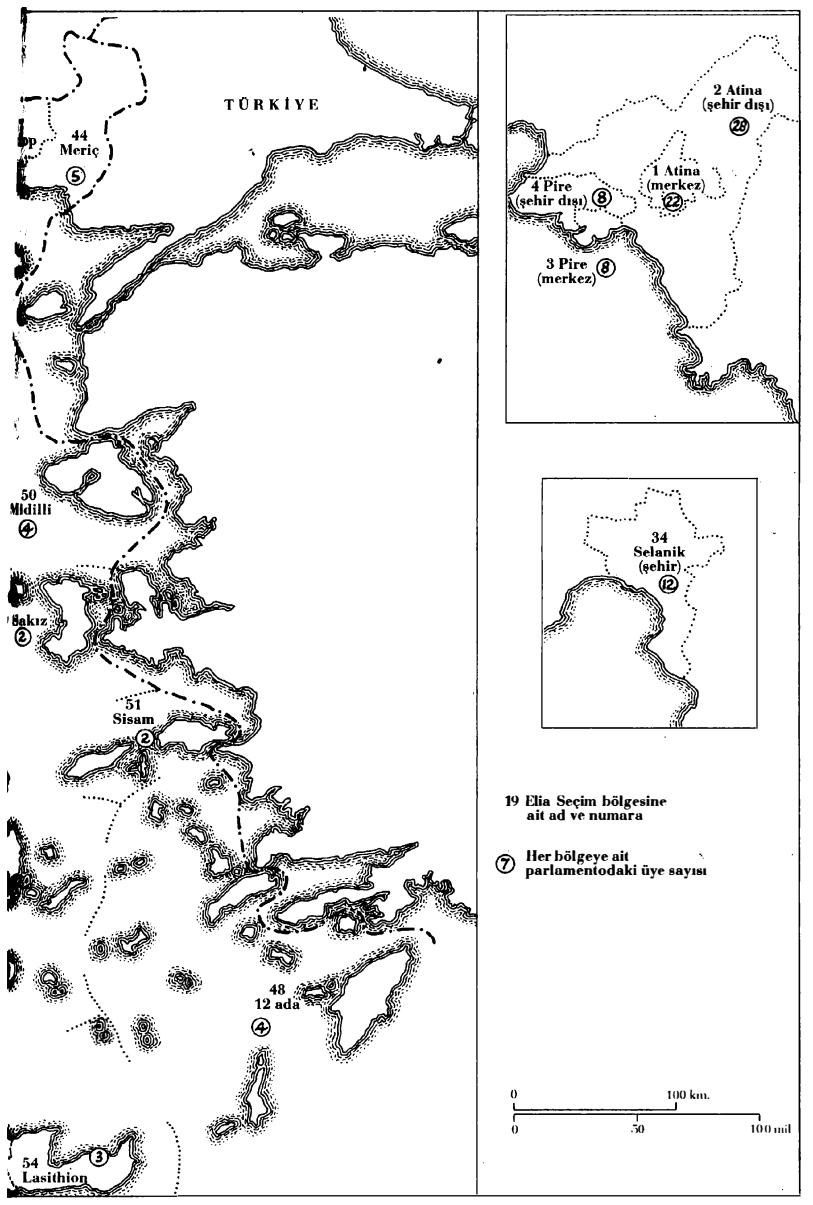
sağlayacak kaynaklardan yoksundular. Öte yandan, başkenti gitgide saran hava kirliliği (söz verildiği gibi *neefos,* kirli hava sağın iktidarıyla birlikte yok olmamıştı) ve genelde yaşam kalitesindeki düşüş taşradan büyük kentlere akan amansız göç yönünün, az da olsa belirgin bir biçimde tersine dönme eğilimi göstermesini sağladı. Tıp alanında çalışanların kesinkes karşı çıkmalarına rağmen ulusal sağlık hizmetleri başlatıldı. Kırsal alanlarda klinikler, hastaneler (ve kültür merkezleri) kurulması iktidarda olduğu sekiz yıl boyunca partinin aldığı desteğin kentlere kıyasla kırsal alanlarda daha da artmasına yaradı. Yunanistan'da kişi başına düşen doktor sayısının bütün diğer AT devletlerinden daha fazla olmasına karşılık gücü yetenler (bunların arasında kalp sağlığıyla ilgili sorunları ortaya çıkan başbakan da yer almaktadır) sağlık kontrolu için yurt dışına gitmeye çalışıyorlardı.

Bu önlemlerin büyük bölümü düşük maliyetli olsa bile PASOK'un hedeflerinden çağdaş bir sosyal devlet yaratma umudu, ekonomiyi daha somut bir temele oturtmaktan, özelikle de üretimi artırmaktan geçiyordu. PASOK iktidara gelir gelmez önceki sağ iktidarlardan devralınan şişkin kadrolu devlet sektöründe maaş artışına gitti. Yıllardır çift basamaklı rakamlarda seyreden enflasyon altında ezilen bir ülkede partinin vermiş olduğu en cazip sözlerden biri ücret ve maaşların enflasyon artışına bağlanacağı çok geçmeden yerini sıkı ücret kısıtlamasına ve devlet sektöründe çalışanların haklarının sınırlandırılmasına bıraktı.

PASOK muhalefetteyken ülkedeki ekonomik yaşamın kilit sektörlerinde 'kamulaştırma' ve kendi kendini yönetmeye dayalı, merkezci yönetim anlayışından uzaklaşan bir sosyalizm sözü vermişti. Kamulaştırmayı salt devletleştirmeden ayıran husus (sağın iktidarı döneminde bile ekonominin küçümsenmeyecek bir kısmı doğrudan ya da dolaylı devlet denetimine girmişse de), işçilerin yönetime daha büyük öl-

Harita 10 Seçim ve yönetim bölgeleri

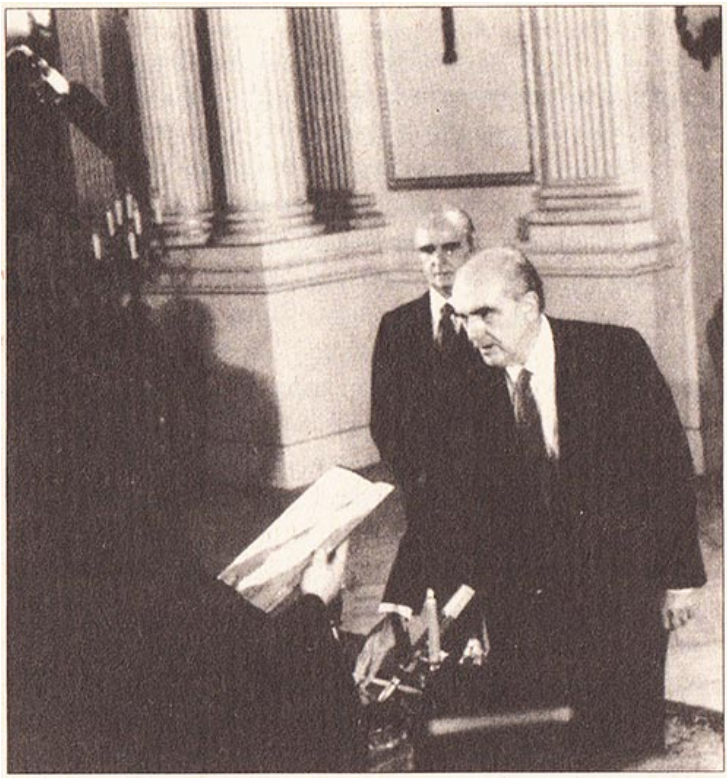

TÜRKİYE
44
Meriç
5
50
Midilli
4
Bakız
2
51
Sisam
2
48
12 ada
4
54
Lasithion
3
2 Atina
(şehir dışı)
28
1 Atina
(merkez)
22
4 Pire
(şehir dışı)
8
3 Pire
(merkez)
8
34
Selanik
(şehir)
12
19 Elia Seçim bölgesine ait ad ve numara
7 Her bölgeye ait parlamentodaki üye sayısı
0
100 km.
0
50
100 mil

51 [Konstantin Karamanlis önünde Andreas Papandreu'nun 1981'deki başbakanlık ant içme töreni; Atina Başpiskopos'u Serapheim huzurunda ant içişi].

Andreas Papandreu'nun başbakanlık görevine geçişi sırasında kendisine Cumhurbaşkanı Konstantinos Karamanlis'in önünde Atina Başpiskoposu Serafeim tarafından ant içirilmesini görüntüleyen 1981 yılı Ekim ayında çekilen fotoğrafı. Siyasal sahne bu iki büyüleyici önderin çevresinde dönmekteydi; Kharilaos Trikupis ile Theodoros Deliyannis'in ondokuzuncu yüzyıl sonlarında gerçekleştirdiklerini, Karamanlis ile Papandreu yirminci yüzyılın ikinci yarısında başararak siyasal ortama egemen oldular. Muhafazakâr kanattan olan Karamanlis 1955-63 ve 1974-80 dönemlerinde başbakanlık, 1980-85 döneminde cumhurbaşkanlığı yaptı, derken bir dönem aradan sonra 1990 yılında beş yıllık cumhurbaşkanlığı görevine yeniden seçildi. Halkçı bir sosyalist olan Papandreu 1981 ile 1989 yılları arasında başbakandı. Karamanlis'in siyasal becerilerinin en zorlu sınavı 1974'te, Yunanistan'ın 1967 ve 1974 yılları arası dönemde kötü yönetilmesine neden olan askerî diktanın bıraktığı kayıtları yok etmekle suçlandığı zamandı. Onun başarısını ölçmenin en iyi yolu 1981 yılında ülke tarihinde hakkıyla iş başına gelen ilk sosyalist hükümete iktidarı barışçıl yollardan teslim etmesiydi. Bu hükümetin başında Papandreu vardı. 1989 seçimlerinden yenik çıktığında Papandreu 70, 1990 yılında Karamanlis yeniden cumhurbaşkanlığına seçildiğinde 83 yaşındaydı. İleri yaş Yunanistan'da siyasî tutkunun önünü hiçbir zaman kesmedi. Temistokles Sofulis başbakanlık görevini yürütürken 1948 yılında yaşama gözlerini yumduğunda 88 yaşındayken, 1989 yılındaki ikinci seçimlerden çıkan partilerarası hükümetin başbakanı Zenofon Zolotas'ın yaşı 85'ti. Bu hükümetin içindeki üç büyük partinin başkanlığını yürütenlerin hepsi; muhafazakar Yeni Demokrasi'den Konstantin Mitsotakis, sosyalist PASOK'tan Andreas Papandreu ve komünist İttifak'tan Kharilaos Florakis yetmişli yaşlarını sürmekteydiler.

çülerde katılımını öngörmesiydi. Teoride muğlak olan bu kavram, uygulamada daha da karışıktı. Kamulaştırılmak için önerilenlerin çoğunun kamu bankalarına dağlar kadar borcu olan 'sorunlu' şirketler arasından seçilmesi söz konusuydu. Bırakın üretim artışına bir miktar yarar sağlamasını, kamulaştırma kadroların şişirilmesi yoluyla kayırıcılık yapılmasına ortam hazırlamaktan başka bir işe yaramadı.

PASOK'un yaşama geçirdiği değişiklikler somut değil de, yüzeysel oluşu dış politika için de geçerliydi. Geleneksel dış politikada hiçbir değişiklik yapılmadı. PASOK'un muha-

lefetteyken dilinden düşürmediği NATO ittifakından ve AT'den çekilme konuları ve Amerikan üslerinin kapatılması, yapılanlarla uyum sağlamıyordu. İktidara gelir gelmez Papandreu'nun, Türkiye ile olan sınırın NATO güvencesi altına alınması yönündeki başvurusu karşılık görmedi ve sessizce unutuldu. Ege'deki hava sahasının Türkiye tarafından üst üste ihlal edilmesini ve 1923 Lozan Konferansı gereği Limni adasının silahsızlandırılması yolunda Türkiye'nin başvurusunu protesto etmek amacıyla, Yunanistan doğu Akdeniz'de yapılan bir dizi NATO tatbikatına katılma-

dı. Öte yandan, ittifaktan tümüyle çekilme hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti.

Yunanistan Avrupa Topluluğu na giriş koşullarını yeniden pazarlık masasına yatırıp bazı kazançlar da elde ederken, AT'ye üyelik konusunun halkın oyuna sunulması isteği de usulca terk edildi. Öte yandan 1984'teki PASOK kongresinde, Papandreu Topluluk'tan çekilmenin ekonomiye zarar verebileceğini açıkça dile getirdi. Yıllar geçtikçe giderek daha da iyi anlaşıldı ki, Yunanistan AT'nin tarım sektörüne yaptığı para yardımlarından büyük ölçüde yararlanıyordu ve gözlemciler PASOK'un 1985 ve 1989 seçimlerinde kırsal kesimde göreli daha da güçlenmesini bu tür sübvansiyonlara bağlıyorlardı. 1950'lerde bir dizi ikili anlaşmaya dayanılarak kurulmuş olan ABD üsleri PASOK döneminde de ayakta kaldı. Öyle ki 1983 yılında, dört üssün 1988'e dek beş yıl boyunca faaliyetlerini sürdürmelerini onaylayan bir anlaşmaya bile varıldı. İmzalandığı sıralarda, bu anlaşmanın 1988'de sona erip ermeyeceği yönünde ya da taraflardan birinin isteğine göre 'feshedilebilir' olup olmadığı konusunda belirsizlik vardı. 1988'de dönemin sonuna yaklaşılırken anlaşmanın yenilenmesi için uzun ve dolambaçlı pazarlıklar yapılmaktaydı. PASOK iktidarını sona erdiren 1989 seçimleri gelip çattığında, bunlar henüz bir neticeye bağlanmamıştı.

PASOK'un muhalefetteyken sürekli yinelediği dış ilişkilerde köklü bir değişim yapacağı yolunda verdiği sözler gerçekleşmese de, ülkenin dış politikasının yürütülme tarzında belirgin bir değişiklik vardı. 'Ulusal onurun' korunacağı yolunda verilen sözü tutmada, partideki öncü muhafazakar kanadın yumuşak tavrının aksine PASOK hükümeti pek çok konuda NATO ve AT'deki ortaklarına ayak uydurmuyordu. Papandreu, Balkanların nükleer silahlardan arınmış bir bölge olmasını savunuyor ve silahsızlanma görüşmeleri-

ne zaman tanımak üzere NATO'nun Avrupa'ya kruvazör ve Pershing füzeleri yerleştirilme tasarılarını ertelemesinde diretiyordu. Yunanistan aynı zamanda birçok bakımdan Avrupa Topluluğu'yla anlaşmazlık içindeydi. Papandreu'nun, sıkıyönetimin uygulandığı Polonya'daki askeri rejime karşı uygulanan yaptırımlara katılmayı kabul etmemesine bir de askeri diktanın başındaki General Jaruzelski'ye dostça yaklaşımlarda bulunması eklendi. 1984'te bu ülkeye devlet düzeyinde yaptığı geziyle Polonya'yı içine düştüğü yalnızlıktan kurtaran ilk batılı devlet adamı oldu.

Avrupalı ortaklarıyla ters düşmenin en çarpıcı örneği, 1983 yılının ikinci yarısında Yunanistan'ın AT'ye başkanlık ettiği dönemde yaşandı. Sovyetler Birliği Kore Havayolları'nın Boeing 747 uçağını düşürdüğünde dışişleri bakanı Yannis Haralambopulos tepkileri yatıştırmayı başardı. 1984 yılındaki parti kongresinde Şilili Salvador Allende'nin dul eşi Hortensia Allende'nin ve Nikaragualı Sandinista gerillalarının boy göstermesi PASOK'un dünyanın diğer bölgelerindeki radikalleri desteklediğini simgelemekteydi. Papandreu da 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesini kınayan ve Yaser Arafat ile Filistin Kurtuluş Ordusu'nu destekleyen sözlerinde gözünü budaktan sakınmıyordu. PASOK hükümetinin Atina'daki Arap terörist gruplarının etkinliklerine göz yummaya hazır olduğu yolundaki savlar ve Amerikalı diplomatlarla ileri gelen Yunan işadamlarının ve politikacılarının öldürülmesi de içinde olmak üzere pek çok eyleme imzasını atan, kendi evindeki terörist 17 Kasım örgütünü etkisiz kılmayı başaramaması ABD ile ilişkileri daha da zora soktu.

Türkiye ile kötü ilişkiler, dışişlerinde ağırlığını sürdürmekte ve tıpkı 1974 yılında cuntanın düşüşünden sonraki yedi yıllık muhafazakar iktidar döneminde olduğu gibi, savunma politikaları PASOK yönetiminde de belirleyiciliğini

sürdürmekteydi. Papandreu muhalefette olduğu sıralarda, kendinden önceki sağ hükümetin üyelerini şiddetle eleştirmiş, onları ülkenin Ege'deki egemenlik haklarını pazarlık masasında bırakmaya istekli davranmakla suçlamıştı. Türkiye ile yapılan görüşmelerin aslında gereksiz olduğunu, çünkü ortada görüşülecek bir şey olmadığını ileri sürmüştü. Bunun yanısıra, 1981 yılında seçimlere giderken dış politikadaki birçok soruna yaklaşımını ılımlılaştıran PASOK'un, Türkiye konusunda uzlaşmaz tutumunu sürdürmesi dikkate değerdi. Bu daha önceden, Papandreu'nun 1976'da Türk araştırma gemisi Sismik'in batırılması çağrısında bulunmasıyla kendini göstermişti. 1982 yılında, adaya ilk kez giden işbaşındaki Yunan başbakanı sıfatıyla Kıbrıs'a giderek Türkiye ile karşı karşıya gelmeye öncelik verdiğini belli etmiş oldu. 1983 yılı Kasım ayında Kıbrıs Türk topluluğu tek yanlı olarak bağımsız 'Kıbrıs Türk Federe Cumhuriyeti'ni ilan edince, Türk ile Yunan devletleri arasındaki olumsuz ilişkiler iyice altüst oldu. Yeni kurulan bu devleti resmen tanıyan tek ülke Türkiye'ydi.

Dört ay sonra, 1984 Mart ayında tatbikattaki Türk savaş gemilerinin Yunan karasularında seyreden bir Yunan muhribine yaylım ateşi açtıkları savının ortaya atılması yepyeni bir bunalıma yol açtı. Yunanistan silahlı güçleri harekete geçti ve görüşlerine başvurmak üzere Ankara'daki büyükelçisi geri çağrıldı. Birdenbire ortaya çıkan bu krizin arkasındaki mesele asıl 1984 sonlarında ülkenin toprak bütünlüğüne asıl tehlikenin Varşova Paktı'ndan değil, Yunanistan'ın NATO müttefiki Türkiye'den geleceği düşüncesine dayalı yeni savunma ilkesinin resmen duyurulmasıyla vurgulanmış oldu.

1986 Aralık ayında Meriç ırmağındaki Yunan ve Türk sınır muhafızları arasında çıkan çatışma ikisi Türk, biri Yunanlı üç erin ölümüyle sonuçlandı. Üç ay sonra, iki ülke

arasındaki ilişkiler 1976 Sismik bunalımından bu yana ilk kez 1987 yılının Mart ayında yeniden en gergin dönemine girdi. Kısa bir süre de olsa savaş çanları çaldı. 1976 yılında olduğu gibi, 1987'de de apansız alevlenen öfke, Türklerin Ege'deki tartışmalı sularda petrol arama girişimlerine dayanıyordu. Her iki ülkenin de silahlı güçleri alarma geçirildi, ayrıca Papandreu ülkenin egemenlik haklarını korumak uğruna gereken her türlü önlemin alınacağını açıkladı. Bunalımdan ötürü NATO'yu ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ni sorumlu tutan Papandreu, Nea Makri'deki Amerikan üssünün haberleşme olanaklarının kesintiye uğratılmasını istemekle ve gelişmeleri Bulgarların komünist devlet başkanı Todor Jivkof ile birlikte değerlendirmek üzere dışişleri bakanını Sofya'ya göndermekle beklenmedik bir adım attı. Önceden tasarlanmış onları küçük düşürücü bir tutumla Atina'daki NATO ülkelerinin büyükelçilerine Varşova Paktı devletlerinin büyükelçilerinden sonra bilgi verildi. Çıkabilecek herhangi bir çatışma olasılığı, ancak Türk başbakanı Turgut Özal'ın, Türk araştırma gemisinin yalnızca Türk karasularında incelemeler yapacağını açıklamasıyla ve Yunanistan'ın da tartışmalı sularda sondaj yapmaktan uzak duracağına söz vermesiyle baştan savılacaktı.

1987 Mart ayındaki bunalım, Ege anlaşmazlığının hassaslığını ve tarihte ve bugünün gerçekliklerinde yatan farklılıkların kolay başa çıkılır türden olmadığını bir kez daha gözler önüne sermişti. Bir yıldan daha az süre geçmişti ki, iki ülke arasındaki ilişkilerde tarihî bir dönüm noktası olarak o günlerde sevinçle karşılanan bir gelişme oldu. PASOK'un özellikle 'savaşmama anlaşması' diye adlandırdığı 1988 Ocak'ındaki Davos anlaşmasının ardından Papandreu ile Özal İsviçre'de bir araya geldiler. İkili ilişkilerin daha da iyileşmesine katkıda bulunur düşüncesiyle, iki devlet adamı Atina ile Ankara arasında 'direkt telefon hattı' kurulma-

sına, yılda en az bir kez bir araya gelmeye ve birbirlerinin ülkelerini ziyaret etmeye karar verdiler. Turizm ve kültür alanlarında alışveriş başta olmak üzere her düzeyde yoğun ilişkiler kurulması çağrısında bulundular. Siyasal ve ekonomik alanlarda daha yakın ilişkiler oluşturulması için ortak kurullar kuruldu.

Davos uzlaşmasından sonraki ilk aylarda küçümsenmeyecek bir ilerleme kaydedildiği görüldü. Türk hükümeti Yunan yurttaşlarının Türkiye'deki mal ve mülk haklarını kısıtlayan 1964 kararnamesini kaldırırken, Yunanistan buna, Ankara ile Avrupa Topluluğu arasında 1980 askeri darbesiyle dondurulmuş bulunan 1964 üyelik anlaşmasının yeniden işletilmesini engelleyici tutumunu değiştirerek karşılık verdi. Yunan yurttaşları için vize zorunluluğunun kaldırılması Türkiye'ye gezi amacıyla giden Yunanlıların sayısında büyük artışlar doğurdu. Yunan ve Türk dışişleri bakanlarının karşılıklı ziyaretlerinin ardından otuz altı yıl sonra Atina'ya ilk kez giden Türk başbakanı Özal oldu.

Ne var ki eski gerginliklerin yeniden su yüzüne çıkması çok uzun sürmedi. Yunanistan, hava sahasının Türklerce ihlal edilmesine karşı kınamalarını birkaç kez yineledi, 1988 sonlarına gelindiğinde övünç kaynağı 'Davos ruhunun' gevşediği yolunda apaçık belirtiler vardı. Kasım ayında Türkiye, iki ülke arasında çözüme ulaşmamış tek sorunun Ege'deki kıta sahanlıklarının belirlenmesi olduğu yolunda Yunanistan'ın ileri sürdüğü sava karşı, Yunan hava sahasının sınırlarının, Ege adalarının silahlandırılmasının ve Batı Trakya'daki Türk azınlıklarının durumunun da tartışmalı olduğunu açıkladı. 1989 yılının ilk seçim kampanyası sırasında Yunanistan, Türk azınlık içindeki bazı adayların kampanyasına açıktan destek verdiği için Türk hükümetini suçlayınca ilişkiler daha da gerginleşti. İki Türk kökenli bağımsız miletvekilinin seçilmesi, o güne değin Türk azınlık

içinden çıkan adayların kampanyalarını kurulu partilerin çatısı altında sürdürdükleri önceki uygulamaya tersti. 1989'da ortaya çıkan siyasî tıkanıklık Türk-Yunan ilişkilerinde yapılacak diğer girişimleri engelledi.

1981 seçimlerinden sonra muhafazakar muhalefet zaman geçirmeksizin PASOK'un 'tarihle randevu'sunu gerçeklikle randevu olarak değiştirerek PASOK'un vaatleriyle gerçekleştirdikleri arasındaki uçuruma dikkatleri çekmişti. 1984'te Avrupa parlamentosuna üyelik seçimlerinin yarattığı ortamı fırsat bilen muhalefet PASOK'la yalnızca Avrupalı olmakla ilgili sorunlar için değil 'bütün dava uğruna' savaşmak gerektiğini dile getirdi. Ancak, PASOK'un 1981 ulusal seçimlerine göre oy oranı yüzde 7 düşerken muhalefetin oyları aynı oranda arttıysa da, sonuçlar Yeni Demokrasi'nin PASOK'u ikinci parti konumuna geriletme umutlarını boşa çıkardı. Yeni Demokrasi'nin başarısızlığının 1984'te PASOK'a olan desteği yoğun bir biçimde artırması 1981 yılındaki yenilgiden sonra Georgios Rallis'in istifasından bu yana partinin başkanlığını yürüten 75 yaşındaki Evangelos Averoff'un görevinden ayrılmasına yol açtı. Onun geleneksel muhafazakarlığının Papandreu'nun karizmasıyla boy ölçüşemediği kanıtlanmıştı.

1984'de Avrupa parlementosuyla seçimlerinin kutuplaşmış bir siyasî ortamda gerçekleştiğini düşünenler, daha sonradan Yeni Demokrasi'nin başkanı olarak Averoff'un yerine Konstantin Mitsotakis'in seçilmesiyle gerginliğin tırmanışına tanık olacaklardı. Siyasî öncülerinin merkezden geldiği Mitsotakis, baba Papandreu'nun Merkez Birliği hükümetinin gelecekteki başkanlığı uğruna yürütülen çekişmede oğul Papandreu'nun başlıca rakibi olmuş, ayrıca 1965 Temmuz'undaki büyük siyasî bunalımda hükümetin düşmesine yol açan sözde 'aforoz edilmişler' arasında sivrilmişti. Yunanistan'daki politik hafıza çabuk unutmaz; Mitsota-

kis, Yeni Demokrasi'nin başkanı olunca Papandreu onu, babasını aldatmakla ayrıca gerek yedi yıl süren askeri cuntanın gerekse Kıbrıs çıkarmasının sorumlusu olarak düpedüz ihanetle suçladı. İki adamın birbirlerinden hoşlanmaması, 1989'da tıkanıklığa yol açan iki seçimin ardından yaşanan siyasal durgunlukta önemli sonuçlar doğuracaktı.

1985'te yapılması öngörülen ulusal seçim kampanyası 1984 yılında Avrupa parlamentosu seçimleriyle birlikte başladı. PASOK, 1981 seçim bildirgesinde en çok aşırı solun işine yarayan bir adım atarak uzun süredir hedeflediği nispi temsil sistemine geçileceği sözü vermişti. Ne var ki o da kendinden önceki sağ iktidarlar gibi seçim yasasını kendi çıkarı doğrultusunda yönlendirmenin cazibesine kapıldı. Az farkla da olsa oyların çoğunu elde eden parti, parlamentoda da üstünlüğü ele geçirmiş olacaktı. Her ne kadar komünistler iki büyük parti arasında kotarılan pazarlığı yüksek sesle kınadıysalar da, Yeni Demokrasi'nin bu konuda kendilerine destek vermesi hiç şaşırtıcı değildi. Öte yandan, seçimlerden önce ülke büyük bir anayasal krizle sarsılacaktı. Bunun nedeni, Karamanlis'in beş yıllık cumhurbaşkanlık döneminin 1985 Mart'ında sona ermesiydi. Genel kanı, yetmiş sekiz yaşında olmasına karşın Karamanlis'in ikinci beş yıllık dönem için adaylığını koyacağı yolundaydı. Yeni Demokrasi Partisi'nin desteğini aldığına kesin gözüyle bakılabilirdi, ayrıca Papandreu da pek çok kez Karamanlis'in cumhurbaşkanlığını yürütme biçimini övüp onun görevde kalmasından mutluluk duyacağını dile getirmişti.

Beklendiği üzere Yeni Demokrasi Mart ayı başlarında Karamanlis'in adaylığını desteklediğini duyurdu. PASOK'un da buna uyacağı düşünülürken partiyi yürekten destekleyenlerin şaşkın bakışları önünde Papandreu, PASOK'un adayının Karamanlis değil Hristo Sartzetakis olacağını açıkladı. Karamanlis'ten yirmi yaş daha genç olan Sartzetakis'i

kamuoyu, Anayasa Mahkemesi üyesi olarak 1960'ların başlarında, 1963 yılında öldürülen solcu milletvekili Grigorios Lambrakis'in katillerine cezalarını veren genç araştırmacı sulh yargıcı olarak tanımıştı. Papandreu, cumhurbaşkanının yetkilerini kısıtlamak için 1975 anayasasında değişiklikler yapmayı düşündüğünü açıklayınca siyasî gerginlik daha da arttı. Papandreu, bu yetkilerin ne Karamanlis ne de ondan önce görevde bulunan Konstantinos Tsatsos tarafından o güne dek kullanılmamış oluşunun, politik çıkarlarını gözeten bir cumhurbaşkanının parlamentonun iradesine karşı gelmekte kullanmayacağı anlamına gelmediğini söylüyordu.

Papandreu'nun neden Karamanlis'in yeniden seçilme şansını engelleyici girişimlerde bulunduğu pek açık değildi, yine de bu girişimlerin parti üyelerince desteklendiği görülmekte ve 1975 anayasasının yürürlüğe girdiği yıllarda totaliter olduğunu ileri sürerek onu eleştirdiği zamanı anımsatmaktaydı. Tüm bunların PASOK'un kurulu düzene aykırı köktenci bir parti olduğu yolundaki savları pekiştirdiği kesindi. Olayların gidişindeki beklenmedik yön değişikliğinden zarar gören Karamanlis ise, daha fazla beklemeden, cumhurbaşkanlığı döneminin sona ermesine birkaç gün kala görevden ayrıldığını açıkladı. Artık PASOK'un cumhurbaşkanı adayının kazanmasını güvence altına alma doğrultusunda savaş verilecekti. Bu sonuç önceden belliydi, çünkü 1975 anayasasının öngördüğü en az 180 oyla sağlanan meclis çoğunluğundan fazlası PASOK'un elindeydi. Bununla birlikte eski ve kararlı siyasi düşmanlarından yana oy kullanmak için geçerli nedenleri bulunmayan onüç komünist milletvekilinin desteğine de kesin gözüyle bakılabilirdi.

Sartzetakis'in seçilmesi ancak üçüncü tur oylama sonunda anayasal çoğunluğun en alt sınırı olan 180 oyla gerçekleşti. Çoğunluğu sağlayan, Karamanlis'in istifasından sonra

geçici olarak cumhurbaşkanlık görevini yürüten (PASOK'un desteklediği) meclis başkanının oyu oldu. Yeni Demokrasi, onun oyunun geçersiz sayılması gerektiğini söyleyip PASOK milletvekillerine nasıl oy kullanacakları konusunda baskı yapıldığını ileri sürerek ant içip cumhurbaşkanlığı görevine başlayan Sartzetakis'i protesto ettiler. Bir sonraki mecliste yasallaşacak olan ve cumhurbaşkanının yetkilerine kıyasla başbakanınkileri artıracak anayasal değişiklikler yapmak için artık PASOK'un önünde engel yoktu.

Böyle bir anayasal bunalımın perde arkası düşünülürse,

52 [Stelios Papathemelis, Nikolaos Martis, (Melbourne) Piskopos'u Ezekiel ve Avustralya başbakanı Bob Harke'in Melbourne'de çekilmiş fotoğrafları. Kaynak: **Makedoniki Zoi,** Nisan 1988.].

Yunan bağımsızlık hareketinin ilk şehidi Rigas Velestinlis 1797 yılında yeniden dirilen Yunan imparatorluğu için hazırladığı tüzükte, 'Dünyanın öbür ucunda oturs a...bile çağdaş ya da antik Yunanca konuşan herkesin Yunanlı ve Yunan yurttaşı' olduğunu açıkladı. 200 yıl içerisinde 300.000'i aşkın bir Yunan nüfusunun Avustralya'da bir araya geleceğini o günden bilemezdi. 1980'lere gelindiğinde Melbourne dünyadaki Yunan nüfusunun en büyük merkezlerinden biri olmuştu. Yukarıdaki fotoğrafta, İşçi Partisi'nden deneyimli herhangi bir politikacı gibi azınlıktaki topluluklarla iyi ilişkiler kurmaya bakan Avustralya başbakanı Bob Hawke 1988 yılında Melbourne dolaylarındaki Coburg'de düzenlenen Yunan festivaline katılırken görülmektedir. Sağında Melbourne Piskoposu Ezekiel ve onun solunda da PASOK'un kuzey Yunanistan'dan sorumlu bakanı Stelios Papathemelis, yanında kendisinden önce bu görevi yürütmüş olan Yeni Demokrasi üyesi Nikolaos Martis durmaktadır. Her iki tarafın temsilcisi olarak onların Avustralya'da bulunmaları, savaş sonrasındaki pek çok göçmenin Yunan Makedonyası topraklarından geldiği gerçeğini gözler önüne sermekle kalmayıp aynı zamanda kuzey Yunanistan'ın çoğu bölgesinin İslav 'Ege Makedonyası' olduğunu ileri süren Avustralya'daki Makedonyalı Islavların sürdürdükleri etkinliklere duydukları ilgiyi göstermektedir. Yunan toplulukları hangi denizaşırı ülkede olursa olsunlar gittikleri yerlere yalnızca kendi yurtiçi politik farklılıklarını değil anayurttaki ulusal çekişmelerini de birlikte götürmektedirler.

1985 seçimlerinin epey gergin bir ortamda gerçekleşmesi hiç de şaşırtıcı değildi. PASOK'un emekıar bakanlarından birinin, seçimleri, yaygın kullanılan bir deyimle, bu 'portakallarla domateslerin' değil 'iki dünya arasındaki hesaplaşmadır' diye tanımlaması taşı tam gediğine oturtmaktı. Papandreu, bu iki dünyadan birinin, güneş ışığı (PASOK'un amblemi oldukça gizemli bir yeşil güneştir) diğerinin de karanlığın ve köleliğin gücü (Yeni Demokrasi) olduğunu açıkladı. Ülkedeki ilerici güçlerden öcünü almak için solcuları etkisiz kılmada 1950'lerde başvurulmuş olan birkaç

baskı önlemi işletilsin diye sağ kanadın ahlâksızca çevirdiği çirkin dolapları gözler önüne serdi, bu öyle yalınkat bir görüntüydü ki, 1980'lerdeki sağın 1950'lerdekinden bambaşka bir kimliğe bürünmüş olmasını protesto etmek üzere komünistleri bile harekete geçirdi. Başvurulan seçimlerin çoğulcu siyasal kurumların korunması ve otoriter tek partili devlet yapısına doğru amansız kayışın önlenmesi adına son şans olduğunu tartışan Mitsotakis en az onun kadar ileriyi görüyordu. Onun 'neoliberal' ekonomik politikalardan ve devlet sektörünü küçültmekten yana olması, doğrudan ya da dolaylı olarak devletin büyük bir işveren işlevi gördüğü bir ülkede pek ilgi görmemişti.

1981 yılındaki başarısına kıyasla, 1985 seçiminde yalnızca küçük bir oranda (yüzde 2) oy yitiren PASOK'un elde ettiği yüzde 46'lık oy oranı iktidarda olmanın verdiği kaçınılmaz yıpranma göz önünde bulundurulduğunda hiç de küçümsenecek bir başarı değildi. Yeni Demokrasi oylarını yüzde 5 oranında artırarak yüzde 41'e ulaşabildi. Güçsüz devlet ekonomisi kampanyada pek göz önüne alınmadı fakat seçimlerin ardından PASOK kemer sıkma politikasını devreye sokmak zorunda kaldı. Bununla hedeflenen, ithalatı azaltıp kamu harcamalarını kısma ve hükümetin gelirlerini artırma yoluyla ülkenin çok büyük dış ve iç borçların azaltılmasıydı. Avrupa Topluluğu'nun acil ihtiyaç halinde verdiği borçlardan alınan büyük miktarda paralarla desteklenen bu önlemler kamu sektörü çalışanlarının toplu olarak greve gitmesine yol açtı ve büyüyen huzursuzluk 1986 yılı Ekim ayındaki yerel seçimlere, muhalefetin önemli ölçüde kazançlı çıkması biçiminde yansıdı. Böylelikle Atina, Selanik ve Pire olmak üzere başlıca üç kentte; Yeni Demokrasi Partisi'nin adayları belediye başkanı seçildiler.

Sürekli gerileyen ekonominin perde arkasında PASOK hükümeti, ikinci iktidar döneminin ilk yıllarındaki yenilik-

çi dürtüden yoksun kaldığı gibi, Papandreu'nun sıkı denetimi altındaki partide iç çekişmeler yaşandığı yolunda belirtiler vardı. Her şeye karşın Mitsotakis'in başkanlığındaki Yeni Demokrasi inandırıcı bir seçenek sunmada yetersiz kalırken sayısal açıdan pek önem taşımayan İç Komünist Parti dışında aşırı solun iç savaş sırasında ve sonrasında etkinliklerinin sınırlı kaldığı siyasal varoşların dışına çıkabilmeyi başarmak üzere olduğu sezilmekteydi. 1988'in Ocak ayındaki Davos anlaşmasıyla Yunan-Türk ilişkilerinde düzelme umutları doğunca ve buna dayanarak Papandreu daha önce yaşanmamış bir şeyi, arka arkaya üçüncü dönem iktidarlık için kolları sıvadı.

Oysa 1988 yazında Papandreu'nun ve dolayısıyla PASOK'un yazgısında korkunç bir değişiklik oldu. Ağustos ayında bozulan sağlığını iyileştirmek için apar topar Londra'ya giderek orada iki ay hastanede kaldı. Londra'daki hasta yatağı bakanlar düzeyinde sürekli ziyaretçi akınına uğruyordu, öte yandan Papandreu'nun yetkilerini resmi olarak bir bakana devretmemesi muhalefet tarafından 'faks hükümeti' diye alay konusu edilmesine, ayrıca iktidar boşluğunun doğmasına yol açtı. Sağlık durumunun bozulması karışıklığı artırırken Harefield Hastanesi'nden gelen bir açıklamayla, son zamanlarda, 69 yaşındaki başbakanın çevresindeki etkili kişilerden biri olmuş Olympic Havayolları eski hosteslerinden 34 yaşındaki biriyle evlenmek üzere, görece siyasal saygınlığı olan otuz yedi yıllık Amerikalı eşi Margaret'tan boşanmak istediği duyulunca sorunlar daha da çetrefilleşti. Papandreu'nun kamuoyu önünde Dimitra Liani'yle birlikte boy göstermesi basına sık sık konu oldu ve aile üyeleriyle karşılıklı olarak birbirlerine ağır sözler söylemelerine yol açtı.

Papandreu başarılı bir ameliyattan sonra Yunanistan'a döndü. Bunun zafer dönüşü olması düşünülürken, ülkenin tarihinde eşi görülmedik derecede güçlü, siyasî boyutlara

varan mali bir skandalın patlak vermesi her şeye gölge düşürdü. Bu skandalın odak noktası, hangi yollarla olduğu belirsiz dev bir bankacılık ve basın imparatorluğu kurmuş olan Yunan kökenli bir Amerikalı olan George Koskotas'ın sürdürdüğü etkinliklerdi. Papandreu'nun dönüşünden kısa bir süre sonra, 24 saat polis gözetimi altında tutulan, hakkında zimmetine para geçirme, yasadışı para transferleri ve sahtekarlık suçlamaları bulunan Koskotas, Amerika Birleşik Devletleri'ne kaçtı. Sahibi bulunduğu Girit Bankası'nda en az 132.000.000 dolar karşılığı parası olduğu anlaşıldı. Bu ve diğer skandallarla bağlantılı itiraflar ve ortaya atılan savlar, dizginlenemeyen basının ağzına sakız oldu.

Devlet kuruluşlarının nakit kaynaklarını kâğıt üzerinde düşük faiz oranlarıyla Girit Bankası'na yatırmaya özendirildiği, düşük oranlarla piyasada geçerli olan faiz oranları arasındaki farka el konulduğu ileri sürülmekteydi. PASOK görevlilerinin dolandırıcılık soruşturmalarını engelledikleri ve bunlardan birinin peçete kutusu içine konmuş 5.000 drahmi karşılığı satın alındığı yolundaki savlar ortalıkta dolaşıyordu. Sözde 'yüzyılın satın alma olayında' (bu altmış adet Fransız Mirage ile kırk adet Amerikan F-16 savaş uçağının Yunan hava filosuna katılmasıydı) dağıtılan gayri resmi komisyonlardan; devlet tekelindeki silah sanayinin satışlarında yapıldığı öne sürülen yolsuzluklardan; ayrıca AT'yle ilgili dalaverelerden söz edilmekteydi. Aynı zamanda, başbakanın siyasî düşmanlarının ve içlerinde Bayan Liani'nin de bulunduğu arkadaşlarının telefonlarını dinlettirdiği konuşuluyordu.

Her geçen gün skandal niteliğinde yeni savlar ortaya atılırken kimi bakanlar görevden uzaklaştırıldı, kimileri görevlerinden istifa etti, kimileri de yer değiştirdi. Partide bozulan morali yükseltmek amacıyla Papandreu sorunlarının, 'hükümeti yıkmak isteyen kimliği belirsiz yabancı odaklar'

tarafından yürütülen çabalardan kaynaklandığını ileri sürdü. Bu, suçluların ortaya çıkarılması için kolları sıvayan Koskotas'ın *Time* dergisinde yayınlanan bir röportajında, Papandreu'nun da skandalların içinde doğrudan yer aldığını dile getirdiği zaman, kendisini savunmak üzere yinelediği bir suçlamaydı. Muhalefet partileri bu çıkmazdan kurtulmanın tek yolu olarak hemen seçimlere gitme hususunda ortak karar aldılar. Oysa biri, 1988'in Aralık ayında, diğeri 1989'un Mart ayında olmak üzere meclisteki iki güven oylamasından kolayca sıyrılan Papandreu, ikinci dört yıllık görev süresinin sonuna dek fırtınayı başından savabilecekti. PASOK'un oy oranının düşeceğini anlayan Papandreu'nun hükümetteyken çıkardığı son yasalardan biri de, Yeni Demokrasi'nin oylarında önemli bir artış sağlamadan çoğunluğu elde etmesini olanaksız kılmak üzere tasarlanmış tam bir nispi seçim sistemini yürürlüğe koymak oldu.

Eskiden bu yana uygulanan bu dalavere istenen etkiyi gösterdi, 1989 yılının Haziran ayındaki seçimlerde oyların yüzde 44'ünü alan Yeni Demokrasi'nin kazandığı 144 sandalye meclis çoğunluğunu sağlamak için gerekli sayıdan 7 eksikti (yüzde 46 oy oranıyla PASOK 1985'te 161 sandalyeyle işler çoğunluğu elde etmişti). Başbakanın kişisel ve sağlık sorunlarının yanısıra skandalların da artmasına karşın, PASOK'un oy oranı yüzde 39'u buldu. Koşullar gözönüne alındığında bu etkileyici bir sonuçtu ve meclise 125 sandalye olarak yansıdı. Demek ki Komünist Partiyle Yunan Solu'nun (önceki İç Komünist Parti) kurduğu gelişimin ve solun ittifakına dengeyi kuracak biçimde yüzde 13 oyla 28 sandalye düşmüştü. On gün süren yoğun pazarlıklardan sonra Cumhurbaşkanı Sartzetakis, hükümeti kurma yetkisini en büyük tek partinin başındaki Mitsotakis'ten başlamak üzere sırayla üç parti başkanına verecekti.

Olağan koşullar altında sağa karşı PASOK/Sol koalisyonu

akılcı bir çözüm olabilirdi. Ne var ki koşullar olağan olmaktan çok uzaktı. Mitsotakis geçerli çoğunluğu sağlamayı başaramayınca yetki Papandreu'ya geçti. Komünistlere birkaç bakanlık vermeye istekli olsa da, onların öne sürdüğü başlıca koşulu yerine getirmeye, başbakanlık görevini başkasına bırakmaya elbette hazırlıklı değildi. Öyle olunca sıra, Sol İttifak'ın başındaki savaş döneminde ve onun arkasından kopan iç savaşta direniş ordusunda çarpışmış emekli komünistlerden biri olan ve onsekiz yılını sürgünde geçiren 75 yaşındaki Kharilaos Florakis'e geldi. O da başaramayınca yetki cumhurbaşkanına iade edildi.

Yeniden seçimlere gidilmesi bekleniyordu; ancak skandallara karışmış olmakla suçlanan PASOK kadrolarına karşı dava açılması olasılığı yoktu. Öte yandan son dakikada Mitsotakis ile Florakis arasında birkaç komünist bakanın yer aldığı, belli başlı üyeleri Yeni Demokrasi politikacıları arasından seçilen kısa süreli bir hükümet kurulması yönünde anlaşmaya varıldı. 1943'te Kahire'de direnişe geçen delegelerinkini çağrıştıran garip bir tutuma giren komünistler içişleri ve adalet bakanlıkları gibi kilit bakanlıkları aldılar. Parti başkanlığı görevinde kalan Mitsotakis askeri diktaya muhalefetiyle epey saygınlık kazanan Yeni Demokrasi'nin milletvekillerinden ve eski deniz subaylarından olan Tzannis Tzannetakis'in başbakan olması için destekledi. Yeni koalisyonun tek bir hedefi vardı, bu kısaca 'temizlenme' diye adlandırılan, PASOK hükümetinin son yıllarındaki skandallara bulaşmış olanları adalete teslim etmek ve ardından yeni seçimlere gitmekti. İki parti arasında pek çok konu üzerinde büyük anlaşmazlıklar olduğu düşünüldüğünde, herhangi bir uzun dönemli işbirliği söz konusu olamazdı. Kısa dönemli koalisyon umulmadık şekilde olumlu gidiyordu, ayrıca muhafazakârların yanıbaşında hükümete komünistlerin doğrudan katılmasının, kırk yıl önce iç savaş sıra-

sında açılan yaraların sarıldığını simgelediği içtenlikle söylenebilirdi. Kimi tarihçileri düş kırıklığına uğratarak güvenlik güçlerinin ellerindeki kabarık dosyaların en azından bir kısmının yakılması uzlaşma sürecinin tıkanmasına yol açtı. Öte yandan uzlaşmaya açık olan tarafın yaşlı kuşak olduğunun görülmesi önemli bir gelişmeydi. Örneğin, komünist gençlik hareketi içerisindeki bazı kesimler, kin duydukları sağ kanatla herhangi bir anlaşmaya varmanın kendilerini onlara satmak olduğunu düşündüklerinden buna yanaşmamakta inatla direniyorlardı. Güçlükle benimsedikleri glasnost ve perestroika öğretileriyle barışık olmak koyu komünistlere ağır gelmekteydi. Doğu Avrupa genelinde siyasal amentü olarak komünizme yoğun bir biçimde karşı gelindiği bir dönemde, komünistlerin Yunanistan'da ilk kez hükümete girmiş olmaları gerçeği tarihin garip bir cilvesiydi.

'Temizlenme' süreci, skandalları soruşturmak üzere mecliste kurulların oluşturulmasıyla iyice yoluna girince, bir sonraki seçimlerin 5 Kasım 1989 tarihinde yapılması kararlaştırıldı. Beş ay içerisinde ikinci kez başlayan kampanya, solcu olarak tanınmış besteci Mikis Theodorakis'in Yeni Demokrasi'ye katılmasının yarattığı bir anlık heyecan dalgası dışında sönük geçti. Hükümet seçim yasasına dokunmamaya ant içtiğinden, seçimler Haziran ayındaki gibi aynı nispi temsil sistemine göre yapıldı. Yine kesin bir sonuç elde edilemedi. Yeni Demokrasi'nin sınırlı sayıdaki oy artışı (yüzde 44'ten yüzde 46'ya) kendisine 148 sandalye sağladı, meclisteki çoğunluk için gerekli sandalye sayısından üç eksik olan bu sonuç bir düş kırıklığı yarattı. Seçimin asıl şaşırtıcı sonucu, yönetim kadrolarına dek yayıldığı ileri sürülen kokuşmuşluk suçlamalarına karşın PASOK'un oy oranını yüzde 39'dan yüzde 41'e yükseltmeyi başarmasıydı; eğer övülmesi gereken bir şey varsa, bu Andreas Papandreu'nun sadık seçmenler kazanmada, insanları kendinden nefret et-

tirmede olduğu kadar başarılı olmasıydı. PASOK'un sandalye sayısı 125'ten 128'e çıktı. Bunun tersine, Sol İttifak'ın oy oranı yüzde 13'ten 11'e, sandalye sayısı 28'den 21'e düştü. Öyle görünüyordu ki PASOK, Yeni Demokrasi'nin PASOK'tan kendine çekebildiği oyların daha çoğunu, Haziran seçimlerinin ardından partilerinin geçici de olsa sağ bir iktidarda yer almalarından hoşnut olmayan sempatizanlarının Sol İttifak dışına kayan oylarıyla karşılayabilmişti. Ayrıca seçimleri kazanan üç de bağımsız aday vardı: bunlardan biri açıkça PASOK'un yanında yer aldı; diğer ikisi bir Yeşilci ve bir Türk'tü.

Çoğunluğu elde edemese bile Yeni Demokrasi başkanı Mitsotakis, aldığı oyların, batı Avrupa'da iktidardayken seçimlere giden bütün diğer hükümetlerden daha yüksek bir oranda olduğunu ve eğer 1985 yılındaki seçim yasası yürürlükte olsaydı, o zaman partisinin açık bir işler çoğunluk elde edeceğini belirtmekte gecikmedi. Papandreu da kendi adına, PASOK'un Avrupa'daki herhangi bir sosyalist partiden daha büyük bir oranda oy aldığına, ayrıca PASOK ve Sol İttifak'a verilen ortak desteğin ülkedeki 'ilerici' güçlerin çoğunlukta oluşunun bir göstergesi olduğunu öne sürdü. Bir kez daha Cumhurbaşkanı Sartzetakis meclis çoğunluğunu alabilecek yeni bir koalisyon kurulup kurulamayacağı konusunda parti başkanlarının görüşlerine başvurdu; aksi taktirde yeniden seçime gidilmesi gerekecekti.

Her partiye sırayla, hükümet kurmak için inceleme yetkisi verildi, fakat girift pazarlıklardan sonra hiçbiri koalisyon kurmayı başaramadı. Altı aydan biraz daha çok bir zaman içerisinde üçüncü bir seçim yapılması kaçınılmaz hale geldi. Hoş olmayan bir durumla karşı karşıya kalınması son dakikada, siyaset dünyası dışından bir kimsenin, Yunanistan Merkez Bankası eski genel müdürü Zenofon Zolotas'ın başkanlığı altında bütün partilerin katılacağı bir hükümet

kurulması için bir anlaşmaya varılmasını sağladı. Zolotas'ın 85 yaşında olması ve diğer üç parti başkanının da yetmişini aşmış olmaları, Yunanistan'da siyaset basamaklarını tırmanmada yaşın engel teşkil etmediğini bir kez daha gözler önüne serdi. 'Ulusal gereklilikten' doğan bu 'ekümenik' hükümetin, eğer beş yıllık görev süresini 1990 Mart ayında dolduracak olan Cumhurbaşkanı Sartzetakis'in yerine geçecek kişi konusunda ortak bir görüş oluşmazsa, 1990 yılı Nisan ayında yapılmasına kesin gözüyle bakılan yeni seçimlere dek görevde kalacağına ortaklaşa karar verildi. Yeni Demokrasi partisine sekiz, PASOK'a yedi ve Sol İttifak'a da üç bakanlık düştü. Dışişleri, savunma ve milli ekonomi bakanlıkları gibi kilit görevler ortaklaşa yürütülecekti, ayrıca üç parti başkanının; Mitsotakis, Papandreu ve Florakis'in düzenli olarak bir araya gelip hükümetin gidişatını gözden geçirmeleri hususunda anlaşmaya varıldı.

Bir yıl içinde üçüncüsü yapılan seçimler, yine aynı seçim yasasıyla 1990 yılı Nisan ayında gerçekleştirildi. Yeni Demokrasi'nin oylarındaki az bir artışla yüzde 47'ye çıkan oy oranı ona 150 sandalye kazandırdı, bu, meclisteki toplam sandalye sayısının tam yarısıydı. PASOK'un payı biraz düştüyse de, yüzde 32'lik oy oranı (123 sandalye) hiç de fena sayılmazdı. Sekiz yılı aşkın bir süredir PASOK'un istismar kaynaklarını ustaca kullanması, kendisine seçmenlerin yüzde 40'ını oluşturan önemli ve sadık müşteriler güruhunu kazandırdı. Sol İttifak'ın oyları bir miktar azalarak yüzde 10'a geriledi (19 sandalye). Muhafazakâr bir hizip partisi olan Demokratik Yenilik'e giden son kalan tek sandalye Yeni Demokrasi'nin mecliste tek oyla çoğunluğu sağlamasına yetti. Seçimlerden bir ay sonra Konstantinos Karamanlis ikinci kez beş yıllığına cumhurbaşkanı seçildi. Bunun anlamı, PASOK çağının, şimdilik, kapanmasıydı. 1989/90 yıllarında arka arkaya yapılan kampanyalar sırasında Mitsota-

kis, ülkenin korkunç ekonomik koşullarla karşı karşıya olduğu gerçeğini; kendi savunduğu neo-liberal politikaların kamu sektöründeki dev bütçe açıklarını denetim altına almada ve dış borçların ağır yükünü hafifletmede kolay bir seçenek olduğunu hiçbir zaman saklamamıştı. Mitsotakis'in kemer sıkma politikasını ve ekonomiyi yeniden canlandırma önerisini içeren programını, her an bozulabilir çoğunluğun desteğini alarak meclisten geçirmeyi başarıp başaramayacağını birlikte göreceğiz.

7
SONSÖZ

Yunanistan'ın 1990'lı yıllarda içine girdiği durum 1980'lerde olduğundan çok başkaydı. 1980'lerin başında iyimser olmak için pek çok neden vardı. Kıbrıs halkı Albayların sahneye çıkmalarının bedelini çok ağır ödemişse de, zorba askeri dikta yönetiminden gerçek bir çoğulcu demokrasiye zorlu geçiş, kurallara uygun olarak gerçekleştirilmişti. İkinci Dünya Savaşı sonrasında komünist olmayan Avrupa'da kurulmuş tek diktatörlük olan Albaylar diktasına bakıldığında, ordu politikanın yargıcı olarak kendi kendini atayınca iki dünya savaşı arası döneme doğru bir geri dönüş yaşanması tuhaf bir kronolojik hata gibi görünür. *Metapolitefsi*, yani 1974'teki siyasî değişimin ertesinde yeni bir askeri müdahale olasılığının ortadan kalktığı görüldü. Önceki dışlanışının tersine, Komünist Parti'nin yasallaşmasıyla birlikte aşırı solun da siyasî düzene katılması, iç savaştan kalma yaraların sarılmasında etkili oldu. Bu arada sağ, baskı yanlısı ve demokratik olmayan kanadından kurtulmayı başarmış ayrıca, karanlık dikta yılları boyunca demokratik değerlere olan bağlılığını pek çok kez kanıtlamıştı.

Yedi yıllık diktatörlük dönemi boyunca bu bir ölçüde durulmuşsa da, Avrupa'nın kendini suçlu hissetmesi sayesinde üstesinden gelinen Avrupa Topluluğu üyeliğinin hızlandırılması yolundaki başarılı kampanya, ülkenin Avrupalı kimliğini, bundan da öte coğrafya ve belki de tarih açısından öyle görünmese de, bir batı Avrupa ülkesi olduğunu kesinleştirmişe benziyordu. Yunanistan, Topluluğa üye olmakla önemli çıkarlar sağlamayı umut ederken -böyle de oldu- başvurusunun ardındaki itici gücün politik hatta psikolojik olduğu aşikardı. Sanki kendi ülkeleri onun bir parçası değilmişçesine Yunanlılar Avrupa'ya gitmekten söz ediyor olsalar da, artık Avrupalı kimliklerinden vazgeçmeleri güçtü.

1980 ve 1981 yıllarında Georgios Rallis'in kısa başbakanlığı sırasında aynı amaç uğruna, siyasal düzen gibi parlamenter demokrasinin gerekleri de belki Yunanistan'ın bağımsızlıktan sonraki tarihinde hiç olmadığı kadar işletildi. Savaş sonrası dönemde siyaset sahnesine egemen olan sağın, iktidarı 1981 Ekim ayında barışçıl yollarla, her ne kadar kendine has bir sosyalizm anlayışına sahip olsa da kendini sosyalist diye tanıtan köktenci bir hükümete devretmesi politikanın yeni bir olgunluk kazandığının göstergesiydi. PASOK 'kısa yoldan' iktidara yürürken çok gerek duyulan yapısal yeniliklerle dış politikada bağımsızlığı birleştiren 'değişim' sözü verdi. Partinin 1981 seçimlerindeki inandırıcı başarısı seçmenlerin büyük çoğunluğuna cazip geldiğini açıkça ortaya koydu, sağ kanadın bunu becermede epey yetersiz kaldığı belliydi. Öyle ki, 1981 yılı bir anlamda *annus mirabilis,* yani mucizeler yılıydı, çünkü yalnızca birkaç ay içerisinde Yunanistan hem Avrupa Topluluğu'nun onuncu üyesi oldu hem de seçimlerden tarihindeki ilk 'sosyalist' hükümeti çıkardı.

Topluluğa üye olmak, bazı heveslilerin ileri sürmüş oldu-

ğu gibi ülkenin sorunlarına merhem olmuşa benzemese de, üyeliğinin ilk on yılında özellikle de kırsal bölgeler hususunda Yunanistan'ın kazançlı olduğu gerçekti. Fakat PASOK'un vaadettiği büyük umutlar gerçekleşmeyecekti. Çalışan nüfusun büyük bir oranının kendi işinde çalıştığı ve kayıt dışı ekonominin bütün ekonomik etkinliğin yüzde 40'ını bulduğu bir ülkede, hizmet sektörünün başı çektiği ekonomide sosyalizm pek fazla şey ifade etmedi. Yapılan değişiklikler gerek iç gerekse dış sorunların üzerlerini örtmeyi hedefliyordu. Efsanevi sanatçılıktan kültür bakanlığına geçen Melina Mercouri'nin rüşvet çağının sona erdiği yolunda yaptığı açıklamanın tersine, siyasal düzen büyük ölçüde ağalık sistemine bağlı kalmayı sürdürdü. Geçmişte meclisteki milletvekillerinin kendi başlarına yürüttükleri ağalık PASOK yönetimi altında değişikliğe uğrayarak parti içine yayıldı.

Bundan başka, kitle iletişim araçlarının sofistike kullanımıyla birlikte halkın yönetime katılımının ve parti içi demokrasinin vurguladığı modernleşme söyleminin tersine, iktidardaki PASOK da Yunan siyasî partilerinin geleneklerine sımsıkı sarıldı. Büyük ölçüde başkanının, Andreas Papandreu'nun göze çarpan kişisel büyüsüne bağlı kaldı. Dış politikadaki değişikliklere gelince; onlar da somut olmaktan çok göstermelik düzeydeydi. 1981 öncesi yıllarda dillerden düşürülmeyen köktenci söylemin tersine, Yunanistan ne Avrupa Topluluğu'ndan ne de NATO ittifakından çıktı, 1989'da PASOK iktidarı bıraktığında Amerikan üsleri yerli yerinde duruyordu. PASOK iktidarı teslim aldığında güçsüz olan devlet ekonomisi yıllar içerisinde gitgide daha da kötüledi. 1980'lerin sonuna gelindiğinde ödemeler dengesi açığı, borçlanma koşulları ve enflasyon iyice denetimden çıktı. Ne var ki, Papandreu hükümetinin son aylarında parti örgütünün üst basamaklarına dek uzanan skandallarla

sarsılmış olması gerçeğine karşın, PASOK 1989'da yapılan iki seçimde de oylarının azımsanmayacak bir oranını korudu ve 1990 seçiminde Yeni Demokrasi ancak küçük bir farkla üstünlük elde edebildi.

1990'ların başında Yeni Demokrasi'nin karşı karşıya kaldığı koşullar iyimser olmaktan çok uzaktı. Ekonomi düştüğü dar boğaz nedeniyle 1991 yılına girildiğinde Avrupa Topluluğu'ndan alınan borçlarla desteklenmek zorundaydı, fakat Avrupa'nın genel görünümü eskiye göre bambaşkaydı. Bölünmüş bir anakaranın ciddi fakat değişmez kimliği artık yoktu. Yunanistan'ın Avrupalı kimliği meşrulaştıktan on yıl sonra, kuzeyindeki komşu ülkelerde komünizmin, birden olan ya da ergeç olması beklenen, çöküşü bir ölçüye kadar Yunanistan'ı Balkanlar'a doğru geriye kaydırdı. Tarih ideolojik dogmacılıktan intikamını aldı ve 1914 yılında Balkanlar'ı Avrupa'nın barut fıçısı haline getiren her bir sorun, Yunanistan'ın kuzey kesimlerini bir kez daha potansiyel savaş alanına çevirip öcünü almak için geri döndü. Bir zamanlar Osmanlı Egemenliğinin ve arkasından Sovyet Barışının ya da en azından acımasız komünist düzenlerce yönetilmek Balkanlar'ın geçmişteki etnik kargaşalarına yol açan gerginlikleri denetim altına almaya yaramışken, artık bu kısıtlamalar ortadan kalkmıştı. Eski düşmanlıklar bir kez daha bölgedeki dengeleri sarsacaktı.

Doğu Avrupa'da komünist iktidarın çöküşünden çok daha eskilere dayanan Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde yaşanan kriz, yine de Soğuk Savaş'ın yatışmasıyla bağlantılıydı. Uluslararası ilişkilerin yumuşama dönemi her iki ülkenin de komünist komşularına duydukları korkuyu azalttı ve sonunda aynı dış tehlikeye karşı takınılan ortak tavır, yerini geleneksel anlaşmazlıklara bıraktı. Komünist Balkanlar'da 1990'lara gelindiğinde tarafları parçalanma noktasına getireceğe benzeyen tehlike, etnik gerginliklerin

ilk kez açık çekişmelere dönüştüğü Yugoslavya'da patlak vermişti. Sırplar ve Hırvatlar arasındaki çekişme ve Kosova sorunu bütün bölgenin istikrarını bozacak gibiydi. Arnavutluk'taki katı Stalinci düzenin ortadan kalkması durumu daha da tehlikeli bir havaya soktu; çünkü bunun ardından gelebilecek herhangi bir yönetim Kosova ve Yugoslav Makedonyası'ndaki Arnavut azınlıkların davasını üstlenmede çok daha saldırgan bir tutum takınacağa benziyordu. Bunun da ötesinde, liberalleşmiş bir Arnavutluk, Yugoslav-Arnavutluk sınırına toplu olarak yerleşmiş Arnavutlara oldukça çekici gelecek gibiydi.

Arnavutluk'taki yumuşama belirtileri dikkatlerin devlet sınırları dışındaki hem coğrafi açıdan ona en yakın hem de son zamanlarda en çok dışlanmış olan Yunan yerleşim bölgesine, diğer bir deyişle Arnavutluk'taki Yunan azınlığına çekti. Yunan yetkililerinin ileri sürdüklerine göre sayıları 400.000'i (resmi Arnavutluk kayıtlarına göre 60.000'i) bulan bu azınlık Arnavutluk-Yunan sınırındaki 'kuzey Epir' bölgesinde toplu olarak yaşamaktaydı. 1991 yılı başlarında binlerce Arnavut Yunanlısının aniden yurtlarından ayrılması, Arnavutların yaşadıkları yerden ayrılmaları için azınlıklara baskı uyguladığı yolunda kaygılar doğurdu ve Yunan hükümetini bu insanlara gelecek güzel günler beklentisiyle Arnavutluk'ta kalmaları yolunda öğüt vermeye zorladı. Bu umudun dayanağı, Yunan azınlık toplumunun üyelerinin 1990 Noelinde, bütün Arnavutluk vatadaşlarının her türlü dinsel etkinliğin yasaklandığı 1967 yılından bu yana ilk kez dinsel törenlere katılabilmeleriydi.

Savaş sonrası dönem boyunca Arnavut Yunanlıları sıkı güvenlik önlemleriyle ün salmış sınırı geçmek için büyük tehlikelere katlanarak bir başka sığınmacı akınına katıldılar; yurtiçine göçten çok dışarıya göçün çokça yaşandığı bir ülke için bu olağandışı bir gelişmeydi. Bu göçmenlerin ara-

larında o güne dek gizli kalmış Yunan azınlıklardan olan Sovyetler Birliği'nden gelenler de vardı. Sovyetlerde en son yapılan sayıma göre sayıları 350.000'i bulan Yunanlıların çoğu ondokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın ilk yıllarında Pontus'tan kalkıp kendilerine daha çok kucak açan Kafkasya'ya ve Karadeniz'in kuzey kıyılarına göç etmiş olanların torunlarıydı. Sovyet yönetiminin ilk yıllarında önemli ölçüde kültürel özerklikleri vardı ve Pontus Yunancasıyla çıkarttıkları kendi yayınlarını özgürce basabiliyorlardı. Fakat yazgıları Stalin tarafından 'saldırgan' ulusal azınlıklardan biri diye kötülenmek olmuştu; kültür başkanları görevden alınmış ve pek çokları Orta Asya cumhuriyetlerinin verimsiz çorak topraklarına sürülmüşlerdi. Stalin'in ölümünün ardından yavaş yavaş evlerine geri döndüler, fakat onları belirsizlikten kurtaran ancak *perestroykanın* yarattığı etnik kimliğin uyanışı olmuştu. Moskova'nın yenilikçi belediye başkanı Gavriil Popof da Sovyet Yunanlılarından biriydi. Sovyet Yunan kültürü bir kez daha canlanıyordu. Ne var ki, Sovyetler bağlamında, onlar küçücük bir azınlıktılar ve çevrelerini sarmış daha büyük etnik toplulukların yeni hak arayışlarının kendilerine bir tehdit unsuru oluşturduğunu düşündüler. Çoğu atalarının konuştukları dili koruyamayan gözü korkmuş bu kalabalıklar, göç yolunu tuttular. 1990'ların başlarında Yunanistan'a yerleşenlerin sayılarının 100.000'e yaklaştığı varsayılmaktadır.

Arnavut ve Sovyet Yunanlılarının ülkeye akınları Yunanistan'ın Balkan ölçütlerine göre pek de önemsenmeyecek boyutlardaki kendi azınlıkları sorununa yeniden duyarlılık gösterdiği dönemlere denk geldi. Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin 1970'li yıllardan sonra hızla bozulması, yek diğerinde yaşayan azınlıklarının durumlarını bir kez daha ilgi odağı yapmıştı. 1990'lı yıllara girildiğinde İmroz ve Bozcaada'daki Yunanlıların sayısı birkaç yüz dolayların-

dayken, İstanbul'da bir zamanlar yıldızı parlamış Yunan toplumunun sayısı 3.000'lere kadar gerilemişti. Bunun tersine, Yunan Trakyası'ndaki Müslüman azınlık 120.000'leri bulmaktaydı. Yunan hükümeti bu azınlık topluluğunu 'Türk değil Müslüman azınlık diye adlandırmakta diretiyordu, oysa o sıralarda bunların büyük çoğunluğunun kendilerini azınlık Türkler olarak gördükleri apaçıktı. Merkezden uzaklaşma eğilimlerinin Yugoslavya'da her zamankinden daha çok güçlenmesiyle birlikte Yugoslav Makedonyası'nın başkenti Üsküp'ten yayılan 'Ege Makedonyası', yani kuzey Yunanistan'da Slavca konuşan insanlara kötü davranıldığı yolundaki yakınmalarla sınırların açılması istemlerini içeren, Makedonya ile 'manevi birleşme' propagandası daha da yoğunlaştı. 1991'in başlarında ABD Dışişleri Bakanlığı bu savlara destek verir bir tutum takınınca, Yunanlıların buna gösterdikleri tepki azınlık sorunun gerçek boyutlarının çok ötesinde bir hassasiyete büründü.

Oysa Yunanistan'ın dış ilişkilerindeki en yola gelmez sorun hiç kuşkusuz Türkiye ile problemli ilişkilerdi. Ege sorununu oluşturan karmaşık sorunlar yumağı ve kuzey Kıbrıs'ta süregelen Türk işgali hiçbir çözüm belirtisi göstermiyordu. Öyle ki Kıbrıslılarla Yunanlılar, 1991 Körfez savaşının tırmandığı günlerde, ABD ile İngiltere'nin Kuveyt'in egemenlik sorununa eğilmelerini ve Birleşmiş Milletler kararlarına saygı göstermelerini, yine egemenlik ve BM kararlarına bağlılık ilkeleriyle ilgili olan Kıbrıs sorunu karşısında on beş yıldır tek bir girişimde bulunmamalarını eleştirdiler. Bunun yanında, Türkiye'nin Körfez Savaşı'nda üstlendiği önemli görev, Yunanlıların doğudaki bu komşusundan gelebilecek saldırıya duydukları korkuyu daha da pekiştirdi.

1990'ların başlarında Yunanistan'ın içinde bulunduğu durum bir önceki on yıllık dönemden daha karanlıktı. Öte yandan iç ya da dış kaynaklı olsun Yunanistan'ın karşı kar-

şıya bulunduğu sorunlar, sırasıyla Bizans, Osmanlı ve Ortodoks Hıristiyanlık yönetimi olmak üzere kendisiyle ortak bir geçmişi paylaşan kuzeydeki komşularının sorunlarıyla karşılaştırıldığında önemsiz görünüyordu. 1940'ların politik kargaşa döneminde Yunanistan dökülen kan ve çekilen acılar düşünülürse, ağır bir bedel ödemişti. Bununla birlikte, en azından 1990'ların sivil toplumunun yaratılması ve sıfırdan ekonomi yaratma sıkıntıları atlatılmıştı. İç savaştan bu yana ülkenin somut ilerleyişi gerçekten çarpıcı olmuştu. Yunanistan'ın kurumsal altyapısının uyum sağlama ve çağdaşlaşmada aynı beceriyi gösterip gösteremeyeceğiyse ileride görülecektir.

TÜRKÇE ÇEVİRİYE SONSÖZ

Konstantinos Mitsotakis 1990'da iktidara geldiğinde kemer sıkma politikası uygulamaya başladı. Bu, ülkenin iç savaş sonrası tarihinde en kötü olarak tanımladığı ekonomik krizle mücadeleyi, özellikle büyük kamu sektörü açığını azaltmayı hedefliyordu. Başbakan, aynı zamanda, büyük kısmı devletin kontrolünde olan ekonomiyi özelleştirmeye yönelik bir program uygulamaya girişti. Sadece bir kısmı uygulanan bu tedbirler muhalefetten tepki gördü ve uzun süreli grevlere sebep oldu. Cumhurbaşkanı Karamanlis bile kemer sıkma politikası yükünün eşit dağılımını sağlamaya çağrıldı.

Katarsis, ya da temize çıkarma programının bir parçası olarak, PASOK hükümetinin son yıllarını lekeleyen skandallardan sonra mahkemeler oluşturuldu. Bu suçlmalar aynı zamanda Andreas Papandreou'nun kendisini de kapsıyordu. Fakat suçlamaları kabul etmedi ve sonradan zimmetine para geçirmk ve yasadışı telefon dinlemek suçlarından beraat etti. Bundan önceki iki PASOK'lu bakan hapis cezasına çarptırılmıştı. Ayrıca Agamenon Koutsogiorgas, eski

Girit Bankası sahibi, George Koskotas'ı korumak için yasa çıkarma karşılığında 1.300.000 $ rüşvet almakla suçlandığı dava esnasında kalp krizi geçirerek öldü. Koskotas'ın kendisi de zimmetine para geçirmik ve Papandreou'ya karşı delil olarak kullanılan sahte bir doküman hazırlamak suçcundan hapse atıldı.

Mitsotakis etkileyici bir kişiliğe sahip değildi ve pek çoklarının iş için kamu sektörünün eline baktığı bir toplumda neo-liberal siyaseti insanlara pek de çekici gelmedi. Ayrıca, parti içi çekişmeler yüzünden zayıf düştü. 1992 Haziran'ında Andreas Samaras komşu Makedonya devletiyle uzlaşmacı bir siyaset güttüğü için dışişleri bakanlığı görevinden alındı. Bir yıl sonra, 1993'te, Samaras kendi partisini, "Siyasi Atılımı (P) kurdu, snora da Yeni Demokrasi'deki (ND) taraaftarlarını hükümete güvenoyu vermemeye çağırdı. Yeni Demokrasi'den üç milletvekilinin çekilmesi, Mitsotakis Hükümeti'nin zaten sallantıda olan çoğunluğunu kırmaya ve seçimlerin onsekiz ay öne alınmasını sağlamaya yetti.

Mitsotakis, Papandreou'nun aleni zayıflığına karşı kendi üstün kuvvetini ima ederek bir çamur atma kampanyası başlattı. Papandreou ise kendi adına Mitsotakis'in ekonomi politikasını eleştirdi, onu Makedonya meselesinde takındığı zayıf tavrından dolayı suçladı ve PASOK'un ilk dönemindeki radikalizmini göz ardı ederek PASOK'u asıl itibariyle sosyal demokratik bir parti olarak lanse etti.

Sonunda, Papandreou 1993 seçimlerinde, 1981 zaferinde elde ettiği oylardan sadece çok az farklı olarak oyların % 47'sini alıp iktidara yeniden geldi. Yeni Demokrasi toplam oyların % 39'unu alırken, Siyasi Atılım ve Yunan Komünist Partileri de her biri oyların % 5'ini aldılar. PASOK toplantılarında Papandreou'nun eşi Dimitra Liani'nin artan yetkisi, başbakanlığın özel yöneticisi olarak resmileştirildi, bu da başbakanla ilişkileri kontrolü altına almasını sağladı.

Seçimlerden hemen sonra, Mitsotakis Yeni Demokrasi liderliğinden istifa etti ve yerine Mitsotakis'in liderliğini uzun zamandır eleştiren popülist politikacı Miltiades Evert geçti. Tıpkı 1989 yenilgisi sonrasında mahkeme önünde suçlanması gibi, Mitsotakis de yasa dışı telefon dinlemek ve rüşvet almaktan suçlandı, ancak kısa bir süre sonra dava düştü.

1990 başlarında Yunanistan'ın Makedonya'daki bağımsızlığını yeni elde etmiş komşu devletlerle olan ilşikisi esas sorunu teşkil etmekteydi. Nispeten güçlü ekonomisi ve sağlam siyasi sistemiyle Yunanistan Balkanlar'daki komşularında komünist sistemin yıkılmasıyla bölgedeki geleneksel ekonomik düzenin tekrar işlerlik kazanmasından en çok fayda görme konumunda olan ülke idi. Ancak komünizm sonrası Makedonya ve Arnavutluk ile ilişkiler başından beri zayıftı. Gerçekte Makedonya meselesi Yunanistan'ın önünde Türkiye ile olan uzun süreli anlaşmazlıktan bile daha büyük bir dış politika meselesi haline geldi.

Yunanistan, Yugoslav federasyonunun dağılmasından sonra Yugoslavya'nın 1991'de bağımsızlığını ilan ederek Makedonya adını kullanmasına itiraz etti. Yunan görüşüne göre, bu isim sadece kuzey Yunanistan'daki Makedonya eyaletine aitti. Yunanistan aynı zamanda Makedonyalı Philip'in mezarında bulunan onaltı uçlu Vergina Yıldızı'nın Üsküp Cumhuriyeti'nin milli sembolü olarak kullanımına da karşı çıktı v Makedon anayasasında Yunanistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit eden maddelerin yeraldığını belirtti.

Yeni kurulan bu devletin uluslararası arenada tanınmasını engellemek için boşuna çaba sarfedildi. Papandreou'nun yeniden iktidara gelmesinden hemen sonra Yunanistan'ın Avrupalı ortaklarının Aralık 1993'te, bunun akabinde de ABD'nin Makedonya'yı tanımasına karşı geniş çaplı protesto gösterileri yapıldı. Şubat 1994'te Papandreou Makedon-

ya'yı bloke ettiğini ilan etti. Bu blokajdan sadece ilaç ve gıda maddeleri muaf tutuldu. AT'in diğer üyeleri, Avrupa Adalet Divanı'na ambargonun ticareti yasadışı yollarla engellediğini ve bunun da AT hukukunu ihlal ettiğini ileri sürdüler.

Aynı şekilde ülkenin Avrupa'da en son çöken komünist rejim olan Arnavutluk'la ilişkileri zayıftı. En önemli sorun Arnavutluk'taki Yunan azınlığın durumuydu. İkili ilişkiler, çoğnluğu kaçak olup Yunanistan'daki ucuz iş gücünün önemli bir kısmını oluşturan Arnavutlar'ın ülkeye girmeleriyle iyice çıkmaza girdi. Gerginliğin hat safhaya vardığı bazı durumlada bu insanların büyük kısmı biraraya getirilip sınırın öbür tarafına geçirildiler. 1994'te Yunanlı bir grup sınır yakınlarında Arnavut askerlerden oluşan bir diğer gruba saldırdığında ilişkiler en kötü noktaya varmış oldu. Bu durum, Arnavut otoritelerini Omonia adlı Yunan Azınlıklar Birliği'nin beş üyesini ruhsatsız silah taşımak ve casusluk suçlarından tutuklamaya sevk etti. Bunlar sonuçta uzun süreli hapis cezalarına çarptırıldılar. Kararın ardından Yunanistan göçmen Arnavut işçilerine sınrını kapadı ve Tiran'daki büyükelçisini ülkeye geri çağırdı.

Özellikle Batı Trakya'daki Türk azınlığın durumu ve Ege'deki hava sahanlığı ile Ege'deki Yunan adalarının silahlandırılması hususunda Yunanistan'ın Türkiye ile ilişkileri de gerginliğini muhafaza etmekteydi. Gerginlik özellikle Yunanistan'ın Haziran 1995'te Uluslararası Deniz Hukuku Antlaşmasını imzalayıp gerekli gördüğü takdirde deniz sahanlığını altı milden oniki mile çıkarma hakkını elde etmesiyle hat safhaya ulaştı. Türkiye, bu yolda atılacak herhangi bir adımın Ege Denizini bir Yunan gölü haline getireceğini ve durumun bir savaş nedeni teşkil ettiğini iddia etti.

Yunanistan'ın komşuları arasında sadece Bulgaristan ile arası nipeten iyi sayılabilirdi ki 1990'larda Bulgaristan'a ya-

pılan yabancı yatırımların büyük kısmı Yunan kaynaklı idi. Bosna krizi eski Yugoslavya'yı sarsarken Yunanistan AT'deki ortaklarının aksine Bosna'daki ya da Sırbistan'daki Ortodoks Sırp dindaşlarını destekleyen tutumunu gizleme kaygısı gütmüyordu. Kamuoyu açıkça Sırp tarafını tutmaktaydı ve her iki toplum da 'din kardeşi'nden yoksun oldukları hususunda ortak bir kanıya sahiti. Bazıları Balkanlar'da bir Ortodoks Birliği'nin doğuşundan dem vurmaya başladılar ve Yunanistan, bir işe yaramamasına karşın, Bosna meselesinde zaman zaman kendisini aracı olarak öne çıkardı.

1995'te kısmen Amerika'nın araya girmesiyle Yunanistan'ın Makedonya ve Arnavutluk ile olan ilişkilerinde önemli gelişmeler kaydedildi. Yunanistan, Avrupa Adalet Divanı Genel Sözcüsü'nün Yunanistan'a, Makedonya'ya uyguladığı ambargoya ilişkin açılan davanın Divan'ın yetki alanı dışında olduğunu belirtmesinden cesaret aldı. Buna ilaveten, aynı yılın sonbaharında uzunca süren karşılıklı görüşmelerin sonucunda iki ülke arasında bir 'ara antlaşma'ya varılmasıyla ilişkilerdeki kördüğüm çözülmeye başladı. Makedonya Vergina Yıldızı'nı kullanmaktan vazgeçti ve ayrıca anayasasının Yunanistan'ın toprak bütünlüğünü tanıdığını da belirtti. Gerçi bu noktada en hassas mesele olan Makedonya terimi üzerinde henüz bir anlaşmaya varılmamıştı ama yine de Yunanistan'ı 1995'te ambargoyu kaldırmaya sevkedecek kadar ilerleme kaydedilmişti.

Buna benzer şekilde Arnavutluk ile olan ilişkilerde de epey mesafe kat edildi. 1995'te Omonia üyelerinin serbest bırakılmasının ardından, Yunan dışişleri bakanı Karolos Papoulias, Tiran'ı ziyaret etti ve Arnavutluk'taki Yunan azınlıklar ile Yunanistan'daki onbinlerce Arnavut işçinin durmları gibi meselelerin çözümü için ortak komitelerin oluşturulması hususunda anlaşmaya varıldı.

Papandreou Mitsotakis'in kemer sıkma politikasının kar-

şısında yer almış olmasına rağmen üçüncü kez başbakan olduğu dönemde ekonomiyi Avrupalı ortaklarınınkine daha iyi entegre edebilmek, kamu sektöründeki açığı kapamak, enflasyonu kontrol altına almak ve büyük miktarlara varan dış borçtan kurtulmak için bizzat kendisi benzer bir politika uygulamıştır. Bu tedbirler 1995'in başlarında yirmi yıldan sora ilk kez yıllık enflasyonun yüzde onun altına düşmesiyle kendini gösterdi.

Fakat Papandreou'nun önceki hükümetlerinde reformculuğunu gösteren bir işaret yoktu. Sağlığı pek yerinde olmadığından günde sadece birkaç saat çalışabilmekteydi. Güç, yavaş yavaş karısı ve yakın çevresinin eline geçmekteydi. PASOK'ta, özellikle karısının açıkça günden güne artan siyasi ihtirası ve kendisinin bir halef gösterememesinden kaynaklanan bir iç huzursuzluk baş göserneye başladı. Birkaç önemli PASOK üyesi açıkça başkanı görevden çekilmeye davet etti.

Kasım 1995'te, Papandreou'nun zatürreden ve böbrek yetmezliğinden hastaneye kaldırılmsı üzerine işler iyice sarpa sardı. Ancak makinalar sayesinde ayakta durabiliyordu ve uzunca bir süre respiratör yardımı olmadan nefes alamamaktaydı. Tedavisi için tanınmış yabancı uzmanlara danışıldı. Ayrıca karısının da kutsal yağ, mucizevi ikonlar ve astrologlardan medet ümduğu söylenmekteydi. Hatta hastane dışında, fanatik taraftarlar organ nakli yapılması için organlarını bağışlama önerisinde bulundular. Yedi hafta boyunca Yunanistan, umutsuzca direnen Papandreou'nun yokluğunda başsız kaldı.

Sıradışı bir siyasi kariyer için yakışıksız bir sondu bu. Nitekim 15 Haziran 1996'da başbakanlıktan çekilmesi hususunda ikna edildi, buna rağmen ölümüne kadar altı ay boyunca PASOK'un liderliğini sürdürdü. PASOK parlamenter grubu içindeki başabaş mücadelede, önde gelen yenilikçi

Kostas Simitis, içişleri bakanı ve partinin popülist kanadının önemli bir ismi olan Akis Tsothatzopoulos'u çok az bir farkla geçerek başbakan oldu.

Papandreou'nun aktif politikadan çekilmesinden birkaç ay sonra Konstantinos Karamanlis'in ikinci dönem cumhurbaşkanlığı son buldu. Mart 1995'te yerine karizmadan yoksun, fakat saygıdeğer bir avukat ve muhafazakar bir siyasetçi olan Kostis Stephanpoulos cumhurbaşkanı olmuştu. Antonis Samaras'ın "Siyasi Atılım" partisi tarafından cuhurbaşkanlığına aday gösterilmişti. PASOK'un desteği ancak seçimin üçüncü turunda 300 oydan, anayasanın öngördüğü sayıdan bir fazlasını, yani 181'ini alarak seçimi kazanmasını sağladı.

Papandreou görevden çekildiğinde 76, Karamanlis ise cumhurbaşkanlığını bıraktığında 88 yaşındaydı. Her ikisi de tıpkı 19. yüzyılın sonlarında Kharilaos Trikoupis ve Theodoros Deliyannis örneğinde olduğu gibi, bu kez 20. yüzyılın ikinci yarısında Yunan poltikasına damgalarını vurdular.

Papandreou'nun görevden çekilmesi ve yerini Kostas Simitis'e bırakması sadece PASOK taraftarlarıyla sınırlı kalmayan geniş çaplı iyimser bir ortam yarattı. Çünkü Yunanlılar'ın, ihtiyar iktidar sınıfına pek de sıcak bakmadıklarından, eskiden beri "dinazorlar" devri olarak addettikleri dönemin nihayet sona erdiği ve artık yeni nesil politikacılarının ülkenin modernize edilmesinde söz sahibi olma şansına kavuştukları izlenimi doğdu.

Simitis'in dizinleri ele geçirmesinden hemen sonra Yunanistan 1974'teki Kıbrıs işgalinden beri Türk-Yunan ilişkilerinin en ciddi kriziyle sarsıldı. Kriz, 1995 Aralık'ının sonunda Kalimnos adası ve Türkiye arasında bulunan Kardak adacığına bir Türk gemisinin karaya oturmasıyla gündeme geldi. Başlangıçta, Türk gemisi, Kardak'ın bir Türk adası ol-

duğu iddiasıyla, Yunan kurtarma gemilerinin yardımını reddeti. Öte yandan Yunanistan da, Kardak'ın 1947'de 12 adayla birlikte İtalya tarafından Yunanistan'a bırakıldığını ve 1932'de imzalanan bir antlaşmada Türkiye'nin Kardak'daki egemenlik hakkını İtalya'ya devretmiş olduğunu iddia etti.

Bunun üzerine Kalimnos belediye başkanı içlerinde bir din adamının da bulunduğu bir kafileyi Yunan bayrağı dikmek üzere adaya gönderdi. Oldukça milliyetçi bir Türk gazetesi de Yunan bayrağını Türk bayrağıyla değiştirmek üzere adaya bir fotoğrafçı ve birkaç gazeteci gönderdi. Üstelik, bu Türkiye'de İslamcı Refah Partisi'nin en büyük tek parti olarak çıktığı sonuçsuz kalan seçim zamanına denk geldiğinden sorun çözüme ulaştırılamadı. Her iki ülkenin kamuoyu da tahrik oldu ve başlangıçta gülünç denilebilecek bir durumdan sonra olay hayli ciddi bir hale büründü. Yunan komandoları üzerinde anlaşmazlık olan adacıkları işgal ederek Türk bayraklarını Yunan bayraklarıyla değiştirirlerken, Türk komandoları da diğer adacıklara çıkartma yaptı. Her iki ülkenin savaş gemileri adacıkları tehditkar bir şekilde çevrelediler. ABD'nin genel sekreter yardımcısı Richard Halbrooke tarafından uygulanan yoğun Amerikan baskısı sonucu tehlikeli durum bertaraf edildi. Yunanistan'da askerlerin geri çekilmesinin ülkenin onurunu zedelediği görüşü hakimdi ve yeni Simitis hükümeti sürekli eleştiri yağmuruna tutuldu. Savunma Personelinin başı, Airal Kristos Lymberis görevden uzaklaştırıldı. Amerika Türklerin tarafını tutmakla suçlandı. Richard Halbrooke, Avrupa Topluluğu'nu krize karşı duyarsız olmakla itham etti. Yunanistan da AT mensubu yandaşlarının gerekli desteği sağlamadıkları görüşündeydi. Kardak krizi nedeniyle, 1996'da Amerika'nın Kıbrıs sorununa vermeye çalıştığı öncelik geri planda kaldı.

1996'daki Türk-Yunan ilişkileri krizinin asıl kötü yanı,

bu krizle birlikte ilk defa kıta sahanlığı, kara suları veya hava sahanlığı gibi problemlerle değil de bir toprak parçası üzerinde hak iddiası ile karşı karşıya kalınmasıydı. Bu, bölgede her an düşmanlığa sebep verebilecek ve sonucu tahmin edilemeyecek kaypak durumun bariz bir göstergesiydi.

BİYOGRAFİLER

KONSTANTİN I, HELENLERİN KRALI (1868-1922)

Yunanistan Kralı 1913-17; 1920-22. Kral I. George ile Kraliçe Amelya'nın en büyük oğlu. Atina ve Almanya'da askerlik eğitimi gördü. Kaiser II. Wilhelm'in kızkardeşi Sofia ile evlendi. 1897 Yunan-Türk savaşında Teselya'daki Yunan ordularına komuta etti. Yenilginin suçu ona yüklendi. 1900'de orduda yüksek rütbeli bir göreve atanması onun 1909 yılındaki Gudi askeri darbesinden sonra istifa etmek zorunda kalmasına neden oldu. 1911'de başbakan Eleftherios Venizelos tarafından başkomutanlığa getirildi, 1912-13 Balkan savaşları sırasında Yunan ordularının onun komutası altında olması, 1913 yılında babası I. George'un (bkz: ilgili kısım) ölümü üzerine tahta çıktığında halktan azımsanmayacak bir destek görmesini sağladı. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Yunanistan'ın hangi tarafta yer alacağı konusunda Venizelos ile görüş ayrılığına düştü, Venizelos İtilaf'tan, Konstantin ise tarafsızlıktan yanaydı. Bu anlaşmazlıklar "Ulusal Bölünme"ye ve 1916'da Venizelos'un Selânik'te bölgesel bir hükümet kurmasına neden oldu. İngiltere ve Fransa'nın baskıları sonucunda Konstantin, Haziran 1917'de ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Görevden resmen ayrılmadı ve küçük oğlu Alexander yerini aldı. Alexander'ın Ekim 1920'deki ölümünden ve Venizelos'un Kasım seçimlerindeki sürpiz yenilgisinden sonra, hileli bir oylamanın hemen ertesinde Aralık 1920'de tahtına geri döndü. 1922'de Yunan ordularının Küçük Asya'da yenilmesinden sonra Albay Nikolaos Plaistiras tarafından tahttan indirildi. Yerine büyük oğlu II. George geçti. Üç yıl sonra Konstantin Palermo'da sürgünde öldü.

DELİYANNİS, THEODOROS (1826-1905)

Ondokuzuncu yüzyıl sonlarının önde gelen politikacılarındandı. Kimsesiz olan Deliyannis, Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki öğrenimini bitirmek için

yoğun bir uğraş verdi. 1864 anayasa taslağını hazırlayan 1862-64 Ulusal Konseyinde Gortiniya'dan meclise giren ilk milletvekiliydi. Berlin Kongresi'nde (1878) Yunan delegelerinin başkanıydı. Halkçı ve demagog, ayrıca rüşvet *(rouspheti)* hususunda usta biri olarak batı hayranı rakibi Kharilaos Trikupis'e göre (bkz: ilgili kısım) halkla daha iyi uyum sağladı. Ondokuzuncu yüzyılın son yirmi yılının çoğunda iktidarı, takdire şayan bir dürüstlükle kendisinden 'Trikupis'in desteklediği her şeye karşıyım,' diye söz ettiği Trikupis ile dönüşümlü olarak paylaştı. 1885-7; 1890-2; 1895-7; 1902-3; 1904-5 dönemlerinde başbakanlık yaptı. 1885 yılındaki doğu Rumeli bunalımı sırasında Deliyannis, milliyetçi heveslere karşılık vermek üzere, ekonomide ağır yaralar açan ve 1886'da Büyük Devletler'in ambargosuna yol açan, daha sonradan kendisinin istifa etmesiyle sonuçlanacak bedeli ağır bir genel seferberlik çağrısında bulundu. Ocak 1897'de Büyük Ada'nın krallıkla *enosis* (birleşme) isteklerine destek vermek için Girit'e bir askeri birlik gönderdiği zaman halkın nabzını bir kez daha yakalayacaktı. Bu kez Yunanistan ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bir savaşın patlak vermesine Büyük Devletler engel olamayacaklar ve 'Otuz Gün Savaşı' (Nisan/Mayıs 1897) Yunanistan'ın küçük düşürücü yenilgisi ve Deliyannis'in istifasıyla sonuçlanacaktı. Deliyannis gözde bir politikacı olarak kaldı ve partisi 1902 ile 1905 seçimlerini kazandı. 1905 yılında mecliste geçirdiği kırk yılın ardından kumarhanelere karşı çıkmasına öfkelenen bir kumarbaz tarafından öldürüldü.

GEORGE I (1845-1913)

1863-1913 arası Yunanistan Kralı. Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg hanedanından Danimarka kralı Christian IX'un ikinci oğlu. Wittelsbachlı Otto'nun yerine tahta geçti. 1862'de Otto'nun devrilmesinin ardından onun yerine geçecek birinin bulunması gerekiyordu, oysa Otto'nun başına gelenler düşünülürse bu hiç de kolay değildi. Yunanistan'daki en gözde aday Kraliçe Victoria'nın ikinci oğlu Prens Alfred'di. Resmi olmayan bir halk oylamasında 244.202 oya karşı 230.016 oy ondan yana çıktı. (Geleceğin kralı George I'e gelince, o yalnızca altı oy aldı.) Öte yandan Alfred'in adaylığı, Koruyucu Devletler'den birinin hanedan üyelerinden olduğu için geri çevrildi. Yoğun uğraşlardan sonra Koruyucu Devletler Kral George'un 'George I, Yunanlıların Kralı' olarak tahta geçmesini kabul ettiler. (Otto yalnızca Yunanistan'ın kralı olmuştu.) 1867 yılında, Çar II. Aleksander'ın yeğeni Olga Konstantinovna ile evlenerek ondan yedi çocuğu oldu. Sık sık gezilere çıkan biri olarak Yunanistan'ın diplomatik hedeflerini genişletmek bakımından Avrupa'daki hanedanlarla olan yakın ilişkilerinden yararlanmaya çalıştı. Süregelen siyasî istikrarsızlığın sorumluluğunu George'un azınlık hükümetleri kurma uygulamasına yükleyen Kharilaos Trikupis ile başgösteren görüş ayrılığının ardından, George 1875'te *dedilomeni* ilkesini kabul etti. Bundan böyle hükümet kurma görevini bir tek mecliste çoğunluğun 'açıklanmış' desteğini alan politikacılara verecekti. Bu politik yaşama daha çok istikrar getirmede beklenen sonucu verdi. George, 1867 yılında Türkiye ile yapılan savaşta Yunanistan'ın yenik düşmesi üzerine ortaya çıkan hanedan karşıtlığının üstesinden geldi, ayrıca 1909 Gudi darbesi sırasında krallık prenslerinin ordudaki komutanlık görevlerinden çekilmeleri yolunda öne sürülen isteklere duyarlılıkla karşılık verdi. 1913 yılı Mart

ayında, Yunan devletine daha yeni katılmış bulunan Selânik'e yaptığı gezi sırasında deli bir adam tarafından öldürüldü. [Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Walter Christmas, *King George of Greece* (*Yunanistan Kralı George*, Londra, 1914)]

GEORGE II (1890-1947)

Kral Konstantin ile Kraliçe Sofia'nın en büyük oğlu olan George, 1922'deki Albay Plastiras darbesinin ertesinde babasının tahtı bırakmasından sonra aynı yılın Eylül ayında tahta çıktı. 1923 yılı Aralık ayında 'izinli' olarak Yunanistan'dan ayrılmadan önce, monarşinin kaldırılması ve ilk Yunan Cumhuriyeti'nin kurulmasından (25 Mart 1924) üç ay önce, tahtın konumu belirsizdi, ayrıca kral olarak yetkileri de sınırlanmıştı. Sürgün yaşamının bir kısmını, 1921 yılında evlendiği Romanya Prensesi Elizabeth'in vatanında geçirdi. Çocuksuz bu evlilik çok geçmeden bozuldu ve 1931'deki boşanmanın ardından George, sürekli bir ilişkiye girdiği İngiliz bir kadınla Londra'ya yerleşti. Kasım 1935'te (%2'ye karşılık % 98 monarşiden yana oy kullanılan) hileli bir halk oylamasının ardından, 'Ulusal Bölünmenin' yol açtığı kutuplaşmalara karşı elinden geleni yapabilmek düşüncesiyle Yunanistan'a döndü. Oysa, bir yıldan daha kısa bir sürede General Metaksas'ın '4 Ağustos 1936 Rejimi' adını verdiği diktatörlüğünü onaylamak zorunda kaldı. Halk Metaksas rejimine duyduğu öfkeyi ondan çıkardı, diktatörün Ocak 1941'deki ölümünden sonra Metaksas'ın diktatörlük uygulamalarını ortadan kaldırma olanağını kullanamayınca kendisine olan destek büyük ölçüde azaldı. 1941 yılı Mayıs ayında Girit adasının düşmesi üzerine hükümetiyle birlikte sürgün olarak önce Londra'ya, 1943 Mart ayından sonra da Kahire'ye gitti. İngiliz hükümeti George'u meşru ve sürekli bir anayasanın simgesi olarak görmekteydi, ayrıca 1940-1 kışında inatla direnmesi nedeniyle Winston Churchill ona yardım etmekle yükümlü olduğunu düşünmekteydi. Öte yandan işgal altındaki Yunanistan'da cumhuriyetçi istekler tabanda giderek yayılmaktaydı ve 1944 Ekim ayındaki kurtuluştan sonra George ülkesine dönmemesi ve ülkenin idari yapısıyla ilgili yapılacak olan askıya alınmış halk oylamasını onun adına vekil olarak Başpiskopos Damaskinos'u ataması için güçlükle kandırılabildi. Bu halk oylaması 1946 yılı Eylül ayında olağandışı koşullarda gerçekleşti ve sonuçta yüzde 68 kralın geri dönmesi yolunda oy kullanmıştı. Geri gelişinden altı ay geçmişti ki 1947 Nisan ayında George öldü ve yerine kardeşi Paul geçti.

GRIGORIOS V (1746-1821)

Konstantinopolis Patriği (1797-8; 1806-8; 1818-21) ve 'milli şehit'. Mora Yarımadası'nın Dimitsana kentinde doğdu, Atina'da ve büyük olasılıkla Patmos'taki Aziz John Manastırı'nda öğrenim gördü. 1785'te Smyrna (İzmir) metropoliti oldu, Aziz John Hrisostom'un bazı çalışmalarını çağdaş Yunancaya çevirerek eğitim konusuyla özel olarak ilgilendi. Patriklik yaptığı üç ayrı dönem sırasında Aydınlanma düşüncesinin kararlı bir eleştirmeni olduğunu kanıtladı. 1819'da Konstantinopolis'deki Ortodoks Kilisesi Ruhani Meclisi ile birlikte yayınladığı 'kutsal' genelgede, Yunan gençlerinin dilleri kaba, dinî bilgileri yetersiz, ahlakları bozuk olunca fen

ve matematik bilgilerinin onlara bir yarar sağlamayacağını öne sürdü. Batılı görüşlerin ve Fransız Devrimi'nin etkisine karşı koyabilmek amacıyla Osmanlı yetkililerinin saflarında yer aldı ve cemaatine Osmanlı hükümetine boyun eğme çağrısında bulundu. Ortodoks inancını batılı düşüncelerin salgın hastalığından korumak için tasarlanmış dinî kitapların basılmasında Patriklik yayınlarına büyük ölçüde destek verdi. 1821'de Tuna eyaletlerinde Yunan bağımsızlık savaşı patlak verince, Grigorios ile Ruhani Meclis tarafından Aleksandros İpsilantis ve Mikhail Sutsos'u ve onların yandaşlarını aforoz ettiklerini duyuran genelgeler yayınlandı. Bunlar Konstantinopolis'deki Yunanlıların kılıçtan geçirilmesini önlemede çok yararlı oldu, fakat Grigorios'un kendisini 10 Nisan 1921 günü Patrikhane girişine asılmaktan kurtaramadı. Osmanlılara göre o, Ortodoks cemaatinin sultana bağlılığını sağlama görevini yerine getirememişti, oysa Ortodoks Kilisesi'nin sahip olduğu önemli dini özgürlük karşılığında bir patrikten beklenen bunu başarmasıydı. Cenazesi Haliç'ten alınıp 1921 Haziran'ında gömülmek üzere Odesa'ya götürüldü. 1921'de idam edilişinin yüzüncü yıldönümünde kendisine azizlik ünvanı verildi.

KAPODİSTRİAS, KONT IOANNIS (1776-1831)

Yunanistan'ın ilk cumhurbaşkanı (1828-31). Korfu adasında doğdu. Padua'da tıp öğrenimi gördü. 1800 ve 1807 yılları arasında İyonya adalarının Rus yönetimi altına girdiği dönemde İyonya (Septinsular) Cumhuriyeti Devlet Bakanlığı görevine geldi. Bunun sonucunda da Rus diplomatik hizmetine katıldı. Viyana Kongresi sırasında Rus delege kurulunun üyeleri arasında yer aldı. 1816 yılında, 39 yaşındayken Kont Nesselrode ile birlikte Çar I. Aleksander'a bağlı ortak dışişleri bakanı olarak Yakın Doğu'yla ilişkilerden sorumlu bakan oldu. 1817'de kendisine, Yunan ayaklanmasını kışkırtma hazırlıklarını yürütmek üzere 1814 yılında Odesa'da kurulmuş bulunan *Philiki Etairia*'nın başına geçmesi doğrultusundaki önerilerden ilki (ikincisi 1820'de) yapıldı. Komite üyelerinin tasarladıklarını gerçekçi olamayacak kadar çılgınca bulan Kapodistrias, ergeç çıkacak olan Rus-Türk savaşından sonraki koşullarda kendilerine bir tür özerklik tanınacağı umuduyla yurttaşlarına uygun zamanı beklemelerini öğütledi. Bağımsızlık uğruna girişilen savaşını başladıktan sonra 1822'de Çar'ın hizmetinden ayrıldı ve gittiği Cenevre'de Yunan davasının başarısı için elinden geleni yaptı. Edinmiş olduğu diplomatik deneyimlerin yanısıra kurtuluş savaşımının karmaşık politikalarından uzak durması, Yunanistan'ın ilk cumhurbaşkanı *(kivernitis)* olarak ilk önce onun düşünülmesini sağlamış, 1828 yılı Ocak ayında bu görevi üstlendiği sırada ne Yunanistan'ın bağımsız varlığı resmi olarak tanınmış ne de sınırları çizilmişti. Bütün gücünü ve diplomatik ustalığını en uygun sınırların oluşturulmasına ve yıllardır süren acı savaşlarla yorgun düşmüş topraklarda yeni bir devletin altyapısını kurmaya adadı. Ataerkillikten yana olması köylülerin gözüne girmesine yaradıysa da, Trözen demokratik kurulunu kaldırıp yerine doğrudan kendisine bağlı küçük bir kurulu, *Panhellinion* adındaki ulusal meclisi getirmesi bağımsızlık savaşımının önderlerini kızdırdı. Çok geçmeden, bağımsızlık öncesi dönemde yararlanmış oldukları yetkileri yeniden kazanmayı umut eden Yunan toplumunun geleneksel seçkinleri kendisine karşı çıkmaya başladılar, ayrıca otoriter yönetimine karşı başgösteren ayaklanmalar giderek arttı. Ekim 1831'de kiliseye girmek üzereyken karşı geldiği güçlü kişi-

lerden biri olan Manili Petrobey Mavromikhalis'in erkek kardeşi ve oğlu tarafından öldürüldü. [Daha çok ayrıntı için bkz: C.M.Woodhouse, *Capodistria: the founder of Greek independence* (*Capodistria: Yunan bağımsızlığının kurucusu*, Oxford Yayınları, 1973)]

KARAMANLİS, KONSTANTİNOS (1907-)

Başbakan olduğu (1955-63; 1974-80) ve cumhurbaşkanlığı yaptığı (1980-5; 1990) dönemlerinde, Andreas Papandreu ile birlikte Yunanistan'ın politik yaşamına damgasını vurdu. Makedonya'nın Osmanlı toprağı olduğu sıralarda, oradaki Küpköy adlı bir yerde, okul müdürlüğünden ayrılıp tütün ticaretine atılan bir babanın oğlu olarak dünyaya geldi. Yunan politikacılarının çoğunun tersine siyaset dünyasında ailesinden hiçkimse yoktu, ancak evlendiği kadın önde gelen muhafazakar politikacılardan Panayiotis Kanellopulos'un yeğeniydi. Politikaya ilk kez, Halk (muhafazakâr) Partisi'nden milletvekili olarak 1935-6 yılında girdi, fakat politik yaşamı Metaksas diktatörlüğü ve savaş dönemindeki işgal yüzünden bir süre için kesintiye uğradı. Mart 1946'da yapılan seçimlere yine Halk Partisi'nden katılarak politikaya yeniden girdi. Kendisine önemsiz bir bakanlık görevi verildi, onun otokratik ve halkla ilişkilerin önemini bilen, aynı zamanda etkili bir kişi olarak sahneye çıkışı 1952-55 yılları arasında Mareşal Papagos'un Yunan Uyanışı hükümetinin halkla ilişkiler bakanlığını yürüttüğü yıllarda olacaktı. 1955'te Papagos'un ölümü üzerine Kral Paul tarafından 'umulmadık kişi' olarak onun yerine getirildi. Yunan Uyanışı'nı Radikal Ulusal Parti adı altında yeni baştan yapılandırdı. 1955'ten 1963'e dek sekiz yıl başbakanlıkta kalarak kırdığı rekoru bir tek Andreas Papandreu (1981-9) yineleyecekti. Sarayın başlangıçta kendisine gösterdiği destek sonradan, özellikle dikbaşlı Kraliçe Frederika ile olan ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, düşmanlığa dönüşecekti. Sarayla düştüğü görüş ayrılıkları ve genel olarak politikada yaşanılan hayal kırıklıkları, 1963 seçimlerindeki yenilgisinin ardından onu, onbir yıl süreyle kendi isteğiyle sürgün olarak gittiği Fransa'da yaşamaya zorladı. Paris'te Albaylar Cuntası (1967-74) için duyduğu hoşnutsuzluğu saklamadıysa da, diktanın düşürülmesini hızlandıracak girişimlerden kendini uzak tuttu. 1974 Temmuz ayındaki Kıbrıs yenilgisinden sonra dikta paramparça olunca parçaları toparlamak üzere Karamanlis göreve geri çağrıldı. Üstün bir başarıyla kan dökülmeksizin sivil düzene dönülmesini ve cunta elebaşılarının cezalandırılmasını sağladı. Darbe öncesi döneme kıyasla çok daha liberal politikalardan yana olduğu göze çarpan Karamanlis 1947'den beri illegal sayılan komünist partiyi yasallaştırdı ve Yunanistan'ı NATO'nun askeri kanadından çekerek yaygınlaşan Amerika ve NATO karşıtlarını tatmin etti. AT'ye üyeliğin hızlandırılması yoluyla ABD'nin gelenekselleşmiş ayrımcılığına karşı başka bir seçenek arayışına girdi. Artık Yeni Demokrasi yaftası altında toplanmış sağ kesimin çağdaşlaştırılması çabalarında ve Andreas Papandreu'nun (bkz: ilgili kısım) partisi PASOK'un cazip söylemine karşı durmada gösterdiği başarı daha azdı. Yunanistan'ın AT'ye kabul edilmesini güvence altına almış biri olarak cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmak için kolları sıvadı, bu görevi yürütürken Yunanistan'da ilk kez yaşanan bir olaya, sağın iktidarı sol kanada teslim etmesine tanık oldu. 1985 yılı Mart ayında beş yıllık görev süresi neredeyse dolmak üzereyken, hemen hemen

bütün dünya kamuoyunun beklentisinin tersine, ikinci beş yıllık dönem için aday gösterilmeyeceği belli olunca dönem sonunu beklemeden cumhurbaşkanlığından çekildi. 1990'da yeniden cumhurbaşkanı seçildiğinde 83 yaşındaydı. Görev süresi mart 1995'te sona erdi. [Ayrıntılı bilgi için bkz: C. M. Woodhouse, *Karamanlis: restorer of Greek democracy* (Karamanlis: *Yunan demokrasisini yeniden kuran adam*, Oxford Yayınları, 1982)]

KOLETTİS, İOANNİS (1774-1847)

Bağımsız devletin ilk yıllarında etkili bir politikacı. Ulah kökenli olup Yunanistan'ın kuzeybatısındaki Pindos dağlarındaki Sirrakos'ta doğdu. Piza'da tıp öğrenimi gördü. 1821'den önceki yıllarda Yunanlıların yaşadığı geniş toprakları denetimi altında tutan Müslüman bir Arnavut olan Yanya valisi Ali Paşa'nın oğlu Muhtar Paşa'nın özel doktorluğunu yaptı. 1819'da *Philiki Etairia*'ya katıldı. Bağımsızlık savaşında siyasal ve askeri ilişkilerde önemli görevler üstlendi. Bavyeralı naipler kurulunun hükümetinde görev alan Kolettis Paris'e büyükelçi olarak atanmakla siyasetten uzaklaştırılmış oldu, orada *faustanella* (fistan) giymekte direterek karışıklığa sebep oldu; bu davranışını yaşantısının sonuna dek sürdürecekti. Fransa'da politikacı François-Pierre Guizot ile iyi ilişkiler kurdu ve Fransızların Yunanistan'a ilgi duymalarının arkasında hep o vardı. 3 Eylül 1843 darbesinin ardından Yunanistan'a döndü ve Kral Otto'ya verilen anayasa taslağını hazırlama görevi için toplanan anayasa kurulunun çalışmalarında etkin bir görev aldı. Epir bölgesinden gelme biri olarak bağımsız devletin ilk sınırlarını oluşturan bölgelerin yerlileri olan *otoktonların* topa tuttukları Yunan sınırlarının dışından gelenlerin; *heteroktonların* davasını savundu. Onların da diğerleriyle eşit haklara sahip olma isteklerini savunurken *Megali İdea*, yani 'Büyük Ülkü'nün klasik tanımını ortaya attı. 1844 ve 1847 arasında başbakan olduğu yıllarda, iktidarı bir daha elden bırakmamak amacıyla 1844 anayasasının liberal hükümlerini anlamsız kılacak biçimde Kral Otto ile işbirliği içinde eşkıyalığın, çıkar paylaşımının, rüşvet dağıtımının, seçimlerde çevrilen dolapların kol gezdiği bir 'parlamenter diktatörlük' kurdu. Öte yandan Türklere karşı izlediği politikalar nedeniyle halk onu destekledi.

KOLOKOTRONİS, THEODOROS (1770-1843)

Bağımsızlık savaşının seçkin askeri önderlerindendi. Bağımsızlıktan önceki dönemde çeşitli işler yaptı: *kleft, armatolos* (Osmanlı ordusuna hizmet veren silah taşıma hakkı olan Hıristiyan) ve *kapos* (Moralı Yunan seçkinler takımının silahlı koruması). Koyun hırsızlığından kazandığı paralar ve varlıklı bir Moralı adamın kızıyla evlenmesi onu mal mülk sahibi yaptı. Osmanlıların 1805-6 yıllarında *kleft*lerin ardına düşmesi üzerine Zakinthos (Zante) adasına kaçmak zorunda kaldı ve pek çoğu gibi o da kışı geçirmek ve Osmanlı yargısından sıyrılmak amacıyla Mora Yarımadası üzerinden İyonya adalarına geçti. Zakinthos'un İngilizlerce işgal edilmesinin ardından York Dükü'nün Yunan Piyade Taburunda askeri deneyim kazanarak 1810 yılında binbaşılığa yükseldi. Bu taburun başında, 1827'de Yunan ordularının başkomutanlığına getirilen gönüllü bir Yunan dostu Richard Church vardı.

Moralı piskoposlarla 'Denizci Adalarının' ileri gelenleri ve Fenerli politikacıların önderliğindeki 'sivil' ya da 'aristokrat' partiye sık sık karşı koyan, bazen de onunla çelişen 'askeri' ya da 'demokratik' partinin önderlerinden biri olarak ortaya çıktığında, Kolokotronis'in düzensiz savaş konusundaki deneyimi ve kilise eğitimi görmüş olması bağımsızlık savaşında kendisine iyi bir yer edinmesine yaradı. Bağımsızlık savaşıyla birlikte gelen iç hesaplaşmalar sırasında Kolokotronis hapse atıldı ve her an öldürülme tehlikesiyle burun buruna kaldı. Cumhurbaşkanı Kapodistias'ı desteklemesi Kral Otto'nun denetimindeki naipler meclisiyle görüş ayrılığına düşmesine ve ölüm cezasına çarptırılmasına yol açtı, fakat cezası ertelendi, en sonunda generalliğe yükseltildi. Yaşlılık yıllarında, başından geçen epey ilginç olayları Georgios Tertsetis'e aktarırken şu sözleri söyledi: 'Fransız Devrimi ve Napolyon'un yaptıkları dünyanın gözlerini açtı. Daha önceden uluslar hiçbir şey bilmezlerdi, ve halk, kralların yeryüzündeki tanrılar olduklarına ve ne yaparlarsa yapsınlar onları alkışlamakla yükümlü olduklarına inanırdı.' [Daha çok ayrıntı için bkz: E. M. Edmonds, *Kolokotronis: the klepht and the warrior...* (Kolokotronis: *klepth ve savaşçı...* Londra, 1892)]

KORAIS, ADAMANTİOS (1748-1833)

Bağımsızlık öncesi aydınlar uyanışının önde gelen kişilerindendi. Smryna (İzmir)'da, Sakız adalı bir tüccarın oğlu olarak dünyaya gelen Korais, Sakız adasına gidip gitmediği kesin olarak bilinmese de bu adaya karşı beslediği yoğun bağlılık duygusuyla tanınmaktadır. Smyrna'da yaşayan Hollandalı Protestan bir papaz olan Bernhard Keun ona Latince öğretti ve batının zengin klasik bilimler dünyasını tanıttı. 1771 ve 1778 yılları arasında Amsterdam'da mutsuz bir tüccar olarak yaşarken edindiği özgürce yaşam deneyimi, azgın canavarlarla bir tuttuğu Türklere karşı duyduğu kini daha da körükledi. 1782 ve 1786 yılları arasında Montpellier Üniversitesi'nde tıp eğitimi gördüyse de onun başlıca ilgi alanı klasik felsefeydi ve çok geçmeden dönemin önde gelen klasik bilimcileri arasında yerini aldı. 1788'den 1833 yılına dek Paris'te kalarak Fransız Devriminin fırtınalı olaylarına, devrime ve Napolyon savaşlarına bizzat tanık oldu. Her zaman 'orta yolu' savunan bir kimse olarak ayaktakımının egemenlik gösterileri onu yılgınlığa düşürdü ve Napolyon'u 'despotların en despotu' diye görmeye başladı. Ruhsuz ve kuruntulu bir bekar olarak Paris'te uğraş verdiği konular, klasik dönemi canlandırmak ve ülkesindeki yurttaşlarının eğitim düzeylerini yükseltmek, ayrıca onlara uygar Avrupa'nın hayranlık duyduğu görkemli geçmişlerini duyumsamalarını sağlamaktı. Bu amaç doğrultusunda, özellikle Yunan okuyucularına yönelik eski Yunan yazarlarının yapıtlarından oluşan, önsözlerle bezenmiş bir 'Helen Kitaplığı' yayınlama düşüncesine kapıldı. Yeniden kurulan Yunanistan'ın konuşacağı uygun dilin belirlenmesinde yeniyetme aydınlar sınıfının sürdürdüğü tartışmalara ateşli bir biçimde katılan Korais, ölçü olarak konuşma dilinin (ya da 'halk dilinin') temel alınmasından, ancak bu dilin yabancı sözcüklerden ve yapılardan 'arındırılması' gerektiğini savunan orta bir yoldan yanaydı.Orta çağın Bizans geçmişini yaşadığı çağdaki Yunanistan ile bağdaştırmayı kabul etmeyen Korais, her ne kadar batıl inançla inançsızlığın arasındaki ateşte kalmamaya özen gösterdiyse de, clin adamlarının bilgisizliğini ve onların Osmanlı yetkililerine boyun eğmelerini şiddetle kınadı.

Yunanlıların istenen eğitim düzeyine daha erişmediklerini gerekçe göstererek bağımsızlık savaşının patlak vermesini zamanından önce gelişen bir hareket olarak gördü. Bununla birlikte yurttaşlarını, Osmanlı derebeylerinin yerine Yunan zorbalarını getirmemeye özen göstermeleri konusunda daha çok yazı kaleme aldı. Aynı düşünceyle, bir zorba olduğuna inandığı ilk Yunan cumhurbaşkanı İoannis Kapodistrias'ı (bkz: ilgili kısım) eleştirmekle kalmayıp usanmadan onun devrilmesi yolunda çağrılarda bulundu. [Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Richard Clogg'un yayına hazırlayıp çevirdiği Korais'in otobiyografisi, *The movement for Greek independence 1770-1821: a collection of documents* (Sayfa 119-131) *Yunan bağımsızlık hareketi 1770-1821: toplu belgeler* Londra, 1976)]

MAKARİOS III (1913-77)

Kıbrıs başpiskoposu 1950-77: 1960-77 arası Kıbrıs cumhurbaşkanı. 1913 yılında Paphos'un Panaghia kasabasında doğan ve gerçek adı Mikhail Muskos olan Makarios genç yaşta Kikos manastırına keşiş oldu. Atina ve Boston üniversitelerinde ilahiyat eğitimi gördükten sonra 1948'de Kitium metropoliti seçildi. Görevi sırasında, 1950 yılında Kıbrıslı Yunanlılar arasında düzenlediği halk oylamasında Kıbrıs'ın Yunanistan topraklarıyla birleşmesi, yani *enosis*ten yana çıkan oylar çoğunluktaydı. Kısa bir süre sonra Osmanlı dönemindeki geleneklerden kalma, ruhani önderlikle cismani önderliğin bir arada yürütüldüğü Kıbrıs başpiskoposluğuna seçilerek adadaki nüfusun yüzde 80'ini bulan Kıbrıslı Yunanlıların yöneticisi oldu. Kendini Enosis davasına adamış biri olarak Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e götürmeleri için bu konuda pek de istekli olmayan Yunan hükümetine baskı yaptı. Birleşmiş Milletler'e yapılan başvurudan olumlu sonuç alınamayınca Makarios, yeraltı örgütlerinden EOKA'nın başındaki General Georgios Grivas'ı İngiliz yönetimine karşı Nisan 1955'te başlatılan silahlı ayaklanmayı yürütmekle görevlendirdi. Mart 1956'da adadaki İngiliz yetkilileri onu Seychelles (Seyşel) adalarına sürgüne gönderdiler. 1957'nin Nisan ayında serbest kaldığında Atina'ya yerleşerek *enosis* savaşımını buradan yönlendirecekti. Ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkıyla bağdaşmayan çeşitli anayasa önerileri geri çevrildikten sonra, 1958 yılında bir gazeteyle yaptığı görüşmede Makarios, adanın özerkliğinin tanınmasını kabul edeceğini ve *enosis* konusunda diretmeyeceğini belirtti. Böylesi bir tutum değişikliği, Yunanistan ve Türkiye'nin onay vermesinin ardından İngiliz hükümeti tarafından da kabul gören ancak adadaki Yunan ve Türk toplumlarının bu konudaki görüşlerine başvurulmaksızın 1960 yılında iki toplumun kendi egemenlik haklarını sonsuza dek korumaları koşuluyla, Kıbrıs'ın bağımsızlığını tanıyan 1959 Zürih ve Londra anlaşmalarının yolunu açtı. Kasım 1963'te, Makarios'un yeni devletin temelde işlerliği olmayan anayasasında değişiklikler yapılması isteğinde bulunması iki toplumu savaşa götürdü ve Türkiye'nin de bu savaşa katılması son anda önlendi, sonunda Birleşmiş Milletler barış gücü giderek daha da gerginleşen ortamda barışı güçlükle sağlayabildi. Onyedi yıllık cumhurbaşkanlığı süresince Makarios, General Grivas'ın önderliğinde EOKA-B çatısı altında toplananların, uğruna savaşımı elden bırakmadıkları *enosis* ile adanın Yunanistan ve Türkiye arasında bölüşümünü öngören iki yol arasında çark etmede diplomatik becerilerini sergiledi. Bu yıllarda halk arasında başlı başına Kıbrıslı kimliği anlayışı oluştu.

Makarios, 1967'de Yunanistan'da iktidarı ele geçiren askeri diktatörlüğe karşı olduğunu hiçbir zaman gizlemedi ve Atina yönetimi de onun devrilmesi için gösterilen çabaların arkasında yer aldı. Bu çabalar Temmuz 1974'te doruğuna ulaşarak Türk toplumu içinde en çok korku uyandıran EOKA'nın önde gelenlerinden Nikos Sampson'un Makarios'un kısa süren cumhurbaşkanlığından sonra onun yerini almasıyla sonuçlandı. Bu darbe adanın yaklaşık yüzde 40'ının Türklerce işgal edilmesine yol açtı. Makarios darbeden sağ kurtuldu, Aralık 1974'te Kıbrıs'a yeniden cumhurbaşkanı olarak geri geldi. Ne var ki 1977 yılında öldüğünde bütünlüğünü yitirmiş olan adanın sorunlarına henüz herhangi bir çözüm getirilmiş değildi. [Daha ayrıntılı bilgi için: Stanley Mayes, *Makarios: a biography* (*Makarios: bir biyografi*, Londra, 1981)]

METAKSAS, İOANNİS (1871-1941)

1936-41 yıllarında Yunanistan'ın diktatörü. Öğrenimini Berlin'de Prusya Askeri Akademisi'nde yaptı. Yaşamı boyunca, ülkesinin yurttaşları arasında gördüğü kural tanımaz bireyciliğe ters düşen Alman disiplinine ve katı görüşlülüğüne hayran kaldı. Başbakan Venizelos'un (bkz: ilgili kısım) Yunan ordularını Gelibolu'ya sürme kampanyasına karşı çıkarak 1915 yılında genelkurmay başkanlığı görevinden çekildi. 1920'de ordudan ayrıldı. Yunanistan'ın askeri gerekçelerle Anadolu'daki arapsaçına dönmüş işlere bulaşmasına kesinlikle karşı çıktı. İç savaş döneminde aşırı sağın önemsiz politikacılarından biriydi. Kral II. George 1936 Mart'ında kendisini 'geçici' Konstantinos Demertzis hükümetinin savaş bakanı, Demertzis'in ölümü üzerine de başbakan olarak atadı. Farklı görüşleri bir araya getirmek ve 4 Ağustos 1936 tarihinde Kral George'un desteklediği bir diktatörlük hükümeti kurmak üzere mecliste Venizelos yandaşları ve Venizelos karşıtları diye ayrılan başlıca iki cephenin açığından yararlandı. Ülkenin komünist bir darbe tehditi altında olduğunu ileri sürerek düzmece gerekçelerle anayasanın kilit maddelerini yürürlükten kaldırdı. Eline geçirdiği diktatörlük yetkileri ona, büyük tiksinti duyduğu 'siyaset dünyasını' ezme olanağı verdi. Duyduğu nefrette komünistlere beslediği düşmanlığın özel bir yeri vardı. Onun faşizmi andıran yönetimi pek çok yönden çağdaşı faşist düzenlerin izinden gitti, fakat otoriter ataerkillik bakımından 1930'lu yıllarda Balkanlar'da kurulan diğer 'krallık' diktatörlükleriyle daha fazla ortak yanı vardı. Antik çağın paganist değerleriyle orta çağın Hıristiyan anlayışını kaynaştırma girişimiyle 'Üçüncü Helen Uygarlığı' kavramını ortaya attı. Ölümünden sonra onun düşüncelerinin savunucusu olduğu varsayılan Ulusal Gençlik Örgütü'ne (EON) büyük önem verdi. Faşist yönetim biçimlerini taklit etmesine karşın dış politika konularında Yunanistan'ın İngiltere'ye gösterdiği geleneksel hoşgörüyü elden bırakmadı. Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine iyi niyetli bir yaklaşımla Büyük Britanya'dan yana tarafsız kalınması için uğraştı. 28 Ekim 1940 tarihinde İtalyanların kendisine gönderdikleri küçük düşürücü ültimatomu gözüpek ve onurlu bir tutumla geri çevirmesi halkın gözüne girmesini sağladı. Ülkenin savunması için verdiği uğraş, İtalyan saldırısı karşısında Yunan direnişinin başarılı olması ve İtalyan işgali altındaki Arnavutluk'a karşı saldırıya geçilmesi biçiminde kendini gösterdi. Alman işgalinden iki ay önce 1941 yılı Ocak ayında öldü.

PAPADİAMANTİS, ALEKSANDROS (1851-1911)

Öykü yazarı. Skiathos'ta yoksul bir papazın oğlu olarak dünyaya gelen Papadiamantis kısa süre Atina Üniversitesi'nde okudu. Bunun sonucunda bir çevirmen, bol ürünler veren öykü ve roman yazarı olarak gösterişsiz bir yaşam sürdü (yapıtlarından bir teki bile o yaşarken kitap olarak basılmamıştı). Gençlik yıllarındaki keşiş olma düşünü bırakıp bir *kosmokalogeros,* yani 'dünya keşişi' oldu. Hiç evlenmedi, kaleme aldığı yazılarla özlediği geleneklerini yaydığı Ortodoks Kilisesi'nin dinsel döngüsü çevresinde gelişen bir derviş yaşantısı sürdü. Dinî tutuculuğu dil konusundaki tutuculuğuyla başa baştı, çünkü ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru giderek yazın dünyasında daha da yaygınlaşan halk dili ya da konuşma diline karşı çıkarak yazılarında arı dil, *katharevusa* kullanırdı. Öyküleriyle romanları tarihsel ya da etnografik konularda odaklanmaktadır. En iyi bilinen çalışması olan *I phonissa* (*Kadın katil*) 1903 yılında yayımlandı. [Daha ayrıntılı bilgi için bkz: *The Murderess* (Kadın Katil), Yunancadan İngilizceye çev. Peter Levi Londra, 1983 ve *Tales from a Greek Island* (*Bir Yunan Adasından Masallar,* İngilizceye çev. Elizabeth Constantinides Baltimore, 1987)]

WİTTELSBACHLI OTTO (1815-67)

1832-82 yıllarında Yunan kralı. 1815'te Bavyera Kralı I. Ludwig'in ikinci oğlu olarak dünyaya geldi. Onyedi yaşında Koruyucu Devletler (Britanya, Fransa ve Rusya) tarafından Yunanistan kralı olarak seçildi. Yunanistan'a yanındaki 4.000 Bavyeralı askerle birlikte 1833 yılı Ocak ayında bir İngiliz firkateyniyle ayak bastı. Daha yaşı tutmadığından, yeni krallığın yönetimi 1833 ve 1835 yılları arasında Bavyeralılardan oluşan bir naipler kuruluna verildi. 1835 ile 1843 arası dönemde ülkeyi mutlak monarşiyle yönetti. 3 Eylül 1843 tarihinde yapılan kansız darbenin ardından oluşturulan anayasayı kabul etmek zorunda bırakıldı. Öte yandan 1844 anayasasının liberal hükümleri İoannis Kolettis (bkz: ilgili kısım) tarafından çarpıtılacak ve kralla birlikte, ikisi ülkeyi, parlamenter bir diktatörlükle yönetecekleri. Otto'nun 'Megali Idea'yı coşkuyla benimsemesi halkın gözünde değer kazanmasını sağladı. 1850'deki Don Pasifiko olayı ve 1854 ve 1857 yılları arasında Pire'nin İngiliz ve Fransızlarca işgal edilmesinde olduğu gibi, Büyük Devletler'in Yunanistan'ın içişlerine daha çok karışmalarına neden oldu. Yeni yetişen politikacı kuşağının isteklerine ayak uyduramaması; Ortodoksluğu kabul etmemesi ve kendinden sonra tahta geçecek bir veliahtı olmaması; ayrıca 1859/60 yıllarında Garibaldi ve İtalyan milliyetçilerine karşı halkın desteklemediği Avusturya'nın yanında yer alması gelişmekte olan hanedan karşıtlığının büyümesine yol açtı. 1861 yılı Eylül ayında baş gösteren öğrenci ayaklanmasını 1836'da evlendiği Kraliçe Oldenburglu Amelya'yı öldürme girişimi izledi. Ayaklanmaların 1862'de iyice yayılması onu tahtından indirdi: sonradan yurttaşı olduğu ülkeden tıpkı geldiği gibi bir İngiliz savaş gemisiyle ayrıldı. Bamberg'da sürgün yaşarken geleneksel Yunan giysisi *foustanella* (fistan) giyerek Yunanistan'a bağlılığını gösterdi. [Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Leonard Bower ve Gordon Bolitho, *Otho I, king of Greece: a biography* (*Otto I, bir Yunan kralının yaşamı* Londra, 1939)]

PAPAGOS, ALEKSANDROS (1883-1955)

Asker ve politikacı. Belçika'da aldığı askeri eğitimin ardından 1912-13 Balkan savaşlarında görev aldı. Venizelos karşıtı olması yüzünden 1917'de ordudan atılıp sürgün edildi. Kral Konstantin'in geri gelişinden sonra, 1920 yılında eski görevine yeniden getirildi. Küçük Asya cephesine katıldı ve 1923 yılında yine ordudan atıldı. 1926'da bir kez daha orduya döndü. Başbakan Panagis Tsaldaris'i Ekim 1935'te iktidarı bırakmaya zorlayan üç yüksek rütbeli subaydan biriydi. Savaş bakanlığına getirildi ve bunun arkasından General Ioannis Metaksas'ın (bkz: ilgili kısım) dikta yönetimi sırasında genelkurmay başkanlığına atandı. 1940-1 yıllarındaki İtalyan ve Alman saldırılarında ordunun başkomutanıydı. 1943 ve 1945 yılları arasını Alman toplama kamplarında geçirdi. İç savaşın son günlerine doğru 1949 yılı Ocak ayında bir kez daha ordunun başkomutanlığına atandığında bu kez yetkileri daha genişti. 1949 yazında komünist Demokratik Ordunun yenilgiye uğratması üzerine mareşallik unvanını alan tek Yunan subayı oldu. Mayıs 1951'te anlaşmazlıklar yüzünden ordudan ayrıldıktan sonra aynı yılın Ağustos ayında, General de Gaulle'ün *Rassemblement du peuple français* örgütünü örnek alarak Yunan Dirilişi adıyla kendi partisini kurdu. Bu parti sağcı Halk Partisi'nden yana olanların desteğini aldı. Amerikalıların baskısıyla çoğunluk sisteminin uygulandığı 1952 seçimlerinde Yunan Dirilişi'nin almış olduğu yüzde 49 oy oranı ona 300 sandalyeli meclisin 247'sini kazandırdı. Papagos'un başbakanlık yaptığı yıllarda (1952-5) geç kalınmış da olsa savaş sonrası yaraların sarılması süreci başladı.

PAPANDREU, ANDREAS (1919-1996)

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru Konstantinos Karamanlis (bkz: ilgili kısım) ile birlikte siyasal yaşama egemen olan politikacı. 1981-9 arasında başbakandı. 1919 yılında politikacı Georgios Papandreu'nun (bkz: ilgili kısım) ilk evliliğinden doğan oğlu olarak Sakız adasında dünyaya geldi. 1938'de, öğrenciyken Troçkist etkinliklere katıldığı savıyla tutuklandıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek üzere Yunanistan'dan ayrıldı. ABD yurttaşı oldu ve ekonomi konusunda öğretim görevlisi olarak başarılı bir meslek yaşamı oldu, en son görev yaptığı yer Berkeley'deki California Üniversitesi'ydi. Başbakan Konstantinos Karamanlis'in çağrısı üzerine Yunanistan'a döndü, 1961'de Ekonomik Araştırma Ve Planlama Enstitüsü'nün başına getirildi. Parlamentoya ilk kez 1964 yılında, babasının doğduğu yer olan Achaea milletvekili olarak girdi ve babasının Merkez Birliği hükümetinde bakan oldu. 1967'de Albaylar cuntası döneminde hapse atıldı, ABD'nin yoğun baskıları sonucu ülkeden ayrılmasına izin verildi. Sürgünde olduğu yıllarda Helenist (Panhellenik) Kurtuluş Hareketi'ni (PAK) kurarak Yunanistan'da izlediği yollardan çok daha köktenci tutumlar benimsedi, dikta yönetimine karşı ayaklanma çağrısında bulundu ve ABD'nin, NATO'nun ve AT'nin cuntaya karşı izledikleri politikaları sertçe eleştirdi. 1974'te cuntanın çökmesi üzerine Yunanistan'a dönüp Panhelenik Sosyalist Hareket'i (PASOK) kurarak ABD'ye bağımlı olmaya artık bir son verilmesi ve ülkeyi ilgilendiren konularda radikal yenilikler yapılması çağrılarına başladı. PASOK içinde demokratik yapılanmalara gidileceği yolunda verilen sözlere karşın Yunan siyasî geleneklerine bağlı kalarak parti üzerinde tartışılmaz otoritesini kurdu

ve karşı çıkanlardan derhal hesap vermeleri istendi. 'Kısa yoldan iktidara yürüyüş', bundan önce yapılan seçimlerde almış olduğu oyları iki katına çıkartarak (1974'te %14; 1977'de %25; 1981'de %48) 1981 yılındaki seçimlerde ülkenin tarihindeki ilk 'sosyalist' (daha doğru bir deyimle halkçı) hükümetin iş başına gelmesiyle sonuçlandı. Hükümetteki değişiklikler somut değildi, daha çok biçeme dayanıyordu, ayrıca önceden yapılan ağır eleştirilere karşın ABD üsleri yerlerinden oynatılmadı ayrıca Yunanistan ne NATO ne de AT üyeliğinden çekildi. 1985'te halk oylarının yüzde 46'sıyla Papandreu hükümeti ikinci iktidar dönemini de kesinleştirdi. Tırmanan ekonomik sorunlarla sonradan başında olduğu hükümetin en yüksek basamaklarını içine alan ve eski havayolu hosteslerinden biriyle ilişkisinin kamuoyunda duyulmasıyla patlak veren büyük skandallar ikinci dönemine gölge düşürdü. Sorunlar çamuruna batmış olmasına karşın Papandreu, 1989'da yapılan ilk seçimden halk oylarının yüzde 39'unu alma, aynı yılın ikinci seçiminde bu oranı yüzde 41'e yükseltme başarısını gösterebildi. Aynı dönemde Nisan 1990'da yapılan üçüncü seçimde PASOK'un oy oranının yüzde 39'a gerilemesi muhalefetteki Yeni Demokrasi Partisi'nin az bir farkla da olsa meclisteki çoğunluğu yakalamasına olanak verdi. Papandreu'nun iktidardan düşmesinin ardından meclisteki araştırma kurulu tarafından görevi kötüye kullanma ve telefonları dinletme suçlamalarından ötürü sorgulanması gerektiğine karar verildi. Bunların sonucunda Papandreu aklandı. 1993'te Papandreu oyların yüzde 47'sini alarak yeniden iktidara geldi. Ancak üçüncü döneminde, peşini bırakmayan hastalığı yüzünden ocak 1996'da başbakanlıktan ayrıldı; parti liderliğini sürdürdü. Altı ay sonra öldü. [Daha ayrıntılı bilgi: Andreas Papandreu, *Democrasy at gunpoint: the Greek front* (Tüfeğin namlusunda demokrasi, Londra, 1971); Michalis Spurdalakis, *The rise of the Greek Socialist Party* (*Yunan Sosyalist Partisinin yükselişi,* Londra, 1988)]

PAPANDREU, GEORGIOS (1888-1968)

1944-5 ve 1963-5 yıllarında başbakandı. Achaea'nın Kaletzi köyünde doğan Papandreu, Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Almanya'da doktorasını yaptı. Liberal politikacı Eleftherios Venizelos'un (bkz: ilgili kısım) hizmetine girerek 1917 ve 1920 yılları arasında Yunanistan topraklarına yeni katılan Ege adalarına vali oldu. 1923'te Midilli'den milletvekili seçilerek meclise girdi. 1930-32 arasında Venizelos hükümetinin eğitim bakanı sıfatıyla büyük bir okul yaptırma projesi başlattı. 1930'lu yıllarda kimi Venizelos yandaşlarının parlamento dışı yöntemleri benimsemesinden rahatsız olarak Demokratik Sosyalist Parti adıyla kendi küçük partisini kurdu. Metaksas'ın diktatörlüğü döneminde sürgüne gönderildi, İtilaf Devletleri'nin işgali sırasında kısa bir süre için hapse atıldı. 1944'te Orta Doğu'ya kaçarak Ekim ayında ülkenin işgalden kurtulması üzerine Yunanistan'a dönen ulusal birlik hükümetinin başbakanlığını üstlendi. İnatçı bir komünizm karşıtı olan Papandreu'nun hükümeti 1944 Aralık ayında komünistlerin başlattığı ayaklanmanın hedefi oldu. İngilizlerin işe el koymaları hükümetin görevde kalmasını güvence altına aldıysa da, başbakan olarak Papandreu'nun yerine General Nikolaos Plastiras (bkz: ilgili kısım) geçti. 1950 yılında kendi adını verdiği Georgios Papandreu Partisi'ni kurdu ve 1950-1'deki kısa süreli merkez hükümetlerinde görev aldı. 1952 seçiminde Mareşal Papagos'un partisinden aday ol-

duktan sonra oradan ayrılarak bağımsız milletvekili oldu. 1950'lerin son dönemlerinde Liberal Parti'nin ortak başkanlığını yürüttükten sonra 1961 yılında merkezdeki partileri Merkez Birliği altında yeniden bir araya getirdi. Aynı yıl yapılan seçimlerde sağın zaferinin yasal yollardan olduğuna karşı çıkarak sonuçları tersine çevirmek uğruna 'amansız bir savaşını' için kolları sıvadı. Siyasî söylev çekmede usta olan ve muhalefet koltuğunda hükümette olduğundan daha rahat eden Papandreu'nun, sağın kendine olan güvenini yitirmesinde epey katkısı oldu. Onun bu dirençli çalışmasının ürünü, 1963 Kasım ayında Konstantinos Karamanlis'in Radikal Ulusal Birlik Partisi'ni küçük bir farkla da olsa yenmesiyle alındı. Bunun arkasından Papandreu 1964 Şubat'ında halkın oylarının yüzde 53'ünü alarak (savaş sonrası dönem için) beklenmedik bir başarı elde etti. Başında bulunduğu Merkez Birliği hükümeti bazı önemli reformlara imzasını attı, bunların en çarpıcıları Papandreu'nun her zaman özel ilgi gösterdiği eğitim alanındaydı. Fakat Kıbrıs'taki çekişmeler bu başarılara gölge düşürdü ve Papandreu ile genç Kral II. Konstantin arasında savunma bakanlığının kime bağlı olması gerektiği konusundaki görüş ayrılığının ardından 1965 yılı Temmuz ayında hükümet düştü. Bunu izleyen siyasî istikrarsızlık dönemi boyunca Papandreu durmadan yeni seçimlerin yapılması çağrısında bulundu. En sonunda seçimlerin 1967 Mayıs ayında yapılması kararlaştırıldı, Papandreu'nun kazanacağına kesin gözüyle bakılmaktaydı. Derken 21 Nisan 1967'de askeri darbe geldi ve Papandreu 1968 Kasım ayına kadar olan geri kalan yaşamının çoğunu göz hapsinde geçirdi. Atina nüfusunun beşte birinin katıldığı cenaze töreni diktatya karşı halk direnişinin ilk ifadesiydi.

PAPANİKOLAU, GEORGİOS (1883-1962)

Tıp araştırmacısı ve rahim yolu kanserinin önceden saptanmasında başvurulan Pap smear testini bulan kişi. 1883'te Kimi'de (Euboea'da) doğdu, Atina'daki tıp öğreniminin ardından Almanya'da doktora yaptı. Oradan Amerika Birleşik Devletleri'ne gidip Cornell Üniversitesi'nde elli yıllık başarılı bir meslek yaşantısı sürdürdü. 1920'li yıllarda dünya çapında yüzbinlerce kadının hayatını kurtardığına inanılan smear testini geliştirdi. Elefherios Venizelos'un (bkz: ilgili kısım) kendisini Yunanistan'a geri getirme çabalarını karşılıksız bıraktı ve 1928 yılında ABD yurttaşı oldu. Pek çok bilimsel yayına imzasını attı, tıp alanında Nobel Ödülü için aday gösterildi, ancak ödülü alamadı. 1932 yılında Atina Akademisi'nin ilk onur üyesi oldu. [Ayrıntılı bilgi için: D. E. Carmichael, *The Pap smear: life of G. N. Papanicolau* (*Pap Smear Testi: G. N. Papanikolau'nun yaşamı*), Springfield İllinois, 1973)]

PLASTİRAS, NİKOLAOS (1883-1953)

Asker ve politikacı. 1909 Gudi askeri darbesine katıldı. Kendisine 'Kara Şövalye' lakabını kazandıran Balkan savaşlarında üstün hizmet verdikten sonra 1916 yılında Venizelos yanlısı 'Ulusal Savunma' hareketine katıldı. Makedonya cephesinde çarpıştı ve Bolşeviklere karşı savaşmak üzere Ukrayna'ya giden Yunan ordusunda yerini aldı. Küçük Asya'daki savaş sırasında askeri alanda edindiği saygın ününe bir yenisini ekledi. 1922 yenilgisinin yarattığı kargaşa ortamında hükümeti ve Kral I.

Konstantin'i deviren askeri darbenin arkasında da o vardı. 1923'te kral yanlılarının giriştiği karşı darbe girişiminin başarısızlığa uğramasında büyük etkisi oldu. Kahramanı Venizelos'un (bkz: ilgili kısım) seçim sandıklarında yenilmesine tepki olarak 1933 yılı Mart ayındaki darbe girişimini yönetti. Yurtdışına kaçmak zorunda kaldı, orada 1936-41 yıllarına damgasını vuran Metaksas (bkz: ilgili kısım) diktatörlüğüne karşı ödün vermeden çalıştı. İşgal sırasında komünist olmayan direniş hareketi EDES'in (Cumhuriyetçi Ulusal Yunan Cephesi) sözde başkanıydı, ancak ülkesine dönmeyip Fransa'da kaldı. İngilizlerin baskısının bir sonucu olarak Aralık 1944'teki komünist ayaklanmanın bastırılmasından hemen sonra 1945'in ilk aylarında başbakanlığa getirildi. Solcular, onu kendisinden önce gelen Georgios Papandreu'ya (bkz: ilgili kısım) kıyasla daha kabul edilir biri diye gördüler, ne var ki savaşın başlangıcında yazmış olduğu yenilgi yanlısı bir mektubun yayınlanması üzerine görevinden çekilmek zorunda bırakıldı. İç savaşın bitmesiyle birlikte, yenik düşen komünistlere ölçülü bir ılımlılık gösterilmesinden yana olan Ulusal İlerici Merkez Birliği'nin önderi olarak siyasî yaşama yeniden döndü. 1950-2'deki merkez koalisyon hükümetlerinin başına getirildi ancak 1952 Kasım ayında yapılan seçimlerde yeniden milletvekili olamadı, kısa bir süre sonra da öldü.

THEOTOKAS, GEORGİOS (1905-66)

Romancı, denemeci ve eleştirmen. 'Otuzlular Kuşağının' önde gelen üyelerinden biriydi. Sakız adalı bir ailenin oğlu olarak doğup Kontantinopolis'de büyüdü, 1922'de Küçük Asya felaketinin ertesinde kentten ayrıldı. Büyüdüğü kenti ancak ölümünden birkaç yıl önce 1962'de görebildi. Osmanlı başkentinde Yunan varlığı özlemini dile getiren en tanınmış romanı *Argo,* iç savaş döneminde Yunan halkının inişli çıkışlı deneyimlerini anlatan bir günlüktür; *Leonis* İstanbul'da bir Rum olmanın ne demek olduğunu anlatan bir romandır; bundan başka *Euripides Pendozalis ve diğer öyküler* de sayılabilir. Atina, Paris ve Londra'da öğrenim gördü ve Avrupa kültürü üzerine geniş bir bilgi edindi. İlerici bir aydın olan Theotokas, sorunlu tarihi nedeniyle yaşadığımız yüzyılda yapıtlarının yeniden gözde olduğu Yunanistan'daki siyasî yaşamın aşırılıklarına karşı çıktı. Romancılığının yanısıra oyun yazarlığı da vardı, Ulusal Tiyatro'da oyun yönetmenliği yaptı. [Ayrıntılı bilgi için bkz: *Argo* Londra, 1951 ile *Leonis* Minneapolis, 1985 kitaplarının İngilizce çevirileri ve Thomas Doulis, *George Theotokas* Boston, 1975)]

TRİKUPİS, KHARILAOS (1832-96)

Yedi kez (1875; 1878; 1880; 1882-5; 1886-90; 1892; 1893-5) başbakan olan Trikupis ondokuzuncu yüzyılın en yenilikçi politikacısıydı. 1832'de Nafplion'da, bağımsızlık savaşını aktaran tarihçi ve Yunanistan'ın Londra elçisi Spiridon Trikupis'in oğlu olarak dünyaya geldi. Babasının başında bulunduğu büyükelçilikte çalıştı, onun insanlardan uzak duran bir kişiliği olmasında İngiltere'de geçirdiği ondört yılın etkisi olduğu düşünülürdü. 1864 anayasasını hazırlayan anayasa kurulunda Londra'daki kalabalık Yunan topluluğunu temsil etti. Mesolonghi'den milletvekili olarak resmen politikaya atıldı ve çok geçmeden Aleksandros Kumundu-

ros'un üçüncü kurduğu hükümette dışişleri bakanı oldu. Bu yetkisine dayanarak Yunanistan'ın Balkan komşularından biriyle imzaladığı ilk antlaşma olan ve uzun yıllar sürecek Yunan-Sırp-Yugoslav işbirliğine ilk adımın atıldığı 1867 ittifak anlaşması görüşmelerinde Sırp Prensi Mikhail ile pazarlık masasına oturdu. Fakat Trikupis'in elde ettiği başlıca başarılar ülke içindeki sorunlarla sınırlı kalacaktı. 1874 Temmuz ayında *Kairoi* gazetesinde yayınlanan "Suçlu Kim" adlı imzasız bir makalede Trikupis, genç politikacıların öfkelerine değindi ve art arda politik bunalımların sorumluluğunu, azınlık hükümetlerinin iktidara gelmesine neden olan Kral I. George'a (bkz: ilgili kısım) yükledi. Bunun üzerine kopan yaygarada kısa bir süre için hapse atıldı. Öte yandan kral, onun hükümet kurma yetkisinin ancak mecliste çoğunluğun 'açık' desteğini almış olanlara tanınması gerektiği yolundaki isteğini.kabul etti. Ne var ki Trikupis'in mecliste açık bir çoğunluk elde etmesi ve çağdaşlaşma programını uygulamaya koyabilmesi ta 1882 yılına dek söz konusu olmayacaktı. İzlediği ekonomi politikaları Yunanistan'ın uluslararası pazarlarda güvenirlik kazanmasını sağladı; yabancılardan ve yurtdışında yaşayan Yunanlılardan yatırımlara kaynak bulmaya çalıştı; demiryolu yapımına hız verildi; Kopais Gölü'nün tarımsal amaçlı kullanım için kurutulması projesi başlatıldı ve 1893 yılında Korint kanalı açıldı. Devlet işlerinde dalavereciliğin etkisini azaltma çabalarıyla seçmen bölgelerinin sayısını indirdi ve hantal devlet bürokrasisinin bağımlı olduğu siyasî korumacılığı kaldırmaya çalıştı. Aynı zamanda devletin silahlı güçlerini yenilemeye ve ülkede kol gezen eşkıyalığın önünü kesmeye önem verdi. Ne var ki, 1882-1895 döneminde kendisiyle dönüşümlü olarak iktidara gelen büyük rakibi, halkçı Teodoros Deliyannis (bkz: ilgili kısım) onun uyguladığı politikaları önemsemedi. 1893 yılında Trikupis dış borçların geri ödemesini aksatmak zorunda kalınca bunun arkasından gelen sert önlemler 1895'te yenilmesine yol açtı. Trikupis'in çağdaşlaşma çabalarının başarısı ancak sınırlı bir düzeyde kaldı, derken 1896 yılında kendi isteğiyle sürgüne gittiği Cannes'da öldü.

VELESTİNLİS (FERAİOS), RİGAS (1757-98)

Yunan bağımsızlık savaşının ilk şehidi. Teselya'nın Velestino kasabasında doğdu. Helen kökenli bir Ulah'tı, anlaşılmadık koşullar altında göç etmeye zorlandı. Halk arasında yayılan söylentiye göre, bunun nedeninin bir Türk'ü öldürmüş olmasıdır. Konstantinopolis'de Bab-ı Âli'ye *dragoman*, baştercüman olan Aleksandros İpsilantis'in katipliğini yaptıktan sonra Eflak'taki Fenerli *hospodarların* hizmetine girdi. 1796 yılında Viyana'ya yaptığı ikincisi olan gezi sırasında gizli bir devrimci örgüt kurduğu ileri sürülmüştür. Bu kesin olarak bilinmese de kaleme aldığı devrimci bildiriler bu tarihlere denk düşmektedir: *İnsan Hakları Bildirgesi; Thourios* (savaş ilahisi); ve içlerinden en önemlisi, *Rumeli, Küçük Asya, Ege Adaları, Eflak-Boğdan Halklarının Yeni Siyasî Oluşumu.* Doğrudan 1793 ve 1795 Fransız devrimi anayasalarından etkilendiği bu belgelerden sonuncusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini alacağını umduğu devletin taslağını oluşturmaktaydı. Onun temel olarak öngördüğü, monarşinin yerini Fransız modeline dayalı cumhuriyet kurumlarının aldığı Bizans İmparatorluğu'nun bir anlamda yeniden kurulmasıydı. Rigas her ne kadar, Türkler de içinde olmak üzere, din ve dil ayrımı gözetmeksizin İmparatorluk topraklarında yaşayan herkes için eşitliği savunduy-

sa da, resmi dili Yunanca olacak yeni devlette Yunanlıların ayrıcalıklı konuma geçecekleri apaçıktı. Fransızların 1797'de devrimci 'kurtuluş' uğruna giriştikleri İyonya adaları işgalinin giderek Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında yaşayan halkları kurtarma amacına yöneleceğini düşünerek devrim ateşini yaymak üzere Balkanlar'da geziye çıkmayı tasarladığında Rigas'ın elinde Viyana'da gizlice basılan devrimci kitapçıklardan 3.000 adet bulunmaktaydı. Aralık 1797'de Trieste'ye vardıktan kısa bir süre geçmişti ki yurttaşı bir Yunanlı kendisini Avusturyalı yetkililere yakalattı, onlar da Rigas ve Osmanlı yurttaşı olan yanındaki arkadaşlarını Belgrat kalesindeki Türklere teslim ettiler. 1798 yılı Haziran ayında burada boğazlandıktan sonra ölüleri Sava ırmağına atıldı. Rigas'ın Balkanlar'a devrimci ruhu aşılama çabaları pek sonuca ulaşmadıysa da, onun şehit düşmesi gelecek kuşakların Yunan milliyetçilerinin güç simgesiydi.

VELUKHİOTİS, ARES (ALİASLI KLARAS, THANASİS) (1905-45)

İkinci Dünya Savaşı sırasında işgal altındaki Yunanistan'da komünistlerin denetimindeki direniş ordusu ELAS'ın *kapitanyosu* (siyasi-askeri önderi). 1905 yılında Lamya'da Thanasis Klaras adıyla doğdu, tarım uzmanlığı eğitimi gördü. 19 yaşında Komünist Partiye (KKE) katıldı. Metaksas diktatörlüğü döneminde yakalanınca serbest bırakılmak için komünist görüşlerini kamuoyu önünde reddettiği bir bildirgeye imza attı. Bunun üzerine benzer bildirgeleri imzalayan yoldaşları gibi parti yönetimi ona da kuşkuyla bakmaya başladı. 1940/1 kışında Arnavutluk cephesinde çarpıştıktan sonra 1942'nin başlarında Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (EAM) askeri kolu ELAS'ın ilk çete birliğini kurdu. Ares Velukhiotis kod adını aldı (birincisi savaş tanrısının; ikincisi Velukhi Dağı'nın adıdır). ELAS'ın lideri iken, Avrupa'da zamanın en meşhur direniş olaylarından birinde Napolyon Zervas'ın EDES'inden bir grup ve birkaç İngiliz sabotajcıyla beraber Gorgopotamos demiryolu viyadüğünü 25/26 Kasım 1942'de havaya uçurdu. Bir süre sonra da, önceleri KKE genel sekreteri, sonra Rigas'ın komiseri olan Georgios Siantos ve kumandan General Stephanos Sarafis ile ELAS'ın *kapetanios'u* oldu. Sert ve katı bir disiplin yanlısı olarak korku uyandıran bir ün salan (kendisine karşı olanların onu sadist diye karaladıkları) Ares, direniş hareketinin en büyüleyici kişisiydi. 1944 baharında Almanların silahlandırdığı ve kukla Yunan hükümetinin denetimi altındaki komünist karşıtı asker taburlarının özellikle güçlü oldukları Mora Yarımadası'na gönderildi. 1944 sonbaharına doğru kurtuluşa yaklaşılırken işbirlikçi güçlere karşı kanlı misilleme eylemlerine girişti. KKE yönetimiyle uyumsuzluğu giderek artan Velukhiotis, Aralık 1944 komünist ayaklanmasına son noktasını koyan 1945 Şubat ayındaki Varkiza anlaşmasını İngilizlere karşı verilmiş gereksiz bir ödün olarak değerlendirdi. Eğer komünistlerin iktidarı ele geçirmeleri söz konusu olacaksa, KKE yönetimindeki bölünmüşlüğü kınayan biri olarak bunun hesaplaşma ve silahlı savaşım yoluyla yürütülmesinin kaçınılmaz olduğuna inandı. Parti politikasını değiştirip iktidar yarışına anayasal yollardan katılma yanlısı olduğu sıralarda, Velukhiotis ve onu destekleyen küçük bir topluluk silahlı savaşımı sürdürmek için dağlara çıktı. 18 Haziran 1945 tarihinde Ulusal Muhafız Güçleri tarafından Mesunda köyü yakınlarında köşeye sıkıştırılan Velukhiotis'in ölümüne intihar süsü verildi. Daha sonradan onun parçalanmış başı, yandaşlarınınkilerle bir-

likte Larisa'da halka gösterildi. Ölümünden bir gün önce KKE politbürosu komuoyu önünde onu ikinci kez partiye ihanet etmekle suçlamıştı.

VENİZELOS, ELEFTHERİOS (1864-1936)

Yirminci yüzyılın ilk yarısında önde gelen bir devlet adamı. Oniki yıl başbakanlık yaptı. Girit'te doğdu, pek çok Yunanlı politikacı gibi avukatlık eğitimi gördü. Politikaya ilgi duyması, henüz Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan, doğduğu adada yaşadığı sıralarda başladı. 1897 Girit ayaklanmasında adanın krallıkla birleşmesinden, yani *enosis*ten yana etkin görev üstlendi. 1897 Yunan-Türk savaşının bir sonucu olarak Girit'e özerklik tanınınca anayasa taslağının hazırlanmasına yardım etti, adada toplanan kurulun üyesi oldu. *Enosis* davasını yüceltmede etkin olarak çalışması yüksek komiser Prens George'u kızdırdı. 1909 Gudi darbesinin ardından Askeri Cunta kendisini başbakanlığa uygun görünce Ekim 1910'da işbaşına geçti. Ondan sonraki iki yıl sıkı bir anayasal, askeri ve siyasal reform programı izledi. Yunanistan'ı Balkan komşularıyla (Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ) ittifaka soktu. Balkan savaşlarında Yunanlıların elde ettiği başarılardan sonra Yunanistan'ın topraklarını iki katına çıkardı. Birinci Dünya Savaşı öncesinde İtilaf Devletleri'ni (Britanya, Fransa ve Rusya) yürekten desteklemesi, tarafsızlıktan yana olan Kral I. Konstantin (bkz: ilgili kısım) ile görüş ayrılığına düşmesine neden oldu. Dış politika konularında tekrar ortaya çıkan anlaşmazlıklar 1915 yılında kendisini bir kez daha hükümetten çekilmek zorunda bıraktı. Eylül ayında Selânik'te Venizelos'un rakip bir taşra hükümeti kurulmasıyla 'Ulusal Bölünme' 1916 yılında dönüşü olmayan bir yola girdi. 1917'de Britanya ve Fransa'dan gelen baskıların sonucunda Kral I. Konstantin ülkesinden ayrıldı ve Venizelos, birleştirilmiş ancak 'birleşmemiş' Yunanistan'ın başbakanlığına geçti. Yunanistan'ı İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa soktu ve Paris Barış Konferansı'nda ülkesini temsil etti. Mayıs 1919'da İzmir ve onun iç kesimlerinin işgal edilmesine müttefiklerin oybirliğiyle destek vermelerini sağladı, işgal 1920 yılı Ağustos ayında imzalanan Sevr Antlaşması'nda onaylandı. Kısa süreli olsa da, 'İki Anakaraya ve Beş Denize yayılan Yunanistan' projesinin mimarı Venizelos Kasım 1920 seçimlerinde küçük düşürücü bir yenilgiye uğradı, arkasından kendi isteğiyle sürgüne gitti. 1922 Küçük Asya yenilgisinden sonra ülkesinin temsilcisi olarak katıldığı Lozan Konferansı'nda Megali Idea'dan geriye kalan yıkık dökük ne varsa onu kurtarmaya çalıştı. 1928'de siyasete döndü, ne var ki uluslararası ekonomik bunalım süreci içerisinde onun kurduğu hükümet de sarsıldı ve 1933 yılında iktidardan düştü. Aynı yılın Mart ayında başarısız bir Venizelos yanlısı darbenin ardından kendisine karşı düzenlenen sayısız suikast girişiminden biri daha ortaya çıktı. 1935 yılı Mart ayında kendisinin de katıldığı bir başka darbe girişiminden sonra Fransa'ya kaçmak zorunda kaldı, ertesi yıl da orada öldü. Ölümünden kısa bir süre önce destekleyicilerine, Yunanistan'a yeni dönmüş bulunan Kral II. George (bkz: ilgili kısım) ile işbirliği yapmaları çağrısında bulundu. [Ayrıntılı bilgi için bkz: Doros Alastos, *Venizelos: patriot, statesman, revolutionary* (Venizelos: *yurtsever, devlet adamı, devrimci*) (Loncl, 1942)]

ZAKHARIADIS, NİKOS (1903-73)

1935-56 arası dönemde Yunanistan Komünist Partisi (KKE) genel sekreteri (1935-45 arasını hapiste geçirdi). 1903'te Andrianopolis'de (Edirne), Osmanlı tütün rejisi işçilerinden birinin oğlu olarak doğdu. Bolşevik devriminden etkilendiği Karadeniz'de denizcilik yaptı. Moskova'da Doğu Halkları Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) öğrenim gördü.

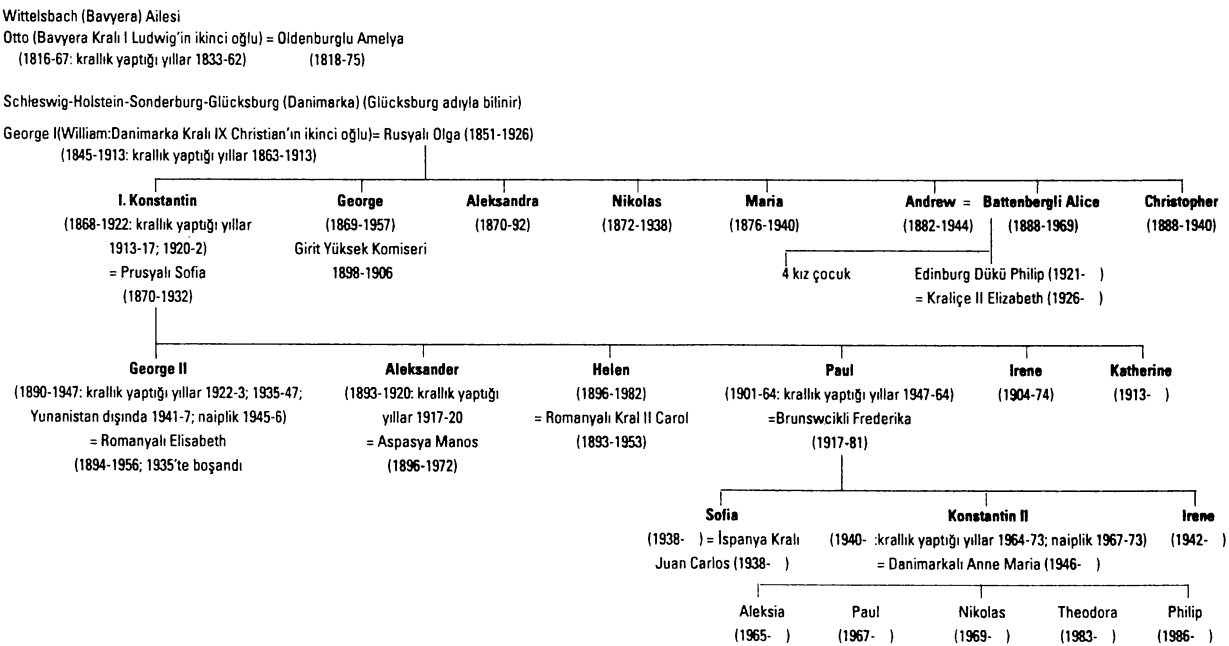
1923 yılında yeni büyüyen KKE'nin gençlik kanadını örgütlemesi için Yunanistan'a gönderilcli. Hapse atıldı ve bunun arkasından Sovyetler Birliği'ne kaçtı. İleri ölçüde hizipleşmiş partide düzeni sağlaması için Komintern tarafından 1931 yılında yeniden Yunanistan'a yollandı ve 1935'te partinin genel sekreterliğine geçti. Metaksas diktatörlüğü döneminde tutukevine tıkıldı. Tutukevinclen Yunanlılara, Ekim 1940'taki İtalyan saldırısına direnişte Metaksas'ı desteklemelerini öğütleyen bir yazı yayınladı. Bundan sonraki iki mektubunda Britanya ile Almanya arasındaki savaşı 'emperyalist' diye karaladıysa da, kamuoyunda yankı uyandıran onun ilk yazdıklarıydı. Alman saldırısından sonra Dachau toplama kampına gönclerildi, o sırada KKE genel sekreterlik görevi Georgios Siantos tarafından yürütüldü. 1945 yılında Yunanistan'a geri gelerek iç savaşa geçiş döneminde parti yönetimindeki görevine yeniden geçti. 1948 Kasım ayında büyük rakibi Markos Vafiadis'i safdışı bırakıp komünist Demokratik Ordu'nun komutasına geçti. 1949'da komünist güçlerin yenilgisinin ardından Zakhariadis, Siantos'u 'İngiliz ajanı' olmakla suçladı. Demokratik Ordu'clan geriye kalan ne varsa onların Doğu Avrupa'cla ve Sovyetler Birliği'nde savaşa hazır bir biçimde bulundurulması hususunda diretmesi, ayrıca muhaliflerine karşı takındığı acımasız tutum, 1955 yılında Taşkent'te önemli bir ayaklanmaya yol açtı. Nikita Kruçev'in Stalincilikten uzaklaşma çağrılarına karşılık olarak diğer komünist partilerin de desteğiyle 1956 yılında Zakhariadis'in genel sekreterlik görevine son verildi. 1957'de partiden uzaklaştırılıp Sibirya'ya sürüldü, 1973 yılında orada öldü.

ZERVAS, NAPOLEON (1891-1957)

Asker ve politikacı. Balkan savaşlarında hizmet verdikten sonra 1916 yılında Venizelos yanlısı 'Ulusal Savunma' birliklerine katıldı ve Makedonya cephesinde çarpıştı. 1920 seçimlerinde Venizelos'un yenilgisinin ardından Konstantinopolis'cle kurulan Venizelos yanlısı kurulda etkin görev aldı. 1922 darbesinden sonra orduya döndü. Pangalos diktatörlüğü yıllarında (1925/6) Atina'da garnizon komutanlığına getirildi, ancak 1926'cla eski patronuna sırt çevirerek Pangalos'un devrilmesiyle sonuçlanan darbeye katıldı, sonra cla Cumhuriyetçi Muhafızların komutanlığına atandı. Muhafızların görevine son verilmesine karşı direnmesi kanlı olaylara yol açtı ve başkaldırma suçuyla ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. 1928'de Venizelos kendisini bağışladı. 1941 yılında direniş örgütü, Cumhuriyetçi Ulusal Yunan Cephesi'ni (EDES) kurdu. Sürgündeki General Nikolaos Plastiras'ın (bkz: ilgili kısım) sözde başkanlığındaki bu örgüt, adından da anlaşılacağı üzere (kâğıt üzerinde sosyalist) Venizelos yanlısı olsa da, sonradan Zervas, İngilizlerin isteğine boyun eğerek sürgündeki Kral II. George'un (bkz: ilgili kısım) ülkeye dönüşünü

desteklediğini açıklayacaktı. Zervas'ın komutasındaki EDES birlikleri 25/26 Kasım 1942 gecesi Gorgopotamos köprüsünün yıkımında önemli bir görev üstlendiler. 1943 yılı Ekim ayında Zervas'ın doğum yeri Epir'deki askeri üslerinde, EAM/ELAS güçlerinin saldırısına uğrayan Zervas ve EDES'in diğer adamları, ancak İngilizlerin yardımıyla sağ kalabildiler. 1944 yılı Aralık ayındaki komünist ayaklanma sırasında ELAS'ın saldırısına uğrayan EDES darmadağınık oldu. 1945 yılında Zervas generalliğe atandığı ordudan ayrılarak kendi sağcı partisini, Ulusal Parti'yi kurdu. Yanya'dan milletvekili seçilerek 1947 yılında kısa bir süre için kamu düzeni bakanlığını yürüttü, bu görevi sırasında komünistlere karşı sergilediği acımasız tutumlarla dikkat çekti. 1950'de Liberal Parti'ye katılarak 1950-1 arasında kamu işleri bakanlığı yaptı.

YUNANİSTAN'DAKİ KRALLIK AİLELERİ

CUMHURBAŞKANLARI

1828-31	İoannis Kapodistrias
1924-26	Amiral Pavlos Kunduriotis
1926	[General Theodoros Pangalos]
1926-29	Amiral Pavlos Kunduriotis
1929-35	Aleksandros Zaimis
1973	[Albay Georgios Papadapulos]
1973-34	[General Phaidon Gizikis]
1974-75	Mikhail Stasinopulos
1975-80	Konstantinos Tsatsos
1980-85	Konstantinos Karamanlis
1985-90	Khistos Sartzetakis
1990	Konstantinos Karamanlis
1995	Kostis Stephanopoulos

(Köşeli parantez içindekiler zorla başa geçmiş olanlardır).

TABLO 1 - YUNANİSTAN'IN NÜFUSU[1]

1838	752.007
1856	1.062.627
1870	1.457.894
1896	2.631.952
1907	2.631.952
1920	5.531.474
1928	6.204.684
1940	7.344.860
1951	7.632.801
1961	8.388.553
1971	8.768.641
1981	9.740.417

1 Ondokuzuncu yüzyılın rakamları yaklaşık olarak verilmektedir.

TABLO 2 - NÜFUS DAĞILIMI

	Kentli	%	Yarı kentli	%	Kırsal	%	Toplam
1940	2.411.647	33	1.086.079	15	3.847.134	52	7.344.860
1951	2.879.994	38	1.130.188	15	3.622.619	47	7.632.801
1961	3.628.105	43	1.085.856	13	3.674.592	44	8.388.553
1971	4.667.489	53	1.019.421	12	3.081.731	35	8.768.641
1981	5.659.528	58	1.125.547	12	2.995.342	30	9.740.417

TABLO 3 - İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN BERİ NÜFUS HAREKETLERİ

	1961	1971	% değişim	1981	% değişim
Büyük Atina	1.852.709	2.540.241	+37.1	3.027.331	+19
Orta Yunanistan ve Euboea	970.949	992.077	+ 2.2	1.099.841	+11
Mora Yrmad.	1.096.390	986.912	-10.0	1.012.528	+ 3
İyonya adl.	212.573	184.443	-13.2	182.651	- 1
Epir	352.604	310.334	-12.0	324.541	+ 5
Teselya	689.927	659.913	- 4.4	695.654	+ 5
Makedonya	1.896.112	1.890.684	- 0.3	2.121.953	+12
Trakya	356.555	329.582	- 7.6	345.220	+ 5
Ege adl.	477.476	417.813	-12.5	428.533	+ 3
Girit	483.258	456.642	- 5.5	502.165	+10
Ülke toplamı	**8.388.553**	**8.768.641**	**+ 4.5**	**9.740.417**	**+11**

TABLO 4 - BAŞLICA ON KENTTE NÜFUS ARTIŞI

	1951	1961	1971	1981
Atina	1.378.586	1.852.709	2.540.241	3.027.331
Selânik	302.124	380.654	557.360	706.180
Patras	86.267	103.941	120.847	154.596
İrakliyon	54.758	69.983	84.710	110.958
Volos	73.817	80.846	88.096	107.407
Larissa	41.016	55.391	72.336	102.048
Kardiya	37.102	49.058	53.026	61.976
Kavala	42.102	44.517	46.234	56.375
Agriniyon	26.582	33.281	41.794	45.087
Serrez	37.207	41.133	41.091	45.213

TABLO 5A - DİN

Toplam nüfus	7.632.801	%
Ortodoks	7.472.559	97.9
Katolik	28.430	0.4
Protestan ve diğer Hıristiyanlar	12.677	0.2
Müslüman	112.665	1.4
Yahudi	6.325	0.1
Hiçbiri	121	

TABLO 5B - ANADİLLER[1]

Toplam nüfus	7.632.801	%
Yunanca	7.297.878	95.6
Türkçe[2]	179.895	2.4
İslavca	41.017	0.5
Ulahca[3]	39.855	0.5
Arnavutça	22.736	0.3
Diğer	51.420	0.7

1 Verilen rakamlar, din ve konuşulan anadillerin ayrıntılı en son bilgilerinin alındığı 1951 nüfus sayımına dayanmaktadır.

2 Anadilinin Türkçe olduğunu bildirenlerin sayısı Müslüman olduğunu bildirenlerin iki katına yakındır. Bu belirgin tutarsızlık 1920'lerde gelen sığınmacıların pek çoğunun anadili olarak Türkçe konuşmalarıyla açıklanabilir.

3 Bir tür Romence (Eflak Romencesi)

TABLO 6 - SEÇİM SONUÇLARI 1952-90

	% oy oranı	sandalyenin dağılımı 300	Başbakan
1952			
Yunan Dirilişi (sağ)	49	247	Mar. A. Papagos
Partiler Birliği (merkez koalisyonu)	34	51	
Birleşik Demokratik Sol (aşırı sol)	10	0	
1956			
Ulusal Radikal Birlik (sağ)	47	165	K. Karamanlis
Demokratik Birlik (merkez/aşırı sol koalisyonu)	48	132	
1958			
Ulusal Radikal Birlik (sağ)	41	171	K. Karamanlis
Birleşik Demokratik Sol (aşırı sol)	24	79	
Liberal Parti (merkez)	21	36	
1961			
Ulusal Radikal Birlik (sağ)	51	176	K. Karamanlis
Merkez Birliği (merkez)	34	100	
(Birleşik Demokratik Sol)(aşırı sol)	15	24	
1963			
Merkez Birliği (merkez)	42	138	G. Papandreu
Ulusal Radikal Birlik (sağ)	39	132	
Birleşik Demokratik Sol (aşırı sol)	14	28	

1964			
Merkez Birliği (merkez)	53	171	G. Papandreu
Ulusal Radikal Birlik (sağ)	35	107	
Birleşik Demokratik Sol (aşırı sol)	12	22	
(1967-74 Askeri diktatörlük)			
1974			
Yeni Demokrasi (sağ)	54	220	K. Karamanlis
Merkez Birliği (merkez)	20	60	
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	14	12	
Birleşik Sol (aşırı sol)	10	8	
1977			
Yeni Demokrasi (sağ)	42	171	K. Karamanlis
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	25	93	
Demokratik Merkez Birliği (merkez)	12	16	
Yunanistan Komünist Partisi	9	11	
Milli Cephe (aşırı sağ)	7	5	
İlerici ve Solcu Güçlerin İttifakı (aşırı sol)	3	2	
1981			
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	48	172	A. Papandreu
Yeni Demokrasi (sağ)	36	115	
Yunanistan Komünist Partisi	11	13	
1985			
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	46	161	A. Papandreu
Yeni Demokrasi (sağ)	41	126	
Yunanistan Komünist Partisi	10	12	
Yunanistan Komünist Partisi (İç)	2	1	

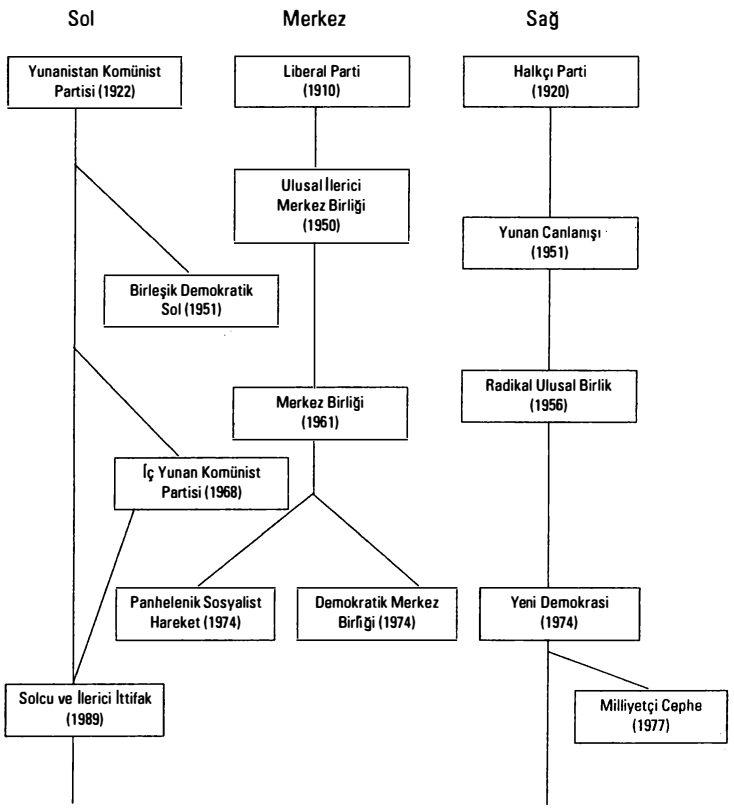
TABLO 6'NIN DEVAMI

	% oy oranı	sandalyenin dağılımı 300	Başbakan
1989			
Haziran seçimleri			
Yeni Demokrasi (sağ)	44	144	T. Tzannetakis (muhafazakar/komünist koalisyon)
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	39	125	
İlerici ve Solcu Güçlerin İttifakı(aşırı sol)	13	28	
Kasım seçimleri			
Yeni Demokrasi (sağ)	46	148	K. Zolotas (bütün partiler 'evrensel' hükümeti)
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	41	128	
İlerici ve Solcu Güçlerin İttifakı (aşırı sol)	11	21	
1990			
Yeni Demokrasi (sağ)	47	150	K. Mitsotakis
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	39	123	
İlerici ve Solcu Güçlerin İttifakı (aşırı sol)	10	19	

TABLO 6'NIN DEVAMI

	% oy oranı	sandalyenin dağılımı 300	Başbakan
Alternatif Çevreciler	0.8	1	
Demokratik Yenilenme (sağ)	0.6	1	
Bağımsız Müslüman (Rodopi)	0.5	1	
Bağımsız Müslüman (Zanti)	0.3	1	
Bağımsızlar	1	4	
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	47	170	Andreas Papandreu
Yeni Demokrasi (sağ)	39	111	
Siyasi Atılım Partisi (sağ)	5	10	
Yunanistan Komünist Partisi (aşırı sol)	5	9	
1996			
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	41	162	Kostas Simitis
Yeni Demokrasi (sağ)	38	108	
Yunanistan Komünist Partisi (aşırı sol)	6	11	
Sol İttifakı (aşırı sol)	5	10	
Sosyal Demokratik Hareket	4	9	

TABLO 7 POLİTİK AİLE

ÖNEMLİ TARİHLER

1453 29 Mayıs: Konstantinopolis'in Osmanlı Türklerinin eline geçişi.

1461 Trabzon'daki küçük imparatorluğun ele geçirilişi: Bizans egemenliğinde kalan son toprak parçasının Osmanlı Türklerine geçişi.

1571 Venedik sömürgesi Kıbrıs'ın Osmanlı Türklerine geçişi.

1669 Venediklilerin sömürgesi Girit'in yirmi yıl süren kuşatmadan sonra Osmanlı Türklerine yenik düşmesi.

1709 Nikolaos Mavrokordatos'un ilk Fenerli *hospodar* olarak Boğdan'a vali olması

1748 Ulusal uyanışın öncü aydınlarından Adamantios Korais Smyrna'da doğdu.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla 1768-74 Rus-Türk savaşı sona erdi. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ortodoks Hıristiyanların koruyucusu olduğu savlarını ortaya atar.

1783 Rus-Türk ticari konvansiyonu Yunan gemilerinin Karadeniz'de Rus bayrağı altında ticari yük taşımalarına izin verir.

1797 Campo Formio antlaşmasıyla İyonya adalarının denetimi Fransız devrimcilerine bırakıldı.

1798 Rigas Velestinlis (Ferayos), Osmanlı Türklerine karşı silahlı ayaklanmayı kışkırtma girişimlerinin başarısızlığa uğramasından sonra Belgrad'da öldürüldü.

1806 Yunan ulusal hareketinin en önemli polemik yazılarından, *Elliniki Nomarkhia* (Helen İlleri) basıldı.

1814 Bağımsızlık savaşının temelini atan *Philiki Etairia* (Arkadaş Derneği) Emmanouil Ksantos, Nikolaos Skufas ve Athanasios Tsakaloff tarafından Odesa'da kuruldu.

1815 İngiliz egemenliğine bağlı İyonya Adalar Yediler Cumhuriyeti kuruldu.

1821 Şubat: General Aleksandros İpsilantis komutasındaki Yunan ordusunun Boğdan'a saldırısı. Mart (geleneksel 25 Mart günü): Mora'da silahlı ayaklanma. Nisan: Evren Patriği V. Grigorios'un Konstantiniye'de asılması.

1822 Bağımsız Yunanistan'ın ilk anayasasının ilan edilmesi.

1823 İngiliz dışişleri bakanı George Canning Yunan ayaklanmacıları savaşçılar olarak kabul etti.

1825 Ayaklanmacı Yunanistan'ın İngiliz egemenliğine girmesini öngören Teslim Anlaşması Canning tarafından geri çevrildi.

1827 Nisan/Mayıs: Trözen kurulu Kont Ioannis Kapodistrias'ı Yunanistan'ın cumhurbaşkanı olarak seçti ve bağımsızlık döneminin üçüncü anayasasını yürürlüğe koydu. Temmuz: Londra Antlaşmasıyla Britanya, Rusya ve Fransa tarafından Yunan özerkliğini güvence altına alacak 'barış müdahalesi' başlatıldı. Ekim: Britanya, Rusya ve Fransız filoları Navarin'de Türk-Mısır donanmasını yerle bir ettiler.

1831 Cumhurbaşkanı Kapodistrias'ın öldürülmesi.

1832 Londra Konvansiyonunda Bavyera Kralı I. Ludwig'in 17 yaşındaki oğlu Otto'ya Yunanistan'ın veraseten hükümdarı olması ve 'monarşik ve bağımsız' Yunan devletinin İngiliz, Rus ve Fransız garantisi altına girmesi karara bağlanır.

1833 Kral Otto Yunanistan'ın taşradaki başkenti Nafplion'a gelir.

1834 Atina başkent olarak Nafplion'un yerine geçer.

1835 Bavyeralı naipler kurulunun görevi sona erer.

1843 Ordunun desteklediği darbe Kral Otto'yu bir anayasa benimsemeye zorlar.

1844 Anayasa yürürlüğe girer.

1854-7 Kırım savaşı sırasında Yunanistan'ın tarafsız kalmasını sağlamak amacıyla Atina limanı Pire İngiliz-Fransız güçlerince işgal edilir.

1862 Ordunun desteklediği silahlı ayaklanmayla Kral Otto tahttan inmeye zorlanır.

1863 Danimarkalı Holstein-Sonderburg-Glücksburg hanedanından Prens Christian William Ferdinand Adolphus George Helenlerin Kralı I. George adıyla tahta çıkar.

1864 Mart: Büyük Britanya İyonya adalarını Yunanistan'a bırakır.

Ekim: yeni anayasanın yürürlüğe girmesi.

1866 Girit'teki silahlı ayaklanmanın başlaması.

1875 Kral George *dedilomeni* ilkesini, hükümet kurmak için ancak parlamentodaki çoğunluğun destek verdiğini 'resmen açıkladığı' parti başkanını göreve çağırma ilkesini kabul eder.

1878 Büyük Devletler kendi sınırlarını Yunanistan'ın çıkarından yana düzenlemesi için Osmanlı Devleti'ni Berlin Kongresine 'davet' ederler.

1881 Osmanlı İmparatorluğu Epir'in Tesela ve Arta bölgelerini Yunanistan'a bırakır.

1885/6 Sırplarla Bulgarlar arasındaki düşmanlıklardan yararlanmak üzere Theodoros Deliyannis'in silahlı güçleri harekete geçirmesi Büyük Güçlerin Yunanistan'ı denizden ablukaya almalarına yol açar.

1893 Yunanistan dış borçlarını ödeyemez duruma gelir.

1897 Girit'teki silahlı ayaklanmadan doğan otuz günlük Yunan-Türk savaşı Yunanistan'ın yenilgisiyle sonuçlanır. Devletin gelirlerinin dağılımını denetlemek üzere Uluslararası Mali Komisyon kurulur.

1909 Atina dolaylarındaki Gudi'de yapılan askeri darbe hükümetin devrilmesine neden olur.

1910 Liberal Parti kurucusu Eleftherios Venizelos başbakan olur.

1911 Yeniden gözden geçirilen anayasa yürürlüğe girer.

1912 Ekim: Birinci Balkan Savaşı'nın patlak vermesi. Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birleşirler.

Kasım: Yunanistan'ın ikinci büyük kenti olan Selânik'in ele geçirilmesi.

1913 Mart: Kral I. George Selânik'te deli bir adam tarafından öldürülür. Yerine Kral I. Konstantin geçer.

Haziran/Temmuz: İkinci Balkan Savaşı: Yunanistan ile Sırbistan Bulgar saldırısını geri püskürtür ve (Ağustos) Bükreş Antlaşması'yla Makedonya'nın çoğu kısmını aralarında paylaşırlar.

1914 Kasım: Kıbrıs'ın Büyük Britanya'ya bağlanması.

1915 Mart: Birinci Dünya Savaşı'na girip girmeme konusunda Kral I. Konstantin ile görüş ayrılığına düşen Venizelos başbakanlıktan çekilir.

Haziran: Venizelos'un 317 sandalyeli mecliste 184 sandalye kazandığı seçimler yapıldı.

Ağustos: Venizelos iktidara yeniden gelir.

Ekim: Venizelos ikinci kez görevden çekilmek zorunda kaldı.

Aralık: Venizelos yandaşlarının katılmadıkları seçimler yapıldı.

1917 Haziran: Kral I. Konstantin tahtı bırakmaksızın Yunanistan'dan ayrıldı. Yerine ikinci oğlu Aleksander geçti. 1915 Haziran ayında seçilen parlamento üyeleri, 'Lazarus kabinesi' adı altında göreve geri çağrılırlar.

1919 Mayıs: Yunan ordularının Smyrna'ya [İzmir] çıkması.

1920 Ağustos: Sevr Antlaşması 'iki kıtaya ve beş denize' yayılan bir Yunanistan doğurdu.

Ekim: Kral Aleksander bir maymunun kendisini ısırması sonucu öldü.

Kasım: Venizelos karşıtlarının 370 sandalyeden 260'ını aldıkları seçimler yapıldı. Venizelos Yunanistan'dan ayrıldı.

Aralık: Hile karıştırılan bir halk oylaması sonucu Kral I. Konstantin Yunanistan'a döndü.

1921 Ağustos: Yunanlıların Türk milliyetçilerinin kalesi Ankara'ya doğru ilerlemeleri Sakarya ırmağında gerçekleşen çatışmayla durdurulur.

1922 Ağustos/Eylül: Yunan orduları Küçük Asya'yı boşaltmak zorunda kaldı. İzmir'de büyük bir yangın başladı.

Eylül: Albay Nikolaos Plastiras darbe girişiminde bulundu. Kral I. Konstantin sürgüne yollandı, yerine büyük oğlu Kral II. George geçti.

Kasım: Yurtlarına ihanet ettikleri gerekçesiyle 'Altılılar' ipe yollandı.

1923 Ocak: Yunanistan ile Türkiye arasında karşılıklı nüfus değişimini öngören bir anlaşma imzalandı.

Temmuz: Lozan Antlaşması Yunanistan'ın Sevr Antlaşmasıyla elde ettiği kazanımlarını tersine çevirdi.

Aralık: Kral II. George 'belirsiz bir süre' için Yunanistan'dan ayrılır.

1924 Mart: cumhuriyetin ilanı.

Nisan: yapılan halk oylaması cumhuriyetin kurulmasından yana çıkar.

1925 Mart: Kıbrıs, İngiliz kraliyet sömürgesi olur.

Haziran: General Theodoros Pangalos dikta yönetimi kurar.

1926 Ağustos: Pangalos diktasının devrilmesi.

Kasım: Nispi temsil sisteminin benimsenmesi ve 'ekümenik' (partiler arası) hükümetin kurulması.

1927 Haziran: cumhuriyet anayasasının ilanı.

1928 Temmuz: Son Venizelos hükümeti göreve başladı.

1930 Haziran: Ankara Anlaşmasıyla Türkiye ile barış süreci törenle başlatıldı.

1933 Mart: Albay Nikolaos Plastiras başarısız bir Venizelos yanlısı darbe girişiminde bulundu.

Haziran: Venizelos'u öldürme girişimi.

1935 Mart: Venizelos yanlısı darbe girişimi; Venizelos'un Yunanistan'dan ayrılması.

Ekim: Aniden çıkan bir ayaklanma sonucunda Tsaldaris hükümetinin çöküşü.

Kasım: Hileli bir halk oylaması sonucu Kral II. George Yunanistan'a döndü.

1936 Ocak: Komünistlerin güç dengesini ellerine geçirdiği seçimler sonucunda parlamenter tıkanıklık başladı.

Mart: Venizelos sürgünde yaşadığı Fransa'da öldü.

Ağustos: 4 Ağustos 1936 tarihinde General Metaksas kendi dikta yönetimini kurdu.

1940 Ekim: Yunanistan'ın İtalyan saldırısına uğramasının ardından Yunanlılar Arnavutluk'a karşı saldırı başlattılar.

1941 Nisan: Yunanistan'da Alman işgali.

Eylül: Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM) kuruldu.

1942 Kasım: Yunan direniş güçleriyle İngiliz sabotajcıları Gorgopotamos viyadüğünü yerle bir ettiler.

1943 Eylül: Direnişçiler arasında iç savaşın başlaması.

1944 Nisan: Ortadoğu'daki Yunan silahlı güçleri arasında başkaldırı.

Ekim: Yunanistan'ın kurtuluşu. Churchill ile Stalin arasındaki Moskova 'yüzde' anlaşması gereği Yunanistan İngiliz etki alanına girer.

Aralık: Polisin Atina'daki göstericilere ateş açması komünist ayaklanmayı hızlandırdı. Churchill'in Atina'ya yaptığı başarısızlıkla sonuçlanan barış çıkarmasının sonucunda Atina Başpiskoposu Damaskinos vekaleten kral oldu.

1945 Şubat: Varkiza anlaşmasıyla komünist ayaklanma son buldu.

1946 Mart: Savaş sonrası ilk seçimler kralcılardan yana sonuçlandı.

Eylül: Halk oylamasında çıkan oylar kralın yeniden başa geçmesi yönündedir. Kral II. George Yunanistan'a döner.

Ekim: Yunanistan (komünist) Demokratik Ordusu kurulur. İç savaşın başlangıcı.

1947 Mart: İlan edilen Truman Doktrini ulusal hükümete ABD'nin yoğun askeri ve ekonomik yardım göndermesini sağlar.

Nisan: Kardeşi George II'nin ölümü üzerine Kral Paul tahta geçer.

1949 Ağustos: Grammos ve Vitsi çarpışmalarında yenik düşen Demokratik Ordu'nun kalıntıları Arnavutluk'a kaçar.

Ekim: Yunanistan Komünist Partisi düşmanlıkların 'geçici olarak bırakıldığını' duyurarak iç savaşı resmen sona erdirir.

1952 Ocak: yeni anayasanın kabul edilmesi.

Kasım: Mareşal Papagos'un başında bulunduğu Yunan Canlanışı'nın seçim zaferi.

1955 Nisan: Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi (*enosis*) uğruna EOKA'nın silahlı savaşımı başlatması.

1958 Mayıs: Aşırı solcu Birleşik Demokratik Sol yüzde 24 oy oranıyla resmen muhalefet koltuğuna oturur.

1960 Ağustos: Kıbrıs İngiliz Milletler Topluluğu içerisinde bağımsız bir cumhuriyet olur.

1961 Ekim: Georgios Papandreu, Konstantin Karamanlis'in seçim zaferini baltalamak üzere 'ısrarlı çabalarına' girişir.

1963 Kasım: Papandreu'nun Merkez Birliği seçimlerde zor bir başarı elde eder.

Aralık: Kıbrıs'taki 1960 anayasal düzenlemesinin çöküşü.

1964 Şubat: Merkez Birliği kararlı parlamenter çoğunluğun desteğini almayı güvence altına alır.

Mart: King Paul'un ölümü. Kral II. Konstantin'in tahta geçişi.

1965 Temmuz: Kral Konstantin ile anayasa konusundaki görüş ayrılığı başbakan Papandreu'nun görevden çekilmesine neden olur.

Eylül: 'Afaroz edilmiş' Merkez Birliği hükümeti muhafazakar Radikal Ulusal Birlik desteğiyle kuruldu.

1967 Nisan: Askeri darbe Mayıs'ta yapılacak seçimleri engelledi.

Aralık: Kral Konstantin başarısız bir karşı darbe girişiminin ardından sürgüne kaçtı. Ülkeyi yönetecek bir kurul oluşturuldu.

1968 Eylül: Otoriter anayasa sıkıyönetim altında yapılan halk oylamasından geçti.

1973 Mart: Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri okulu işgal ettiler.

Mayıs: Denizcilerin başarısız ayaklanması.

Haziran: 'başkanlık sistemine dayalı parlamenter cumhuriyet' ilan edildi.

Temmuz: Sıkıyönetim düzeninde yapılan halk oylamasında tek aday Albay Georgios Papadopulos'un devlet başkanı seçilmesi. Kasım: Atina Poli-

teknik'teki öğrenci işgalinin ordu tarafından bastırılması. Papadopulos'un yerine devlet başkanlığına General Phaidon Gizikis getirildi.

1974 Temmuz: Başpiskopos Makarios Atina'daki askeri cuntanın desteklediği bir darbeyle Kıbrıs cumhurbaşkanlığı görevinden indirildi. Kuzey Kıbrıs Türklerin saldırısına ve işgaline uğradı. Askeri rejim çöktü ve yerine Konstantin Karamanlis'in başında olduğu sivil hükümet iktidara geldi.

Kasım: Karamanlis'in partisi Yeni Demokrasi parlamentodaki 300 sandalyeden 220'sini aldı.

Aralık: Halk oylaması sonucunda monarşinin kaldırılmasından yana çıkan oylar yüzde 70'e vardı.

1975 Haziran: cumhurbaşkanının yetkilerini artıran yeni anayasa yürülüğe girdi.

1977 Kasım: Andreas Papandreu'nun Panhelenik Sosyalist Hareketi (PASOK) ana muhalefet partisi oldu.

1980 Mayıs: Karamanlis cumhurbaşkanı seçildi.

1981 Ocak: Yunanistan onuncu üye olarak Avrupa Topluluğu'na girer.

Ekim: Papandreu'nun partisi PASOK Yunanistan'ın ilk 'sosyalist' hükümetini kurar.

1985: Mart: Anayasa bunalımı Karamanlis'in cumhurbaşkanı görevinden çekilmesine neden olur ve yerine Hristos Sartzetakis seçilir.

Haziran: PASOK ikinci seçim döneminde yeniden seçilir.

1987 Mart: Ege olayı Yunanistan ile Türkiye'yi silahlı bir çatışmanın eşiğine getirir.

1988 Ocak: Davos anlaşması Yunan-Türk uzlaşmasının olabileceği umutlarını doğurur.

1989 Haziran: Hiçbir partinin tek başına çoğunluğu sağlayamadığı seçimler geçici muhafazakâr/komünist koalisyonuna yol açar.

Kasım: Seçimden kesin sonuç alınmayınca bütün partilerin katıldıkları 'evrensel' hükümet kurulur.

1990 Nisan: Konstantin Mitsotakis'in partisi Yeni Demokrasi parlamentodaki 300 sandalyeden 150'sini kazanır ve hükümeti kurar.

Mayıs: Konstantin Karamanlis cumhurbaşkanı seçilir.

1993 Ekim: Papandreu'nun PASOK Partisi yeniden iktidara gelir.

1996 Ocak: Papandreu Başbakanlık görevinden ayrılır, Kostas Simitis göreve gelir.

Türk sahiline yakın bir yerdeki kayalıklar hususunda hak iddia eden Yunanistan ve Türkiye savaşın eşiğine gelirler.

DİZİN

1. Dünya Savaşı 130, 133
2. Dünya Savaşı 129, 141, 149, 178, 186

A

ABD 95, 118, 141, 171, 173, 174, 175, 178, 182, 186, 195, 202, 203, 208, 209, 217, 223, 235, 269
ABD'ye göç 93
Abdülhamit, II. 94, 106
Adalar 29
AET 188
Ágnew, Spiro 202
Albaylar Cuntası 199, 263
Albaylar diktası 251
Aleksander (Kral) 115, 119, 259
Aleksander, I. (Çar) 48
Aleksander, I. 60, 262
Aleksander, II. (Çar) 260
Ali Paşa 49, 66, 264
Allende, Salvador 233
Alman işgal güçleri 162
Alman Nazizmi 145
Alman saldırısı (1940/1) 177
Almanlar 157
Almanya 84, 109, 111, 150
Altılıların Davası 129
Altın Kapı (*Khysoporta*) 32
Amerikan İç Savaşı 102
Amerikan yardımı 178
Angelopulos, Angelos 164
Ankara 123, 235
Ankara Antlaşması 135
Anthimos (Kudüs Patriği) 26
anti-revizyonist devletler 135
Antik Yunan 147
Arafat, Yaser 233
Arişto 44
armatoloi 31
Arnavut Ali Paşa 34
Arnavut ulusal hareketi 101
Arnavutlar 67, 86, 91, 96, 131, 255
Arnavutluk 113, 135, 149
Arsakeion kızlar okulu 101
Askeri Cunta 95, 275
Aspida suikasti 197, 198
Atatürk, Mustafa Kemal 21, 118, 124, 125, 133, 136
Athinagoras (Ekümenik Patrik) 187
Athos (Aynaroz) Dağı 37, 128
Atina 114, 117
Atina Akademisi 100
Atina garnizonu 95
Atina lehçesi 41
Atina Politeknik 203, 213
Atina Üniversitesi 69, 140, 164
Atina'da açlık 156
Averoff Stadyumu 101
Averoff, Evangelos 213, 221, 237
Avrupa Komisyonu 218
Avrupa Topluluğu (AT) 217, 221, 223, 231, 232, 233, 236, 242, 244, 252, 254, 263, 270
Avustralya 241
Avusturya 33
Avusturya-Macaristan 84, 89, 91, 109, 111

Ayastefanos Antlaşması 91
Aziz George 77
Aziz Paul 37

B

Bâb-ı Âli 28, 62, 96
Balkan Paktı 135
Balkan Savaşları 91, 108, 110, 115
Batı kültürü 41
Berlin 133
Berlin Kongresi 90, 91
Bernhard Keun 265
Birinci Dünya Savaşı 106, 108, 126
Birleşik Demokratik Sol 180, 185, 189, 191, 209
Birleşmiş Milletler 195, 257, 266
Bizans İmparatorluğu 26, 31, 43, 45, 69, 74, 81, 147, 258, 273
Bizans Müzesi 101
Bizanten 73
BM Güvenlik Konseyi 216
Bonaparte, Napolyon 265
Bosna-Hersek 95
Bulgar işgali 177
Bulgar Kilisesi 92
Bulgar Piskoposluğu 96
Bulgaristan 90-92, 101, 105, 110, 111, 134
Bulgarlar 95, 96, 103
Bükreş Antlaşması 106
Büyük Bunalım 136, 143
Büyük Devletler 62, 79, 89, 90, 91-93, 102, 110, 260

C

Canning, George 57, 59
Cenevre 208
Christian, IX. (Danimarka kralı) 260
Church, Richard 264
Churchill, Winston 150, 158, 161, 163, 167, 261

Ç

Çanakkale Savaşı 111

D

Damaskinos (Atina Başpiskoposu) 168, 261
Darbe (1967) 198
Daumier, Alphonse 84
Davies ve Benakis Ortaklığı 102
Davos Antlaşması (1988) 235, 243
de Gaulle 175, 269
Deliyannis, Theodoros 83, 85, 89, 91, 92, 230, 259, 260, 273
Delta, Penelope 102
Demertzis, Konstantinos 267
Demokrat Parti (ABD) 141
Demokratik Ordu 171, 172, 174, 175
Demokratik Sosyalist Parti 270
Dimitra, Liani 243
Dragatsani Savaşı 49
Drosios, Georgios 100
Dukakis, Michael 16, 141

E

EAM (Ulusal Kurtuluş Cephesi) 152, 154, 155, 158, 159, 162, 164-167, 274, 276
Ecevit, Bülent 221
Eden, Anthony167, 168
EDES (Ulusal Cumhuriyetçi Yunan Cephesi) 155, 158, 162, 165, 272, 274, 276
Eflak ve Boğdan 35, 38
Ege Adaları 43, 125, 151
Eisenhower, Dwight (General) 175
Ekümenik Patriklik 69, 92, 96, 126
El Greco (Dominikos Theotokopulos) 29
ELAS (Ulusal Kurtuluş Ordusu) 154, 155, 158, 159, 162-164, 166-168, 171, 274, 276
Elizabeth (Romanya prensesi) 261
Enosis 89, 95, 184, 188, 266, 275
EOKA (Ulusal Kıbrıs Savaşçıları Örgütü) 184, 191, 205, 266
Epir 30, 91, 104, 107, 11, 118, 149
Ermeniler 30, 122, 124
Etniki Etarya 92, 96

Eugenidisler 106
Ezekiel (Melbourne Piskoposu) 241

F

Fallmerayer, J.P. 13
Fatih Sultan Mehmet 23
Fener 34, 106, 135
Fenerli voyvoda 45, 49
Fenerliler 35, 36, 44, 53, 56, 63, 273
Filistin Kurtuluş Ordusu 233
Florakis, Kharilaos 230, 246, 249
François-Pierre Guizot 264
Fransa 58, 65, 81, 84, 118, 120, 146
Fransız Devrimi 39, 40, 43, 45, 262, 265
Fransız ordusu 98, 113
Fransızlar 46, 121, 264
Frederika (Kraliçe) 173, 192, 263

G

Gavriilidis, Kostas 164
Gennadius, İoannis 91
George, I. 79, 80, 81, 88, 93, 108, 260, 273
George, II. 125, 134, 140, 147, 150, 158, 168, 261, 267, 275, 276
Girit 29, 92, 94, 96, 107, 110, 113, 126, 150
Giritliler 95
Gizikis, Phadion 204
Gounaris, Dimitrios 126, 129
Grey, Edward 110, 111
Grivas, Georgios (General) 184, 191, 266
Gudi ayaklanması 98
Gudi darbesi (1909) 94, 145, 259, 260
Gunaropulos, Georgios 153

H

Habsburg İmparatorluğu 46, 49, 101
Hacıyanestis, Georgios (General) 126, 128, 129
Haçlı Seferi, IV. 22
Haliç 262
Halk Partisi 138-140, 144, 170, 179, 180, 263, 269
Hansen, Christian 101
Hansen, Theophilos 100
haraç 27
Haralambopulos, Yannis 233
Hawke, Bob 241
Helenizm 66, 69, 94, 123, 142, 188
Hitler 146, 149
hospodar 38
Hrisostom, Aziz John 261
Hrisostomos (İzmir başpiskoposu) 122

I

IDEA (Yunan Subayları Gizli Örgütü) 196

İ

İbrahim Paşa 57
İç Komünist Parti 199, 209, 243, 245
İç savaş 177
İnebahtı Deniz Savaşı 30
İngiliz basını 86
İngiliz donanması 98, 109
İngiliz hükümeti 118, 120
İngiliz koruması 58
İngiliz orduları 113
İngiliz Özel Harekat Başkanlığı 158, 159
İngilizler 121, 148
İngiltere 65, 81, 84, 86, 89, 90, 149
İoannidis, Dimitrios 204, 205
İpsilantis, Aleksandros 38, 48, 49, 53, 262, 273
İskenderiye 142
İstanbul 69, 106, 118, 127, 257, 272
İstanbul'daki Rum azınlık 183, 184
İstanbul'daki Yunan azınlık 187
İtalya (İtalyanlar) 84, 87, 104, 111, 120, 121, 132
İtalyan Faşizmi 145
İtalyan saldırısı (1940/1) 177

İtilaf Devletleri 109, 111-113, 117, 121, 161, 226, 270, 275
İttifak güçleri 111, 133
İyonya adaları 47
İzmir (Smyrna) 42, 66, 67, 68, 74, 105, 117, 119, 122, 124, 127
İzmir çıkarması 118

J

Jaruzelski, Nojciech, 233
Jivkof, Todor 235
John, Don (Avusturya) 30
Johnson, Lyndon 194
Jön Türk Devrimi 94, 95
Jön Türkler 100

K

Kaftantzoglou, Lysandros 101
Kallergis, Dimitrios (General) 78
Kanada 182
Kanellopulos, Panayiotis 197, 198, 263
Kantakuzenos ailesi (Kantakuzenoi) 30
kapitalist modernizasyon 112
Kapodistrias, Ioannis 48, 60, 61, 62, 63, 68, 262
Karadağ 101-103, 110
Karamanlı Yunanlılar 44, 74
Karamanlis, II. 218, 219
Karamanlis, Konstantinos 17, 173, 185, 189, 192, 205, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 220, 221, 223, 225, 230, 238, 239, 249, 263, 269, 271
Karatheodoris, Aleksandros (Paşa) 91, 106
Karavangelis, Germanos 96
Karlofça Antlaşması 35
katharevousa 41, 127
Katoliklik 71
Kavafis, Konstantin142
Kavala 111
Kayseri (Caesarea) 44
Kemalistler 123
Khatzimikhail, Theophilos 105
Kıbrıs 67, 90, 111, 133, 188, 191, 194, 195, 202, 205, 208, 214, 215, 234, 238, 251, 257, 266, 271
Kıbrıs çıkarması 203, 207
Kıbrıslı Yunanlılar 187
Kırım Savaşı 81
Kızıl Elma (*Kokkini Milia*) 32
Kızıl Haç 156
Kissinger, Henry 208
Kleftler 24, 30, 54, 59, 264
kocabaşılar 44, 54, 56
Kokkalis, Petros 164
Kolettis, Ioannis 66, 72, 264, 268
Kolokontronis, Theodoros 54, 59, 264, 265
Komintern 133, 276
Komünform 174
Komünist darbe 166
Komünist Demokratik Ordu 173
Komünist Parti 170, 245, 251, 275
Komünist yönetim 175
komünistler 148
Kondilis, Georgios (General) 135, 139
Konstantin, II. 196, 197, 204, 211, 271
Konstantin XI. Palaiologos 32, 108
Konstantin, I. 109, 115, 119, 121, 129, 134, 137, 259, 269, 271, 275
Konstantinopolis (İstanbul) 24, 32, 44, 52, 66, 68, 74, 81, 96, 111, 165, 261, 262, 276
Konstantinos Tsatsos 212, 221
Konstantinovna, Olga 260
Kontoglu, Photis 129
Korais, Adamantios 13, 42, 44, 265
Kore Savaşı 180
Korizis, Aleksandros 150
Koruyucu Devletler 78
Koskotas, George 244
Kotzias, Kostas 147
Köylü Partisi 164
Kral Paul 180, 185, 192
Kraliçe Victoria 79, 260
Kruçev, Nikita 276

Kumunduros, Aleksandros 272
Kunduriotis, Pavlos (Amiral)134
Küçük Asya 121, 122, 126, 127, 129
Küçük, Fazıl 188

L
Ladino 161
Lahey Adalet Divanı 216
Lambrakis, Georgios 191, 239
Lazarus Meclisi 117
Lenin, V.İ. 137
Liberal Kulüp 130
Liberal Parti 97, 134, 138, 140, 141, 168, 270, 277
Liberaller 179
Libya 101
Liverpool 102
Lloyd George, David 123
Londra Antlaşması 58, 104, 118
Lord Byron 50, 54
Lozan Barış Konferansı 126, 214, 231
Ludwig, I. 59, 268

M
Mahmut, II. 33, 49, 56
Makarezos, Nikolaos 198, 213
Makarios, III. (Kıbrıs Başpiskoposu) 184, 187, 188, 191, 203, 208, 213, 266
Makedonya 91, 94-96, 101, 102, 105, 110, 113, 117, 121, 130, 133, 151, 241
Makedonya Devrimci Örgütü 96
Makriyannis, Yannis (General) 24, 54
Manchester 102
Maniadakis, Konstantinos 148
Markos Vafiadis 171, 172, 276
Martis, Nikolos 241
Mavromikhalis, Petrosey 263
Mavros, Georgios 223
Megali Idea (Büyük Ülkü) 66, 67, 70, 73, 78, 81, 91, 93, 94, 97, 108, 112, 122, 125, 264, 268, 275
Mehmet Ali Paşa 56
Melbourne 182, 241
Menderes, Adnan 188
Mercouri, Melina 253
Merkez Birliği 189, 191, 194, 196, 197, 210, 237
Merkez Demokratik Birliği 219
Meşrutiyet, I. 94
Meşrutiyet, II. 94
Metaksas, İoannis (General) 111, 143, 144, 147-149, 153, 154, 200, 261, 263, 267, 269, 272, 276
Mısır 46, 95, 102, 142, 162
Mikhail (Sırp Prensi) 273
Mikhail Sutsos 38, 53, 262
Milletler Cemiyeti 118, 119, 124, 134
Milliyetçi Cephe 224
Mitsokakis, Konstantinos 195, 212 230, 237, 242, 243, 245, 246, 248-250
Montrö Antlaşması 214
Mora 114
Moskova 168
Mouselimis, IV. 26
Mussolini, Benito 147, 149
Musuros, Kostaki (Paşa) 106
Muzuris, Konstantin 53

N
Napolyon savaşları 39
Nasır (Mısır kralı) 102
NATO 183, 184, 185, 186, 188, 190, 201, 209, 210, 215, 223, 231, 232, 233-235, 253, 263, 270
Navarin Deniz Savaşı 59, 60
Naziler 151, 155
Nikolaos Plastrias (Albay) 138, 145
Notaras, Lukas 19

O
Oldenbourglu Amelya 268
Oniki Ada 104, 118, 132, 135
Ortak Pazar 218, 223
Ortodoks 23, 28, 29, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 77, 81, 126, 258

Ortodoks Rusya 48
Osmanlı donanması 38
Osmanlı İmparatorluğu 19, 22, 24, 29, 30, 32, 40, 43, 46, 48, 60, 62, 66, 68, 69, 75, 81, 89, 90, 92, 93, 95, 103, 105, 110, 111, 118, 119, 133, 258, 260, 273
Osmanlı milletleri 23
Osmanlı yönetimi 27, 37, 47
Osmanlılaştırma 101
Othonaios, Aleksandros (General) 129
Otto, I. (Wittelsbachlı) 24, 145, 260, 264, 268
Otuz Gün Savaşı 92, 260

Ö

Özal, Turgut 235, 236
Özgür Düşünenler Partisi 142

P

Padua 262
Padua Üniversitesi 29
paganizm 142
Paidomazoma 27
Palmerston (Lord) 77
Pangalos diktatörlüğü 138
Pangalos, Thedoros (General) 134, 142, 276
Panhelenik Sosyalist Hareket (PASOK) 211
Papadimantis, Aleksandros 268
Papaclopulos, Georgios 198, 201, 203, 204, 213
Papagos hükümeti dönemi 181
Papagos, Aleksandros (Mareşal) 175, 179, 180, 184, 185, 263, 269, 270
Papandreou, Margaret 243
Papandreu , Andreas 137, 195, 196, 199, 200, 210, 216, 220, 222, 224, 225, 230, 232, 234, 235, 237, 238, 139, 243, 244, 245, 248, 249, 253, 263, 269
Papandreu, Georgios 137, 163, 166, 167, 168, 179, 189, 190, 192, 193, 195-197, 200, 237, 269, 270
Papanikolau, Georgios 271
Papathemelis, Stelios 241
Paris Barış Konferansı 117, 137
parlamento 116
PASOK 216, 218-224, 226, 227, 230, 232-235, 237-249, 253, 263, 269
Patrikhane 70
Pattakos, Stilyanos 198, 213
Paul (Kral) 172, 173
PEEA (Ulusal Kurtuluş Siyasal Komitesi) 164
Pers İmparatorluğu 33
Philiki Etairia 38, 47-49, 51, 60, 262, 264
Phlanginis, Thomas 29
Pilion Dağı 105
Pire 77, 114
Plastrias, Nikolaos (General) 125, 139, 167, 179, 259, 261, 270, 271, 276
Plato 44
Pontus 117, 127
Prens Alfred 79, 260
Prens Andrew 129
Prens Konstantin (I. Konstantin) 108
Prens Konstantin 95, 98
progonopleksi 41
Psaros (Albay) 163
Puşkin 54

R

Radikal Ulusal Birlik 185, 197, 210, 271
Radikal Ulusal Parti 263
Rallis 137
Rallis, Dimitrios 88, 96, 137
Rallis, Georgios 137, 221, 237, 252
reaya 30, 34
Rodos 191
Roma hukuku 69
Roma İmparatorluğu 26
Romanya 106, 150, 163
Rumeli 114
Ruslar *(ksanthon genos)* 31, 34, 76, 81, 92,

Rusya 33, 43, 58, 60, 62, 65, 67, 74, 84, 89, 91, 117

S

Sakız Adası 29, 110
Sampson, Nikos 191
Sartzetakis, Hristos 238, 239, 245, 248
Satraplar 34
Scholarios, Georgios Gennadios (İstanbul Patriği) 23
Seçim (1936) 159
Sefardim Yahudileri 108, 155
Seferis, Georgios 129
Selanik (Salonika) 68, 95, 103, 107, 110, 113, 114, 144, 155, 161
Selanik Aya Sofya Kilisesi 115
Seraphim (Atina piskoposu) 230
Sevr Antlaşması 119, 126, 130, 275
Sığınmacı Yerleştirme Komisyonu 128.
Sırbistan 89, 92, 101, 102, 105, 106, 110, 113
Sırp ayaklanması 46
Sırplar 91, 96
Siantos, Georgios 164, 276
Sinas, Georgios 101
Skylosophos, Dionysios 30
Sokrat 44
Sovyet tehlikesi 186
Sovyet Yunanlıları 256
Sovyetler Birliği 150, 174
St. Petersburg Protokolü 58
Stalin, Joseph 163, 165, 168, 256
Stamatelopulos, Nikitas 59
Stevenson, William 54
Sumela Manastırı 37
Svolos, Aleksandros 164

T

Temistoklis Sofulis 168, 169, 230
Teselya 40, 90-92, 105
Theodorakis, Mikis 247
Theotokas, Georgios 129, 130, 272
Trabzon 37, 74
Trabzon İmparatorluğu 22
Trakya 130, 151, 257
Trakya cephesi 126
Trikupis, Kharilaos 91, 93, 94, 87, 88, 89, 230, 260, 272
Truman Doktrini 171
Tsaldaris, Dino 170
Tsaldaris, I. 11
Tsaldaris, Panayis 138, 139, 141, 175, 269
Tsaruchis, Yannis 193
Tsatsos, Konstantinos 239
Tsolakoglu, Georgeos (General) 151
Tsontos, Georgios 96
Tsuderos, Emmanuil 150
Tuckerman, Charles 13
Türk-Yunan ilişkileri 216
Türkçe 126
Türkiye 74, 91, 96, 133, 135, 183, 204, 208, 214, 231, 234, 236, 254, 257, 260, 266
Türkler 102, 113, 117, 122, 124
Türkokrasi (Türkokratia) 24, 29, 30, 32, 37, 41, 53, 81,

U

Ulahlar 67, 86, 91, 108, 131
Ulusal Bölünme 112, 119, 127, 137, 138
Ulusal Gençlik Örgütü 147
Ulusal İkinci Merkez Birliği 179
Uluslararası Mali Komisyon 84, 93
Üçüncü Helen Uygarlığı 146
Üçüncü Reich 146

V

V. Grigorios (Patrik) 25, 52, 53, 122, 261
van Fleet, James 175
Varşova Paktı 234, 235
Varşova Paktı üyeleri 209
Velestinlis, Rigas 24, 45, 46, 47, 241, 273
Velukhiotis, Ares 274
Venedik 29

Venizelos, Eleftherios 20, 94, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 108, 110, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 121, 126, 130, 133-135, 137, 138, 139, 141, 144, 145, 163, 177, 259, 267, 269, 270, 271, 272, 275
Venizelosçuluk 179
VI. Leo (Bilge) 34
Viyana 45
Viyana Kongresi 47
Vladimiresku, Tudor 49
Volos 105

W

Wilhelm, II. 109, 259
Wittelsbachlı Otto 62, 70, 73, 78, 81, 84, 86

Y

Yahudiler 30, 53, 122, 124
Yeni Demokrasi Partisi 137, 195, 210, 212, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 237, 238, 240, 241, 242, 245, 246, 247, 248, 249, 254
Yeniçeri Ocağı 27
Yugoslavlar 174
Yunan armatörleri 182
Yunan çeteleri 96
Yunan dili 44
Yunan Dirilişi 180
Yunan ekonomisi (2. Dünya Savaşı ve sonrası dönem) 137, 183
Yunan kimliği 37
Yunan krizi 167
Yunan milliyetçileri 37
Yunan toplulukları 141
Yunan Trakya'sı 127
Yunan turizmi 183
Yunan Yahudileri 161, 177
Yunan-İtalyan Savaşı 153
Yunan-Türk ilişkileri 185, 186
Yunan-Türk Savaşı 102, 275, 126
Yunanca 38, 40, 43
Yunanistan Komünist Partisi 133
Yunanlı kaptanlar 38
Yunanlı tacirler 37
Yüzbaşı Vardas 96

Z

Zakhariadis, Nikos 169, 172, 275
Zappeion 101
Zarifiler 106
Zervas, Napolyon (General) 276
Zographos, Hristaki Efendi 106
Zographos, Panayiotis 24
Zolotas, Zenofon 230, 248, 249
Zorbas, Nikolaos 95
Zürih 188

Yunanistan, 1830'da bağımsızlığını kazanan ve 1981 yılında da Avrupa Topluluğu üyeliğine alınan ilk Doğu Avrupa ülkesidir. Batı Avrupa'yı derinden etkileyen Rönesans, Aydınlanma, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi Yunanistan'ın uzağından geçmiş, ülkenin tarihine Ortodoks Hıristiyanlık ve Osmanlı yönetimi büyük ölçüde damgasını vurmuştur. Bu dinamiklerle Yunanistan, tarihsel gelişimi ve toplum yapısı bakımından Batı Avrupalı ortaklarından belirgin biçimde ayrılmaktadır. Daha da ötesi, bağımsız bir devlet olarak 150 yıllık geçmişinde, yurt dışındaki Yunan insanı, Yunanistan içinde yaşayanlardan daha çoktur. ABD, Kanada, Avustralya ve başka ülkelerde Yunan kökenli topluluklar görülmektedir. Bu etmenler, hem Balkan, hem Akdenizli, hem de Avrupalı olan, Osmanlı'dan da izler taşıyan ve bunları bugününe de kısmen yansıtan bir ülkenin tarihini daha da ilginç kılmaktadır. Richard Clogg, Yunanistan'ın tarihi konusunda uluslararası düzeyde kabul gören bir bilim adamı. 18. yüzyıl sonlarında ilk ulusal kıpırdanmaların görüldüğü günlerden günümüze uzanan modern Yunanistan tarihine bir giriş iddiasındaki, resimlerle zenginleştirilmiş bu kitapta Profesör Clogg, gerek meraklısına gerek bilimsel araştırma yapan uzmanlara, gerekse "komşu"sunu tanımak isteyenlere özlü ve derinlikli bir perspektif sunuyor. ■

İLETİŞİM 444
ARAŞTIRMA İNCELEME 68
ISBN 975-470-624-7
9 789754 706246